

**LOCI COMMVNESSEIVE CA
PITA TRACTANDORVM.**

De scientiis in generali	1.	De speculatoria	xxxviiij
De literarū elementis	ii.	De somnispicia	xxxix
De grammatica	iii.	De furore	xl.
De poesi	iiii.	De magia in genere	xli.
De historia	v.	De magia in naturali	xliij
De rhetorica	vi.	De magia mathematicali	49
De dialectica	vii.	De magia venefica	xliiij
De sophistica	viii.	De goetia & necromātia	45
De arte Lullij	ix.	De theurgia	xlvij
De arte memoratiua	x.	De cabala	xlvij
De mathematica in gñe.	xi.	De praestigijs	xlviii
De arithmetica	xii.	De philosophia naturali	49
De geomantia	xiii.	De principijs	1.
De aleatoria	xiiii.	De mundo	li.
De sorte pythagorica	xv.	De anima	liij
Adhuc de arithmetica	xvi.	De metaphysica	liij.
De musica	xvii.	De morali philosophia	liiij
De saltarōib. & choreis.	18	De politica.	lv
De gladiatoria	xix.	De religione in genere	lvi.
De histrionica	xx.	De imaginibus.	lvij
De rhetorismo	xxi.	De templis	lviii.
De geometria	xxii.	De festis	lix.
De optica	xxiiij	De ceremonijs	lx
De pictura	xxiiiij	De magistratib. ecclesiae	lxij
De statuaria & plastica.	xxv.	De sectis monasticis	lxiiij
De specularia	xxvi.	De arte meretricia	lxiii.
De cosmimetria	xxvij.	De arte lenonia	lxiiii
De architectura	xxvijij	De mendicitate.	lxv
De metallaria	xxix.	De oeconomia in gñe	lvj
De astronomia	xxx.	De oeconomia priuata.	lxvii
De astrologia iudiciaria.	31	De oecono. regia siue aulica	
De diuinationibus in gñe.	32	De nobilibus aulicis	lxix
De physionomia	33	De plebeis aulicis	lxx
De metoposcopia	xxxiiij	De mulieribus aulicis.	lxxi
De chiromantia.	xxxv.	De mercatura	lxxii
Iterum de geomantia.	xxxvi.	De quaestura	lxxiii
De aruspicia	xxxvij.	De agricultura	lxxiiii

CAPITA TRACTANDORVM.		
De pastura.	lxxv.	De alchimistica xc.
De piscatione.	lxxvi.	De iure & legibus xcii.
De venatica & aucupio.	77	De iure canonico xciii.
De agricultura residui	78	De arte aduocatoria xciiii.
De arte militari	lxxix	De arte notariatus & procuratoria xcv.
De nobilitate	lxxx	
De arte heraldica	lxxxii	De iuris prudentia. xcvi.
De medicina in gñe	lxxxiii	De arte inquisitorum xcvii.
De medicina opatrice	lxxxiiii	De theologia scholastica. xcviii.
De pharmacopolia	lxxxv	De theolo. interpretatiua xcix.
De chirurgia	lxxxvi	De theologia pphetica c.
De anatomistica	lxxxvii	De verbo dei ci.
De veterinaria	lxxxviii	De scientiis magistris cii.
De dietaria	lxxxix	Ad encomiū asini digressio. ciii.
De arte coquinaria		Operis peroratio ciiii.

Inter diuos nullos non carpit Momus.
 Inter heroas monstra quæq; insectatur Hercules.
 Inter dæmones rex Herebi Pluton irascitur omnibus vmbriis.
 Inter philosophos ridet omnia Democritus.
 Contra deflet cuncta Heraclitus.
 Nescit quæq; Pyrrhias.
 Et scire se putat omnia Aristoteles.
 Contemnit cuncta Diogenes.
 Nullis hic parcit Agrippa.
 Contemnit, scit, nescit, flet, ridet, irascitur, insectatur, carpit omnia.
 Ipse philosophus, dæmon, heros, deus & omnia.

**SPECTABILIVI,
 RODOMINO AVGVSTINO
 Furnario ciui Genuensi, Henricus Cornelius
 Agrippa ab Netteshey m.
 P. S. D.**

Ogitanti mihi (integerrime Augustine, qui benemerenti studio me tibi perpetuo debenda gratia reū effecisti) quo cultu, qua veneratione, quæ pignore, quauis ingenij industria tibi hanc animi mei obseruantiam testarer, animus erat te pulchro aliquo & magno (quā tu pulcherrimis maximisque dignissimis) munere adornare, ac cum ornatissima sermonis integritate, tum locupletissima rerum dignitate, grauissimoque sententiarum pondere, tibi de penitissimis vtriusque diuinæ & humanæ literaturæ libris offerre: uerū cum ego tanto animo meo cum doctrina & ingenio longe sim inferior, tū dicendi facundia sermonisque elegancia illum remoto gressu sequor, non habeo in mei ingenij suppellecite quod præstare possim, præter insignem ignorantiam, ipsumque iacet ingenium fortunæ meæ indignatione deiectum, adeo ut ex ipsa indignatione fer me cum Troiana illa Hecuba versus sim in canem, ac nullarum virium sim ad bene dicendum, nil amplius memini nisi mordere, oblatrare maledicere, conuiciari. Atque sic ad defectus scriptis his diebus volumen satis amplum, cui de incertitudine & vanitate scientiarum titulum feci, in quæ sic in vniuersam illam scientiarum atque artium gigantomachiam oblatraui, sic omnes illos scientiarum & artium robustissimos venatores valedissimis moribus perstrinxi, ut quies opus ipsum re-

viso, ipse ego me demeret talem in homine canem,
& cui nihil caninum desit præter vnam adulationem,
licet aulico admodum necessariam. Ne igitur
obseruantia tua desertor esse videar, dum condignam
te, & ex scientiarum depræpta thesauris, fecunda
munera impendere nequeo, saltem ex eadem
ignorantia & indignationis meæ officina,
hanc Cynicam declamationem in obseruantia
in te meæ argumentum tibi nunc offero: hac te do-
no, hanc tibi dedicatam constituuo, magnitudinē ani-
mi erga te mei libenter ostensurus, atque quam vigilē
custodem, quam oculatum speculatorem, quam
audacem militem, quam magnanimum ducem
in me tibi acquisieris, qui cum velut e sublimi spe-
cula hostes procul denunciatio, quo se diuinarum li-
terarum ciues in loca recipiant tutiora, tum pro-
eorundem omnium salute omnibus me laceran-
dum obijciens, primus cominusque in acie propu-
ugno: quo facinore tantum abest quod metum in-
uidiam, ut gratiam ab omnibus mihi deberi pu-
tem, qui ad operam publicæ utilitatis simul spe-
culator & miles denūciem & impugnem, quibus
salus periclitatur humana, atque insuper ducem me
præbeam ijs, qui egredientes humanarum scienti-
arum labyrinthū, in arcem tendunt veritatis. Ac
cipe igitur nunc Augustine colendissime hanc qua-
lisunque est, declamationem, atque illam tibi tuo
iure habe: scio enim, si venator es, & canes amas,
non poterit illa tibi non esse gratissima, verū ego
nunc e cane in crocodilum aut draconem alitue
igniuomum serpentem migrabor, & pyrographi-
am (opus quale hæcenus nostra non viderit æta-
sed non nisi famoso cuiquam orbis vastatori pro-
futurum) protinus absoluam, tum sacra me spar-
gere lymphæ & flumine viuo obluam, quo tandē

fatalibus his laruis exutus, rursus in hominem re-
uertar: ne quando nimium pythagoriflans, & in tam
varias beluas demigrans, tandē Luciani
& Apuleij instar in philosophantē asinū
vertar: sed tu nunc felicissime vale,
meminerisque cum hæc no-
stra legeris, quia nihil
scire felicissima
vita.

HENRICVS CORNELIVS
Agrippa ad lectorem.

Non tibi lector studiose magnani-
mum præaudaxque ac pene Herculeū
hoc, cum facinus videbitur, contra
vniuersam illam scientiarum omni-
um, atque artium gigantomachiam ar-
ma sumere, ac vniuersos illos scienti-
arum, artiumque robustissimos venatores in arenā
prouocare? In frement a duersum me doctorum su-
percilium, licentiatorum eruditio, magistrorum
autoritas, baccalaureorum conatus, & scholasti-
corum omnium zelus, mechanicorumque sedi-
tio. Quos si confecero, nonne aut par aut maius
erit, atque leonem Nemæum claua percutere, hy-
drum Lerneam igne interimere, aprum Eryman-
thæum occidere, ceruam in Menalio nemore au-
rea cornua gerentem capere. Strymthalidas aues
in nubibus sagittis confodere. Antæum intra vi-
nas optimere, columnas in oceano figere, Ge-
ryonem tricipitem vincere, boues abigere, tau-
rum perimere, Acheolum monomachia superare,
Diomedis equos abducere, Cerebrum vincitum cate-
na trahere, aurca Hesperidum mala rapere, eiusque

generis plura, quæ ab Hercule & magnis laboribus nec minori periculo gesta sunt, cum non minor laboris, periculi aut quâ maximi sit, hæc gymnasiolorum atq; palestraum monstra superare. Neque enim non video, quam cruenta pugna hic mihi cominus ineunda est, atque quam plenum periculo bellum; cum sim tam potentissimorum hostiũ vallatus exercitu. Hei q̄t me machinis oppugnabunt, q̄t me impetent moliminibus, q̄t me persequentur ignominijs & Obstrepent imprimis pediculosi grammatici, atque ethymologij suis ex Agryppa nomen indent podagricum. Attentiti poetæ pro Momo vel hirco Esopico traducunt carminibus. Nugiuendæ historiographi supra Pausaniam & Herostatum profana bunt. Magnicrepi thetores iratis oculis, terribili vultu, grandistrepis vocibus, dirisque gestulationibus perduellionatus accusabunt. Monstruosi memoriographi laruis cerebrum obtundent. Pugna ces dialectici innumera sylligismorum tela in me conijcient. Flexiloqui sophistæ verborum laqueis suisque indissolubilibus, ceu iniecto freno, obturabunt. Barbarus Lullista absurdis verbis ac solocismis dementabit caput. Terra celoq; proscribent impij mathematici, Atomographi arithmetici concitatis in me foeneratoribus, ad alieni æris ratione incogēt. Ad laqueum adiget peruicax aleator. Infaustos numeros supputabit sortilegus pythagorista. Carcerem tristitiamque infelices figuræ proijciet punctator geomantes. Canent me in triujs vulgi fabulam multitoni musici, ac stridulis ronchis dissonisq; Concharum, peluuium, patinarũq; strepitibus, plus q̄ solent digamotũ sponfalitijs, obturbabunt. Excludent choreis pompose matronæ. Oscula negabunt blandulæ puellæ. Ca

melum saltantem subsannabunt garrulæ ancillulæ. Saltator histrio ludet in me turpi scena tragediam. Dexteræ læuæq; impetet centimanus gladiator. Perplexi geometræ iniectis triquetris tetragonisq; circulis tanq̄ Gordionijs nodis irretitum captiuabunt. Simia vel ipso Therlite deformiorẽ pinget, sculpetq; inanis opticus. Ultra Sauomatas & glacialẽ relegabũt vagi cosmimetræ. Dedaleus architectus inexpugnabilis machinis clandestine subcuniculabit, correptumq; inobseruabilibus labrynthijs errare coget. Ad arrugias condemnabit Stygius metallarius. Suspensum cominabuntur fatales astrologi, celorumq; labili vertigine concensum ad superos cohibebunt. Omninabuntur omne malum minaces diuinatores, Frigidum in Venerem inualidiq; femoris diffamabit importunus physiognomus. Cerebricosũ asellum pronunciat delirus metoposcopus. Diuina bit omnia sinistre fatidicus chiromantes. Tristi auspicio exaugurabit præfagus aruspex. Mittet vtrices flamas Iouis, & præfagifulminis ignes portentosus speculator. Nocturnis terrebit lemuri bus tenebricosis onirologia. Furẽsvates ambiguo decipiet oraculo. Prodigiosi magi tanq̄ alterum Apuleium aut Lucianum in asinum, non tamen aureum, sed forte stercorarium transformabunt. Spectris atq; manibus psequet̄ ater goeticus. Sacri legus theurgus caput consecrabit eskorakas vel forte in cloacas. Imprecabuntur suam tetractim dementulari cabalista. Acephalum spadonemue representabit anilis præstigiator. Discerpent pugna cissimis opinionibus contentiosi philosophi. Nosque inter canem & crocodilum migrare facient circulatores Pythagorici. Dolio aut sepulchro recludent foedi morda cesque Cynici. Vxo

rem communicandam clamabunt pestilentes Academici: Enecebunt crapula glutones Epicurei. Mortificabunt animam, excludentque paradiso impij Peripatetici. Seueri Stoici adēptis humanis affectibus in silicem permutabūt. Vaniloqui metaphysici velut ex chao Demogorgoneo eorum quæ nusq̄ sunt nec erunt, nunq̄ non paradoxis mentem euerrent. Censores ethici in centum referēt tabulas. Interdicet muneribus legislator politicus: Abdicabit aula voluntarius princeps. Sissirijs propellent ambitiosi optimates. Insensatus populus vicatim affliget opprobrijs. Phalaris tauro cruciandum recludet terribilis tyrannus. In exilium agent factiosi oligorchæ. Plebs impetuosa & mulierum capitum mala bestia, indicta causa rapiet in exitum. Proditionis insimulabit afflictæ quæuis respublica. Aris interdicerent avari sacerdotes. A pulpito la cessent laruati cuculliones, contumeliosique hypocritæ. Peccata reseruabunt æternis ignibus plenipotentes pontifices. Gallicam scabiem cominabuntur salaces meretricule. Rapax leno lenaque temulenta obstetricabunt loculos. Excludent xenodochijs vlcerosi mendicantes. Scærum incendium rabidosque morsus offerent gyrophagi quaestuarij, suisque destituent indulgentijs. Obærabit macello infidus dispensator cecomonus. Impinger in Seyllas blasphemus nauta. Mercator improbus vsuris oppignoratū absument. Furax quaestor compilabit stipendium. Prohibebunt amœnis hortulis duri agricolæ. Lupis me deuouebunt otiosi pastores. Hamum subijciet latentem vndiuagus piscator. Canes accipitresque immitter clamabundus venator. Deprædabit armipotens miles. Submouebunt ordine purpurati nobiles. Exuent maiorum imaginibus paludati heraldj, indictisque equitjs, quæ torneamenta

vocant, pro rustico exactionario in clamatibunt. Lotio & retrimētis scatophagi medici perfundēt Equibus loquax logistici disputando de morbo tempestiuum subtrahet remedium: Temerariusque empiricus dubio experimento mortis exponet periculo: Fallax methodicus procrastinando remedia, ægritudinem producet suum ad compedium: Exugent clysterijs fordidis pharmacopolæ Dentibus ac testibus insidiabuntur emasculatores chirurgi: Dissecandum postulabunt crudeles anatomistæ: Angario recludet immundus veterinarius, ac quadrigario pulueræ occæcabit oculos Fame conficiet præuaricator dietarius, Offam insulsam siticulosus obrudet coquus. Diuitijs interdiceret prodigus alcumista, ablegabitq̄ forniculis. Vastissimis glossarum suarū voluminibus obruent inexpugnabiles iuristæ: Maiestatis reum agent fastuosi legulei: Excommunicabunt diuitis execrationibus arrogantes canonistæ: Sexcentum calumnias intentabunt litigiosi causidici. Colludet cum aduersario deserta causa subdolos procurator. Subscribet falsum dubius tabellio. Cōdemnabit actionis inexorabilis iudex, negabitque (q̄s vocant) appellandi apostolos. Destituet rescripto imperiosus archiscriba cancellarius. Hæreseos in clamatibunt obstinati theosophistæ, aut ad idola sua sectari compellent. Ad palinodiā vociferabunt superciliosi magistri nostri magnisque sigillis proscribent sorbonici Atlantes. Vides nūc Lector quanta obeam pericula & facile tñ hos insultus euadendi spes est, si tu modo veritatis patiens,posito liuore, candido animo ad hec legenda accesseris. Habeo præerea q̄ me tuear ybū dei, qd̄ ego his pro clypeo scutoq̄ irepidus opponā. Et si oporteat, q̄ pro illo libens tantos in me concitauit

hostes, libens etiam occumbam, priusquam dese-
ram. Et te scire volo me non odio, non ambitione,
non dolo, non errore inductum hæc scripsisse, nec
me sacrilega cupiditas, nec improbæ mentis ar-
rogantia ad hoc impegit: sed causa omnium cum
iustissima tum verissima, quæ videlicet videam
multos humanis disciplinis scientijsque vsque a-
deo insolescere, vt sacrarum literarum eloquia, et
canonicas spiritus sancti scripturas (quia care-
ant ornamentis verborum, viribus syllogismo-
rum, affectatisque suadelis, & peregrina philoso-
phorum eruditione: sed simpliciter in operatione
virtutis, & nuda fide firmatæ sunt) idcirco tan-
quam rusticas & idioticas non modo despiciere
& aspernari: sed & velut contemptu quodam in-
super insectari. Alios etiam videmus, licet sibi
magis p̄i videantur, qui Christi leges probare et
confirmare nituntur decretis philosophorum, illis
plus tribuente s̄ quā sanctis dei prophetis, eu ange-
listis, & apostolis, cum tamē hi ab illis plus dis dia-
pason absint. Præterea in multis a c ferme omni-
bus gymnasijs peruersus mos ac damnabilis con-
suetudo inoleuit, quod iniciandos discipulos iure iu-
rando adigunt Aristoteli, aut Boetio, aut Tho-
me, aut Alberto, seu aliqui cuius suo scholastico deo
sefe nunq̄ repugnaturus: a quibus si q̄s latū vnguē
diuersum senserit, hunc hæreticū, scādaloſum, pia-
rū aurium offensiuum, igne flammisq̄ absumen-
dum proclamant. Hi igit̄ tam temerarij gigantes
& sacrae literarum hostes aggrediendi sunt, illo-
rū castra & arces expugnanda sunt, ostendendū
que q̄ta sit hominum cæcitas, cum tot scientijs et
autoribus, semper a v̄itatis cognitiōe aberrare: q̄-
ta etiam temeritas, quam arrogans præsumptio,

philosophorū scholas præferre ecclesiæ Christi, opi-
nionesq̄ hominum præponere aut adæquare ver-
bo dei. Deniq̄ quam impia tyrānis, captiuare ad
præfinitos autores studiosorum ingenia, & adime-
re discipulis libertatem indagandæ & sequen-
dæ veritatis. Quæ omnia cum tam manife-
sta sint, vt inficias iri non possint, venia
danda erit si liberius ac forte amarulen-
tius in aliqua disciplinarum gene-
ra, earumdemve professores vi-
deat perorare. Vale.

NONOBILIS VIRI

HENRICI CORNELII AGRIP

pæ, Equitis aurati, & vtriusque iuris doctoris, sacrae Caesaræ maiestatis a consilio & Archicamerarii, de incertitudine & vanitate scientiarum atque artium declamatio.

De scientijs in generali. Cap. I.

Verus opinio est, & ferme omnium philosophantium concors et vnanimis sententia, qua arbitrantur scientiam liber, homini ipsi pro vtriusque caput ac valore non nihil diuinitatis adferre, ita ut saepe ultra humanitatis limites in deorum beatorum choros eos referre possint: hinc varia illa & innumera scientiarum encomia prodierunt, quibus vnusquisque eas artes atque disciplinas in quibus iam diuturno exercitio ingenij sui vires exacuit, non minus ornato quam longo sermone nititur omnibus anteferre, & vel supra caelos ipsos extollere. Ego vero alius generis persuasus rationibus, nil perniciosius, nihil pestilentius hominum vitæ, animarumque nostrarum salutis posse contingere arbitror, quam ipsas artes, ipsasque scientias. Ideoque conuerso ordine agendum censeo, et scientias ipsas non tantis præconijs extollendas, sed magna ex parte vituperandas esse mea opinio est, nec ullam esse quæ careat iusta reprehensionis censure, neque rursus quæ ex se ipsa laudem aliquam mereatur, nisi quam a possessoris probitate mutuetur. Ea autem modestia hanc sententiam meam a vobis accipi volo, ut me nec alios velle repre-

IN GENERALI:

hendere, qui diuersum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis. Itaque mihi in hoc a reliquis dissentienti veniam dabitur, donec a singulis per ordinem literarum facultatibus, hanc sententiam auspicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & a superficie rerum sumptis, sed rationibus firmissimis, & ex intimis rerum visceribus eductis: non ulla Demosthenis aut Chrysippi arguta eloquentia, quæ mihi sacrae literas profutenti opprobrio esset futura, tanquam adulationes amanti, si fucos dicendi sequar. Nam loqui proprie, non eloqui: & rei veritatem, non sermone ornatum, sacrarum literarum professorem intendere decet. Non enim in lingua, sed in corde veritatis sedes est. Nec interest in dicendis veris quam sermone vitamur, mendacium enim eloquentia verbisque phaleratis indiget, ut se possit hominum mentibus insinuare: veritatis autem sermo, ut scribit Euripides, simplex existit, non quaerens fucum, nec pigmenta. Quod si ergo assumptum negotium absque omni eloquentiae flore (quæ ea ipsa quoque nunc a nobis, etiam non tam negligenda quam damnanda erit) vestris delicatissimis auribus offundam, ea vos precor feracis patientia, qua Romanus ille imperator quondam cum exercitu constitit, ut audiret mulierculam atque Archelaus rex interdum audire voluit rantes & in amoenæ vocis homines, quo audiens proficua eloquentes, plus caperet oblectamenti. Memeritis illius Theophrasti sententiam, apud maiores quosque & elegantissimos viros etiam rudes loqui posse, dum modo fide & ratione loquantur. Atque ne quasi oscitates vos auribus pedere sinamus: quibus vestrisque & iudicijs veluti canibus hanc

DE SCIENTIIS.

narratam opinionem meam venatus deprehenderim, nunc proferam in medium: si modo id vos prius commonuero, scientias omnes tam malas esse quam bonas: nec aliam nobis supra humanitatis metam afferre deitatis beatitudinem, nisi illam forte, quam antiquus ille serpens pollicebatur primis parentibus, inquiens: Eritis sicut dii scientes bonum & malum. In hoc itaque serpentem gloriatur se scire scientiam: quod profectitasse legimus Ophitos haereticos, qui serpentem in sacris suis colebant, dicentes ipsum in paradiso virtutis cognitionem induxisse. Astipulatur istis platonica historia, Theutem quendam humano generi insensum daemone scientias primis excogitasse, non minus offensivas quam vtilis, ut prudentissime disseruit ille totius Aegypti rex Thamus, de scientiarum ac literarum inuentoribus. Hinc est quod grammatici plerique daemones quasi scientes exponunt. Sed esto, has fabulas suis poetis philosophisque relinquamus, & non sine alijs scientiarum inuentores quam homines: atqui illos scimus fuisse pessimae generationis filios, filios inquam Cain, & de quibus vere dictum est: Filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione hac. Si itaque nunc scientiarum inuentores homines sunt, nonne omnis homo mendax, nec est qui faciat bonum vsque ad vnum? Sed esto, rursus sint homines aliqui boni, nihil scientiae ipsae bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inuentoribus, vel possessoribus mutuantur, vel acquirunt: Nam si in malum quempiam inciderint noxiae erunt, illumque ex malo reddent deteriore, ut peruersum grammaticum, vaniloquum poetam, mendacem historicum, rhetorem palponem, memoriographum ostentatorem, lit-

IN GENERALI

giosum dialecticum, sophistam perturbatorem, linguacem Lullistam, arithmeticum sortilegum, lafcium musicum, impudicum saltatorem, geometram iactatorem, cosmographum erronem, architectum perniciosum, nauam piratam, astronomum fallacem, magum flagitiosum, perfidum cabaleum, physicum somniorum, portentosum metaphysicum, morosum ethicum, iniquum politicum, principem tyrannum, magistratum oppressorem, populum seditiosum, sacerdotem schismaticum, monachum superstitiosum, prodigum oeconomum, mercatorem falsarium, quistorum pilatorem, segnem agricolam, pastorem ambiguum, piscatorem maledicum, venatorem latronem, militem praedonem, nobilem exactorem, medicum homicidam, pharmacopolam veneficum, coquum hellonem, alchimistam impostorem, iurisconsultum versipellem, caudicum mille scelerum protectorem, tabellionem falsarium, iudicem venalem, & sublimi tribunali latronem, theologum haereticum & vniuersae multitudinis seductorem. Nihil autem inauspicia eius quam ars, quae scientia impietate contipata, & malarum rerum perniciosissimus est maximus quisque artifex & doctissimus autor. Quod si etiam in non tam malum, sed stultum aliquem incidant, nihil illo insolentius ac importunum magis, nam praeter id quod illi de cognata stultitia superest, tuetur illum doctrinae autoritas, habetque literarum instrumenta quibus sua defendat amentiam quibus caeteri stulti carentes insaniunt, quemadmodum de rethore ait Plato: Nam quae erit (inquit) ineptior, atque indoctior, hoc plura narrabit, & imitabitur omnia, nihilque se indignum existimabit. Nil igitur exiti alius quam cum ratione insaniat: si quis autem vir bonus & sapiens illas possideat, fortassis bonae erunt scientiae ac rei publicae vti

DE SCIENTIIS.

tes, possessorem aut suum nihilo reddent beatiorē non enim (vt aiunt Porphyrius & Iamblicus) vborū accumulatio disciplinarumq; multitudo beatitudo est, q̄ nec vllum insup̄ pro rōnum ac vborū q̄titate accipit incrementum: qd̄ si ita esset, nihil prohiberet illos, q̄ oēs congregauerunt disciplinas esse beatos, hunc v̄o q̄ his careat nequa q̄, essentq; philosophi sacerdotibus beatiores. Vera enim beatitudo non consistit in honorū cognitione, sed in vita bona, non in intelligere sed in intellectu viuere: neq; enim bona intelligētia, sed bona voluntas coniungit hoīes deo, nec aliud efficiunt disciplinæ foris adhibita, nisi q̄a conditionē nobis quandā purgatoriā adhibent, ad beatitudinem aliqd̄ conducentem, nō tñ rōnem ipsam qua nobis beatitudo compleat̄, nisi eis adsit & vita, in ipsam honorū translata naturā: sapissime enim est cōpertum (vt ait Cicero pro Archia) ad laudē atq; v̄tutem naturā sine doctrina, q̄ doctrinā sine natura valuisse. Non igit̄ tā longa, tā difficilis & vix vnq̄ p̄scrutabili (vt Auerroistæ contendit) scientiarū oīm disciplina aīm imbuerē opuserit, q̄ ipse etiā Aristoteles beatitudinē ait valde cōmunem, et q̄ cuncti facile adipisci queant, p̄ disciplinam quandam & diligentia, q̄ scilicet ait facilem & quasi cōmunem facultatem cōtēplandi obiectum oīm nobilissimū, s. deum: q̄ qdem tā facilis et oībus cōmunis cōtēplandi actus nō sylogizando & demonstrando perficit̄, sed credēdo & colendo. Quæ ergo nunc sciārū felicitas, q̄ sapientiarū philosophorumq; laus & beatitudo est, quibus scholæ oēs perstrepunt, resonantq; encomiis eorū, q̄rum animas diris cruciatibus distrahi audire videntq; inferi: vidit hæc Augustinus & timuit, exclamans illud Pauli: Surgunt indocti & rapit

IN GENERALI.

Ant̄ coelos, & nos cum scientia nostra mergunt in infernum. Quod si audendum est verum fatēri, tanta est scientiarum omnium periculosa incōstante traditio, vt longe tutius sit ignorare quam scire. Adam nunquam e beatitudinis partitio pulsus fuisset, nisi serpente magistro didicisset scire bonum & malum. Et Paulus eijcendos censet de ecclesia, qui plus scire volūt quam oportet. Socrates dum omnes ferme disciplinas perscrutatus esset, tunc primum ab oraculo sapientissimus omnium iudicatus est, cum se nihil scire palam fateretur. Tam est scientiarum omnium cognitio difficilis, ne dicam impossibilis, vt prius vita tota homines deficiat, quam vel vnius disciplinæ minima ratio perfecte inuestigari possit. Quod mihi hic affirmare videtur Ecclesiastes dum ait: Intellexi quod omnium operum dei nullam possit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt sub sole, & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat, etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. Nihil homini pestilentius contingere potest quam scientia, hæc est vera illa pestis, quæ totum a cōmune hominum genus ad vnum subuertit, quæ omnem innocentiam expulit, & nos tot peccatorum generibus mortique fecit obnoxios, quæ si dei lumen extinxit, animas nostras in profundas coniiciens tenebras, quæ veritatem damnas errores in altissimo throno collocauit. Quare iam non vituperandi mihi videntur VALENTIANVS ille imperator (quem acerrimum literarum hostem extitisse aiunt) atque Licinius imperator, qui literas virus ac pestem publicam distirabat, quin & Ciceronem ipsum fontem literarum abundantissimum, refert Valerius tan-

DE SCIENTIIS.

dem literas contempſiſſe. Tanta autem eſt veritas
 amplia libertas, liberaq; amplitudo, vt nullius
 ſcientiæ ſpeculationibus, non vſo ſenſuum vrgen-
 ti iudicio, non logici artificij argumētis, nulla pro-
 batione euidente, nullo ſyllogiſmo demonſtrare
 hendī, niſi ſola fide: quam qui habet, is ab Arifto-
 tele in priorum reſolutionum lib. dicitur melius di-
 poſitus, quam ſi eſſet ſciens, quod exponens Philo-
 ſophus ait, id eſſe melius cognoscentem quam per
 demonſtrationem quæ per cauſam fit. Et Theo-
 phraſtus iſuis trāſnaturalibus ſic ait. Vſq; ad ali-
 quid quidē poſſumus per cauſam ſpeculari, prin-
 cipia a ſenſibus ſumentes, quando autem ad ipſa
 extrema & prima tranſierimus, non amplius poſ-
 ſumus ſcire, ſiue quia non habemus cauſam, ſiue
 propter intellectus noſtri infirmitatem. Et Plato
 in Timæo ait, q̄ illa explicare plus eſt, quam vi-
 res noſtræ ſufficiant, ſed credi iubet ijs qui ante
 dixerunt, quanquam nulla demonſtrationis ne-
 ceſſitate loquantur, fuerunt enim Academici phi-
 loſophi in precio, qui dixerunt nihil poſſe affirma-
 ri, fuerunt Pirrhonici, & alij multi, qui quidem ni-
 hil affirmabāt. Nihil itaq; præcipuum habet ſci-
 entia, ſupra ipſm crede, vbi videlicet probitas au-
 toris mouet diſcipulorum liberam credendi volū-
 tatem. Hinc pythagoricum illud præſumptum de
 magiſtro reſponſum, ipſe dixit. Et Peripateticorum
 illud vulgatum prouerbiū: Vnicuique perito in
 arte ſua credendum eſt. Sic creditur grammatice
 de verborum ſignificationibus. Credit dialectice
 de parte orationis a grammatice accepta. Aſ-
 ſumit a dialectico rhetor argumentationis locos.
 Poeta menſuras mutuat a muſico. Geometra pro-
 portionēs ſumit ab arithmetico. Aſtologus vtriusq;

IN GENERALI.

fidem dat. Deinde tranſnaturalis coniecturis vſi-
 tur naturalium, & quiſque artifex recte præſumit
 de ſtatutis alterius. Habet enim quæuis ſcientia
 certa quædā principia, quæ credere oporteat, nec
 vſo modo queant demonſtrari: quæ ſi quis perti-
 nacius negare velit, non habent philoſophi illi q̄
 contra illum diſputent, moxq; dicent contra ne-
 gantem principia non eſſe diſputandum, aut ad
 alia quædam extra ſcientiæ metas relegabūt: vt
 ſi quis (dicunt) neget ignem eſſe calidum, proſci-
 datur in ignem & quaratur ab eo quid ſentiat, ita
 demum ex philoſophis tortores fiunt & carniſi-
 ces, dum volunt nos vi cogere fateri id, quod rati-
 one debuerant docere. Proinde nil rei publicæ in-
 ſenſum ac pernicioſum magis quam literę, quam
 ſcientiæ, in qua ſi qui eruditione & ſcientia prædi-
 ti ſunt homines, eorum arbitrio veluti plus ſapientia
 plurimum res geruntur, ac plebis ſimplicitate
 multitudinisq; imperitia freti, omnem magi-
 ſtratus autoritatem ſibi ſoli vſurpant, vnde ieiū-
 bliæ ſtatus a populari in oligarchiam migrat, at
 que exinde in factiones diuiſa in tyrannidem fa-
 cile tranſit, quam nemo vnquam vſpiciam terra-
 rum obtinuiſſe legitur ſine ſcientia, ſine doctrina,
 ſine literis, præter vnum L. Syllam dictatorem, qui
 ſolus ſine literis rempublicam occupauit, in q̄ ta-
 men literarum ignorantie vel hoc reſpublica ma-
 xime debet, q̄ tyrannidem ſponte tandem depo-
 ſuerit. Præterea omnes ſcientiæ, nil niſi decreta &
 opiniones hominum ſunt, tam noxiæ quam vti-
 les, tam peſtiferæ quam ſalubres, tam malæ quā
 bonæ, nuſquam completæ, ſed & ambigux, ple-
 ne erroris & contentionis, atq; id nunc ita eſſe p̄
 ſingulas ſcientiarum diſciplinās progrediendo o-
 ſendemus.

DE LITERARVM ELEMENTIS

De literarum elementis. Cap. II.

Nam in primis quis non videt benedicend
artes, dico grammaticam, logicam, rhet
toricam, quæ solum vestibula ac fores sci
entiarum sunt, non autem scientiæ, sæpe nõ minu
pestilitatis adferre quam voluptatis, quibus tam
nulla alia veritatis regula est, quam primorū
rumcunq; instituentium placita atq; voluntas,
quod ab ipsis vsq; literarum inuentis, quæ prim
artium illarū elementa instrumentaq; sunt plene
sime constat: quarum primæ fuerunt Chaldaicæ,
uentore Abrahamo, vt ait Philo, quibus Chal
Assyrii, & Phœnices vsi sunt, sed sunt qui aut
Assyrijs primum literas dedisse Rhodomantum
Post has Moyses literas tradidit Iudæis, forte
quædam his characteribus quibus hodie vtuntur
inuentum putant Ezræ, quæ omnium fere veter
instrumenti librorum scriptorem existimant. Por
ro quidam Linus Chalcides literas ex Phœnic
tulit ad Græcos, sed Phœniceas donec Cadmus
Agenoris filius alio characterẽ illis nouas literas
daret numero sexdecim, quibus Troiano bello qu
tuor addidit Palamedes. Postea totidem Simon
des Melicus. Aegyptijs autem primum scriber
diuisum tradidit quidam nomine Mennona pe
animalium effigies, vt in obeliscis cernitur, sed h
teras illis primum dedit Mercurius, ille videlicet
quem Lactantius ait quintum Mercurium fuisse
se, cui Vulcanus Nili filius successit in regnũ. La
tinis vero literas tradidit mulier Nicofrata ce
gnomento Carmente. Septem itaque literarū ge
nera antiquitus præcellabant, Hebrææ, Græcæ,
Latina, Syriæ, Chaldaicæ, Aegyptiæ, & Cæticæ
de quibus in peruetusto codice hos sequentia v
seculos sese legisse refert Crinitus,

DE LITERARVM ELEMENTIS.

Moyse primus hebraicas exarauit literas.
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas,
Quas Latini scriptitamus edidit Nicofrata,
Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas,
Iis arte non minore protulit Aegyptias.
Galsila prompsit Getarū quas videmus vltima
Cæteræ yō gentes & barbaræ nationes recentior
bus temporibus nouas lras inuenerunt. Nam Go
this Gordanus episcopus literas dedit, & antiq
Franci q; sub Marcomiro & Pharamundo Gal
lias deuicerunt, suos habuere literarū characteres
a Græcis parē distantes, quibus V Vastaldus eorū
patrio sermone descripsit historiam, sed inuentore
illarū literarū incerto: extant etiā aliæ Francorum
literæ quarum inuētor quidam noie Doracis, sed
a V Vastaldi characterẽ longe diuersæ, & adhuc
aliæ inuentore Hicho Franco, q; cū Marcomiro
ad ostia Rheni venit e Scythia. Quin & Beda ali
quas descripsit, sed incerto inuentore, aliquorum
Normannorū literas. Et multæ aliæ gentes simili
modo vel nouos sibi literarū characteres cōstitue
runt, vel ab antiq; acceptos pro parte aut imuta
runt aut corruerunt, vt Dalmatæ Græcas, & Ar
menij Chaldaicas, at Gothi Longobardiq; latina
rū literarū characteres dehonestauerunt. Multæ
pterea antiquæ lrae perierunt, sicuti veterū Hetrū
scorū, q; tñ olim Plinio Liuiiq; testibus magno in
picio fuerunt apud Romanos, & adhuc cernunt
in antiquis monumentis harum effigies, sed peni
tus incognitæ: nam Romanis olim orbem terra
rum vastantibus, aboletis antiquis, & cuiusque
nationis proprijs, suarum vsum literarū illis vio
lenter imponebant. Sic Hebræorum literæ sub ca
ptiuitate Babylonis perierunt, et lingua eorum a
Chaldaicis corrupta est. Sic antiqua Germanorū,
B liij

DE GRAMMATICA:

Gallorum, Hispanorum, & aliarum nationum
teræ introductis Romanis characteribus pierũt
linguæ earum gentium corruptæ, & immutatæ
sunt. Contra Romanorum literæ & lingua a Go-
this, Longobardis, Francis, alijsq; barbaris gen-
tibus viceuersa corrupta sunt, & immutata, neq;
enim latina lingua ea ipsa est hodie quæ olim, &
de Hebræa lingua & caractere inter ipsos thal-
mudistas non modica dissentio est, nam Rabi Se-
huda ait protoplastum Adamum Aramæo idi-
omate locutum; Marfutra ait, traditã a Mose le-
gem caractere qui dicitur Hebræo, idiomate
vero sancto, quæ ab Esdra in Aramæum idioma
Assyriosq; characteres mutata, paulopost chara-
cteres retinens Assyrios, sanctum idioma resum-
psit, Hebræo caractere cum Aramæo sermone
relictis Chusi, hoc est, ijs qui simul legem suscepe-
runt & idola colunt, vt Samaritæ. Alij dicunt nõ
alijs a primordio quam nunc characteribus scri-
ptam fuisse legem, propter præuaricationem au-
tem aliquũ mutatum fuisse characterem, sed post
penitentiam restitutum; Rabi Simon, Elefari fil-
ius & sermonem & characterem nullo tempore
mutatum purat, adeo de hebraicis ne apud ipsos
Hebræos quidem aliquid habetur certi, atq; hæc
est temporũ vicissitudo, vt nullæ sint literæ, nullæ
linguæ quæ hodie formam antiquitatis suæ agno-
scant aut intelligant.

De grammatica Caput III.

A Tex his tã incõstantibus & ad oẽ tẽpus
mutabilibus principijs, literarq; dico & lin-
guarq; prior Grãmatica, deinde cætere, q̃s
diximus bñdicendi artes prodiere, nã cum
parũ visum esset lras scire, nisi certo gradũ

DE GRAMMATICA

que iungerent, atq; ex lris syllabæ, ex illis tandem
vba & dictiones formarent, sibiq; ad intelligen-
tiã sermonis iungerent: auli sunt ingenioli hoies
loquendi regulas videlicet constructus, regiminis,
& significatorũ ponere, ac velut linguæ frenũ inij-
cere: vt qcqd secundũ illas dicere, bñ dictũ esset,
essetq; ars bñdicendi, vocantq; artẽ hanc grã-
maticã. Eius inuẽtor apud Græcos, primus tradit
Prometheus, Romã primus intulit qdam Crates
Mallotes, missus ad Senatũ ab Attalo, inter secũ-
dũ & tertiuũ bellũ Punicũ, q; postea magno fastu
professus est Palemõ, adeo vt nomẽ arti indiderit
voceturq; grãmatica ars Palemonia, vir admo-
dũ arrogãs, vt iactaret secũ & natas lras & inte-
rituras, tamq; supbus, vt oēs xui sui doctissimos
viros cõtemptui haberet, etiã ipm M. Varronẽ
porcũ appellare ausus sit. Verũ ipsa latina grã-
matica tã egena est, ac Græcæ literaturæ obno-
xia, vt q hanc nõ calleat, is e grãmaticorũ nume-
ro protinus sit eijciendus. Ois itaq; literaturæ seu
grãmaticæ rõ non nisi in solo vsu maiorũ, autorita-
teq; consistit, qbus placitũ est, ita rẽ vocari sicq;
scribi, verbaq; sic & sic cõponi & cõstrui, qd ipsi
tunc bñ dictum vocant. Vñ Grãmatica se recte
loquendi artẽ iactat, sed falso, cum idipm longe
melius discimus a matribus, aut nutricib. mulier-
culis, q̃ a grãmaticis. Gracchorũ linguam (q elo-
quẽtissimi sunt habiti) mar Cornelia formauit,
Sisẽ Anipithis Scythiæ regis filium Istrina mater
græcam linguam docuit. Notum est in multis pro-
vincijs exterarq; gentiũ colonias inductas, natos
filios matrũ sermonẽ semp tenuisse. Hic Plato at-
q; Quintilianus de deligẽda pueris nutrice idonea
tam solcite statuerunt. Absit ergo, vt hanc recte
loquendi rationem ab illis in grammaticas trãs-

DE GRAMMATICA

feramus, q̄ cū nihil præter vnā grāmaticam profiteantur, nihil sciunt, minus. Siquidem Priscianus hanc ne toto vitæ suæ tempore discere potuit, & Dydimus de ea quatuor, siue vt alij dicūt sex mīlia librorum scripsisse p̄hibetur. Legimus Claudium Cæsare ita fuisse græcis literis deditū, vt tres literas nouas illi linguæ adinuenerit, quas postea princeps non omisit. Et Carolus ille magnus Germanicæ linguæ grāmaticam commentus est, mensibusq; ac ventis noua nomina indidit. Et in hunc vsq; diem, dies noctesq; laboratur, scribuntur commentaria, elegantia, quæstiones, annotationes, scholiæ, obseruationes castigaciones, centuriæ, miscellanea, antiquitates, paradoxa, collectanea, additiones, lucubrationes, iteratæ ac reitratæ editiones. Atq; interim pariuntur nobis totidem grāmaticæ quot sunt grāmatici. Neque tamen quispiam illorum siue græcus siue latinus fuerit, rationem reddidit quomodo orationis partes distinguendæ sint, quis illarum in constructione seruandus ordo: an quindecim duntaxat sint pronomia, vt sentit Priscianus, an plura, vt Diomedes & Phoca voluerūt: an participiū p̄ sese positū remaneat aliqui participiū. Vtrū gerundia noia sint, an ŷba. Cur græcis neutri gñis pluralia noia cū ŷbo singularis numeri coniungant. Qua ratione liceata Latinis noia iminata i a & i vs proferre in vm, sicut pro margarita margaritū, pro p̄ncipus punctū. Quo n̄tis Iupiter p̄ducatur genitiū Iouis. Atq; qua ratione ŷba neutralia alij admittūt alij excludunt. Cur pleraq; latinas dictiones alij cum græca diphthonga scribunt, alij non, vt foelix. q̄stio. Atq; an latine æ & œ diphthongi scribant iā tum, & nō proferantur, aut ambæ vocales sicut scribunt, ita ita sub vnā syllaba exprimant. Similiter cur in latinis plarib; vocabulis, alij y græ-

DE GRAMMATICA

co, alij i latino solūmodo vtantur, sicut in confideto. Item cur in aliquibus quidam duplicant literas quidam non, vt in caussa, religio. Cur caccebus, cum habeat primam syllabam positione geminati ce productam, nihilominus a plerisque potis vt plurimum corripitur. Item vtrum Aristotelis anima scribi debeat endelechia per delta vel entelechia per tau. Prætereo infinitas & nunq̄ cessaturas eorum contentiones de accentibus, de orthographia, de pronuntiatione literarū, & figuris, de ethymologijs, analogijs, deque cæteris præceptionibus & regulis, & inflexionibus & modis significandi, de mutatione casuum, varietateque temporum, modorum, personarum, numerorum, deque varijs impedimentis, & ordine constructionis. Denique de ipso literarum latinatum numero, ac genealogia: & vtrum H sit litera, nec ne, & huiusmodi plura. Ita non solum in dictionibus & syllabis, sed & in elementis nulla ratione reddita se inuicem dissentiunt. Cuiusmodi pugnam Lucianus Samotensis de S & T consonantibus lepidissimo libello derisit, cuius exemplum esse potest in thalassa & thalatta. Quisdam etiam Andreas Salernitanus de ea re grāmaticale bellum studiosa facundia descripsit. Sed pauca & modica hæc sunt. Plura & maior a de nominū deprauatis interpretationibus dicere possemus, quibus vniuerso orbi plurimum imponunt. E quibus primum in republica non minima mala procedunt, dum legibus subijci seruitutem exponunt, ciuium autem libertatem interpretantur eam, vbi vnicuique licet quodlibet, ac isonomiam, hoc est, iuris æqualitatem dicunt vbi omnibus indiscretim, idem ius, idē honos, idem p̄miū. Simili modo tranquillum imperium ajunt, vbi omnia principis libidini obsecundant: felicissi-

DE GRAMMATICA

mum, vbi populus luxu defluit & otio. Similibus
 que admodum multis, & medicina, & leges, &
 canones corrupti sunt expositionibus, quibus co-
 gunt ipsas etiam sacras literas, ipsumque Christum
 a se dissentire: contorquentes illas, non ad sensum
 spiritus sancti, nec ad communem hominum salu-
 tem, sed ad suum ipsorum compendium. Ex qua
 re sæpe grauissima imminerunt pericula, vt solet
 error in vocalibus errorem parere in rebus. Cuius
 modi deceptus quondam rex primus Hebræorū
 Saul in verbo Zobar, quod & masculinum signifi-
 cat & memoriam: cum dixisset deus, delebo me-
 moriam Amelech, ipse Saul putabat si mares ab-
 stulisset, se satisfecisse præcepto. Contigit & Gre-
 cis & Italis similis error in verbo Phos, quod et ho-
 minem significat & lumen. Vnde quōdam satur-
 nalium cultores, verbi ambiguitate decepti, ho-
 minem quotannis Saturno immolarunt, dū illum
 accensis luminibus æque placare potuissent. Quæ
 gens tam stulta, tandem Hercule magistro resipu-
 it. Tandem etiam theologi, & fratres cucullati,
 se se grammaticis inferentes, de verborum signifi-
 cationibus, cum multis hæresum appendicibus di-
 gladiantur, euerrentes scripturas occasione gram-
 maticæ interpretes mali effecti eorum quæ bene-
 dicta sunt: homines vani, & vere infelices, per ar-
 rem suam semetipsum excæcantes, fugientes lumē
 veritatis: & dum virtutem dictionum curiose ni-
 mis scrutantur, sensum scripturarum nolunt intel-
 ligere: sed nuda vocabula tenentes circa illa mo-
 rantur, subuertentes, & amittentes verbum veri-
 tatis. Sicut narratur de sacrificulo illo, siue verum
 siue fabula sit, qui cum plures haberet hostias, ne
 in grammaticam committeret, in hæc verba con-
 secreuit: hæc enim sunt corpora mea. Vnde nā or-

DE GRAMMATICA

ta est illa Antimantarum & Fluidianorum ex-
 eranda hæresis diuæ Christi matris perpetuā vir-
 ginitatem negantium, nisi ex hoc vnico vocabu-
 lo donec, vbi legitur in euāgelij, quoniam Ioseph
 non cognoscebat eam donec peperit filium suum
 primogenitum. At quantam latinæ cū grecæ ec-
 clesia contentionem concitarunt due illæ minimæ
 dictiones ex & per, Latinis asserentibus spiritum
 sanctum procedere ex patre & ex filio, Græcis
 autem dicentibus non ex filio, sed ex patre per fili-
 um. Quantas rursus tragædias mouit dictio illa,
 nisi, in concilio Basiliensi Bohemis vtriusque speci-
 ei communionem necessariam adfirmantibus, quæ
 scriptum sit: Nisi manducaueritis carnem filij ho-
 minis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis
 vitam in vobis. Vnde nam illa Valentium &
 sequacium, recentiorumque circa Eucharistiam hæ-
 resis nisi ex illa dictione, est, quam illi symbolice
 ac significatiue duntaxat dictam volunt, tropi-
 que subesse verbis, Romana ecclesia illam essen-
 tialiter exponente. Sunt adhuc alie grammatico-
 rum perniciosæ hæreses, verum tam occultæ, tamque
 subriles, vt nisi Oxonienses acutissimi Anglorū
 theologi, atque Parhisiensium sorbonicæ, linceis
 oculis has perspexissent, magnifigiillis condem-
 nassent, vix aliquis posset præcaueri. Eiusmodi
 sunt, si quis æque hñ dictū senserit Chrs p̄dicat.
 Chrs p̄dicat. Ego credis, tu credit, Credese est ego.
 Itē quod verbū manens verbum, potest priuari oibus
 suis accidentibus. Item quod nullum nomē est tertie
 personæ & his similia. Quæ profecto si heretica di-
 ci debeant, hæretici erunt imprimis prophete Esa-
 ias & Malachias: quorum vterque inducit deum de
 seipso loquentem, prior ad Ezechiam his verbis:
 Ecce ego adder super dies tuos &c. non enim di-

DE GRAMMATICA

cit addam, sed addet. Alter sic, & si domini ego,
 ubi est timor meus: quo in loco facit deum plura
 tiue se appellare dominos, sed multo magis here
 tici erunt omnes, qui nunc per vniuersum Roma
 num orbem habentur theologi, quatenus vniuer
 sam orthodoxæ ecclesiæ doctrinam nouitate pro
 nunciationis contra omnem grammaticorum ar
 tem ac vsum ad confictas voces, monstrosa voca
 bula, & perplexa sophismata protraxerunt, aui
 insuper docere theologiam ipsam incorrupto ser
 mone tradi non posse. Sūt infinita horum similia,
 & miserandum est, ætate nostra quantas conten
 tiones & errores moueant pertinaces grammati
 ci, & superbi sophistæ, suis peruersis vocabulorū
 interpretationibus, dum alij ex verbis colligunt
 sententias, alij contra ex sententis colligunt ver
 ba. Hinc in medica arte, in vtroque iure, in philo
 sophia & theologia, cæterisque facultatibus lite
 rarum, infinitæ contentiones, erroresque quoti
 die insurgunt. Nihil enim demonstrant Gram
 matici, sed solis nituntur autoritatibus, quæ sæpi
 sime inter se tam variæ sunt atque discordes, vt
 necessarium sit plurimas illarum esse mendaces,
 quarum præceptionibus qui maxime confidunt,
 hi recte loquuntur omnium minime. Omne e
 nim sermonis ius non apud grammaticos, sed pe
 nes populum existit, & vulgari consuetudine be
 nedicendi vsum sortitur. Latini autem sermo
 nis vigor postq̃ inualescentibus barbaris apud
 populum esse desierit, eius ratio tamē non a gram
 maticis, sed idoneis & doctis scriptoribus, vti
CICERONE, Catone, Varrone, vtroque
Plinio, Quintiliano, Seneca, Suetonio, Quinto Cur
 tio, Tito Liuto, Salustio, similibusque est petenda:
 quos penes solos restant antiquæ dilitæ latinæ

DE GRAMMATICA

nis vsusque recte loquendi, nō apud grammaticos
 literatores, qui suis regulis de verborū & casuum
 inflexionibus, compositionibus, & deponentijs,
 ipsi latinitati plurimum imponunt, ac talia sæpi
 sime construunt vocabula, q̃ fas nō sit homini la
 tino vsurpare, nisi forte Parrhisieſis sorbora inter
 articulos referat. Si qs dicat de vitate sermonis la
 tini fidē grāmaticis non habendā, atq; tñ hi litera
 tores grammatici sese solos scriptorū omnīū cen
 sores, iudices & interpretes cōstitunt, ac autores
 omnes librorū in ordinem redigere, aut e canone
 submouere sibi arrogant: nullus vnq̃ tam excellē
 tis ingenij autor existit, qui maledicam istorū lin
 guam euaserit, quem non taxauerint, aut in quo
 non plurimum culpauerint. Criminantur in Pla
 tone confusionem, & ordinem desiderāt, de cuius
 vitijs Georgius Trapezuntius libros composuit,
 qui ab alijs idcirco Conotimon & Etinum voca
 tus est, vt narrat Crinitus. Quarunt in Aristoteſe
 dilucidam perspicuitatem, arguunt tenebrosam
 eius obscuritatem, & sepiam vocant: taxant Vē
 giliū, vt pauci ingenij, & compilatorem, aliorūq;
 vsurpatorem, criminātur. Tullio nō satisfacit De
 mosthenes, & ille summus latinorū rhetor a Græ
 cis repetundarū petiit, & multis notis accusat, timi
 dus, superfluus in repetitionibus, frigidus in facetijs,
 lentus in principijs, ociosus in digressionibus, ra
 ro incalescens, tarde assurgens: quin & a nostris
 etiam reprehensus, a M. Capella tanquā turbato
 numero locutus, ab Appollinari flaccidus & sup
 nus notatus est: itaq; etiā Liuianas orationes Tro
 gus proficitis damnat, & Horatio nō placet Plau
 tus, idem ab incompositis versibus damnat. Lu
 ciliū, vt turbidū flumē nullis bene digestis, multa
 dicitur inuoluere Plinius, nimium fertur indulgere

DE GRAMMATICA

genio Ouidius, ab Asinio Pollione pro affectato re reprehenditur. Salustius furto & aliena prorsus recitasse, & a Labeone & Scipione adiutus arguitur. Trentius Seneca calx siue arena vocatus est quem his verbis taxat Quintilianus, si nullū æqualium contempserit, si partim non concupisset, si non sua omnia amasset, si rerum pōdera minutissimis sententijs non fregisset, sensus potius eruditorum quam puerorum amore comprobaretur: sed & M. Vairo porcus appellatus est, et Ambrosius cornicula & fabulator nuncupatus, Macrobius homo eruditissimus impudens & ingratu ingenij taxatus: & abs Laurentio Valla grammaticorum omnium eruditissimo nullis eorum quæ vnq̄ latine scripserunt indultū est, & illū lanauit Mancinellus. Erat olim inter grammaticos de lingua latina benemeritus Seruius, & hūc impugnavit Beroaldus, tandem & hunc posteriores grammatici veluti barbarum omnino auersantur. Sic grammatici omnes alter in alterū furere soliti sunt, deniq; horum opera factum est, vt sacræ scripturæ traductio correctionis prætextu, toties immutata iam tota a seipsa dissonet, horum censuris de Apocalypsi Iohannis apostoli, de epistola Pauli ad Hebræos, de epistola Iudæ & alijs pleriq; noui testamenti capitulis diu dubitatum est, quin et euangelia ipsa ad problemata reuocare conati sunt, sed iam ad poetas.

De poesi. Caput IIII.

Poesis ipsa, autore Quintiliano, altera grammaticæ pars est, hoc ipso non modicum superba, quæ olim theatra & amphitheatra augustissima hominum ædificia, non philologis, non iurisconsultis, non medicis, non rhetoribus, non mathematicis, non theologis, sed ipsi

DE POESI

poetarum fabulis ingentibus sumptibus extructa sunt. Ars non in aliud inuenta, nisi vt lasciuientibus rhythmis, syllabarum numeris, ac pōderibus, nominumq; inani strepitu, stultorum hominū aures demulceat, ac fabularum oblectamentis, mendaciorumq; centonibus decipiat animos. Quocirca architectrix mendaciorum & cultrix peruerforum dogmatum dici meruit: atq; vt quod ad furorem, & temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus, certe interritam illam mentiendi fiduciam quis æquo animo ferret? quem enim angulum insanis nugis fabulifq; relinquit vacuum? Iam enim ab iplo chaos factens exordia fabularum narrat coeli sectiones. Venis partus, Titanum pugnam, Iouis incunabula, Rheæ fraudes, & lapidis suppositiones, Saturni vincula, gigantum rebellionē, Promethei furtum, atque supplicium, Deli errores, Latones labores, Pytonis cædem, Titij insidias, Deucalionis inundationes, hominumq; ex lapidibus ortum, Iachidilationes, Iunonis dolum, Semeles conflagrationem, Bachi vtramq; stirpem, & quæcunq; de Minerua, Vulcano, Erichthonio, Borea, Orichia, Theseo, Aegeo, Castore, Polluce, raptu Helenæ, & morte Hippolyti, in fabulis Atticis referuntur. Præterea errationem Cereris, raptam & inuentam Proserpinam, & quæcunq; de Minoa, de Cadmo, de Niobe, de Pentheo, Atreæ, Oedipode, de Herculis laboribus, de Solis & Neptuni pugna, Athamantis insania, de Io in vaccam mutata, & eius custode Argo a Mercurio perempto, & quæ de vellere aureo, Pelia, Iasone, Medea: Itē de Agamemnonis morte, & Clitemnestræ supplicio, & quæ de Danae, Perseo, Gorgona, Cassiopea, Andromeda, Orpheo, Oreste, de Aenææ et Vlyssis erroribus

DE POESI

bus, de Circe Thelagonio, & Aeolo, Palamede Nauplio, Aiace, Daphne, Ariadne, Europa, Phaedra, Pasiphae, Dedalo, Icaro, Glauco, Atlante, Gereone, Tantalos, de Pana, Centauris, Satyris, Sirenibus, et reliquis huiusmodi insignibus mendacis memoria prodidit. Nec iterum humanis rebus contenta, ipsos denique deos in fabularum suarum partem vocat, eorum ortus, interitus, lites, iurgia, odia, iras, praelia, uulnera, lamentationes, vincula, amores, lenocinia, libidines, fornicationes, adulteria, cum hominibus & bestiis concubitus, & quae his absurdiora & nephanda magis, venenosus verborum leporibus, & noxia carminis suauitate texens, non praesentes tantum fallit ac inficit, sed futura haec veneficia, pulchris versiculis, metrisque seruata, etiam posteris communicat, & tanquam rabidi canis mortu quoscunque dogmatibus suis mendacisque semel infecerit, consimili rabie furere compellit. Tanta enim arte mendacia eius conficta sunt, ut non raro veris praerudicent historiis. Quae admodum de ementito Didonis cum Aenea adulterio, atque capto a Graecis Ilio manifestum est. Sunt tamen qui ad tantum insaniae furorem deuenierint, ut illi nonnullas diuinitatis sortes inesse putent, quae demones olim poeticis versiculis responsa dederunt: hinc illos prophetas ac vates, diuinosque spiritu afflatos vocant, ac poetarum nugacissimis versiculis tanquam oraculis ad diuinandum vtuntur. Hinc apud praesicos sortes Homericarum cognominatae sunt ab Homeri versiculis: sicut a Vergilii carminibus sortes Vergilianae, quarum in vita Hadriani meminit Spartianus. Quae superstitio hodie & ad sacras literas, & psalmodiarum versiculos translata est, etiam non improbantibus plerisque nostrae religionis magistris nostris. Sed ad poesim reuertamur,

DE POESI

hanc Augustinus a ciuitate dei exulare iubet, ethnicus Plato a sua republica expellit. Cicero admitti verat. Socrates admonet, si cui fama maxime cura est, illam seruare cupiat illaem, is caueat ne poetam aliquem inimicum habeat, quia non tantam magnam in laudando, quam in maledicendo & vituperando vim habent. Minos rex iustissimus ab Hesiodo & Homero celebratus, quia Atheniensibus bellum intulit, tragicos poetas in se concitauit, qui illum apud inferos relegarunt. Penelope ab Homero singulari pudicitia illustrata, Lycophrone aliquot proci concubuisse scribit. Dido nem Carthaginis conditricem continentissimam viduam, Ennius poeta Scipionis gesta decantans primus Aeneam adamasse finxit, quem tamen ex ratione temporum vidisse unquam non potuit, quod mendacium Vergilius deinde sic adornauit, ut pro vera ereditum sit historia. Tandem eo usque haec mentium licentia maledicentibus improbitas processit, ut necesse fuerit legem illis praescribere, quae eiusmodi poetarum probra atque mendacia reprimerent. Sed et apud praesicos Roma, ipsa poesis palam probro habebatur, atque a deo, ut (Gellio et Catone testibus) quae in illa studeret, publicus graffator vocaretur: quoniam & a M. Catone ob id taxatus fuit Q. Fuluius, quod pro consul missus in Aetholiam Ennium poetam secum asserisset. Et imperator Iustinianus illius professores nulla prorsus immunitate dignatus est. Homerum etiam quem omnium poetarum philosophum, & omnium philosophorum poetam vocant, veluti insanientem, quinquaginta drachmis Athenienses multauerunt: et Tichereum poetam veluti mentis inopem deriserunt: quoniam et Lacedaemonij Archilochi poetae libros e ciuitate sua exportari iusserunt. Sic poesis ipsam probissimam quique tanquam mendaciorum parentem asperna

DE POESI

ti sunt, poetis a deo monstrose mentientibus: quippe quibus studiū est nihil sani dicere aut literis prodere, sed cum sarcinatis versiculis, stultis auribus, cantillare, & fabularū inuolucris perstreperere, & super fumo machinari omnia, sicut alicubi cecinit Campanus.

Viuunt carmine insani poetæ.

Si nugas a dimas, fame peribunt.

His mendacia sunt opes & aurum

Fingunt quæq; volunt, putantq; palmam

Mentiri bene gloriosorem.

Sunt præterea apud poetas acerrimæ contentiones, non solum de carminis, charactere, de pedibus, de accentibus, de syllabarum quantitatibus: nam de ijs etiam triuiales quicq; grammatici cōcertant: sed de ijs ipsis suis nugis, figmentis atque mendacijs, vtputa de no do Hercules, de casta arbore, de literis hyacinthi, de filijs Niobe, de arboribus apud quas Latona Dianam peperit. Item de Homeri patria deq; eius sepulchro, atq; vtrum Homerus an Hesiodus ætate superior sit, an Patroclus antiquior Achille, q; corporis habitu Anacharsis Scytha dormierit, cur Homerus non honorauit carmine Palamedem, vtrum Lucanus inter poetas aut historicos reponendus sit. Itē de furis Vergilij, & quo anni mense mortuus fuerit, et quis.

Exiguos elegos immiserit autor

Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est. Omnia autem poetarum carmina plena fabulis sunt, non nisi sub adulationis, aut detractionis pefsimorum virorum prætextu ad stultorum delectationem decantata. Quicquid agunt poetæ, narrent, laudent, inuocent, fabulis suis adulantur. Rusus inuehant, mordeant, accusent, fabulis deba-

DE POESI

chantur, semper vero insaniunt. Recte igitur Democritus hanc non artem, sed insaniam vocat. Et Platonis sententia est: frustra poeticas fores compos sui pepulit. Tunc siquidē admiranda canunt poetæ quando videlicet insaniunt, aut temulenti sunt. Hinc Augustinus poesim vocat vinum erroris, ab ebrijs doctoribus propinatum. Hieronymus eam dæmonum cibum appellat. Ars insuper pertenuis & nuda quæ per se quidem tota insulsa res est, nisi alia quauis disciplina vestiatur conditurque, ars efuriens semperque famelica, & tamquam mures alienum panem comedens, atque ramen nescio quam inter nugas & fabulas cum Thonis cicadis, Lyciorum ranis, & Myrmidonū formicis, polliceri audet immortalem gloriam nominis ac dicere:

Viuite felices si quid mea carmina possunt,

Nulla dies vnq; memori vos eximet æuo.

quæ reuera, aut nulla est, aut nihil profutura, sed hoc munus dicent historici non poetarum, sed futurum esse.

De historia. Caput V.

Est autem historia rerum gestarum cum laude aut vituperio narratio, quæ magnarum rerum consilia, actiones, exitus, regumque & magnorum virorum actus, cum temporum et locorum ordine ac descriptione, tanquam viuam quædam picturam ante oculos exponit, ideoque hanc tanquam vitæ magistram & ad eius institutionem vtilissimam censent ferme omnes, eo quod multarum rerum exemplis cum optimos quosque ob laudis nominisque immortalē gloriam, ad præclara quæque facinora accendat: tum quod impios quosque ac prauos perpetuæ infamiae metu, a vitijs deterreat: quæ a multis res hæc sæpissime in di-

DE HISTORIA

versum cesserit, & multi quod Lilius dixit de Mālio capitolino malint esse famam magnam quam bonam, & plerique quod virtutibus nequeunt, sceleribus innotescere volunt, inscribique historijs, quemadmodum de Pausania Macedone adolescente Philippi regis parricidio illustri ex Trogo recitat Iulianus, atque de Herostrato (quod Dianam Ephesinam templum opus omnium preclarissimum a tota Asia annos ducentos edificatum incendit) narrat Gellius, Valerius, atque Solinus. Et quam seuerissimis legibus cautum fuerit, ne quis hominem illum voce scriptore nominaret, finem tamen, cuius gratia perpetravit scelus, adsecutus est: fama videlicet & nomine eius per tot secula ad nos usque deductis: sed ad historiam reuertamur. Hæc cum maxime omnium rerum seriem, fidem, consonantiam, veritatemque exposcat, illa tamen minime omnium præstat, tam inter se dissentiunt historiographi, tam varia & diuersa de eisdem tradunt, ut impossibile sit, plurimos illorum non esse mendacissimos: non dico solum de principio mundi, de diluuiio vniuersali, de vrbe condita, a quibus exordijs res gestas describere profitentur, cum primum illorum omnes ignorent, alterum non omnes credunt, tertium penes eos incertum sit. Quare cum hæc remotissima sint, nec æqua ratione ab omnibus recepta, habeant errorum illorum veniam. Sed de posterioribus temporibus haud poterit illis non imputari mendaciarum culpa, causæ autem tantæ illorum dissonantiæ multæ sunt. Nam plerique eo quod narratorum temporibus, locis, personis, gestis, non adfuerunt, ex aliorum relatu populares sermones colligentes, nihil certum, nihil constans scribunt, quo vitio a Strabone taxantur Eratosthenes, Metrodorus Scepius, Possidonius, & Patrocles geographus, Sunt

DE HISTORIA

alii qui cum partem rerum viderint, quasi in transitu militari, aut prætextu votorum mendici, per xenedochia, prouincias transcurrentes, conscribere audent historiam cuiusmodi quondam Onofricus & Aristobolus scripserunt de India. Sunt qui delectationis causa rebus veris non nihil admittuntur, sæpe etiam veritatem omittentes, de quo Herodotum notat Diodorus Siculus, ac Trebellium Liberianus & Vopiscus, atque Tacitum Tertulianus & Orosius, in quorum numerum etiam Danudem & Philostratum reponemus. Sunt etiam qui res veras ad fabulas conuertunt, quales GNIDIUS, Cresias, Hecataeus, & plures alij antiquorum histori. Sunt & multi qui impudenter historiographum nomine se iactantes, ne videantur quicquam ignorare, aut aliquid aliud ab alijs retulisse, dum de ignotis & inaccessis prouincijs verbosa nouitate scribere præsumpserunt, nihil nisi elegantes nugas & monstrosa mendacia tradiderunt. Cuiusmodi ea quæ de Arimaspijs, gryphis, Pigmeis, & gruibus, ac de Cynocephalis & Astromotis, Hippopodibus, Phantasijs, Troglodytis, legimus, quorum erroribus proximi sunt qui sub arctico mare congelatum affirmarunt, atque tamen inueniunt stultos & sine iudicio homines, qui illis talia credant, ac pro oraculis habeant: at ex horum numero sunt Ephorus, quæ vnã duntaxat ciuitatem esse Hiberos tradidit cum illi tantam Hesperiam partem inhabitare noscantur. Et Stephanus græcus qui Francos Italiae populos, & Viennam oppidum esse Galilææ pro Galatia dixit. Et Arrianus græcus, qui Germanorum sedes non procul ab Ionio asserit, quibus accedit et Dionysius in his quæ falso tradidit de Pyrenæis montibus, Præterea quæ Cornelius Tacitus Mar

DE HISTORIA

cellus, Orosius, Blondus de Germaniæ locis differunt, magna ex parte a varietate discrepant. Similiter falso scribit Strabo Istrū, hoc est, Danubium non procul ab Adriatico oriri, & Herodotus eundem ab Hespero fluere, & apud Celtas, qui omnium in Europa extremi sunt, oriri & ad Scythiā ingredi, & iterū Strabo Lapū ac Visurgā fluuios ad Hanasum ait deferri, cum Lopus Rheno miscetur, Visurgus autem mari exoneretur. Sic & Plinius Mosam fluuium in oceanum properare tradit, cum se nō oceano sed Rehenō immergat. Consimilibus erroribus ex recentioribus historicis ac geographis, Sabellicus Alanos ab Alemanis falso deducit, & Hungaros ab Hunnis falso deriuat quin Gothos & Getas Scythas ait, & Danos cū Dacis confundit, ac diuæ Ottiliæ montem in Bauiariam locat, cum nō procul sit ab Argentorato, Volaterranus etiam Austeraniam & Austriam, Auaros & Sauiaros, Lucernam quoque & Nansium confundit, & Plinium dicit Bernensium Heluetiorum mentionem fecisse, cum illi longe posterioribus temporibus a Bartholdo duce Zaringorum primum conditi fuerint: Similiter Conradus Celtes Dacos eosdem cum Cimbris existimat, & Cheruscōs eos quos Cerucos, quoniam & Rypheos mōtes in Sarmatia sitos putat, & electrū gumma ex arbore defluentē tradit. Sunt & adhuc alij in historicos longe maiorū mendaciorū culpā habentes, qui cum aut rebus interfuert, aut aliter res ipsas ut sunt, vel gestæ sunt cognouerūt: tamen bene uolentia & obsequio victi suis adulantes, cōtra fidē falsa confirmant. Sunt ex istis qui ad accusandas aut defendendas alienas causas, historias narrare aggressi, ea sola quæ suo argumentō ducunt narrantes, cætera uero dissimulantes, prætereuntes

DE HISTORIA

aut extenuantes: mancas & corruptas historias scribunt, de quo vitio Blondus taxat Orosium, qui ingentem illam Italiæ cladem, qua Gothi Rauiennam, Cædanum, Aquilegiam, Ferrariam, ac totam fere Italiā diripuerunt, conticuerit, suum ne attenuaret propositum argumentum. Sunt præterea qui metu aut simulate aut odio aliquorum corrupti detrahunt ueritati. Alij dum suorum gesta extollere cupiunt, aliorum patrata extenuant & in humilitatem deiciunt, scribuntque non quod est, sed quod cupiunt, quod uolunt, quodque lubet, confidentes non defuturos mendaciorum suorum comites atque patronos, testesque eos quibus egregie palpatis fuerint. Quod vitium antiquitus Græcis scriptoribus familiare erat, hodie uero ferme omnis nationis Chronographi eo ipso laborant, ut Sabellicus & Blondus in rebus Venetorum, Paulus Aemilius ac Gaguinus in gestis Francorum, quos non ob alium fructum alunt principes, nisi quod ait Plutarchus, ut famulante ipsis bono ingenio, uirtutem alienis meritis suffocantes, illorum facta nugis ac figmentis pro historica maiestate attollant. Sic Græci historici de rerum inuētoribus scribentes, omnia sibi, sed non sua vindicare uoluerunt. Est & aliud corruptissimum adulatorum genus, qui cum principum suorum originem ad antiquissimos quosque reges extendere conentur, cū in suo genere eo nequeant peruenire, ad externas origines fabulasque recurrunt, & regum & locorum nomina confingant, & nihil non commentuntur. Huius generis est barbarus ille Hunibaldus, qui Francorum historias conscribens Scythicam Sicambriam, & Priamum iuniorem aliaque locorum & regum nomina commentus est, quorum nullus unquam priorum meminit historicus

DE HISTORIA

atq; tamen illius nugæ consimilis ingenij homines secuti sunt, videlicet Gregorius Turonensis, Regino, atq; Sigisbertus, & pleriq; alij. Huius furfuris est & Virilindus, qui Saxonum antiquissimos & primores Germaniæ incolæ, Macedonij Sobolem ait, & ab Alexandri magni reliquijs detriuat, quem in hoc errore sequuntur pleriq; alij. Multi præterea scribunt historias, non tam ut vera referant quam ut delectent, aut egregij principis imaginem in quouis lubeat exprimant aut fingant. Quos si quis arguat mendacij, dicunt se non tam ad rem gestam, quam ad posteritatis utilitatem & famam ingenij intueri, ideorq; non oia narrare ut acta sunt, sed ut narrare expediat, nec se veritatem pertinaciter velle tueri, vbi signorum falsitatemue communis postulat utilitas, citantes testem Fabium dicentem, non esse vituperandum tale mendacium, quod ad honestatis persuationem conducit. Præterea cum posteris ipsis scribant non magni referre, cuius nomine, quæ serie boni principis exemplum proponatur in publicum: talem profecto Xenophon de Cyro, non qualis esset, sed qualis esse debuisset, tanquam optimi principis exemplar & archetypum scitam elegantemq; sed absq; veritatis fide historiam descripsit. Hinc tandem factum est, ut multi & natura, & industria ad mentiendum apti, confictis argumentis, fabulosas describerent historias, ut sunt illa Morganæ Margolonæ, Melusina, Amadisi, Florandi, Tiranti, Conamoti, Arcturi, Dietheri, Lamæloti, Tristanni, illa inquam profusæ comædijs ac fabulis fabulosiora: iter eruditos vero principatum in istis obtinuerunt Lucianus atq;

DE HISTORIA.

que Apuleius, quin & apud Herodotum historiæ patrem, apud Diodorum & apud Theopompum quod ait Cicero innumerabiles sunt fabulæ, & ipsi pleni mendacijs. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum.

Athon legitur.

Et quicquid Græcia mendax

Audent in historia.

Atq; hæc sunt causæ cur nusquam vere exacta fides reperiat in historia, & si hanc in ea maxime quærimus, iudicium autem quo in discernendo opus esset difficillimum est consequi. Cum enim publice rerum gestarum conscriptiones non fierent quæ rerum docerent veritatem, & mentientes arguerent, sed suæ opinioni quisque permissus est. Hinc nacti sunt errandi mentiendiq; potestatem, unde tanta apud historiographos discordia nata est, ut etiam (quod ait Iosephus) contra Appionem libris suis alterutros arguant, & valde contrariæ de rebus eisdem conscribant, quantis quidem locis (idem ait) Hellicanicus ab Agesilao de genealogijs discrepat, & in quantis Herodotum corrigat Agesilaus, & quomodo Ephorus quidam Hellicanicum in plurimis ostendit esse mendacem: Ephorum vero Timæus, Timæum qui post eum fuit, Herodotum vero cuncti. Sed neq; de singulis cum Antiocho, & Philisto, aut Callia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucydides tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam historiam conscripsisse videatur. Hæc de alijs scribit Iosephus, atq; hinc nunc corrigat Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narant, sed non oia probanda, & quidam probant haud quæ probanda, pleriq; pessima exempla imi-

DE RHETORICA:

tanda proponunt: Nam qui Herculem, Achillem, Hectorem, Theseum, Epaminundam, Lisandrum, Themistoclem: de neque Xerxem, Cyrum, Darium, Alexandrum, Pyrrhum, Hannibalem, Scipionem, Pompeium, Cæsarem miris laudibus depingunt, quid nisi magnos & furiosos latrones famulosque orbis prædones descripserunt? Esto fuerint imperatores optimi, certe viri pessimi scelerosissimi: quod si quis dicat, mihi ex historiarum lectione percipiam nancisci prudentiam, non negauerim, modo id quoque concedat, ex eisdem etiam summam hauriri perniciem, atque ut alicubi canit Marcialis. Sunt bona multa, sunt mediocria multa, sunt mala multa.

De Rhetorica. Cap. VI

Rhetorica vero quæ hæc proxima est, ars sit nec ne inter grauissimos viros certatur, & adhuc sub iudice lis est. Ipse siquidem Socrates apud Platonem firmissimis rationibus eam nec artem nec scientiam contendit, sed sagacitatem quandam, ipsamque nec præclaram nec honestam, quinimo turpem, illiberalem, ac feruilem adulationem. Sed & Lissias & Cleantes & Menedemus, censuerunt eloquentiam nulla arte posse contineri, sed a natura duntaxat proficisci, quæ quemlibet doceat dum opus sit: blandiri, & res suas enarrare, argumentisque firmare, atque veram pronuntiationem, memoriam, pulchrumque inueniendi modum, non nisi a natura proficisci, quod ipsum in Antonio Romanorum oratorum principe visum est. Quin & cum ante Thysiam, Coracem, & Gorgiam nullus adhuc rhetoricæ artem scripserit aut docuerit, multos tamen ingenii bonitate fuisse eloquentissimos. Præterea cum ars definiatur esse collectio præceptorum ad vnum

DE RHETORICA.

finem tendentium, adhuc certant rhetores quis illius finis sit, an persuadere, an bene dicere: nec contenti veris causis, nouas & fictas etiam excogitant. Præterea tot theses, hypotheses, figuras, colores, ductus, characteres, suaforias, conuouerlias, declamationes, proemia, insinuationes, beneuolentiæ captationes, artificiosissimas narrationes inuenerunt, ut vix numerare sufficiat, & tamen rhetoricæ finem factum esse insipientur. Hanc Lacedæmones omnino reprobant, æstimantes proborum hominum sermonem non ab arte, sed a peccatore proficisci oportere. Antiqui etiam Romani sero admodum rhetores in urbem admiserunt, cumque post multam controuersiam ostendere Cicero conatus esset, orandi facultatem non tam ab arte quam a prudentia proficisci, atque idcirco opus de perfecto oratore scripsisset: tamen ille orator quem ipse velut exemplar sibi fabricat non omnibus probatus est: quin & Bruto ipsi singularis integritatis viro admodum suspectus visus est, semperque vicit sententia rhetorum, benedicendi præcepta hominum vitæ plus officere quam prodesse: atque ut liceat verum fateri, constat totam illam ac omnem rhetoricæ disciplinam nihil aliud esse quam ad sentationis adulationisque (et ut quidam audacius dicunt) mentiendi artificium, ut quod rei veritate efficere non possit, persuadeat fucos orationis, quemadmodum de Pericle iophista ait Archidamus (ut autor est Ennapius) qui interrogatus, num esset illo potentior, respondit: Et si Pericles in bello a me victus sit, ea tamen perditus est dicendi facundia, ut cum de hæc ratiocinetur, non victus, sed victor appareat: atque de Carneade ait Plinius, quod ipso argumentante quid veri esset, haud facile discerni poterat. De eodem

DE RHETORICA.

traditum est, & cum pro iusticia multa publice elegantior & sapienter differuisset, postmodum non minore doctrina atque copia contra iusticiam perorasse. Erat apud Siracusas Corax rhetor, vir acuti ingenij, & linguæ promptioris, qui hanc artē mercede docebat, ad hunc accessit Tisias cum promptam mercedem non haberet, pollicitus est duplicem postquam ille eum docuerit rhetoricam quem Corax hac conditione suscepit & docuit. Hanc Tisias cum didicisset, de precio magistrum circumuenire studens, interrogauit Coracem quid esset rhetorica, quo respondente effectricem persuasionum, in præceptorem sic argumentatus est: Quodcumque igitur de mercede dixerō, si tibi me nihil debere persuasero, nihil debeo, quia non debere persuasi: si non persuasero, nihil debeo, quia non debere persuasi: si non persuasero, non debere etiam, quia me scire persuadere non docuisti. Tum Corax hoc argumentum in Tisiam retorquere nisus: Quodcumque (ait) ego quoque de mercede dixerō, si me accepturum persuasero, accipiam quoniam persuasi: si non persuasero, etiam accipere debeo, quoniam tantum discipulum erudiui quæ præceptorem superaret. His antistrophis argumentis eos contēdere audientes Siracusani, exclamauerunt: Mali corui malum ouum, significantes mali præceptoris peior em discipulum. Haud absimilem historiam refert Gellius de Protogora sophista & Euathlo eius discipulo: Atqui scire exacte, ornate, grauius, et copiose dicere pulchrum & delectabile ac semper utile est, nonnunquam tamen turpe & importunum, sæpissime vero periculofum, semper aut suspectum est, quod circa Socrates ipse rhetores nulla æstimatione dignos censet, nec quæ uillam in bene instituta re publica, debeant po-

DE RHETORICA:

tentiam obtinere: & Plato illos a sua re publica, cum tragicis histrionibus & poetis simul excludendos censuit, nec iniuria: Nam hoc artificio nihil periculofius ciuilibus officijs, ab hoc præuaricatores, tergiversatores, calumniatores, sycophantæ, & cætera huiusmodi sceleratæ linguæ hominum nomina descendunt. Hoc enim præditi homines inciuuatibus plerumque coniurant, ac seditiones mouent, dum hac artificiosa loquacitate alios decipiunt, alios mordent, alios cauillant, blandiunt alijs ac in innocentes tyrannidem quandam sibi usurpant. Hinc recte dixit Euripides, tyrannicum quoddam esse multa scire dicere: & Aeschylus ait malum omnium turpissimum esse dico compositos sermones: et Raphael Volaterranus historicum & exemplorum studiosissimus fateretur, collatis quæcunque audiuerit, quæque legerit veterum & recentiorum exemplis, paucissimos viros bonos reperi eos eloquentes. Nonne eo ipso ingentes re publica sæpe grauius vexata, sæpe penitus deletæ sunt. Exemplo sunt eius rei, Bruti, Cassij, Gracchij, Catones, Cicero, Demosthenes, qui ut omnium habiti sunt eloquentissimi, ita semper fere omnium seditionisissimi: Nam Censorius Cato quadragies accusatus, ipse septuagesies ac ultra alios reos fecit, tota ætate sua insanis declamationibus re publica tranquillitatem perturbans: Alter Vitellius prouocato Casare libertatem Romanam funditus subuertit. Non minus Cicero Antonium in re publica perniciem prouocauit, & Demosthenes Philippum in detrimentum Atheniensium nullus denique re publica status ab hoc artificio non est aliquando euersus, nullus ab eloquenti uictio si aures præbuit restitit illæsus. Perinde permul tum potest in iudicijs fiducia eloquentiæ, hac pa-

DE RHETORICA.

trona defenduntur mala causa, & nocens reus eripitur legis periculo, hac accusante saepe innocens damnatus est: nec vllus vnquam eo artificio tam defensus extitit, quin laesus sit qui ex diuerso erat. M. Cato Romanorum prudentissimus vetuit tres illos Atheniensem oratores, Carneadem, Critholaum, Diogenem, in Romanam urbem publice audiendos admitti, quia tam acuto ingenio, orationis facundia, ac valida eloquentia praediti essent, vt facile possent aequa & iniqua persuadere. Constat de hoc gloriatum apud amicos olim Demosthenem, sese quando liberet posse iudicium sententias ad suam voluntatem conuertere artificio sermonis, ad cuius arbitrium Atheniensibus cum Philippo saepe bellum, saepe pax fuit. Tanta illi vis erat eloquentiae in concitandis, sedandisque animorum ac voluntatum affectibus, vt tanquam ciuium suorum imperium habens, illos quo velu erat verteret dicendo. Consimilem ob rem Cicero Romae a plerisque rex vocatus est, quia Senatum quis vellet, vteret dicendo, oratione sua omnia reges. Hinc apparet rhetoricam non aliam esse quam persuadendi & mouendorum affectuum artem, subtili eloquio, exquisito furo, & subdola verissimilitudine rapientem animos incautorum, eosque ducentem in captiuitatem erroris, peruertendo sensum veritatis. Quod si naturae beneficio nulla res non vera voce exprimitur, quid pestilentius quam verborum fucatorum studium? Veritatis sermo simplex est, sed viuis & penetrans & discretor intentionum cordis, & tanquam securis ac gladius anceps omnia artificiosa rhetorum enthymemata facile difficans et abscindens. Hinc Demosthenes quum reliquos quoscunque ex arte dicentes facile contemneret, vnum Photionem vera & ad

DE RHETORICA.

rem pertinentia simpliciter & breuiter dicentem metuebat, ideoque orationum suarum securim nuncupare solebat. Forte nouerant haec prisca Romani, qui (teste Suetonio) rhetores bis Roma ciuitate, semel sub C. Fano Strabone, & M. Valerio Messala consulibus: semel iterum sub C. Domitio Enobarde & L. Licinio Crasso censoribus, publico edicto efficietes: tertio sub Domitiano imperatore, vniuersali senatus consulto, & vrbe Roma, & tota insuper expulerunt Italia: Athenienses eos tanquam iustitiae peruersores foro prohibuerunt, ac Thymagoram, quod inter officia saluationis Dario regi more gentis illius adiuuant fuisset, capitali supplicio affecerunt. Pepulerunt Laomedonem Ctesiphonem eo quod se iactaret de re quavis totum diem posse dicere. Nihil enim apud illos magis inuisum quam curiosum hoc linguae artificium, eorum quibus veritatis proferenda nulla cura est, sed opus modicum proponentes, illud orationis lenocinij & verborum ampullis excolere, & dicendi dulcedine decipere animos auditorum, illosque lingua sua reuinctos ducere ab auribus: iamque palam est nullos hoc artificio factos meliores, complures autem deteriores reddi: qui & si de virtutibus comptius dicere possent, longe tamen videmus elegantiores esse feliciorisque eloquentiae ad defendendos errores, ad seminandas lites, ad excitandas factiones, ad congerenda contumelia, maledicta, calumnias, quam ad conciliandam pacem, concordiam, tranquillitatem, atque ad praedicandam charitatem, fidem, religionem. Porro hoc artificio consili plurimi ab orthodoxa fide descuerunt, sectaeque ac schismata, superstitionesque ac haereses hinc pullularunt, dum nonnulli scripturam sacrae, eo quod eloquentiae Ciceronianae lepore

DE RHETORICA

re careat, ita aspernantur, vt cum ethnicorum su-
catis argumentorum persuasionibus, contra ca-
tholicam interdum veritatem sentiant. Quod de
Tacionis hæreticis in primis manifestum est, &
ijs, quos Libanius sophista, & Symmachus ora-
tor idololatriæ defensores, atq; Celsus Africanus,
et Iulianus apostata, cõtra Christum magnis rhe-
toricis insultantes seduxerunt: e quorum pernici-
oso ac blasphemio eloquio, multas persuasionum
argumentationes acceperunt hæretici, quas in-
aures hominum simplicium immittentes, totos se-
duxerunt a verbo veritatis, sed quid veterum he-
reticorum exemplis insistimus, nostra tẽpora spe-
ctemus. Qui sunt duces germanicarum heresum
quæ ab vno Luthero suscepto exordio hodie tam
multæ sunt, vt fere singulæ ciuitates suam peculia-
rem habeant hæresim, nonne autores illorum ho-
mines disertissimi linguæ eloquentiæ et calami e-
legantia instructi, & quos ante annos aliquot a
linguarum peritiã, a sermonis ornatu, a dicendi
scribendiq; promptitudine sic laudatos vidimus,
vt nihil illorum laudibus potuisset adijci: hodie
videmus capita & principes hæreticorum, ita
sunt: adhuc multi qui eloquentiæ dediti, dum vo-
lunt Ciceroniani fieri efficiuntur pagani, & qui
Aristoteli & Platoni impensius student, fiunt illi
quidem superstitiosi, hi vero impij. Omnes autem
illi quicunque præter simpliciã veritatis verba
ociosos sermones in aures hominũ effundunt, assi-
stent in iudicio rationem reddituri de ijs, quæ va-
ne coniecerunt & mentiti sunt aduersus deum.

De dialectica. Cap. VII.

SVccedit istis in subsidium dialectica, & ipsa
quidem non nisi contentiõnis ac tenebrarum
artificium est, per quam reliquæ omnes sciẽ-

DE DIALECTICA

tiæ obscuriores, ac cognitu difficiliõres redduntur
atq; hæc etiam sese logicam videlicet dicendi &
ratiocinandi scientiam vocat, miserum profecto
& irrationale hominum genus: si absq; hac disci-
plina nesciat ratiocinari: hanc tamen Seruius Sul-
pitius omnium artium maximam esse dixit, &
quasi lucem ad ea quæ ab alijs doceantur, cum i-
psa (vt ait Cicero) rem vniuersam doceat distri-
buere in partes, & latentem definiendo explica-
re interpretande obscuram explanare, ambigũã
contemplari & distinguere, atq; regulam de ijs o-
mnibus tradat qua vera & falsa iudicentur. Præ-
terea pollicentur dialectici se cuiusq; rei essentia-
lem (vt aiunt) definitionem posse inuenire, tamẽ
hanc nullis vnquam verbis prestare possunt tam
lucidam, quin æque nescius maneat animus, quã
dicat qd idiotæ pro hoie animal rõnale mortale,
minus intelliget q̃ si dixisset hoiem. Plura de his
scripsit inter Latinos Boetius, cuius opa nõn habẽ-
tur, sed p̃stant omnibus q̃ scripsit Aristoteles, p̃di-
camenta, elenchos, topica, perihermenias, anali-
tica, & reliqua: quem secuti Peripatetici epiman-
tur nihil stare aut sciri posse, nisi quod syllogizan-
do probetur per demonstrationem, eam videlicet
quam depingit Aristoteles, sed tamen nunquam
in dogmatibus suis obseruauit, cum omnes suæ ar-
gumentationes ex præsuppositis ab eo deducan-
tur, quem secuti omes isti scientiæ pollicitatores,
hactenus nullas aut paucissimas veras demõstra-
tiones dederunt, nedum in naturalibus, sed omnes
deducunt illas ex p̃acceptis, aut abs suo Aristote-
le, aut abs alio qui illa prior dixerit, quorum au-
toritatem seruant sibi pro principijs demonstra-
tionis: veram autem demonstratiõem quæ facere
debeat scientiam docet Aristoteles eam esse, quæ

DE DIALECTICA.

fit per quiditates (vt loquuntur Dialectici) per proprias rerum differentias nobis occultas & ignotas. Ait insuper demonstrationem ex causis fieri, ex ijs quæ sunt de se, & secundum quod ipsum, quæ quidem enunciationes cum sint conuertibiles se ad inuicem inferentes, tamen ait non dari nec concedi demonstrationem circularem ex causis. Si itaq; nunc principia demonstrationis plurimum ignota sunt, & circulatio non admitteretur, certe nulla inde aut paucissima eaque incerta haberi potest scientia: credere enim oportebit demonstrationis per fragilia quædam principia, quibus aut propter præcedentem prudentum autoritatem, veluti notis terminis assentimur, aut quos experientia comprobamus per sensus. Omnis enim notitia (vt aiunt) ortum habet a sensibus, & experimentum sermonum verorum (vt ait Auerrois) est, vt concordent sensatis. Et illud notius est & verius in quod plures sensus conueniunt, ex sensibilibus itaque eorum sententia manuducimur, ad omnia ea quæ a nobis sciri possunt. Iam enim cum sensus omnes sæpe fallaces sint, certe nullam nobis sinceram probare possunt experientiam. Preterea cum sensus intellectualem naturam nequeant attingere, & rerum inferiorum causæ ex quibus illarum naturæ, effectus, & proprietates seu passiones demonstrari deberent, sint omnium consensu nostris sensibus penitus ignotæ, nonne conuincitur vitæ viâ sensibus esse præclusam, quare etiam omnes illæ deductiones & scientiæ quæ in ipsis sensibus radicibus fundatæ sunt, omnes incertæ erunt & erroneæ & fallaces. Quæ ergo nunc vitæ litas dialecticæ, quis fructus scientificæ illius demonstrationis ex principijs & experimentis, quibus cum veluti notis terminis assentire necesse erit

DE DIALECTICA.

nonne iâ ipsa principia & experimentata magis scientur quam demonstrata: sed hæc ars nunc paulo remotius nobis repetenda est. Dialectici decem numerant prædicamenta quæ vocant genera generalissima, hæc sunt: substantia, quantitas, qualitas, relatio, quando, vbi, situs, habitus, actio, passio: quibus omnia constare putant, & intelligi quæcunque in toto vniuersoq; orbiculari mundo continentur. Tradunt insuper quæ de ijs ipsis ac earum partibus prædicentur, quinque videlicet: genus, speciem, differentiam, proprium, accidens: quæ ob id prædicabilia nominarunt. Porro inuenerunt quatuor cuiuslibet rei causas, materialem, formalem, efficientem & finalem, ex quibus omnium rerum vitæ & fallitatem sese iuenire posse arbitrantur, quædam infallibili (vt putant) demonstratione, hoc est, syllogismo, quem altero trium ordinum, vt vocant, figurarum supra vnde viginti modos esse oportebit. Componunt autem omnem syllogismum siue demonstrationem ex tribus terminis, qui sunt: subiectum quæsitum, & dicitur minor: alter prædicatum quæsitum, & dicitur maior: tertius est mediū inter vtrumque participans: & iuxta hos duas formant propositiones, quas præmissas appellant, maiorem & minorem, ex illis tandem nascitur conclusio, scilicet de altero ad extremum, alterum tamen a limine ad metam procurrentes. Hoc totum est egregium illud artificium, hæc eius sunt extrema confinia, quibus omnia combinare, diuidere, & concludere opinantur, per quædam quæ refelli posse impossibile putant axiomata, atque hæc sunt logici artificij portentosa, & alta mysteria, magnoque labore exquisita, a magistris fallacibus, quæ tanquam occulta quædam & arcana non oēs profiteri licet, nec discere, nisi illos qui grades mer

DE SOPHISTICA.

sedes pro illis prestare possunt, magnisq; sumptibus autoritatem hanc sibi inter scholasticos coemerint. Deniq; ij sunt eorum canes, hæc illa retia quibus (illorum opinione) rerum omnium siue nature subiectarum, vt physica, siue naturam ipsam comitantium, vt mathematica, siue naturam ipsam quodammodo superantia, vt Metaphysica venantur veritatem, quam tamen eo artificio iuxta P. Clodij atq; Varronis prouerbum, nimis altercando amittunt, atque hæc sunt duntaxat verterum dialecticorum confinia.

De Sophistica. Cap. VIII

Sed longe plura prodigia maioraq; portenta ijs addidit recentior sophistarum schola, de terminorum passionibus, de infinito, de comparatiuis de superlatiuis, de differt aliud ab, de incipit et de finit, de formalitatibus, hæccæritatibus, instantibus, ampliacionibus, restrictionibus, distributionibus, intentionibus, suppositionibus, appellationibus, obligationibus, consequentibus, indissolubilibus, exponibilibus, reduplicatiuis, exclusiuis, instantijs, casibus, particularisationibus, suppositis, mediatis & immediatis, completis & incompletis, complexis & incomplexis, & cæteris intolerandis vanisque vocabulis, quæ traduntur in paruis logicalibus, quibus omnia quæcunque re ipsa falsa sunt & impossibilia, vera esse facile conuincunt: & contra quæcunque vera sunt, velut ex equo Troiano erumpentes, ijs machinis rursus qui non nisi tria prædicamenta recipiunt, nec nisi duas syllogismorum figuras, & tm octo illorum modos probant, modales aut propositiones, concretos insup & abstractos terminos rideant, nec desunt q; vndecimum numerent prædicamentum

DE SOPHISTICA.

& quartam syllogismorum figuram, augerentq; prædicabilium & causarum numerum, totq; inuictas & Scoticas subtilitates inuexerunt, vt Cleantis, Chrysippiq; argutiæ, cum Daphitæ, Euthidemi, Dionysiodori circumuentianculis, penitus crassa, rusticanaq; futuræ sint, si cum ijs nouis sophistarum nostrorum inuentis conferant, in qbus nunc passim ferme, omis scholasticorum turba, cum misero labore ac damnabili studio occupata, nil magis agere videtur, nisi vt discat errare, ac perperuis digladiationibus explicandâ veritatem obscuriorem reddere vel amittere, quorum tota disciplina non aliud quicq; est q; captio quædam, ex deprauatis verborum dictionibus subdola quadâ cauillatione peruertens vsu loquendi, & vim inferens lingue q; ignorat, transuertens veritatem secundum verisimilem expositionem, quorum gloria non nisi in conuicijs & strepitu sita est, vt q non tã victoriam appetant q; certamē, nec verum inueniendi, sed altercandi propositum sit, adeo vt inter hos primas partes teneat, quocunq; clamosissimus & impudentissimus, & lingue fremitu audacissimus. De qbus ait Petrarca: siue is styli pudor, siue ignorantia confessio est, lingua implacabiles sunt calamo non contendunt, nolunt apparere q; friuola sunt qbus ornant; ideoq; more Parthico fugitiuam pugnam exercent, & volatilia verba iactantes quasi ventis vela committunt. Hi sunt enim quos Quintilianus dicit in disputando mire callidos, cum aut ab illa cauillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo grauiore actu, q; parua quædam animalcula quæ in angustijs mobilia campo deprehendantur, itaq; campum timet verumq; est illud diuerticula & anfractus suffragia esse in firmitatis, vt qui parui cursu valent flexu eludat.

DE SOPHISTICA.

Sic & sophistæ metuunt sub notarijs, & collatis libris, & autoribus pugnare, sed solius memoriæ & linguæ viribus, fugitiuis clamoribus, non ad calamos, sed ad obliuiofas aures concertare volunt, nec referre putant qua quisque ratione utatur, dummodo instantiam det, nec curandū quicquid sentiat aut dicat, modo loquatur & strenue contendat: Nam qui verbosior est, is inrer eos videtur doctior, ijs præstigijs circumeunt scholas, & plateas, & mentas, quærunt æmulos, quos ut cōgrediantur inuitant, instant, insiliunt, si congregatur & virget ad diuerticula prolabantur, & latebras quærunt, & ad vitata recurrunt, tot facientes anfractus, ac si labyrinthum circumiri oporteat. Quod si quis nolit aut pigeat cum illis decerta re, subdola aliqua interrogatione, & quam quis non optima cognitione inquisiuit adgrediūtur, ut sic vel ex improviso respondentem de errore conuincant, aut scire se negantem verecundiæ reum faciant & explodant, atque ipsi in vtramq; partem doctrinæ vëdicent gloriam. Sed quos fructus nobis in ecclesia Christi peperit pariatque dialectica cum suis sophistis spectemus, qui non assentientes diuinæ traditioni illam compositis, & ex fallacibus sensibus deductis rationibus, confundunt quibus dum nimium credunt, recedente luce veritatis, succrescunt tenebræ, quibus obuoluti & excæcati factique magistri & duces cæcorum, multos secum ijs falsis argumentationibus ac apparentibus rationibus trahunt in fontem, semperque ignorantia profundum, errorumque pelagus innatantes, serpentum more lubrici fraudulentiæ & seductionis verbis subinuolantes imperitiores seducunt ad credendum figmentis suis, & extolles ea, persuadere audent sa-

DE SOPHISTICA

cratissimam theologiam, sine logica, sine dialectica, sine rixa, sine altercatione, sine sophismate constare non posse. Non inficior dialecticis ad scholasticam exercitationem conferre, cum sed ad theologiam contemplationem quid conferat non video, cuius summa dialectica est in oratione constituta, neq; enim vana promissione pollicitus est nobis Christus inquit: Petite & accipietis. Itaq; priusq; contentiosi scholastici suam dialecticam discant, isti Christi fideles ab ipso magistro veritatis impetrat omnem necessariam veritatem. Præterea dialectica per varias ambages tandem non alius pertingere potest q̄ ad philosophiam, sed per fidelem orationem recta & certissima via conscenditur ad summam diuinarum atque etiam humanarum rerum sapientiam. Errant igitur quicumq; dicunt dialecticam hanc esse euentendorum hæreticorum machinam omnium potentissimam, cum re vera ipsa sit robur omnium hæreticorum: hac arte freti quondam Arrius & Nestorius hæretici, tam impudenter desipuerunt, ut ille diuersas per gradus & tempora in Trinitate substantias assereret, alter Mariam, virginem theotocon esse negaret, quia diuinas operationes logicis sophismatibus metiri præsumperunt, plus Aristotelis obseruantes dialectica sophismata, q̄ diuinæ scripturæ animaduertentes verba. Omnia namq; (ut ait Hieronymus) hæreticorū dogmata sedem sibi & requiem inter Aristotelis & Chrysippi spineta reperiunt, inde Eunomius profert, quod natum est, nō fuit antequam nasceretur. Inde Manichæus, ut deum liberet a conditione malorum, alterum mali inducit autorem. Inde Nouatus subtrahit veniam, ut tollat poenitentiam. De illis fontibus vniuersa hæreticorum dogmata, argumen-

DE ARTE LVLLII.

rationū suarū titulos trahunt; Nā cū nullus sermo sit q̄ non recipiat contradictionē, nec vlla argumentatio q̄ nō possit p̄ aliā subuerti, inde est qd̄ ad nullū finē scientiā, ad nullam cognitionē v̄itatis, p̄ dialecticas disputationes hoēs puenire possint: sed & multos contigit declinare a v̄itate in hæreses, dū speciē sibi validioris v̄itatis logicis argumentationibus reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, ut ipsi nihilo saniora restituant: quare Plato ipse sero admodū voluit dialecticā attingi a custodibus, eo qd̄ hæc in vtranc̄q; partem disserat, & minus firmas reddat de honesto aut inhonesto rationes. Hæc de dialectica hæctenus.

De arte Lullij Caput IX.

Inuenit aut Raimundus Lullius recentioribus temporibus dialecticā haud ab similit̄ prodigiosam artē, per quā tanq̄ olim Gorgias Leōtius (qui primus in conuentu literatorū hoīm poscere ausus est, qua de re quisq; audire vellet) de quouis subiecto sermone, abunde quis valeat disserere, atq; inuenire quadam artificiosa nominū ac verborum perturbatione, atq; in vtranc̄q; partem de omni sermone curioso hoc plusquam eleganti artificio, garrula loqua citatis ostētatione disputare, nequillum vincendi locum alijs relinquere, & res minutissimas et pusillas in immensum dilatare. Sed hæc altius repetere non est necesse, nos ampla satis commentaria in hanc artem dedimus alibi, verū nolo hæc alicui fucum faciant in artificio admodum leui, q̄ & si in eisdē extollere visi sumus, tamē res ipsa palam se facit, vt opus non sit circa hanc magnopere depugnare, hoc autem admonere vos oportet, hanc artem ad pompam ingenij & doctrinæ ostentationem potius quam ad cōparandam eruditionem valere, ac longe plus habere auda-

DE ARTE MEMORATIVA

cixæ quam efficacia. Esse præterea totam ineruditam ac barbaram, nisi elegantiore quadam literatura adornetur.

De arte memoratiua: Caput X.

His artibus adnumeratur etiam memoratiua, quæ (ut ait Cicero) nihil aliud est, quam inductio quædam, & præceptionis ratio, locis & imaginibus tanq̄ membrana cōstans, & characteribus a Simonide Melitone primum excogitata. Deinde per Merredorum Sceptrium perfecta, ipsa tamē qualis qualis sit, sine naturali memoria persistere minime potest, quam tot sæpissime monstruosis obtundit imaginibus, vt pro memoriæ tenacitate maniam & phrenesim nōnunq; inducat, dum videlicet naturalem memoriā innumerabiliū rerum ac verborū imaginibus prægrauans, naturæ finibus non contentos, arte insannire facit. Hanc itaque cum Simonides aut alius cuius Themistocli obtulisset, ait ille, obliuionis mallem: nam multa memoro quæ nollem, obliuisci non possum quæ vellē. Et Quintilianus de Merodoro: Vanitas, inquit, nimirum fuit atq; facta ratio, circa memoriā suā potius arte quam natura gloriantis. Scripserunt de ea Cicero lib. rhetoricorum nouorum, & Quintilianus in institutionibus, & Seneca, & ex recentioribus Franciscus Petrachia, Mateolus Veronensis, Petrus Rauenas, & Hermannus Buschius, & alij, sed indigni catalogo, obscuro homines permulti, & multæ hanc quotidie profitentur, sed non reperitur qui in ea multum proficiat, & magistri eius pro lucro infamiam sæpe reportant: solent enim in gymnasijs plerumque huius artis professione nebulones quidā scholaribus imponere, ac rei nouitate pecuniam ab incautis emungere, deniq; puerilis gl'a est

DE MATHEMA. IN GENE.

ostentare memoriam, turpe & impudētis est. Multarum rerum lectione in instar mercimoniorū ante fores explicare, cum interim vacua domus sit.

De Mathematica in gñe. Cap. XI.

Sed tempus est nunc de mathematicis disciplinis dicere, quæ multo omnium certissimæ putantur, omnes tamen non nisi in doctorum librorum, quibus plurima fides datur, opinionibus consistunt, qui etiam in illis non parum errauerūt, quod & Alubatar vnus eorum nobis attestatur, ingens: Antiquos etiam vsq; post Aristotelis tempora non plane mathematica sciuisse, cumq; omnes hæ artes circa sphericam seu rotundam, siue figuram, siue numerum, siue motum potissime versentur: fateri tandem coguntur perfecte rotundum seu sphericum nusq; neque secundum artem reperiri, neq; secundum naturam. Atq; hæ disciplinæ licet vel paucas, vel nullas in ecclesia hereses dederint, tamen quod ait Augustinus, nihil ad salutem pertinent, sed magis in errorem mittunt, & a deo auocant, atque (vt ait Hieronymus) non sunt scientiæ pietatis.

DE Arithmetica. Caput XII.

Inter has prior est Arithmetica, hoc est, numerorum disciplina, quæ matris quodammodo ad ceteras obtinet vicem, non minus superstitiosa q̄ vana, ac propter vilem numerandi practicam, non nisi a mercatoribus auaritiæ causa in pretio habita: tractat enim de numeris & earum diuisionibus, quis par, quis impar, quis pariter par, quis pariter impar, quis impariter par, quis superfluous, quis diminutus, quis perfectus, quis compositus, quis incompositus, quis per se, quis per alium. Item de proportione & proportionalitate earundemque speciebus. De numeris harmonicis & ge-

DE GEOMAN. ET ALEAT.

ometricis, deq; varijs numerorum passionibus et minutis atq; modo supputandi.

De Geomantia. Cap. XIII.

Denique arithmetica hæc nobis geomanticam diuinationem, & prænestinas tesseras & talos, & aleas, et quicquid est eiusmodi numeralium sortilegiorum progenit: quamuis Geomantiam omnes ferme astrologiæ adoptent, ob parilem iudicandi rationem, tum quia vires eius non tam ex numero, quam ex motu eliceant, iuxta illud Aristotelis dictum in primo methæorum: Motus cœli est perpetuus, & est principium & causa omnium motuum inferiorum. Scripserunt autem de hac ipsa ex antiquioribus, Hali: ex recentioribus Gerardus Cremonensis, Bartholomæus Parmensis, & quidam Tundinus: scripsi & ego quandam Geomantiam ab alijs lōge diuersam, sed non minus superstitiosam, fallacemq; aut si vultis dicam etiam mendacem.

De Aleatoria. Cap. XIII.

Ars item aleatoria, & ipsa tota sortilega est, cuius quanto quis studiosior, tanto crit & nequior & infelicior, dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonio vllam reuerentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, periuriorum, furtorū, litium, iniuriarum, homicidiorumq; mater est, vere malorum dæmonū inuentum, quæ exciso Asiæ regno inter euersas vrbes manubias varia sub specie migravit ad Græcos. Hinc tessera, calculi, tricolus, senio, monarchus, orbiculi, thaliorchus, vulpes, præterea ocionedron, duodecacedron, quibus non nihil diuinationis inesse putatur. Sunt & qui dicant Attalura Asiaticum artem hanc inuenisse, & ab artificiali numerandi excogitasse: Romanis vero memo-

DE SORTE PITAGORICA

rix proditum est Claudium imperatorē de illa
brum composuisse, cuius ipse atq; ante cum Au-
gustus Caesar ambo studiosissimi cupidissimi que
extiterunt. Ars tota infamis, & omnium gentium
legibus interdicta, quin & Cobilon Lacedæmo-
nius iungendæ societatis causa Corinthum lega-
tus missus, cū duces ac seniores Corinthiorum in-
uenisset in alea ludentes, infecto negotio, redijt
cens: nolle se Spartanorum gloriam hac infami-
am aculare, vt dicerentur cum aleatoribus societa-
tem cōtraxisse: tanto probro apud maximos
que habita est, vt regi Demetrio in leuitatis
probrium taxilli aurei a Parthorum rege mili-
tissimus ludus est: quid ludus? imo sapientia, eos
qui fuerint in hac ad fallendū dānabilius infamia

De sorte Pythagorica. Cap. XV.

Nec illud prætereundum censeo, quod alle-
rebant Pythagorici, & quod alij putā, iose-
etiam credidit Aristoteles, literarum ele-
menta certos suos possidere numeros, ex quibus
propria hominū nomina diuinabantur, collectis
in summam cuiuslibet literarum numeris, collectis
collatis palmam illi tribuerunt cuius summa al-
teram excederat, siue de bello, siue de lite, siue de
coniugio, siue de vita aut alia consimili re que-
tum foret, eaq; ratione dicunt Patroclum ab He-
ctore vicium, illum vero ab Achille superatum
quam rem Terentianus tradidit ijs versibus:
Et nomina tradunt ita literis facta.
Hæc, vt numeris pluribus, illa sint minutis.
Quandoq; subiunt dubia pericla pugnae,
Maior numerus qua steterit, fauere palmam
Præfagia lethi minima patere summa
Sic & Patroclen Hectora manu perisse.

DE ARITHMETICA

Sic Hectora tradunt, cecidisse mox Achilli.
Et sunt qui simili computo promittunt sese horo-
scopia inuenturos, sicut de ijs tradidit, nescio q̄s,
noie Alchandrinus, obscurus philosophus, quē fe-
runt discipulū fuisse Aristote. Et narra Plinius Py-
tagore inuētis etiā illud attribuit, priorū nominiū
imparē vocaliū numerum, orbitates oculos, clau-
dicationes, consimilesue casus portendere.

Adhuc de Arithmetica. Cap. XVI.

Ed ad Arithmetica redeamus: hanc Pla-
to a malo demone vna cū talorū et alcarū lu-
do primū mōstraram ait: Et Lycurgus ma-
gnus ille Lacedæmoniorū legislator, illā ceu tur-
bulentā e republica sua eijciendā censuit. Vacuū
em & inanē laborē deposcit, & ab vtilibus hone-
stisq; negotijs hōes abstrahit, ac de rebus futili-
bus saepe magnis iurgijs cōtendit. Hic illud Arith-
meticoꝝ irreconciable bellū, vter numerus par
an impar p̄ferendus sit: q̄s inter ternarium, sena-
riū, denariū, numerus sit perfectior: Item quis nu-
merus dicitur pariter par, circa cuius diffinitionē
Euclidem ipsum Geometria principem, non pa-
rū errasse contendunt. Præterea non facile dixe-
rim, q̄ Pythagorica mysteria, quas magicas vires
numeris inesse somniant, etiam ab ipsis rebus nu-
datis, dicere que audent nisi illis instrumentis exē-
plaribusq; mundum ad deo creatū iri nō potuisse,
ac diuinorū oim cognitionē in numeris tanq̄ in re-
gula oim certissima cōtineri. Hinc orti sunt Mar-
ci, Magi, et Valerini hæreses in numeris fundatę
& ex numeris progressę, q̄ diuinā religionē & in-
numerabilia diuinæ veritatis secreta, sese per fri-
gidissimos numeros posse inuenire et enūciare p̄-
fumebant. Accedit istis Pythagorica retractis in-
ter sacramenta habita, & alia plura ijs similia,

DE MUSICA

quæ omnia vana, ficta, & falsa sunt, nec quicquã veri superest arithmetiis illis, nisi in sensu sacro in animatus numerus, atq; tamẽ hinc sese diuinos homines agere arbitrantur quod sciãnt numerare: sed hoc ægre illis concedunt musici hũc honorem suæ harmoniæ libentius deferentes.

De Musica. Caput. XVII.

DE Musica igitur iam nobis sermo esto, de qua ex Græcis copiose scripsit Aristoxenus qui & animam musicam esse dixit: cuius documẽta Boetius deinde latinis tradidit: dico autem illam quæ in vocum ac sonorũ modulatione consistit, non eam quam de metris & rithmis ac carminum fictionibus nuncupant, quæ poësis est, quæ autore Alpharabio, non tam speculatiue ac ratione, quã furoris insaniam fertur, de qua superius diximus: verum eam quæ de modulationibus est, quæ est concentus neruorũ, aut vocum in suos modos sine aurium offensione consonantium: agit enim de sonis, de interuallis, de sistematis genere, de tono, de commutationibus ac modulationibus: Hanc veteres diuisere in enharmonicam, chromaticam, diatonicã: priorem autem (videlicet enharmonicam) ob nimis reconditam difficultatẽ, pro impossibili eius indagine deseruare: alteram vero ob lasciuia infamiam aspernati sunt atq; abdicarunt: tertiam vero speciẽ duntaxat (tamq; mundanæ compositioni conformẽ persuasi) admiserunt. Sunt etiam ex veteribus, & musicos modos ex gẽtium vocabulis distinxerũt, vt in Phrygium, Lydium, Dorium, quos apud Polumestrem & Saccadam Archium genere fuisse antiquissimos constat, quibus Sappho Lesbica (ut inquit Aristoxenus) quartum videlicet mixolydium superinstituit, cuius inuentorem, alij, Terfian-

DE MUSICA

drum, alij Pythoclidem tibicinẽ putant: Lyfias Lamprocle Atheniensem autorem posuit, atq; hos quatuor modos veterum autoritas celebres notauit: totamque astruccionem encyclopediã vocarunt, quali scientiarum orbem, quod musica omnes amplectatur disciplinas, sicut ait Plato in primo de legibus, musicam sine vniuersa disciplina tractari non posse. Inter hos vero quatuor modos, Phrygium, quia distrahit & rapit animũ nõ probant, sed barbaricum Porphyrio illum vocat, quia ad furem & pugnas excitandas tantũ commodum. Alij idcirco Bacchicum vocant, vt furibundum, impetuosum, & perturbatũ: cuius modulatione, quam Anapæsto pede declarant, Lacedæmonios & Cretenses ad arma concitatos legimus: eodem Timotheus Alexandrum regẽ ad arma incitauit: & Taurominitanus iuuenis narrante Boetio, domum in qua scortum latitabat Phrygio sono excirus comburere festinauit. Lydium etiam Plato reprobat, vt qui acutus sit & modestia Dorij recedens, lamentationibus accõmodus: verum (vt quibusdam placet) etiam ijs natura hilares & iucundi sunt congruus. Hinc Lydos hilares ac periucundos populos ijs modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Tusci Lydorum progenies choricis saltationibus adhibebant, Dorium autem tanquam grauiorem honestoremque & omnibus modis modestum, ad grauiores animi affectus & motus corporis aptum, & ad recte ac bene viuendum vtilem, omnibus prætulerunt: ideo apud Cretenses, Lacedæmonios Arcades, in magna veneratione habitus. Imperator quoque Agamennon ad bellum Troianũ profecturus Doricum domi reliquit musicũ qui spõdeo pede mulierem Clytemnestram in pudicitia

DE MUSICA

probitateque conseruaret: quare non prius ab Aegypho vitari potuit quam is musicum prius e medio impie sustulisset: Mixolydium vero tragœdijs & commiserationibus congruum, incitationis & retractionis efficaciam habere, & meroris imperium tenere dicunt, His quatuor modis sunt qui alios superadinuerunt, vt q̄s collaterales vocant videlicet Hypodoriũ, Hypolydiũ, Hypophrygium, ut sint septẽ totidẽ planetis correspondentes. Quibus Ptolomæus addit octauum hypermixolydium omnium acutissimum firmamento attributum, vetum Lucius Apuleius primo Floridorũ quinque modos describit, Aeolium, hyastium varium, lydiũ querulum, phrygium bellicosum, doriũ religiosum. His addunt alij Ionicum iucundum & floridum, A. Martiano etiã iuxta Aristoxeni traditionem quinque numerantur modi principales, & decem collimitij. Et licet hanc artem suauitatem non modicam habere fateantur, communis tamen sententia est, atque ipsa experientia omnibus nota, esse illam viliũ ac infelicis intemperisq̄ ingenij hominum exercitiũ, & qui nec incipiendi nec finiendi rationem teneant, sicut de Archabio tibicine legitur, qui pluris conducendus erat vt desineret, quam conducendus vt caneret. De quibus tam importunis musicis sic ait Horatius:

Omnibus hoc vitium est cãtoribus inter amicos,
Vt nunq̄ inducant animum cantare rogati:
Iniussi nunq̄ dissentiant.

Hinc musica ipsa ad precium & stũpem semp̄ vagabunda extitit, & lenociniorũ clientula, quã nullus unq̄ professus est vir grauis, modestus, pudicus, fortis. Ideoq̄ Græci illos cõmuni vocabulo Liberi patris artifices, siue (vt Aristoteles) dionysiacos

DE MUSICA

technitas, hoc est, artifices bacchanales appellant, q̄ improbis esse moribus magna ex parte cõsueuerunt, vitã plurimũ traducetes incontinenter partim etiã cõhynopia, q̄ quidẽ vitia & gignit & auget. Persarum & Medorũ reges, musicos inter parasitos & histrones referrebãt, videlicet ex opere illorũ voluptatẽ sibi capientes, ipsos autẽ actores contemptui habentes, atq̄ Antisthenes ille sapiens, cum audisset Ismeniam quendam optimum haberi tibicinem, homo neq̄ est inquit, non em̄ si probus foret tibicen esset, non enim (vt dicitur) ars est illa viri sobriũ & probi, sed ociosi & iocantis. Hãc Scipio, Aemilianus, M. Cato, tanq̄ a Romanis moribus alienam aspernabantur. Hinc Augustus atq̄ Neroni probro datum est, quod musicam audius sectarentur. Sed Augustus correptus quidem abstinuit, Nero autem per amplius insequutus, ob hoc contemptui ludibrioq̄ habitus est. Philippus rex cum audisset filium quodam loco suã auis cecinisse, obiurgatus est: Nonne pudet (inquiens) q̄ tam bene scias canere, satis enim est superq̄ principii viro canentibus alijs audiendi ocium superesse. Non canit apud Græcos poetas Iuppiter, nec pulsat citharam, docta Pallas detestatur tibias. Apud Homerum pulsat Citharædus, præbent aures Alciones & Vlysses. Apud Vergiliũ sonat & cantat Iopas, auscultant Dido & Aeneas: Alexander magno quondã canente Antogionus pedagogus citharã fregit, abiicitq̄, ingens, etati tuę iã regnare cõuenit, nõ canere: Sed & Aegyptij (teste Diodo) musicã tanq̄ viroꝝ animos effreminantẽ prohibebant a dolentes suos perdiscere. Et Ephorus (teste Polibio) eam non nisi ad illudendos ac fallendos homines inuentam tradidit: Et reuera quid inutilius, quid contemptibilis,

DE MUSICA

quid fugiendum magis istis tubicinis, cantoribus, ac reliqui generis musicis, qui tot vocibus canentium, præcinentium, decinentium, intercinentium, occinentium, & concinentium vniversarum avium garritus superantes, venenata quadam dulcedine, velut Sirenes hominum animos lasciuientibus vocibus, gestulationibus, ac sonis præstigiât atq; corumpunt. Quapropter Ciconum matres atq; nurus Orpheum ipsum ad Parcarum vsq; inuidiam persecutæ sunt, q; modulis suis mares effœminaret. Quod si fabulis quædam autoritas est: Centum luminibus, cinctum caput Argus habebat, quæ omnia tamen vnus fistulæ modulo soporantur musici isti, quasi ipsi supra rhetores habeant mouedorum affectuum imperium: quos insuper eo ipso euexit infania, ut ipsos etiam coelos canere affirmant, vocibus tamen a nullo vnq; mortalium auditis, nisi forte q; musicis istis, per suum e-uouac, seu per temulentiam vel insomnium innotuerunt: Nullus tamen musicorum interim e caelo descendit, qui vocum consonantias omnes nouerit, quicq; proportionum inductiones omnes inuenierit: Attamen dicunt artem esse consummatissimam, & quæ omnes amplectatur disciplinas, nec sine vniuersa disciplina tractari possit, etiam diuinationis vim illi tribuentes, qua corporis habitudines, animiq; affectus, & mores hominum per ipsam iudicentur: sed & dicunt artem esse infinitam, nec vlllo ingenio, exhauriri posse, sed indices illam pro cuiusq; captu novos dare modulos: Propterea que non male Anaxillas: musica per deos (inquit) perinde atque Lybia semper quotannis, nouam quampiam feram parit. Hanc Athanasius ob vanitatem suam interdixit ecclesijs: sed

DE SALTATIONE ET CHOREIS

Ambrosius ceremoniarum & pompæ appetentior, ecclesijs instituit canendi & psallendi vsum: Augustinus vero in medio hærens, inde sibi haud nõ difficile dubium ortum esse in confessionibus suis meminit: hodie vero tanta in ecclesijs musicæ licentia est, vt etiam vna cum missæ ipsius canone ob scenæ quæq; catiunculæ interim in organis paræ vices habeant, ipsaq; diuina officia & sacra orationum preces, conductis magno ære lasciuie musicis, non ad audientium intelligentiã, nõ ad spirituseleuationem: sed ad fornicariam pruriginem, non humanis vocibus, sed beluinis strepitibus cantillant, dum hinnunt discantû pueri, mugiunt alij tenorem, alij latrant contrapunctum, alij boant altum, alij frendent bassum, faciuntq; vt sonorum plurimum quidem audiatur, vt verborum & orationis intelligatur nihil, sed auribus pariter & animo iudicij subtrahitur auctoritas.

De saltationibus & choreis. Cap. XVIII.

AD musicam spectat etiam saltationum siue chorearum artificium puellis amatoribusq; longe gratissimum, et quod magna cura discunt, & in medias noctes sine facilitate protrahunt, summaque diligentia obseruât, vt ad lyra tympaniq; ac tibiaram numeros, compositis gestibus, moderatisq; incessibus saltent, ac rem omnium stultissimam, & infania quadam haud absimilem prudentissime vt putant scientissimeq; peragant, q̄ nisi tibiær concentus temperaret & vt (dicitur) vanitas vanitatem comendaret, nullû choreispectaculû ridiculû ac inconditû magis: hæc laxa amen petulantia, amica sceleris, incitû libidinis, hostis pudicitia, ac ludus probis omnibus indignus: sæpe ibi matrona (vt ait Petrarcha) diu seruaru decus pdidit, sæpe infelix yguca

DE SALTATIONE ET CHOREIS.

la alibi didicit quod melius ignorasset, multarum ibi fama perijt pudorque. Multe inde domum impudice plures abigunt rediere, castior autem nulla: pudicitia choreis saepe stratae spei impulsam oppugnatamque videmus: laudarunt tamen hanc nonnulli Graecorum scriptores, sicut pluraque alia foeda ac perniciose, ipsa quoque saltationum exordia e summis caelis, e stellis sideribusque lationibus, eorumque gressu, & regressu, complexu, ac ordine tanquam harmonica quadam caelestium chorea, una cum mundi generatione diuinitus prodisse dicunt: Alii inuentum esse satyrum, Bacchum quoque hac arte Thyrenos, Indos, & Lydos bellicosissimos populos deuicisse aiunt. Hinc tandem saltatio ipsa in religionem relata est, & a Coribantis in Phrygia, a Curetis in Creta, abs dea Rheia fieri iussa est, et in Delo nulla sacra peragebantur cui saltatio non fuisset adhibita, nec vlla vnquam celebratae festiuitates & ceremoniae citra saltationem. Indorum quoque Brachmanum mane & vespere ad solem conuersi saltantes illum venerabatur. Apud Aethiopas etiam, & Aegyptios, & Thracos, & Scythas, saltatio inter sacrorum ceremonias habita est, quippe quae ab Orpheo et Musaeo optimis saltatoribus constituta fuisset. Erant etiam apud Romanos sacerdotes Salij, qui in honorem Martis saltabant. Lacedaemonij Graecorum praesantissimi, cum a Castore & Polluce saltare perdidicissent, omnia saltationibus peragere soliti sunt. In Thessalia tanto in precio habitata est, ut populi praesides & antesignani praesaltatorum nomine honarentur. Ipse etiam Socrates vir omnium sapientissimus ab oraculo iudicatus, illam iam natu grandior discere non erubuit, quin & summis laudibus extulit, & inter serias disciplinas numerauit, vnaque illi res grauior quam ut de ea recte pronunciaripotest, quae

DE SALTATIONE ET CHOREIS

tota diuina cum mundi generatione nata esset, et cum Amore deo vetustissimo in lucem prodierit, Sed quid mirum sic a Graecis philosophari, quae ad vltima, quae supra, qui parricidia, denique nullum non facinus in deos referunt autores. Complures de saltatione libros scripserunt, qui omnia genera eius & species numerosque comprehenderunt, earundemque nomina percensuerunt & cuiusmodi vnaquaeque illarum esset, & quo autore inuenta: quare de illis plura hic dicere super sedeo. Romani veteres viri prudentia & autoritate graues, saltationes omnes repudiarunt, nec vlla penes eos honesta matrona saltasse laudatur. Hic Salustius improperat Semproniam quae cantasset saltassetque doctius quam conueniret probare: quin & Gabino viro consulari atque M. Caelio nimia saltandi peritia probro data est, & M. Cato L. Murene, quae in Asia saltasset pro crimine obiecit, cui patrocinatus Cicero, id ut recte factum defendere non est ausus, sed constanter factum pernegauit: Nemo inquit saltat sobrius nisi forte insanit, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto, intempestiuum conuiuium, immoderati ioci, turpium deliciarum comes est extrema saltatio. Itaque saltationem necesse est omnium vitiorum esse postremum, neque vero facile dictum quae mala hic visus hauriunt & auditus, quae partiant colloquia et tactus, Saltatur in conditis gestibus, & monstruoso pedum strepitu, ad molles pulsationes, ad lasciuas cantilenas, ad obscena carmina, contrestantur puellae & matronae impudicis manibus et basibus, meretricisque complexibus: & quae abscondit natura, velaui modestia, ipsa lasciuia tunc saepe nudantur, & ludicrius tamen obducit scelus. Exercitium profecto non e caelis exortum, sed a malis daemonibus excogitatum.

DE GLADIATORIA

In iniuriam diuinitatis, quando populus Israel ex-
rexit sibi vitulum in deserto, cui cum sacrificasset
coeperunt edere & bibere, & postea surrexerunt
Iudere, & cantantes saltabant in chorū, Hæc de
chorearum saltationibus satis.

De gladiatoria. Caput XIX:

Neq̃ tamen me præterit hoc loci esse adhuc
alia pluraq̃ saltationum genera a priscis
scriptoribus celebrata, quorum maxima
pars hodie obsoleta est, pars adhuc in usu
est, vt saltatio armata, gladiatorie, chironomia,
ac militiæ accommodata, tragicum profecto artifi-
cium, quo hominem innoxium occidere ludus est,
ac lethale vulnus excepisse paulo cunctatius sum-
ma infamia. Execrandum omnibus artificium, cu-
ius stultitiæ iuxta est impietas, & omnia eiusmodi
saltationum genera, vt sunt vanitatis & impudē-
tiæ plena, non tam vituperanda sunt, q̃ execran-
da, eo q̃ non aliud doceant q̃ mirificos quosdam
titus quomodo insanire oporteat.

De histrionica. Caput XX:

Histrionica autem saltatio imitationis & de-
monstrationis artificium est, res mente con-
ceptas, decenti gesticulatione explicans:
tam clare & perspicue mores & affectus omnes
repræsentās, vt spectator omnis histrionem quis
nihil loquentem, ex plurimis moribus & gesticu-
lationibus clare intelligat: Tantum præstat his-
trionica, vt nullis prorsum sit opus interpretibus,
tam apte enim senem, puerum, mulierem, seruum,
ancillam, temulentum, iracundū, omniumq̃ per-
sonarum differentias & affectus iucunda gesti-
culatione repræsentat, vt etiam e longinquo specta-
tor non audiens fabulā, ex sola histrionis saltatio-
ne illius intelligat argumentum. Hinc histrionica

DE HISTRIONICA.

non parum in precio habitos legimus, constatque
referente Macrobio, Ciceronem cum Roscio hi-
strione (qui etiam Sylle dictatori charissimus fuit)
contendere solitum, vtrum ille sapius eandem sen-
tentiam varijs gestibus afficeret, an ipse per elo-
quentiæ copiam sermone diuerso pronunciaret: q̃
res Roscium induxit, vt librum conferberet, in
quo eloquentiam compararet cum histrionica: ve-
rum Massilientium ciuitas (teste Valerio) tantæ
grauitatis custos extitit, vt nullum aditum histri-
onibus daret, nec mimis, quia eorum argumenta
magna ex parte stuprorum contineret actus, ne
tali a spectandi consuetudo imitandi etiam licen-
tiam faceret. Proinde vero exercere histrioniam
non solum turpis & scelestæ occupatio est, sed eti-
am conspiciere & delectari flagitiosum, siquidem
& lasciuientis animi oblectatio cadit in crimen.
Nullum denique nomē olim fuit infamius, quam
histrionum, ac legibus ipsis arcebantur ab hono-
ribus qui cunctq̃ fabulam saltassent in theatro.

De Rhetorismo. Cap. XXI.

Erat & saltatio rhetorica, histrionica nō dis-
similis, sed remissior, quam Socrates, Plato,
Cicero, Quintilianus, ac stoicorum plurimi
admodum vtilem ac oratori per quam ne-
cessariam arbitrati sunt: quatenus apto quodam
corporis gestu, vultus & corporis composita ad-
formatione constat, tum vigore oculorum, pon-
dere vultus, accommodatoq̃ singulis verbis ac
sententijs sono vocis, cum efficaci corporis motu
ad ea quæ exprimentur, sed gesticulatione tenuis.
Hæc autem saltatoria siue histrionica. Rhetorica
porro apud quosque oratores tandem exulare coe-
pit, admonente Tiberium Augusto, vt ore non di-
gitis loqueretur, & iam in torum sublata est, dun-

DE RHETORICA.

taxat a scenicis aliquot fraterculis adhuc colitur. (quamuis olim ab ecclesia histriones etiam sacro-
 communionis sacramento illis denegato depulsi
 essent) quos hodie aliquos videmus mira vocum
 contentione, vultu multiformi, oculo vago & pe-
 tulati, iactatis brachijs, saltantibus pedibus, lasciu-
 uentibus lūbis, ac varijs motibus, inuersionibus,
 circūductiōibus, resupinationib. saltib. gesticulāte
 toto corpore, anī videlicet mobilitate ipm secum
 voluente, populares cōciones ad plebē a suggesto
 proclamare: memores fortassis Demosthenis sen-
 tentiæ, qui (vt est apud Valerium) interrogatus,
 quidnam esset in dicendo efficacissimum, respon-
 dit hypocrisis: iterum deinde & tertio interroga-
 rus, idem dixit, ac pene totam dicendi vim huic
 deberi: sed ne a mathesi lōgius progrediamur, ad
 geometriam nunc properemus.

De Geometria. Cap. XXII.

Ipsa geometria quam Philo Iudæus principem
 & matrem omnium disciplinarum appellat
 hanc præ cæteris disciplinis laudem habet, quæ
 cum inter omnium ferme disciplinarū sectas
 magna & innumera sint certamina, geometriæ
 omnes vndiq; sibi consonant: nec aliqua vnquā
 de illa inter ipsos est contentio, nisi quæ de punctis,
 de lineis, de superficiebus adhuc disputant, sint ne
 hæc diuisibilia an indiuisibilia, cæterum non di-
 screpant abinuicem, nec doctrina, nec traditiōe:
 sed quisque alterum nouis vel subtilioribus inuē-
 ris, & quæ nunquam quisquam excogitauit, niti-
 tur superare. Nullus tamen geometra adhuc circū-
 si veram quadraturam inuenit, nec costæ aqua-
 lem lineam dedit, licet Archimedes Sirafricanus,
 hæc se quondam inuenisse putabat, & multi po-
 steri vsq; in hæc tempora id ipsum, sed frustra quo-

DE GEOMETRIA.

ammodo conati sunt licet proxima dixisse vide-
 antur. Ea tamen est eorum ambitio, vt priorū tra-
 ditionibus nunquam acquiescant, sed in talibus
 amplius aliquid quam magistri eorum inuenire
 putantes, seipsos in tantam insaniam agunt, quā
 vniuersæ terræ elleborum non sufficiat expurga-
 re. Ab ipsa autem geometria vltra hoc quod lini-
 amenta, formas, interualla, magnitudines, corpo-
 ra, dimensiones atque pondera rimatur, depen-
 dent quæcunque organica ingeniosa opificia, ar-
 tificiosa que instrumenta, manganaria, machano-
 pocetica, poliorcetica, tā bellorū q̄ architectura,
 cæterorūque vsibus accōmoda, vt arietes, testudi-
 nes, cuniculi, carapulta, scorpiones, exostræ, sam-
 buca, scala, tolleones, turres, ambulatoriæ, helio-
 poles, naues, triremes, pontes, molæ: Item bigæ, tri-
 gæ, quadrigæ, trocleæ, clicleolæ, rotæ, vectes, & quæ-
 buscunque immania pondera vi minima trahun-
 tur aut attolluntur. Præterea quæcunque aut pon-
 dere, aut aqua, aut spiritu, aut neruis & funiculis
 constant, sicut horologia quæ pondere gradiun-
 tur, & quæ ventorum impulso resonant organa,
 etiam quæcunque hydraulica & spiristica instru-
 menta, & quæ ex his etiam non nisi ad volupta-
 tem admirationemq; fabricata sunt, vt pilæ spon-
 te saltantes, lucernæ suas sibi producentes stupas
 & oscula seu cucurbitæ sponte ignem suffiantes,
 & quale Politianus narrat animal, quod dum se-
 catur in mensa, bibit interim viuensque repræ-
 sentat motus atque voces, cuiusmodi forte artifi-
 cio narrat Mercurius Aegyptios deorum confin-
 xisse simulacra, vt articulatam promerent vocē
 atque progredierentur. Ille etiam Archimedes Taren-
 tinus ligneam columbam sic geometricis ratio-
 nibus constituit, vt surgeret in altū, & volitaret.

DE OPTICA VEL PERSPECTI

Iam vero & Archimedes primus æneum cœlum tanto artis opificio fabricasse legitur, vt inibi planetarum omnium motus planissime deprehenderentur, simulq; singularum cœlestium sphaerarum vertigines, cuiusmodi etiam proximis his diebus fabricatum vidimus. Ex hac arte simul procedunt tormentorum varia genera & bombardæ, cæteraq; instrumenta igniuoma, de quibus ego nuper sub titulo pyrographiæ specialem librum composui, cuius nunc tandem pœnitet, cum nihil nisi perniciosissimum magisterium doceat. Deniq; quicquid artificij est in pictura, in cosmimetria, in agricultura, in arte bellica, in fusoria, in plastica, in liuararia, in fabrilis, in architectura, in metallica, totum hoc vel potissimum a geometria est.

De optica vel perspectiua. Cap. XXIII

A Geometria itaq; proxima est optica, quæ vocant perspectiuam: deinde cosmimetria atq; architectura. Perspectiua autem siue optica hæc triplicem videndi rationem habet: directam, reflexam, refractamq; pertractam: quæ lux, quid vmbre, quid internalla edocet: causaq; visibilium, quæ per interualla falsa videntur, deprehendit: radiorumq; projectiones inquirat, vnum seu plura perspicua super diuersas corporum figuras: tum vmbRARUM & lucis figuraciones, atque quæ rebus, quæ visui, quæ medio accidunt, quæ quomodo res & visio, ex medijs diuersitate vario modo afficiantur commonstrat. De ratione autem vidēdi, variæ & dissonæ opiniones sunt: nam Plato secundum conclaritatem visum figurarum arbitrat, videlicet ea quæ ex oculis est luce defluente ad vnum extrinsecum aerē, ea quæ a corporibus est luce obuiam relata: ea vero quæ circa aerem medium est facile effusibili, vertibilibiq; co-

DE OPTICA VEL PERSPECTI

extentæ igniformi visus virtuti. Galenus concorditer sentit cum Platone: verum Hipparchus ait radios ab oculis extensos, vsque ad corpora ea, quasi palpitatione quadam, tangentis susceptiorem eorum ad visum reddere: Epicures autem simulacra eorum quæ apparent sese oculis ingerere affirmant. Aristoteles autem simulacra non quædam corpora, sed secundum qualitatem per alterationem aeris, qui in circuitu est, a visibilibus vsq; ad visum deuenire censet. Porphyrius vero neque radios, neq; simulacra, neq; aliud quicquid videndi causam ait, sed animam ipsam seipsam cognoscentem visibilem, & quæ vna est omnium seipsam in omnibus quæ sunt cognoscere. Verum geometra & optici Hipparcho quodammodo accedentes, conos quosdam ex coincidentia radiorum factos subscribunt, quæ per oculos emittuntur, vnde multa simul visibilia comprehenduntur, sed illa certissima, vbicunq; radij coinciderint: sed enim Alchindus de aspectibus omnino docet aliud: verum Augustino videtur animæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod a sapientie studiosis necdum sit peruestigatum. Hæc itaq; scientia ad deprehendendum cœlestium corporum varietatem, distantiam, magnitudinem, motum, eorumq; reflectiones & refractiones permulcum conducit: architecturæ etiam in metiendis ædificijs inseruit. Proxime tamen pingēdi artificio atque speculorum fabricæ plurimum confert ornamentis, vt sine ipsa hæc artes perfici nō possint. Mōstrat enim qua ratione, nec abnumera, nec defortia fingamus in imaginibus, quæ cernuntur interuallorum & altitudinum causa.

De Pictura. Cap. XXXIII.

DE PICTURA

Pictura itaq; ars monstrosa, sed imitatione rerum naturalium accuratissima, lineamentorum descriptione & colorum debita appositione constans: hæc olim tanto in precio fuit, ut primum gradum liberalium artium obtineret. Ipsa vero non minus libera est, atque poësis, sicut bene cecinit Placcus.

Pictoribus atque poëtis,

Quælibet audēdi, semper fuit æqua potestas
Dicitur enim pictura non aliud quam poësis tacens, poësis vero pictura loquens, tam sunt sibi invicem affines. Nam sicut poëta, sic pictores historias & fabulas fingunt, omniumq; rerum imagines, lumen, splendorem, umbras, eminentias, depressiones exprimunt: Illud præterea ex ipsa optica habet pictura, ut visum decipiat, ac in vnicuique imagine variato situ, plures species intuentium oculis obfundat: & quo statuaria pertingere non potest, ipsa peruenit: pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmina, fulgura, occasum, auroram, crepusculum, nebulas, hominisque affectus, sensuum animi, ac pene vocem ipsam exprimit: & mentis dimensionibus, commensurationibus, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, aut quæ non ita sunt, ita tamen videri facit. Quæ admodum de Zeusi & Parrhasio pictoribus narrant historici: quæ cum de artis prærogatiua venissent in certamen, & prior detulisset vvas pictas, tanta similitudine, ut aues aduolarent: alter detulit pictum velum, sic veritatem mentiens, ut ille auium iudicio tumens postulare deducto velo ostendi picturam: tandem agnito errore, coactus est illi palmam deferre, quum ipsa aues sefellisset, Parrhasius vero artificem. Et narrat Plinius in ludis Claudij fuisse picturam ad imitationem, cum ad tegularum similitudinem corpori deceptum,

DE STATUARIA ET PLASTICA

Imaginem aduolarunt. Iam vero et celebri triumphu ratu narrante Plinio, experimento compertum est, auium cantus depicto dracone cohibitos. Habet insuper hoc pictura, ut omnibus suis opibus plus semper intelligatur, diiudiceturque quam conspicitur: sicuti diligentissime hæc scrutatus est Plutarchus in suis Iconibus: cumque ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est.

De statuaria & plastica: Cap. XXV

Picturam comitatur statuaria, & plastica, fusoria, & criptica, importuni ingenij artificia quæ tamen et iam sub architectura comprehendendi possunt. Statuaria ex lapide, ligno, ebore, rerum idola fabricat: eademque ex gleba fingit plastas. Ars autem fusoria hæc in proplaste, ex ære aliisque metallis exprimit. Criptica vero lapidibus & gemmis insculpit. Scripsit de istis e recentioribus Pomponius Gauricus, verum omnes hæc artes pariter cum pictura ad ostentationem & libidinem superstitionemque, a malis prout dæmonibus repertæ sunt, cuius artifices fuerunt qui primi iuxta verbi Pauli commutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum: qui contra diuinum præceptum veritas idolum sculptile, & similitudinem, tam eorum quam in celo sursum quam quæ in terra deorsum, fieri, odiosissimam deo idololatriam introduxerunt, de quibus ait Sapiens. Idolum ipsum maledictum est & qui fecit illud, & quod factum est tormentum patientur: Vanitas enim hominum (ut ait idem) inuenit artes istas in tentationem anime hominum & in decipulam insipientium, & ad inuentum illatum, corruptio vite est. Nihilominus tamen nos

DE STATVARIA ET PLASTIC.

Christiani præ cæteris gentibus sic desipimus, vt hanc vitæ & morum corruptelam, vbiq; in atrijs in domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo lasciuus imaginibus nostræ matronæ filiaq; ad lasciuam inuitentur: quin etiam hæc in templa, in sacella, in aras dei, magnis venerationibus traducimus, non absque idololatriæ periculo: sed hoc latius in religione disputabimus. Verum inesse picturis atque statuis non contemnendam auctoritatem ego olim in Italia didici: nam cū fratres Augustiniani cum canonicis regularibus coram Romano pontifice de beati Augustini habitu, videret nigram ne ille stolam super alba tunica, an candidam super nigra induisset, pertina citer litigarent, atq; ex scripturis quod ad hanc litem derimendam faceret, nihil compertum haberetur. Visum fuit Romanis iudicibus rem omnem ad pictores & statuarios delegare, vt quod illi ex vetustis picturis atq; statuis adsererēt, sententiæ haberet vigorem. Hoc exemplo confirmatus ego, cum aliquando inde fatigata diligentia monachalis, cucullæ originem inuestigare, nec quicquam inde ex scripturis inuenire potuissem, tandem ad pictores me contuli, atq; in istis fratrum procestris atque porticibus, vbi vtriusque testamenti historia, vt plurimum depictæ cernuntur, rem perquisiui, cumque in toto vere testamēto nullum ex patriarchis, neque ex sacerdotibus, neque ex prophetis, neque ex leuitis, neque Heliam ipsum, quem licet Carmelitæ sibi faciūt patronum, inuenissem cucullatum: nouum testamentum adgressus, inueni illic Zachariam, Simeonem, Ioannem Baptistam, Ioseph, Christum, apostolos, discipulos, scribas, phariseos, pontifices, Annam, Caypham, Herodem, Pilatum, & plerosque alios nullā vsq̃

DE SPECVLARIA.

conspexi cucullam, rursusq; ab initio omnia & singula diligenter examinans, mox in ipso fronte historiae sese offert cucullatus diabolus, ille videlicet qui erat Christum tentans in deserto. Gausus sum plurimum reperisse me in picturis quod hætenus nequiu in literis, diabolum scilicet fuisse primum cucullæ autorem, a quo deinceps puto ceteri monachi & fratres hæc sub diuersis coloribus mutuarunt, aut forte velut hæreditario iure sibi relicti am acceperunt.

De Specularia. Cap. XXVI.

Ed nunc ad opticam reuertamur, quæ etiam Speculorum artificio plurimo est adiumento, omnium illorum affectiões & imposturas indicans, quorum experimenta patent in varijs speculorum generibus, vt sunt caua, conuexa, plana, columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, inuersa, euersa, regularia, irregularia, solida, perspicua. Sic legimus narrante id Celio in antiquis lectionibus Augusti temporibus, Hostium virum quendam sed obscenitatis facile principem, fecisse eius notæ specula, quæ imagines longe maiores redderēt, vt digitus brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Fit quoq; speculum in quo quis alterius videt imaginem, nõ suam. Et aliud quod in certo loco positum nihil imaginet, aliorum vero translatum facit imagines: Item quod inuersas reddat imagines, & quod vnus rei plures reddat imagines. Et aliud quod contra aliorum speculorum morem dextrum reddit dextro, & sinistrum sinistro. Et fiunt specula comburētia anterius & posterius atque aliud quod susceptam imaginem non intra se representat, sed remotius extra se in aera reijcit ibique tanquam æreum simulacrum apparere facit.

DE SPECVLARIA.

est, ignemq; collectis in se solis radijs per remota
spacia in quodcunq; combustibile potenter incu-
tit, & eiusmodi plura qualia vidimus aliquando
& fabricare nouimus, habent etiam p̄cipua spec-
cula suas imposturas, videlicet vt rem magnam
apparere faciant paruam, et contra quæ minima
sunt apparere magna, et quæ remota sunt propin-
qua, aut quæ propinqua sunt videantur remota,
quæ infra pedes sunt sursum, & quæ supra nos
sunt hæc infima, aliove situ sese conspectui nostro
offerant. Sunt & per quæ vna res videtur plures,
& alia quæ res ipsas diuersis coloribus, vt in iride
aut sub diuersis dissimilibusq; figuris decepto vi-
su repræsentant, & ijs similia. Et noui ego fabrica-
re specula, in quibus lucente sole omnia quæcun-
que illius radijs illustrantur per remotissima spa-
cia, puto trium aut quinq; miliarium plenissime
conspiciuntur. Est & illud in planis speculis mirā-
dum, vt quanto minora sint pro eorum modulo
rem repræsentent seipsa minorem, quantumcun-
que autem maxima nūquam tamen rem ipsam
seipsa reddent maiorem, quod considerans Augu-
stinus ad Nebridium scribens, aliquid occultum
illuc latere putat, atque tandem hæc omnia vana
& superua cū sunt, nec nisi ad ostentationem &
ociosam delectationem adinuenta: scripserunt
de speculis, cum Græci, tum Latini per plures p̄-
stat autem omnibus suis Vitellius.

De cosmimetria. Cap. XXVII.

Dinceps nunc cosmimetria paucis disci-
tiamus, atq; hæc in cosmographiam & geo-
graphiam diuiditur, vtraq; orbem men-
surat atq; distinguit, sed prior iuxta cœlestium ra-
tionem ex illorum distinctione, terrarum, & loco-

DE COSMIMETRIA.

rum illis subiectarum situs, per graduum & minu-
torum mensuras commensurat, rationesq; clima-
tum, dierumq; & noctium discrimina, ventorum
cardines, syderum varios exortus, polorum eleua-
tiones, paraellos & meridianos, gnomonum um-
bras, & quæ ad hæc reliqua sunt, ad singula lo-
ca mathematicis rationibus edocet. Altera vero
nulla adhibita cœlestium ratione, orbem per sta-
dia & miliaria mensurat, ac per montes, sylvas,
lacus, flumina, maria, & littora distinguit, gentes
que ac populos, regna, prouincias, ciuitates, por-
tus, & quæ inter cætera memorabilia sunt com-
monstrat:

Ac patrios omnes cultus habitusq; locorum,
Et quid quæq; ferat regio, & quid ferre reculet.
Explicat, ac imitatione quadam picturæ, iuxta
geometriæ & perspectivæ rationes, orbem omnē
in globo vel plana tabula effingit.
Pingens in paruo totum volumine mundum.
Sub ijs generibus quidam chorographiam nume-
rant, quæ partialia quædam loca seorsum explo-
rando p̄fectiore insuper & quasi cōsummata effi-
gie depingit.

Ornatu vario partes distincta per omnes,
Vitibus & syluis pratorum, fontibus agris,
Aequora quæq; rigant humētia flumina corpus
Inq; humiles valles premitur, vbi surgit in altū.
Verticibus celsis tollens ad æthera montes.
Hæc omnia, & quæ antea diximus, ipsa nobis co-
smimetria pollicetur: Sed qui nos illa docturi sunt
autores, inter se tantum non vna discordia pu-
gnant de limitibus, longitudinibus, latitudinibus,
magnitudinibus, mensuris, distantijs, climati-
bus, eorundem habitudinibus admodum a se in-
uicem discrepantes: Quæ aliter Eratosthenes,

DE COSMIMETRIA.

aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionysius, aliter iuniores distinxere. Nec de terra vmbilico inter eos conuenit, quem Ptolemæus sub æquinoctiali circulo collocat, Strabo Parnasum, Græciæ montem credidit, cui assentiunt Plutarchus & Lactantius grammaticus, putantes illum cataclysmi tempore, aquarum coelique fuisse discrimen. Quæ admodum de hoc canit Lucanus.

Hoc solum fluctu terras mergendo cacumen
Emicuit, pontoq; fuit discrimen & astris.
Quod si hæc ratio ad reuincendū satis est, erit vmbilicus terræ non in Parnaso Græciæ, sed in Gordico Armeniæ monte: Qui (teste Bero) primus a diluio emicans Noe arcam excepit. Alij alia adferunt, & quo modo Aquilarum volatu medium terræ inuentum sit: Sunt etiam & Theologi, q; salcem suam in hanc messem mittentes, Hierosolymam medium terræ esse volunt, quia scriptum sit per prophetam: deus operatus est salutem in medio terræ. Accedunt ad hanc censuram Lucretius Lactantius, & Augustinus, qui antipodas tam constanter negarūt. Atq; illi insuper qui extra Europam, Asiam, Africam, alium habitabilem orbem insiciarunt: Quæ tamen Hispanorum Lusitanorumq; nauigationibus, posteris nobis secus comperta sunt, qui etiam totam sub zodiaco zonam contra poetarum nugas ac Aristotelis falsam opinionem habitata monstrarunt: Alios præterea geographorum plerosq; errores, superius inter historicos recitauimus. Verum hæc ars, dum terram immensam, & inscrutabilia maria, insularumque & regionum omnium situs, limites & in signia, ac innumerabilium pariter gentium ignotas origines, ritus, mores discrimina, nos docere

DE ARCHITECTURA.

conatur, nullum alium fructum inde percipimus, nisi q; dum aliena auidius scrutamur, nos ipsos discimus ignorare. Et vt ait Augustinus in confessionibus: Sunt homines admirari alta montium & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum & oceani ambitum, et gyros syderum, et relinquunt seipfos. Plinius quoque insaniam esse dicit, metiri terram, quam dum metimur sæpissime mensuram egredimur.

De Architectura. Cap. XXVIII

Architectura autem non dubium, quin per multum commodi ornatusque adferat, et publicis & priuatis ædificijs, hæc parietes & tecta, pistrinas, & vehicula, pontus, & naues, fana, templa, delubra, moenia, turres, & omnis generis machinas (quibus res hominum tam publicæ quam priuatiuentur ornaturque) nobis largitur, disciplina alioqui pernecessaria & honesta, si non admodum fascinaret mortaliū animos, vt nemo ferme reperiat (modo facultates non desint) qui non totus cupiat etiam bene constructis semper aliquid coedificare: Quo infatigabili ædificandi studio desiderioque effectum est, ut huius rei nullus statutus sit modus neq; finis, hinc abscissæ rupes, completæ valles, acti in planum montes, perfossa saxa, & ad aperta mari promontoria, excavata terræ viscera, deducta flumina, iuncta maribus maria, exhausti lacus, exiccata paludes, coercita æquora, scrutata que maris profunda, factæ nouæ insulæ, rursusque alia restituta continenti: Quæ omnia & his plura, quum cum natura ipsa pugnent, sæpe tamen non modicam vniuerso orbi commoditatem attulerunt. Sed comparamus his quæ nullo prorsus alio mortalibus

DE ARCHITECTVRA.

sunt vsui, quamq; ad admirandum spectandum que, & (vt ait Plinius) ad ociosam & stultam pecuniæ ostentationem, ingentibus sumptibus constructa sunt: cuiusmodi sunt Aegyptiorum, Græcorum, Hetruscorum, Babyloniorum, ac cæterorum aliquot gentium superstitiosa operum miracula, labyrinthi, pyramides, obelisci, colossi, mausolei, Rapsinaris, Sesostris, & Amasis monstruosa statua: atque sphynx illa miranda, in qua rex Amasis conditus putatur: Erat enim (vt ait Plinius) e saxo naturali elaborata & rubrico, capitum monstri ambitus per frontem centum & duos pedes colligit, longitudo centum quadragintatres. Sed & sunt his maiora, opus Memnonis atque Semiramidis in Bagisiano Mediæ monte, vasta stadium septem & decem effigies. Quæ tamen longe superasset, quicumque ille Architectus fuit, siue Selerates (vt refert Plutarchus) siue Dinocrates (vt refert Vitruuius) qui ex Athos monte Alexandri effigiem facturum se pollicebatur, in cuius manu ciuitas assideret, decem millia hominum capax. Adnumeremus istis Babylonicam speculam, cuius basis (teste Herodoto) quaque versus stadium adimpleuit: atque turrim illam, quæ in profundo mari vitreis cancri, super extructa memoratur. Accedant etiam Gordianæ ædes & arcus triumphales, & deorum templa, & præcipue illud Dianæ Ephesiæ, per annos ducentos a tota Asia fabricatum. Et quod in Aegypto ad Latonæ templum constructum vno lapide factum, laterum fronte cubitos quadraginta, id ipsumq; vno etiam lapide constructum: ac Assyrii regis Nabuchodonosor statua, ex auro sexaginta cubitorum magnitudine, quam non adorasse capitale fuisse

DE ARCHITECTVRA:

atq; alia cubitorum quatuor, ex ingenti opasio Aegyptiæ reginæ facta: Huc spectant & nostris diuisis templa superbissimis fastigijs extructa, & in miram altitudinem (congesta ingenti saxorum mole) erecta campanilia, multis admodum sacris pecunijs & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes CHRISTI vera dei templa & imagines, interea, fame, siti, algore, ægitudine, ægestateque periclitantia, rectius ædificari & sustentari potuissent, deberentque. Cæterum vero quantam perniciem hæc ars sapissime adferat hominibus, ipsæ hostiles arces, bellorumque machina, cataphractæ, scorpiones, balistæ, cæteraque subuertendæ mortaliū vitæ instrumenta, de iustique horum ingenio populi testes sunt. Neque id in terra modo, cum etiam naues castrorum ac arcium instar fabricare docuerit, quibus periculosa maria non tam nauigamus quam habitamus, & cum natura sua mille periculis nobis infesta sunt, his nauigijs reddimus infestiora, in illis non secus, ac in solida terra latrocinantibus belaque gerentes: Scripserunt de architectura primus Agatharchus Atheniensis, postea Democritus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimedes, Aristoteles, Theophrastus, Cato, Varro, Plinius: demum Vitruuius, Nigrigentus: Ex recentioribus autem Leo Baptista, frater Lucas, Albertus Durrerius.

De metallaria. Cap: XXIX.

Architecturæ quoq; subest ars metallaria, ars reuera non modici ingenij: Primum siquidem ex telluris montiumq; superficie quæ quo loco venæ intus sitæ sunt, quæ illarum extensiones, exitus, fibre, cognoscere docet: et quo

DE METALLARIA.

modo excuatis terræ visceribus montium moles
 substruendæ sunt: de quibus scripsit apud veteres
 Strato Lampfacenus librum, quem de machinis
 metallicis intitulauit. Porro quemadmodum ex
 erutis minerarum lapidibus, ignis liquamine pu-
 ra metalla excoquant, eaque si mixta sint a sein-
 uicem discernantur, aut nulli, aut paucissimi ha-
 ctenus integre tradiderunt: Forte quæ ars hæc velu-
 ti mechanica & seruilis a doctis quibusque & li-
 beris ingenijs despecta sit: verum quum ego ante
 aliquot annos a Cæsarea maiestate aliquot mi-
 neris præfectus essem, omnia quantum potui in-
 dagatus, cepti de illis specialem librum scribere,
 quem adhuc vsque in manibus habeo, continuo
 pro maiori rerum notitia adaugens & corrigens
 sperans me quod tum ad metallorum inuentionem,
 tum cognitionem, tum venarum examina-
 tionem & constationem, montiumque substructio-
 nem, & tractoriarum machinarum, cæteraque artifi-
 cia hæctenus incognita pertineat, nihil omisurum.
 Hac arte omnes humanæ constant opes, quæ auari-
 tæ tanta mortales libido inuasit, ut viui ad inferos
 vsque penetrēt, & magna naturæ ruina in sedibus
 manū quant diuitias, ut canit Ouidius.
 Itum est in viscera terræ.

Quasque recōdiderat stygijsque admouerat umbris
 Iamque nocens ferrum, ferocisque nocentius aurum
 Prodiert, cuius dira cupidine tandem,
 Omne nephas, fugere pudor, verumque fidesque
 In quorum subiere locum fraudesque dolique
 Insidieque, & vis, & amor sceleratus habendi.

Et ut alius Poeta inquit:

Auro pulsa fides, auro venalia iura,
 Pessimū iugit vitæ scelus iuenit, quocumque primus au-
 rifodinas cæterasque metallorum venas repperit, &

DE ASTRONOMIA

(vt ait Plinius) tanto nocentiores fecerunt illi ter-
 ras, vt non minus temerarij sint, quam qui e pro-
 fundo maris petunt margaritas. Inuentum autem
 multis quidem, sed dissonantibus historiographis
 attribuitur. Præcipui vero plumbum in insulis
 quæ Cassiterides dicuntur contra Celtiberiam si-
 tis primo inuentum tradūt. Aes autem in Cypro,
 ferrum in Creta, sed aurum & argentum apud
 Pangeum Thraciæ monte: demum orbem om-
 nem insecerunt, soli Scytharum (vt refert Solinus)
 vsum auri & argenti damnarunt in æternum: sese
 a publica auaritia abdicantes de auri superfluitate,
 apud Romanos olim veteri interdicto cautum
 erat, eratque lex censoria vicinialiarum aurifodina-
 rum, qua (vt ait Plinius) in Vercellensi agro ca-
 uebatur, ne plus quinque hominum publicani ha-
 berent, atque vtinam homines eo studio ferreren-
 tur in cælum, quo scrutantur terræ viscera, sola
 diuitiarum vena pellecti, quæ beatum hominem
 ad eos facere non possunt, vt multos admodum idque
 non raro poeniteat insumptæ operæ.

De Astronomia Caput XXX.

Vpremo iam loco sese offert astrologia, quæ
 & Astronomia, tota prorsus fallax, poetarumque
 fabulamentis multo nugacior, cur-
 ius magistri audaces profecto homines & prodigiorum
 autores, inopia curiositate pro eorum libito
 supra humanam sortem (tāquam Basilides hæ-
 retici abraxas) fabricant, orbis cælorum, syderum
 mensuras, motus, figuras, imagines, numeros, cō-
 centusque, tanquam nuper e cælis delapsi, ac in
 illis aliquandiu versati depingunt, quibus omnia
 stare ac fieri atque sciri posse arbitrantur, de his i-
 psis tamen admodum inter se dissidentes, contra-
 rij, & adhuc pugnantes, vt cum Plinio dicere nō

DE ASTRONOMIA

dubitem huius artis inconstantiam palam arguere ipsam esse nullam. Cum de eius etiam principijs aliter sentiant Indi, aliter Chaldaei, aliter Aegyptij, aliter Mauri, aliter Iudaei, aliter Arabes, aliter Graeci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recentiores: Nam de numero sphaerarum tractantes, Plato, Proclus, Aristoteles, Auerrois, ac omnes ferme ante Alfonso astrologi praeter paucos octo duntaxat sphaeras numerarunt. Hermetem tamen & aliquot Babylonios, dicunt Auerrois & Rab. Isaac nonnum orbem posuisse, cui opinioni adheret Azarchelos, Maurus atq; Tebith, & idē doctus Rab. Isaac & Alpetragus, quibus ad stipulat Albertus Teutonicus, suo aeo nescio quā facinore magnus, & oēs quae motū accessus & recessus probauerunt: iuniores autē astrologi nunc decē orbescensent, quos ipse Albertus etiā Ptolemaeum tenuisse putat, Auerrois quoque nouē illum censere arbitrat, cum tēre vera non plures octo adfirmet Ptolemaeus: Sed & Alfonso secutus aliquando iudicium Rabi Isaac cognomēto Bazam, nouē sphaeras tenuit, sed post quatuor annos ab editione tabularum suarū adherēs sententijs Albuassen, Mauri, atq; Albate, sese reuocauit ad octo, ipse etiā Rab. Abraham Auenazre, & Rab. Leui, ac Rab. Abraham, Zacutus, nullū orbē mobilē supra octauū esse autumat. Sed et de motu octauū orbis ac stellarū fixarū admodū in se variāt. Chaldaei em̄ atq; Aegyptij illū vnica dūtaxat latione ferri affirmant, sibus assentiunt Alpetragus, & ex recentioribus Alexander Aquilinus: ceteri autē astronomi ab Hipparcho ad nostra vsq; tēpora, illum plurimis motibus circummagi dicunt: Iudaei Talmudistae illi duplicem motum assignant: Azarchelos atque Tebith & Iohannes de monte regio motum trepi-

DE ASTRONOMIA

dationis, quem dicunt, accessus & recessus, super paruis circulis circa capita Arietis & Librae illi descriperunt, sed in hoc a se invicem differentes, quod Azarchelos ait caput mobile a fixo non plus decem partibus distare posse, Tebith autē non plus partibus quatuor, cum decem & nouē ferme minutijs, Iohannes de regio monte non partibus octo, atque idcirco stellarū fixas non semper ad eandem mundi partem vergi, sed quandoque reuertitur unde ceperunt, arbitrantur: sed PTOLOMAEVS, Albategni, Rab. Leui, Auenazre, Zacutus, & inter recentiores Paulus Florentinus & Augustinus Ricius, mihi in Italia summa familiaritate deuinctus, stellarū iuxta signorum successiones, semper & continuo moueri affirmant: Recentiores autem astronomi triplicem octauae sphaerae motum attribuunt, vnum proprium, quem trepidationis diximus, qui in septem millibus annis semel compleatur: alterum, quem gyrationis dicunt, a nona sphaera, cuius circumuolutio non minus quam qua draginta nouem millibus annis finitur: tertium a decimo orbe, quem vocant motum primi mobilis, siue motum raptus, siue diurnum, qui intra diem naturalem ad principium suum quotidie reuertitur. Praeterea qui duplicem motum octauae sphaerae attribuerunt, non omnes inter se conueniunt: nam recentiores ferme omnes, & qui trepidationis motum admittunt, eam a superiori sphaera rapi argumentantur, sed Albategni, Albuassen, Alfraganus, Auerrois, Rabi, Leui, Abraham, Zacutus, Augustinus, Ricius, motū diurnum, quem alij motum raptus putant, arbitrantur non esse alicuius sphaerae propriū, sed a roto fieri caelo. Ipse etiam Auerrois ait Ptolemaeum in quodam libro suo (quem narrationum inscripsit)

DE ASTRONOMIA

negate motum gyrationis: & Rab. Leui ait illum cum Auerroesensisse motum diurnum fieri a toto coelo. Rufus nunc de mensura motus octauū orbis & stellarum fixarum non magis conueniunt: Nā Ptolomæus arbitrat̃ stellas fixas moueri in centū annis vno gradu, Albategni hoc fieri cōtendit in sexaginta sex ānis Aegyptijs, cui assentiūt Rab. Leui, Rab. Zacutus, et Alfonso in correctione tabularum suarum: Azarcheles Maurus ait, in septuaginta quinque annis vno gradu moueri, Hipparchus in septuaginta & octo Hebræorum: plures, vt Rabi Iosue, Rabi Moyses, Maymonus, Rab, Auenazra, & postillos Haly Benerodā, in septuaginta annis. Iohānes de monte Regio in octoginta. Augustinus Ritius medium tenet inter opinioes Albategni & Hebræorū, sentiens stellas fixas vnam coeli partem non citius quam sexaginta sex, nec tardius quam septuaginta annis moueri: sed & Rab. Abraam Zacuti (vt narrat Ritius) testatur ex Indorū traditione, esse adhuc in coelo duas stellas sibi diametraliter oppositas, quæ cursum suum contra signorum ordinem, non nisi in centum & quadraginta quatuor annis cōpleant. Ipse etiam Alpetragus abituratur esse adhuc in coelis varios motus hominibus ignotos: Quod si ita est, possunt & inibi esse stellæ & corpora, quibus motus illi conueniant, quæ aut cernere homines non possunt, propter exuberantiam altitudinis, aut hætenus nulla adhuc artis obseruatione deprehenderūt: cui assentiūt etiam Favorinus philosophus apud Gellium in oratione sua aduersus Genethliacos. Restat igitur nullum adhuc astrorum e coelis descendisse, qui vel motum aplanum verum certumque nos docere potuerit: Nec ipse etiam Martis verus motus, hucusque cognitus fuit,

DE ASTRONOMIA

quod ipse etiam conqueritur Iohannes de monte regio, in epistola quadam ad Blanchinum. Eiusdemque motus errorem etiam quidā Guillelmus de sancto Clodoaldo insignis astrologus, in suis obseruationibus ante ducentos, & plures annos scriptum reliquit, nec posterum quispiam hunc hætenus correxit. Quin & verum solis ingressum in pūcta æquinoctialia inuenire impossibile est, quod Rab. Leui multis rationibus probat. Sed quid dicemus de postea cōperts, quomodo circa illa aberrarūt priores: Nam multi cum Tebich maximā solis declinationē continuo uariari arbitrati sunt, cum tamen vna semper mensura feratur. Aliter tamen de illa opinatus est Ptolomæus, aliter cōpertum est per Albatem, Rab. Leui, Auenazram, & Alfonso. Similiter etiam de motu solis, & anni mensura, aliter illi cōpertum habent, quā Ptolomæus & Hipparchus tradiderūt. Similiter de motu augis solis, aliter Ptolomæus, aliter Albategni, & ceteri sentiunt. De coeli insuper imaginibus, ac stellarum fixarum considerationibus: aliter Inditer Aegyptij, aliter Chaldæi, aliter Hebræi, aliter Arabes, aliter Timotheus, aliter Arfatisis, aliter Hipparchus, aliter Ptolomæus, aliter recentiores tradiderunt. Transeo hic de coeli principio, de xtro atque sinistro, quam desipiunt narrare: de quibus tamē Thomas de Aquinas & Albertus Teutonicus superstitiosi Theologi, dum aliquid serio ostenderent, nec vllus certe inuenire poterit vnquam. Quin & galaxias, hoc est, lacteus circulus quod sit adhuc ab astrologis ignoratur: Transeo etiam de eccentricis, cōcentricis, epicyclis, retrogradationibus, trepidationibus, accessibus, recessibus, raptibus, cæterisque motibus, & motuum circulis ser-

DE ASTRONOMIA

monem prorogare, cum omnia hæc non sint nec dei nec naturæ opera, sed mathematicorum monstra, & fingentium nugæ, a corrupta philosophia & poetarum fabulis deriuata, quibus tamen veluti rebus veris & a deo creatis, aut a natura firmatis, non pudet magistros illos tantum attribue re fidei, vt in has nugas veluti causas referant quæcunque in istis fiunt inferioribus, illosque confictos motus dicunt esse principia omnium motuum inferiorum. Astronomos istos Anaximenes castigauit: hæc enim consueuerat vna cum Anaximene ambulare, qui cum quodam die sydera inspecurus, domo maturius exiisset, immemor situs loci, dum securius cælum intuendo explorat astra in subiectam cecidit foueã, dixitque tunc ancilla, miror here, quæ ratione quæ in cælo sunt præscire existimas, cum quæ sunt ante pedes, neque eas præuidere: Legitur eadem facetiã Thales Milesius ab ancilla Thalesa correptus: haud absimile de illis ait Tullius, inquit, Astrologi dum cæli scrutantur plagas quæ ante pedes est nemo eorum spectat. Ego quoque hanc artem a parentibus puer imbibi, deinde non modicum temporis & laboris in ea amisi, tandem didici totã hanc & oẽm nullo alio fundamento inniti nisi meris nugis, & figmentis imaginationũ, tædetque & pœnitet insumptæ olim operæ, cupereque omnem illius memoriam vsurque expellere, abiectique iam dudum ex animo: nec reassumere vnquam, nisi me potentum violentæ preces (quæ solent nonnunquam ad indigna artificia etiam magnis probisque ingenij abuti) saepe rursus impingere cõpelleret, luaderetque domestica vtilitas, aliquando illorum frui debere stultitia & nugas tantum perire cupientibus nugis obsequi: dico, quidem ma-

DE ASTRONOMIA

gis, quid enim habet astrologia, nisi meras poetarum nugas et fabulas portentuosaque figmenta, quibus cælum ipsum refertissimum cõmentis sunt, neque verò vlli hominum generi plus inter se conuenit quàm astrologis cum poetis, nisi quod de Lucifero & Vespere inter se dissentiunt, poetis assentiunt, quo die Lucifer ante orientem solem aperuerit, eodem occidentem solem subsequi, quod eodẽ die fieri posse Astrologi negant fere omnes, præter illos qui Venerem supra solem locant, quia stellæ quæ longe vltiores sunt, nobis in ortu citius oriri, & in occasu serius recidere videntur. Sed hanc astrologorum de situ stellarum siue planetarum discordiam, nisi nunc recordatus, præterissem, siquidem non tam astrologorum quam philosophorum est. Nam Plato post lunam secundam spheram solis locat: Idem faciunt Aegyptij inter lunam & Mercurium solem collocantes. Archimedes autem & Chaldæi solem in ordine quartum collocant: Anaximander & Metrodorus Chius et Crates solem omnium supremum constitutum dicunt, post quem luna infra, has ceteras errantes inerrantesque. Xenocrates omnes vna eademque in superficie stellas moueri putat. Non minus de solis & lunæ ceterarumque stellarum magnitudine et distantia discordant, nec vlla inter eos de celestibus opinionum constantia nec veritas: nec mirum id, cum cælum ipsum quod scrutantur omnium sit inconstantissimum, nugisque & fabulis repletissimum: nam ipsa duodecim signa reliquæque & boreales & australes imagines, non nisi fabulis in cælum ascenderunt, atque tamen his fabulis, viuunt, imponunt, lucrant astrologi, poetis interim eorundem inuentionibus egregie esurientibus.

De astrologia iudiciaria, Caput. XXXI.

DE ASTROLOGIA

Restat adhuc altera astrologiæ species, quæ diuinatoriam vocant seu iudiciariam, quæ agit de reuolutionibus annorum mundi, de natiuitatibus, de quæstionibus, de electionibus, de intentionibus, & cogitationibus, de virtutibus, ad omnium futurorum etiam, vel diuinæ prouidentię arcanarum dispositionum euentus prædicendos, euocandos, deuitandos vel repellendos: hinc astrologi cælorum syderumque effectus a remotissimis annis, ac ante omnem rei memoriam, aut Promethei tempora, a magnis (vt aiunt) & antediluvianis coniunctionibus nundinantur, omniumque animantium, lapidum, metallorum, herbarum, & quæcunque in his inferioribus creata sunt effectus, vires, ac motus, ab his ipsis cælis syderibusque defluere, omninoque dependere ac indagari posse affirmant, homines profectio increduli, nec minus impij: vel hoc vnum non agnoscen-tes, quod deus iam herbas, plantas, arbores, ante cælos & stellas condiderat. Quin grauissimi quique philosophi, ut Pythagoras, Democritus, Bion, Fa- uorinus, Panetius, Carneades, Possidonius, Timæus, Aristote, Plato, Plotinus, Porphyrius, Auicen- na, Auerois, Hippocrates, Galenus, Alexander, Aphrodisius: præterea Cicero, Seneca, Plutarchus & alij multi qui ab omni arte & scientia rerum cau- sas scrutati sunt, nisi quæ nos in has astrologicas cau- sas remittunt, quæ etiam si causæ essent, tamē ga- stellarum cursus, & earum vires non plane cognos- centur (quod omnibus sapiētibus notissimū est) de eorum effectibus certum iudicium dare nō pos- sent: Nec vero defunt inter ipsos, vt Eudoxus, Ar- chelaus, Cassandrus, Hoychilax, Halicarnassus peritissimi mathematici, & multi alij recentiores grauissimi que autores, qui fatentur impossibile esse

DE ASTROLOGIA.

posse quicquam certi de iudiciorum scientia inue- niri, cum propter innumeras cooperates cum cæ- lo alias causas, quas simul attendere oportet, iu- betur sic etiam Ptolomæus: tum quia obstant illis occasiones plurimæ, vtputa cōsuetudines, mores, educatio, pudor, imperium, locus, genitura, san- guis, cibus, animique libertas & disciplina, cum in- fluxus illi non cogant (vt aiunt) sed inclinent. Præ- terea qui iudiciorum regulas præscriperunt, tam di- uersa plurimumque pugnantia, eadem de re statu- unt, vt impossibile sit prognosticatore ex tot tam- uarijs dissonis que opinionibus aliquid certi posse pro- nuntiare, nisi insit illi intrinsecus quispiam futuro- rum occultorumque sensus ac prælagi instinctus, siue potius occulta & latens dæmonis inspiratio, quo inter hæc valeat discernere, seu alio quis mo- do, nunc illi nunc alteri opinioni adherere indu- catur, quo instinctu si quis careat, is in astrologi- eis iudicijs (vt ait Haly) veredicus esse nō potest: quare iam non tam arte, quæ obscura quadam rerum sorte astrologica constat prædictio: & sicut nō ar- te sed sorte, ex ludorum codicillis versus exit non- nunquam verum pronuntians: sic etiam ex animo astro- logi non arte, sed sorte prodeunt vt iudicia: cui at- testatur etiam Ptolomæus. Scientia (inquiens) stel- larum ex te & ex illis est indicans futurorum oc- cultorumque prædictionem, non tam esse ex obser- uatione stellarum quæ ex animi affectibus. Nulla igitur est certitudo huius artis, sed cōuertibilis est ad omnia, secundum opinionem quæ coniecturis aut exstimatione, aut imperceptibili dæmonum affla- tu aut superstitiosa sorte colligitur. Nil igitur ali- ud est hæc ars quæ superstitiosorum hominum fallax coniectura, qui ob multi tēporis vsum de rebus in

DE ASTROLOGIA.

certis scientiam fecerunt, in qua emungendæ pecuniae gratia decipiant imperitos, atque ipsi simul decipiantur. Quod si astrologorum vera est, & ab illis intelligitur, unde tot et tanti errores ebulliunt in eorum prognosticationibus: sin minus, nonne frustra & stulte & impie de rebus nullis aut non intellectis scientiam profitentur? Sed cautiore illorum de futuris non nisi obscura pronuntiant, & quæ ad omnem rem, & tempus, & principem, & nationem applicari possunt, ambigua prognostica, artificiosa veritatis confingunt. Postea vero quam aliquid horum acciderit, tunc illius colligunt causas, atque post factum vetera vaticinia nouis rationibus stabiliunt, ut videantur præuidisse: quem admodum somniorum interpretes, ubi somnium viderint nihil certi intelligunt, ubi autem post aliquod eis euenerit, tunc ad id quod accidit aptant etiam somnium visum. Præterea cum impossibile sit in tanta stellarum varietate non semper inuenire, quaedam bene quasdam male positas, occasionem capiunt ex his dicendi quod volunt: et quibus volunt vitam, salutem, honores, opes, potentiam, victoriam, sanitatem, sobolem, amicos, coniugia, vel sacerdotia, magistratus, similiaque prædicant. Quod si quibus sint male propitius, mors, suspensio, dedecora, clades, exilia, orbitates, languores, calamitatesque renunciant: non tam ex scelerata arte, quam ex sceleratis affectibus huic impiæ curiositati credulos homines pertrahentes. in exitium, populos, ac principes sæpe funestis seditionibus ac bellis inter se committentes. Quod si cum prognosticis illorum fortuna coincidat, ut inter tot ambigua unum aut alterum verum euenerit, mirum quæ tunc cristas effecerunt, quam insolentissime prædicant. Quod si affi-

DE ASTROLOGIA.

que mentiuntur, conuincantur mendacem, id tunc excusant blasphemiam, vel merdaciū mendaciorum tegunt inquentes: sapientem dominari astris, cum re vera nec astris sapienti nec sapiens astris, sed vtriusque dominatur deus: aut aiunt ineptitudinem recipientis cœlestibus influxibus obstitisse. Vtteriorem autem fidem requirentibus irascuntur, et inueniunt circulatores illi interim principes et magistratus qui illis credant omnia, ac ornent publicis stipendijs: quum re vera nullum genus hominum reipublicæ sit pestilentius, quàm istorum, qui ex astris, ex inspectis manibus, ex somnijs, consimilibusque diuinationum artificijs, futura pollicentur, & vaticinia spargunt, homines insuper Choro & omnibus in illum credentibus semper offensus: de quibus Cornelius Tacitus conquiritur. Mathematici (sic enim eos vulgo nominant) inueniens genus hominum principibus infidum, credentibus fallax, a ciuitate nostra semper prohibentur, sed expelluntur nunquam: quin & Varro auctor grauis omnium superstitionum uanitates ex astrologia sine profluxisse testatur. Erat etiam in Alexandria uectigal, quod astrologi persoluebant blacenomion, a stultitia sic nuncupatum, quia ex ingeniosa stultitia quantum facerent, nec nisi stulti & temerarij homines illos consulere soleant: quippe si ab astris est hominum vita, atque fortuna, quid timeamus, quid sollicitamur, quin deo hæc & cœlis qui nec errare nec malum agere possunt relinquamus, atque homines cum simus non plus quam oporteat vitæ vires nostras aliam, sed humana duntaxat sapiamus: quin & Christiani cum simus credentes Christo linquamus horas & momenta deo patri, qui ea posuit in sua potestate. Quod si vero vitæ nostra atque fortuna ab astris

DE ASTROLOGIA.

non sunt, nonne in vacuum currit omnis astrologus? Sed est hominū genus a deo timidulum credulumque, qui tanq̄ pueri ad lemurum fabulas plus timent, creduntque ea quæ non sunt, q̄ ea quæ sunt: atque quo res est minus possibilis, hanc eo timet magis, atque quo est verisimilis minus, hanc eo firmitus credunt: qui profecto si non essent astrologi & diuinatores perirent fame, atque horum stulca credulitas præteritorum oblita, præsentium negligens, in futura præceps, sic deceptoribus illis fauet, ut cum in cæteris hominibus vno mendacio tam suspecta fides reddatur dicentis, ut reliqua omnia vera obscurentur: contra in his mendaciorum magistris vna foruita veritas, etiam publicis mendacijs faciat fidem, quibus profecto qui maxime confidunt, maxime omnium redduntur infelicissimi, ut solent superstitiose illæ nugæ perniciem suis adferre cultoribus, quod in Zoraste, Pharaone, Nabuchodonosor, Cæsare, Crasso, Pompeio, Diotaro, Nerone, Iuliano apostata testatur antiquitas, qui ut his nugis fuere deditissimi, sic earundem confidentia periere infelicissimi: & quibus lata cuncta promiserant astrologi, inæsta prouenerunt omnia, ut Pompeio, Crasso, et Cæsari, quibus neminem eorum nisi iam senem, nisi domi, nisi cū gloria moriturum promiserunt, at tamen quicquid eorum male & immature perijt. Pertinax profecto et posterum hominum genus futura se præscire qui profiteantur, præteritorum & præsentium ignari, & cum omnibus omnia occultissima se dicturos profiteantur, quod in propria domo, quid in thalamo suo fiat sepissime nesciūt, cuiusmodi astrologū Morus æglicus hoc epigramate perpulchro taxauit: *Astra tibi æthereo pandunt sese omnia vati,*

DE ASTROLOGIA.

Omnibus & quæ sunt fata futura monent. Omnibus est vxor, quæ se tua publicat, id te Astra (licet videant omnia) nulla monent Saturnus procul est, iamque olim cæcus (ut aiunt) Nec prope discernens a puero lapidem. Luna verecundis formosa incedit ocellis. Nec nisi virgineum virgo videre potest: Iuppiter Europen, Martem Venus, & Venerem Mars Daphnen Sol, Hircen Mercurius recolit, Hinc factū astrologe est, tua cū capit vxor amātes Sydera significant, ut nihil inde tibi. Præterea quæ inter se de his ipsis iudiciorum regulis discernant Iudæi, Chaldæi, Aegyptij, Persæ, Græci, Arabes, omnibus notum est: & quō omnino antiquo tū astrologiam abijcit Ptolomæus: & hunc ut defendit Auërodan, ita lacessit Albumasar: atque omnes hos lacerat Abraam Auenazre Hebræus: denique Dorotheus, Paulus alexandrinus, Epheftiō, Martenus, Aomar, Tebith, Alchindus Zahel Messahalla, & fere omnes alij aliter sentiunt & opinantur, & cum quæ dicunt probare uera nequeunt, sola experientia rōe sese tuentur, nec super ea quidē omnes vnanimiter conueniunt, neque minus de domorum proprietatibus, ex quibus omnium euentuum prædictionem venantur discrepant, quas aliter assignat Ptolomæus, aliter Heliodorus, aliter Paulus, aliter Manlius, aliter Martenus, aliter Porphyrius, aliter Abenragel, aliter Aegyptij, aliter Arabes, aliter Græci, & Latini, aliter veteres, aliter recentiores. Quæ quidē etiam initia sine se domorum, quoniam modo constitutere oporteat, inter eos nondum liquet, cum hæc aliter fabricant antiqui, aliter Ptolomæus, aliter Campanus, aliter Ioannes de regio monte. Vnde fit, ut suis ipsimet obseruationibus sibi fidem adimant, cum locis eisdem dis

DE ASTROLOGIA.

versū diuersas ascribunt proprietates, initia, atque
 fines: impium hominum genus, qui quæ solius dei
 sunt, tribuunt astris, & nos liberos natos, syderū
 seruos faciunt: & cum sciamus deum creasse omnia
 bona, illi stellas aliquas maleuolas, & scelerū
 autores, & malorum influxū tradunt, non abs-
 que maxima dei coelorumque iniuria, statuentes in
 cœlestibus in illo diuino senatu mala & scelera fa-
 cienda decerni: & quicquid a nobis volūtatis cul-
 pa perpetratur, quicquid vitio materiæ in natu-
 ra præter ordinem accidit, totum imputant syderi-
 bus. Iam vero & hæreses & infidelitates pernici-
 osissimas docere nõ verentur, videlicet dum donū
 prophetiæ, vim religionum, arcana conscientiæ,
 imperium in dæmones, virtutem miraculorū, effi-
 caciā supplicationum, et futuræ vitæ statum, om-
 nia pendere ab astris, ab illis largiri, ex illis cog-
 nosci impia temeritate fatentur. Dicunt enim:
 ascendere Geminorum sydere, id est Saturno Mer-
 curioque sub Aquario iunctis, in nona cœli pla-
 ga, nasci prophetam: ideoque Christum dominū
 tot claruisse virtutibus, quia eo in loco Saturnum
 habuerit in Geminis. Religionum etiā sectas, si-
 bus Iouem præcipuum præficiunt patronum, per
 ceterarum stellarum commixtiones distribuunt,
 ita vt Iupiter ille cum Saturno religionē faciat Iu-
 dæorum, cum Marte Chaldæorum, cum Sole Æ-
 gyptiorum, cum Venere Saracænorum, cū Mercurio
 Christianorum, cum Luna eam quam futurā
 dicunt Antichristi: atque Mosen Iudæis sabbatū
 diem ex astrologicis rationibus instituisse religio-
 sum, ideoque errare Christianos, qui diem sabbatū
 Iudæorum ritu operibus vacantes non feriā
 cum sit illa dies Saturni. Fidelitatē autem, cuiuslibet

DE ASTROLOGIA.

cum ad homines, tum ad deum, professamque rel-
 gionem, conscientiæ etiā arcana, a parte Solis ac
 tertia nona vndecimaque cœli domicilijs depre-
 hendī posse putant, prænoscentisque hominū cog-
 itationibus, & (vt aiunt) intentionibus, multas
 multas admodum regulas tradunt, ipsisque diui-
 næ omnipotentis miraculosis operibus, puta vni-
 uersalis diluuij, & datæ per Mosen legis, ac virgi-
 nis puerperio cœlestium configurationes causas præ-
 ficiunt, ac Christi redemptricem humani generis
 mortem, Martis opus fuisse fabulantur: Quin &
 Christum ipsum in miraculis suis horarum electi-
 one vsum, quibus illum Iudæi lædere non possent,
 dum ascenderet Hierosolymam. Ideoque verantibus
 discipulis dixisse: Nonne duodecim horæ sunt
 dei? Dicunt præterea, si cui Mars in nona cœli do-
 mo feliciter locatus fuerit, hunc dæmones ab ob-
 sessis sola præsentia expulsurum: Qui vero, Luna
 atque Ioue cum capite draconis in medio cœlo con-
 iunctis, deo supplicauerit, omnia illa quæcunque pe-
 tuerit impetraturum: Porro futuram vitæ felicita-
 tem a Ioue Saturnoque largiri: Quod si quis Satur-
 num in Leone feliciter constitutū habuerit in ge-
 nesi, eius animam post hanc mortalem vitam, in
 numeris angustijs liberatam, ad cœlum & origi-
 nis suæ primordia, applicatam dijs, transfiguram.
 Atque tamen istis execrandis nugis, perniciosissi-
 misque hæresibus, Petrus Apponensis, Rogerius
 BACON, Guido Bonatus, ARNOLDVS
 de Villa noua philosophi, Alyacensis Cardina-
 lis & Theologus, & plerique alij Christiani no-
 minis doctores, haud absque hæreseos infamia sub-
 scribunt, & sese vera hinc expertos esse testari at-
 que tueri audent: Scripsit autem aduersus astro-

DE ASTROLOGIA.

Iogostrecentioribus annis duodecim libris Ioannes Picus mirandula tanta copia, vt vix vllum præterierit argumentum, tanta aurem efficacia, vt hæctenus nec Lucius Balancius acerrimus astrologiæ propugnator, nec alius quisquam huius artis defensor, hæc ab adductis a Pico rationibus poterit saluare, is enim probat validissimis argumentis illam non hominum, sed malorum demonum fuisse inuentum: quod idem etiam Firmianus ait. Per quam illi omnem philosophiam, medicinam, leges, atque religionem, in humani generis exterminium nisi sunt abolere; nam primum quædam religioni fidem adimit, miracula extenuat, prouidentiam tollit, dum omnia constellationum vi provenire, & a syderibus fatali necessitate pendere docet; insuper vitijs patrocinatur, excusans quasi cœlitus in nos descendentes, bonas quascunque artes contaminat atque evertit, imprimis philosophiam, rerum causas, a veris rationibus ad fabulas traducens; deinde medicinam a naturalibus effica cibisque remedijs, ad vanas obseruationes peruersasque & corpori & animo exitiales superstitiones conuertens: Porro leges, mores, & quascunque humanæ prudentiæ artes in totum pessundans: cum quo tempore, qua ratione, quis medijs, quid agendum, sola astrologia consu- leretur, solacq; vitæ & morum & reipublicæ & priuatae scepra teneret, tãq; de cœlo omnium habes auctoritatē, vanaq; putarent cœtera omnia, q̄ hanc nō agnoscerent patronam, Dignissima profectio ars quam olim etiam dæmones profiterentur in fallaciam hominum, & in iniuriam diuinitatis: Iam vero & Manichæorū hæresis arbitrj libertatē in totum tollens & auferens, non aliunde emanauit,

DE ASTROLOGIA.

quam ex astrologorum de fato falsa opinione atque doctrina: Ex eodem fonte & Basilidis hæresis emanauit, qui trecentos sexaginta quinq; cœlos, per successionem & similitudinem adiuicem factos pronunciauit: & horum ostensionem esse numerum dierum anni, atque singulis illorū certa principia, & virtutes, & angulos assignans, atq; illis nomina adstringens: esse autem omnium principem Abrahæ, quod nomen iuxta Græcam litteraturam, continet in se trecentum sexaginta quæque, quod videlicet sunt illorum cœlorum locales positiones, ab illo commentū: Hæc ideo narrata sunt, vt cognoscatis astrologiam, etiam hæreticorum progenitricem esse. Porro astrologiam hæc diuinatoriam, sicut splendidissimi quique explodunt philosophi: sic Moses, Isaias, Iob, Ieremias, cæteriq; antiquæ legis detestantur prophætæ: & catholicis doctoribus Augustinus, illam a Christiana religione expellendam censet. Hieronymus hanc idololatriæ genus esse disputat. Rident eam Basiliius & Cyprianus: refutant Chrysostomus, Eusebius, & Lactantius: Inuicuntur Gregorius, Ambrosius atque Seuerianus, sanctumq; Tolletanum concilium eam prohibet atq; damnat: etiam in synodo Martini, & abs Gregorio iuniorē, & Alexandro tertio pontificibus anathematizata, & a ciuilibus imperatorum legibus punita. Apud vetetes Romanos sub Tyberio Velleio Diocleciano, Constantino, Gratiano, Valentiano, Theodosio, imperatoribus, virbe prohibita, eiecta, atque punita: ab ipso etiam Iustiniano capitis supplicio percussa, quod ex codice eius manifestum est.

De diuinationibus in gñe. Cap. XXXII.

DE DIVINATIONE IN GENERE.

Admonet hic locus etiam de cæteris diuinationum artibus dicere, quæ non tam obseruatione celestium, quam rerum inferiorum quandam celestium umbram & imitationem habentium vaticinia præbent, vt illis intellectis melius cognoscatis hanc astrologiam arborem, de qua tales fructus descendunt, atq; abs qua velut Lerneæ hydra multorum capitum fera generata est: inter artes itaq; ad diuinandi quæstum properantes physionomia, metoposcopia, chiromantia, geomantia (de qua etiam supra diximus) aruspicia, speculatoria, & onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, ac furcibus oracula hic sedem sibi vendicant. Omnia autem hæc artificia, nihil solidæ doctrinæ sunt, nec vllis certis rationibus constant, sed de rebus occultis aut fortuita sorte, aut spiritus agitatione, aut apparentibus quibusdam coniecturis inquirunt, quæ ex quotidianis & longi temporis sumptæ sunt obseruationibus. Solent enim omnes illæ diuinationum prodigiosæ artes, non nisi experientiæ titulo se defendere, & se obiectionum vinculis extricare, quod est aliquid supra fidem ac præter rationem docere polliceanturq; de quibus omnibus sic in lege præceptum est: Non inueniatur in te qui colluserit filium, duces per ignem, et hariolos sciscitetur, aut obseruet somnia atque auguria, nec sit maleficus nec incantator, quoniam hæc obominauit dominus.

De physionomia. Cap. XXXIII.

Harum itaq; Physionomia naturam (vt ait) ducem secuta, ex totius corporis inspectione, quæ sunt animæ & corporis affectus, quæ hominis fortuna, probabilibus signis se affequi posse præsumit, quatenus hinc Saturnum

DE CHIROMANTIA.

aut Iouistam, illum Martium aut Solarem, alterum Venereum, Mercurialem, aut Lunarem pronunciat, & ex corporis habitudine illorum horoscopia colligit, ex effectibus paulatim (vt aiunt) ad causas videlicet astrologicas transcendens, ex quibus postea nugatur quicquid liber.

De metoposcopia. Cap. XXXIII.

Metoposcopia autem ex solius frontis inspectione omnia hominum initia, progressus et fines, sagacissimo ingenio ac doctæ experientia se præsentire iactat, ipsa se etiam astrologiæ alumnam faciens.

De chiromantia. Cap. XXXV

Chiromantia autem in vola manus, pro numero planetarum septem montes effingit, atque ex lineis quæ ibi conspiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus, quæ vita, quæ fortuna, se posse cognoscere arbitratur, per linearum harmonicam correspondentiam, seu geœlestia quædam stigmata nobis a deo & natura illic impressa, & quæ deus autore Iob posuit in manibus hominû, vt inde noscat vnusquisq; opera sua, quamuis re vera diuinus propheta illic nõ de chiromantia vanitate, sed de arbitrij libertate locutus fuerit. Præterea tuentur se prædicti diuinatores, q; licet non per rerum causas, tamen per signa ab eisdem similibusue causis impressa, quæ semper sint eadem rebus eisdem similia que similibus, de effectibus possent iudicare, dicuntque ijs artibus usum quondam Pythagoram, qui adolefcentum mores, naturas, ingenia, ex oris & vultus totiusque corporis filo ac habitu coniectabatur: quemq; idoneum iudicabat, hunc in disciplinam recipi iubebat, Idem consueuisse Pharaotem

DE CHIROMANTIA.

Indorum regem narrat Philostratus, verum hanc omnium artium errorem non alia ratione nobis impugnare necesse est, nisi ea ipsa, quae deficiunt videlicet omni ratione: scripserunt tamen de istis per multi ex antiquis viri grauissimi, Hermes, Alcibiades, Pythagoras, Pharaotes Indus, Zopyrus, Helenus, Ptolemaeus, Aristoteles, Alpharabius, praeterea Galenus, Auicenna, Rasis, Iulianus, Marcellinus, Loxius, Phylemon, Palammon, Constantinus Africanus: ex Romanis denique principibus Lucius Sylla, & Caesar dictator eius studiosissimi fuere. Ex posterioribus vero Petrus Apollonensis, Albertus Teutonicus, Michael Scotus, Antiochus, Bartholomaeus Coclitis, Michael Sauonrola, Antonius Cermisonus, Petrus de arca, Andreas Coruus, Tricassus Mantuanus, Ioannes de indagine, & plerique alij illustres medici: omnes tamen ultra coniecturas, & experientiae observationes tradere queunt nihil: non esse autem coniecturis illis & observationibus ullam veritatis regulam, ex eo manifestum est, quia figmenta sunt voluntaria, & super quibus ipsi etiam aequalis doctrinae & autoritatis illarum doctores non concordant: quare vehementer delirant errantque omnes qui per haec signa ultra corporis complexionem, & naturae dispositionem, mores quoque ipsos et fortunae animique affectus praedicere volunt, quod in Zopyri iudicio de Socrate satis comprobatum est: nec vobis fidem faciat quod Appion grammaticus scriptum reliquit, Alexandrum quendam tam discrete imaginum similitudines pinxisse, ut ex his metoposcopus futurae aut praeteritae mortis annos dixerit, quod quidem posse istis artibus sciri non tam incredibile est quam impossibile, sed solet hos

DE GEOMANTIA.

nugiuendum hominum genus instinctu malorum daemonum sic delirare, trahentium illos ab errore in superstitionem, & ab hac paulatim in infidelitatem.

Iterum de geomantia. Cap. XXXVI.
Geomantiam etiam de qua & in arithmetica locuti sumus, quae proiectis punctis, vel casu vel vi quadam deductis, ex quibus pares & impares numeros, figuras quasdam coelestibus attributas componit per quas diuinatur, idcirco omnes illius scriptores astrologiae filiamtestantur. Est & alia geomantiae species, quam Almadal Arabs introducit, quae ipsa per coniecturas quasdam a similitudinibus sumptas, ex terrae crepitu, motu, scissura, tumore, vel sponte, vel ab aestu & caumate, aut tonitruis prouenientibus diuinatur, quae ipsa etiam inani astrologiae superstitione fulcitur, horas & lunationes & siderum ortus figurasque coobseruans.

De aruspicia. Cap. XXXVII

Augurium vero, cuius multae admodum sunt species, ars ipsa praesens temporibus in magna observatione fuit, ac tanta, ut nihil eorum quae ad publica vel ad priuata pertinerent, inauspicata peffecerint. Haec ars antiquissima est, ut tradit Pomponius Laetus, a Chaldaeis ad Graecos apud quos Amphiareus Tyresias, Mopsus Aphilotus, & Calchas summi augures habiti sunt: a Graecis ad Haetruscos venit, ab illis ad Latinos: & ipse Romulus augur fuit, & magisteratus instituit augurijs confirmari: & Dionysius tradit antiquam augurandi artem fuisse etiam Aboriginum: & Ascanium priusquam aciem contra Mezentium educeret augurium caprasse, quod

DE ARVSPICA.

ubi felix conspexit, pugnavit atq; vict. Denique Phrygij, Pisidæ, Cilices, Arabes, Umbri, Thulesi & multij alij populi auguria secuti sunt. Lacedæmonij etiam regibus suis auguriam assessorum dederunt, & publico interesse concilio volvere. Erat & apud Romanos augurum collegium: huic artificem fecerunt, qui docuerunt a cælestibus corporibus, quædam præfagiorum lumina super animantia quæq; in hæc inferiora descendere velut signa quædam in eorum motu, situ, gestu, incessu, volatu, voce, cibo, colore, opere, eventu constituta, quibus tanquam insita quadam vi occulta, ac tacto quodam consensu, cum cælestibus corporibus, quorum viribus afficiuntur, sic cõueniant, ut possint omnia hæc præfagire quæcunq; cælestia corpora cogitarunt facere. Ex quo patet hanc divinationem non nisi cõiecturas sequi, partim a syderibus (ut aiunt) influentibus, partim a parabolicis quibusdam similitudinibus sumptas, quibus nihil est fallacius: quare ridet eam Panetius & Carneades, Cicero, Chrysippus, Diogenes, Antipater, Iosephus, & Philo, damnant lex & ecclesiasticorumq; mysteria, quæ quondam Hetrusci, deinde Romani, & hodie adhuc supersticiosum hominum vulgus velut oracula adorat.

De speculativa. Cap. XXXVIII.
EX eodem fundamento prodit speculativa, quæ fulmina & fulgura, cæterasque elementorum impressiones, insuper ostensa, portenta, prodigia interpretatur: non tamen alia via quam cõiecturæ & similitudinis, quam eadem plurimum errare manifestum est, quæ hæc omnia naturalia opera sunt, non prognostica.

DE SOMNISPICIA.

De somnispicia. Cap. XXXIX.

Accedit onirocritica, quæ est semniorum interpretatio, quorum interpretes proprie coniectores vocantur, quemadmodum canit Euripedes.

Qui bene coniecat, is vates optimus esto. Cui artificio etiam & quidem magni philosophi haud parum tribuerunt, præcipue Democritus, Aristoteles & eius sectator Themistius, atq; Sincisus Platonicus, sic innitentes exemplis illis somniorum, quæ casus aliquis vera fecit, ut inde nihil frustra somnari suadere conentur. Dicunt enim, quæ quemadmodum cælestes influxus, in corporali materia formas producunt diuersas, sic ex eisdem influxibus, in potentia phantastica, quæ organica est: phantasmata imprimi cælesti dispositione, effectus cuiuspiam producendi consentanea, maxime vero in somnijs: quia animus tunc a corporeis exterisque curis relaxatus, liberius diuinos illos suscipit influxus: unde multa dormientibus in somnijs innotescunt, quæ latent vigilantes: Hac itaque potissimum ratione ipsis somnijs veritatis opinionem conciliare nituntur. De causis tamen somniorum tam intrinsecis quam extrinsecis, non omnes in vnam sententiam conueniunt: nam Platonici illas referunt in species, & notiones animæ concretas, Auicenna in intelligentiam ultimam mouentem lunam, medio illius luminis quo irradiatur phantasia hominum, dum dormiunt. Aristoteles refert in sensum communem, sed phantasticum. Auerrois in imaginatiuam. Democritus in idola a rebus decisa. Albertus in influxum superiorum, medicus ramentum quibusdam speciebus, quæ continuo defluunt a caelo.

DE FVRORE.

Medici in vapores & humores hæc referunt, alij in affectus & curas vigilia, alij Arabes in potentiam intellectualem, alij dicunt a potentiss. anime & influxu cœli & simula eris simul dependere. Astrologi illa a suis cœstellationibus causari videntur. Alij causas illorum in aerem circumstantem penetrantemq; referunt. Scripserunt præterea de somniorum interpretatione Daldianus & Arthemidorus, et circumferuntur libri sub Abrahami nomine, quem Philo in libris de Gygantibus, & de civili vita, asserit somniorum solutiones primam adinuenisse, & alij sub Salemonis & Danielis nominibus in hanc rem conficti, in quibus de somnijs nihil nisi mera somnia traduntur. Sed ipse Marcus Tullius in suis diuinationum libris aduersus hanc vanitatem eorumq; stulticiam, qui somnijs fidem habent, validissimis rationibus disputat, quashic enumerare omitto.

De furore. Cap. XL.

Sed (quod fere præterierat) istis somniatoribus eos etiam adnumere mus, qui furentium vanitatis diuinitatis fidem præbent, eosq; qui & præsentium notitiam, & præteritorum memoriã omnemq; humanum sensum perdidierunt, diuinã futurorum præscientiam affectos putant, & que sapientes vigilantesq; nesciunt, videre insanos & dormientes, ac si illis plus quam sanis vigiliantibus, intelligentibus, & præmeditantibus deus sit propinquior. Infelices profecto homines, qui his vanitatibus credunt, illisq; imposturis obediunt, qui huiusmodi pascunt artifices, illorumq; ventri ingenia sua suamq; fidẽ submitunt: Quid namq; aliud putabimus furorem, quam alienationem humani animi ab ipsis malis demonibus exagitati,

DE FVRORE.

aut per astra, aut per inferiora instrumenta ab immundis spiritibus deducta, quod ita expressisse videtur Lucretius dum inducit animum Tullium Vatem.

Fulminis edoctum motus venasq; calentes,
Fibrarum & motus errantis in aere pennæ,
Post lustratam urbem, post mactatã victimam,
Post inspecta extra tandem figulum in hæc verba protulisse sententiam.

Quod cladis genus o superi, qua peste paratis
Sæuitiam, extremi multorum tempus in vnum
Conuenere dies summo si frigida celo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalæoneos fudisset Aquarius imbres,
Totaq; diffuso laruisset in æquore tellus,
Si sæuum rã dijs Nemæum Phœbe Leonem
Nunc premeres, toto fluereut incendia mundo,
Succensusq; tuus flagrasset curribus æther
Hi cessant ignes, tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, Chelasq; peruris.
Quid tantum Gradiue paras, nam mitis in alto
Iuppiter occasu premitur, Venerisq; salubre
Sydus hebet, motuq; celer Cyllenius hæret
Et cœlum mars solus habet, cum signa meatus
Deseruere suos, mundoq; obscura feruntur
Eniferi nimium fulget latus Orionis
Imminet armorum rabies ferricq; potestas,
Confundet ius omne manu scelerisq; nefando
Nomen erit virtus, multosq; exhibit in annos
Omnia itaq; hæc diuinationum artificia in ipsa
astrologia suas radices & fundameta habent: Nã
siue corpus, vultus, manus inspecta sunt, siue somnium, siue prodigium visum sit, siue auspiciũ, siue furor afflauerit, cœli figuram erigendam con-

DE FVRORE.

fulunt, ex cuius indicijs vna cum similitudinum signorumque coniecturis, significatorum venantur. opiniones: ita diuinationes omnes astrologiae artem vsuque sibi deposcunt, vt hanc veluti clauem ad omnium arcanorum notitiam necessariam faciant. Quare omnes hae diuinationum artes quae ab sint a veritate, palam sese offerunt, ex eo quod principijs videntur tam manifeste falsis, ac poetica temeritate confictis, quae cum nec sunt, nec fuerunt, nec erunt vnquam, tamen causas & signa eorum esse volunt, quae sunt, rerum euertus contra apertam veritatem in illa referentes.

De magia in genere. Cap. XLI.

EXigit etiam hic locus vt de Magia dicamus, nam & ipsa cum astrologia sic coniuncta atque cognata est, vt qui magiam sine astrologia profiteatur, is nihil agat, sed tota aberrat via. Suidas magiam a Maguseis, & nomen & originem traxisse putat. Communis opinio est nomen esse Persicum, cui ad stipulantur Porphyrius & Apuleius, & significare eorum lingua idem quod sacerdotem, sapientem, siue philosophum. Magia itaque omnem philosophiam, Physicam & mathematicam complexa, etiam vires religionum illis adiungit. Hinc & goetia et theurgiam in se quoque continet: Qua de causa magiam plerique bifariam diuidunt, in naturalem videlicet & ceremonialem.

De magia naturali. Cap. XLII.

Naturalis magia, non aliud putat quam naturalium scientiarum summam potentiam, quam idcirco summam philosophiae naturalis apicem esse usque absolutissimam con summatione vocat, & quae sit actiua portio philosophiae naturalis, quam naturalium

DE MAGIA NATVRALI

fructum adminiculo, ex mutua earum & opportuna applicatione opera adit, supra omnem admirationis captum, qua Magia Aethiopes maxime & Indi vtebantur, vbi herbarum & lapidum ceterorumque ad id spectantium facultas suppetebat. Eius meminisse voluit Hieronymum ad Paulinum vbi ait Apollinum Tyancum fuisse magum seu philosophum, vt Pythagorici. Eius etiam generis fuisse magos, qui Christum natum muneribus inuisentes adorauerunt, quos euangeliorum interpretes exposunt Chaldaeorum philosophos: Quales fuisse Hiarthas apud Brachmanas, Tespion apud Gymnosophistas, Budda apud Babylonios, Numa Pompilius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris apud Hyperboreos, Hermes apud Aegyptios, Zoroastes Cromasifilius apud Persas. Nam Indi & Aethiopes & Chaldaei & Persae hac maxime precellere magia: quae idcirco (vt narrat Plato in Alcibiade) imbuuntur Persarum regum filij, vt ad mundanae reipublicae imaginem suam & ipsi rempublicam administrare distribuereque condiscant, & Cicero in diuinationum libris ait, neminem apud Persas regno potiri, qui prius magiam non didicerit. Magia itaque naturalis, ea est quae rerum omnium naturalium atque coelestium vires contemplata, earundemque sympathiam curiosa indagine scrutata, reconditas ac latentes in natura potestates, ita in apertum producit, inferiora superiorum dotibus tanquam quaedam illecebras sic copulans, per eorum mutua applicationem adiuuicem, vt exinde stupenda saepe confurgant miracula, non tam arte quam natura, cui se ars ista ministram exhibet haec operantur: Nam magi, vt naturae accuratissimi explorant.

DE MAGIA NATVRALI

tores, cōducentes ea quæ a natura præparata sunt applicando actiua passiuas, sæpissime ante tempus a natura ordinatum effectus producant, quæ vulgus putat miracula, cum tamē naturalia opera sint, interueniente sola temporis præuentione, vti quis in mense martio rosas producat, & naturas vuas, aut satas fabas, vel petroselinum intra paucas horas exrescere faciat in perfectam plantam, & ijs maïora, vt nubes, pluias, tonitrua, & diuersorum generum animalia, & rerum transmutationes quam plurimas, cuiusmodi multas fecisse se iactat Rogerius Bachon pura & naturali magia. Scripserunt de illius operibus Zoroastes, Hermes, Euantes rex Arabum, Zacharias Babylonius, Ioseph Hebræus, Bocus, Aaron, Zenotenus, Tirannides, Amadal, Thetel, Alchindus, Abel, Ptolemæus, Geber, Zahel, Nazabarus, Tebith, Berith, Salomon, Astaphō, Hipparchus, Alcmeon, Apollonius Triphon & plerique alij, quorum aliqua opera adhuc integra & plerumque fragmenta adhuc exstant, & ad manus meas aliquando peruenerunt. Ex recentioribus vero scripserunt in naturali magia pauci & illi quidē pauca, vt Albertus, Arnoldus de villa noua, Raimundus, Lullius, Bachon, & Apponus, & autor libri ad Alonsum sub Picatricis nomine æditus, qui ijs vna cum naturali magia plurimum superstitiosis admiscet, quod quidem fecerunt & alij.

De magia mathematica. Cap. XLIII.
Vnt præterea alij naturæ sagacissimi æmulatores inquisitoresq; audacissimi, qui abscque naturalibus virtutibus ex solis mathematicis disciplinis adscitis colorum fluxibus, sese naturæ operum similia producere posse pollicentur,

DE MAGIA VNEFICA

vt corpora euntia vel loquentia, quæ tamen non habeant virtutes animales, qualis fuit columba Architæ lignea, quæ volabat, & statua Mercurij quæ loquebatur, & caput æneū ab Alberto Magno fabricatum, quod locutum perhibent. Exceluit in istis Boetius vir maximi ingenij, & multiplicis eruditionis, ad quem de istiusmodi scribēs Cassiodorus: Tibi (inquit) ardua cognoscere, & miracula monstrare propositum est, tuæ artis ingenio metalla mugiunt, Diomedes in ære grauis buccinatur, æneus anguis insibilat, aues simulatae sunt, & quæ vocem propriam nesciunt habere, dulcedinem cantilenæ probantur emittere, parua de illo referimus, cui cœlum imitari phas est. De istis puto artificijs dictum est quod apud Platonem legimus in vndecimo de legibus: Ars data est mortalibus, quæ res posteriores quasdā generarent, non quidem veritatis & diuinitatis participes, sed simulacra quædam sibi ipsis cognata deducerēt: atq; eo vsq; progressi sunt magi homines audacissimi omnia perpetrare, fauente maxime antiquo illo & valido serpente scientiæ pollicitatore, vt similes illi tanquam simiæ deum & naturam æmulari conarentur.

De magia venefica. Cap. XLIII.

St præterea naturalis magiæ species, quæ venefica siue pharmaciā vocant, quæ poculis, phylis, varijsq; veneficijs medicamentis perficitur, cuiusmodi Democritus cōfecisse legitur, quæ boni, felices, fortunaticq; filij gignant. et aliud quod autē voces rite intelligamus, sicut de Apollonio narrat Philostratus atq; Porphyrius. Vergilius etiam de quibusdā herbis ponticis locutus dixit. His ego sæpe lupum fieri, & se cedere syluis.

DE MAGIA VENEFICA

Mœrim, saepe animas imis exire sepulchris,
 Atq; fatas alio vidi traducere mœsses.
 Et Plinius narrat quendam Demarchū Parthe-
 sium in sacrificio quod Arcades Ioui Liceo hu-
 mana hostia faciebant, immolati pueri extra de-
 gustasse & in lupum se conuertisse, propter quod
 hominum in lupos immutationem, putat Augu-
 stinus Pani Liceo, & Ioui Liceo nomen esse im-
 situm: narrat idem Augustinus dum esset in Ita-
 lia quasdam feminas magas, Circes instar, da-
 vioribus veneficio in caseo, eos in iumenta tra-
 tisse: eumque portassent quæ placuissent oner-
 rursus in homines restituisse, idque patri cuidam
 Præstantio tunc accidisse: sed & ne quis hæc pu-
 ter omnino deliramenta esse & impossibilia, is-
 cordetur quomodo sacrę literę narrant. Nabuch-
 donosor regem mutatum in bouem, & septem an-
 nis fœno vixisse, tandem dei misericordia in ho-
 minem rediisse, cuius corpus post mortem illu-
 lius Emilmeradach in escam dedit vulturibus, ut
 quando resurgeret a mortuis, qui iam de bestia re-
 dierat in hominem, & eiusmodi plura de magis
 Pharaonis narrat exodus. Verum de ijs siue ma-
 gis siue veneficis loquitur Sapiens, dum dicit: Es-
 horruisti illos deus, quia horribilia opera tibi face-
 bant per medicamina. Illud præterea vos scire
 lo non solum naturalia scrutari hos magos, verum
 etiam ea quæ naturam comitantur ac quodam
 modo exiunt, vt motus, numeros, figuras, sonus,
 voces, concentus, lumina, & animi affectus, atq;
 verba. Sic Psylli & Marfi conuocabant serpētes
 alij alijs deprimentes fugabant, sic Orpheus,
 gonaurarum tempestatem hymno compescit
 & Homerus narrat Vlyssi sanguinem verbis

DE GOETIA ET NECROMANT.

strictum: & in lege duodecim tabularum ijs qui
 mœsses excantassent, pœna constituta est, vt non
 dubium sit magos etiam solis verbis & affecti-
 bus, aliisque similibus nō in seipos modo, sed etiā
 in res extraneas saepe mirum aliquem producere
 effectum, quæ omnia nō secus vim insitam in res
 alias profundere, illasq; ad se trahere, vel abs se
 repellere, seu alio quouis modo afficere putant, q̄
 magnes ferrum, & succinum paleas trahunt, siue
 adamas, & alium magnetem ligant: sicque per
 hanc rerum gradariam ac cōcatenatam sibi sim-
 pathiam non solum dona naturalia & cœlestia,
 sed etiam intellectualia & diuina Iambicus, Pro-
 culus, atq; Sinesius ex magorū sententia desuper
 suscipi posse confirmant, q̄ Proculus in de sacrifi-
 cio & magia fateretur, scilicet per huiusmodi rez
 consensum magos etiam numina euocare solitos.
 Ad tantam enim quidam eorū deuoluti sunt insa-
 niam, vt ex diuersis stellarū constellationibus, per
 temporū interualla, & quadam proportionū rati-
 one rite obseruatis cōstructam imaginē coelitem
 nuru vitæ intellectusq; spiritū accepturam putēt,
 quo consulentibus illam respondeat, & occulte
 veritatis arcana reuelet. Hinc patet hanc natura-
 lem magiam nonnūq̄ in goetiam & theurgiam
 reclinatam sepiissime malorum dæmonum vasa
 mentis erroribusq; obretiri.

De goetia & necromantia. Cap. XLV.

Ceremonialis autem magiæ partes sunt goe-
 tia atque theurgia. Goetia, immundorū spi-
 rituum commercijs, inauspicata nefarie
 curiositatis ritibus, illicitis carminibus,
 & deprecamentis cōcinnata, oim legū placitis est
 exterminata & excrata. Huius generis sunt q̄s

DE GOETIA ET NECROMANTO

necromanticos et maleficos hodie nuncupamus.
 Gens inuisa deis, maculandi callida coeli,
 Quas genuit natura mali, qui sydera mundi
 Iuraq; fixarum possunt peruertere rerum.
 Nam nunc stare polos & flumina mittere morantur,
 Aethera sub terras adigunt, montesq; reuellunt,
 Hi sunt ergo qui defunctorum inquam aniraxas,
 & illi quos veteres dicebant epodos, qui excantant
 pueros, & in eloquium oraculi eliciunt, & q
 daemones pateros circumferunt, quale quidam
 de Socrate legimus: & qui, vt dicitur, spiritus pa
 scunt in vitro, per quos se prophetare mentiuntur.
 Et hi omnes bifariam procedunt: Nam alij dae
 mones malos virtute quadam maxime diuinorū
 nominum adiuratos, aduocare & cogere studēt:
 quippe cum omnis creatura timet & reueretur
 nomen illius qui fecit eam, non mirum si goeti
 ci, & quique etiam infideles, pagani, Iudaei, Sa
 raceni, & cuiuscumque prophani collegij siue se
 ctæ homines, diuini nominis inuocatione daemo
 nes astringant. Alij autem nefandissimi de
 testando & omnibus ignibus plectendo scelere,
 se daemonibus submittentēs, illis sacrificant, &
 adorant, idololatricæ & vilissimæ deiectiones
 rei effecti sunt: quibus criminibus, & si prio
 res non sunt obnoxij, tamen manifestis periculis
 se exponunt. Nam etiam coacti daemones inuigi
 lant, semper quo errantes nos decipiant: Ex horū
 vero goeticorum anagyri profluxerunt omnes
 isti tenebrarum libri, quos improbatæ lectionis
 Vlpianus Iurisconsultus appellat protinusq; cor
 rumpendos esse statuit: Cuiusmodi primus ex
 cogitasse dicitur Zabulus quidam illicitis arti
 bus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius:

DE GLORIA ET NECROMANTIA

& hodie adhuc confictis titulis circumferuntur li
 bri, sub nominibus Adæ, Abelis, Enoch, Abraæ,
 Salomonis: item, Pauli, Honorij, Cipriani, Alber
 ti, Thomæ, Hieronymi, & Eboracensis cuiusdam
 Quorum nugas stulte secuti sunt Alphösus rex Ca
 stellæ, Robertus Anglicus, Bacon & Apponus, &
 pleriq; alij deplorati ingenij homines: Præterea
 non homines modo, & sanctos, & patriarchas, et
 angelos dei, tam execrabilium dogmatum fece
 runt autores, sed & libros a Raziote & Raphae
 le, Adami & Tobie angelis traditos ostentant: q
 libri tamen acutius inspicienti, suorum præcepto
 rum canonem, ritum, consuetudinem, verborum
 & characterum genus, extructionis ordinem, in
 sulsam phrasim, aperte sese produnt, nõ nisi meras
 nugas ac imposturas continere, ac posterioribus
 temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignatis, pe
 dicitissimis perditionum artificibus esse confatos,
 ex prophanis quibusdam obseruationibus nostræ
 religionis ceremonijs permixtis, insitisq; ignotis
 multis nominibus, & signaculis, vt perterreat ru
 des & simplices, & stupori sint insensatis, & his
 qui nesciunt bonas literas. Neq; tamen propterea
 patet has artes fabulas esse, nam nisi reuera es
 sent, atq; per illas multa mira ac noxia fierent, nõ
 tam arcte de illis statuissent diuinæ & humanæ le
 ges, eas exterminandas esse de terra: Cur autē ge
 otici isti solis malis vtantur daemonibus, ea ratio
 est, quia boni angeli difficile comparent, quia dei
 iulum expectant, nec nisi mundis corde & vita
 sanctis hominibus congregiuntur: Mali autem fa
 ciles se exhibent ad inuocandum falso fauentes, et
 diuinitatem mentientes semper præsto, vt astu suo
 decipiant, vt venerentur, vt adorētur: & quia nau

DE GOETIA ET NECROMANTIA

Heret secerorum audiores sunt, ac minus caute atq; in superstitionem proclives, faciliusq; illuduntur, ideo illis se prebent faciliores, faciuntq; ingentia prodigia: cuiusmodi de Circe, de Medea, de alijs canunt poetæ. Testatur Cicero. Plinius, Seneca, Augustinus, et multi alij tum philosophi tum catholici doctores & historici: ipse etiam sacra littera: nam in libris regum legimus pythonissam mulierem, quæ erat in Endor, euocasse animam Samuelis prophetæ, licet plarique interpretur non fuisse animam prophetæ, sed malignum spiritum qui illius sumpserit imaginem. Tamen Hebræorum magistri dicunt, quod etiam Augustinus ad Simplicianum fieri potuisse non negat, quia fuerit verus spiritus Samuelis, qui ante completum annum a discessu ex corpore facile euocari potuit, prout docent geotici: Quin etiam magi, necromantici illud naturalibus quibusdam viribus, ac vinculis fieri posse autumant, sicut nos in libris nostris de occulta philosophia tractamus. Ideoque antiqui patres, rerum spiritualium periti, non sine causa ordinauerunt, ut corpora mortuorum sepelirentur in loco sacro, & luminibus socientur, aqua benedicta aspergantur, thure et incenso suffumigentur et expientur orationibus, quousque super terram exiterint: Nam ut aiunt magistri Hebræorum omne corpus nostrum & carnale animal, et quicquid in nobis super materia carnis male disposita immittitur, relinquitur in cibum serpenti, et ut ipsi vocantur Azazeli, qui est dominus carnis et sanguinis & princeps huius mundi, et vocatur in Leuitico princeps defertorum, cui dictum est in Genesi, terra comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in Esaiâ: Pulvis panis tuus, hoc est corpus nostrum creatum

*Enne Corpore
mortuorum
Loro flos
supra dicitur*

*ra. 65. d.
in flos,*

DE THEVRGIA.

ex puluere terræ, quæ diu non fuerit sanctificatum, et transmutatum in melius, ut non amplius serpentis, sed dei sit effectum, videlicet ex carnali spiritu ale: iuxta verbum Pauli dicentis: Seminatur quod animale est, et resurget quod spirituale est. Et alibi: Omnes quidem resurgent, sed non omnes immutabuntur, quia multi remansuri sunt in perpetuum cibum serpentis: Hanc itaque turpem et horridam carnis materiam, ac serpentis cibum morte depouimus, illam aliquando in meliorem sortem, et spirituales transmutatam reassumpturi, quod erit in resurrectione mortuorum: Et iam factum est in his qui primitias resurrectionis degustarunt, & multi hoc ipsum virtute desici spiritus in hac vita consecuti sunt, Enoch, & Helias, & Moses quorum corpora transmutata in naturam spiritualem, non viderunt corruptionem: nec sicut cætera cadauera protestati serpentis relicta sunt. Atque hæc est illa disceptatio diaboli cum Michaelle de corpore Moysi, cuius meminit in epistola sua Iudas, sed de Goetia & Necromantia hæc satis.

De theurgia. Caput XLVI.

Theurgiam vero plerique putant haud illicitam, quasi hæc bonis angelis diuinorum numine regatur, cum sapissime ramæ sub dei & angelorum nominibus, malis demonum fallacijs obstringatur, non solum siquidem naturalibus viribus, sed etiam certis ritibus & ceremonijs, cælestes & præ illas diuinas virtutes nobis concilia mus & attrahimus, de quibus multis regulis antiqui magi æditis voluminibus pertractant. Omnia autem ceremoniarum pars maxima, in manditijs seruanda consistit, primum quidem animi, deinde etiam corporis, & corporis quæ circa corpus sunt, ut in cute, in

DE THEVRGIA.

vestibus in habitaculis, in uasis, in utensilibus, oblationibus, hostijs, sacrificijs, quorum mūditiā ad diuinorum consuetudinem & contuitum disponit, & in sacris summo opere efflagitur, iuxta uerba Esaiæ: Lauamini & mundi estote, & auferre malum cogitationum uestrarum, immunditiā uero quia acrem frequenter & hominem inficit, mūdissimum illum cœlestium & diuinorum influxū distubat, & mundos dei spiritus fugat; Verū nō nunq̄ immundi spiritus, & deceptrices potestates, ut uenerentur & adorentur pro dijs, etiam hanc munditiā exquirunt, ideo hic maxima opus est cautela, de quibus late in libris nostris de occulta philosophia disseruimus: Verum de hac theurgia siue diuinorum magia plura disputans Porphyrius, tandem concludit theurgicis consecrationibus posse quidem animam hominis idoneam reddi, ad susceptionem spirituum & angelorum ad uidentes deos, reditum uero ad deum hac arte præstari posse inficiatur omnino. Eius itaque scholæ sunt, ars almadel, ars notoria, ars paulina, ars reuelationum, & eiusmodi superstitionum plura, quæ eo ipso sunt perniciosiora, quo apparent imperitijs diuiniore.

De cabala. Caput XLVII.

Verum occurrunt hic mihi uerba Plinij, qui est & alia (inquit) magices factio a Mose etiamnum & Laiopeia Iudæis pendens: quæ uerba me de cabala Iudæorum commonefaciunt, quam in monte Sina a deo ipso Mose datam penes Hebræos constans opinio est, ac deinceps per successionū graduscitra literarum monumenta, usq̄ in Ezre tempora posterioribus sola uia uoce tradita, quemadmodū Pythagorica do-

DE CABALA:

gmata olim ab Archippo & Lyfiade, qui in Græcia Thebis scholas habuere tradebantur, in quibus discipuli memoriter doctorum præcepta tenentes, ingenio & memoria pro libris utebantur: Sic & Iudæi quidam literas aspernati in memoria et obseruatione, ac uocali traditione hanc collocarunt, unde cabala ab Hebræis quasi solo auditu unius ab altero receptio nuncupata est. Ars (ut fertur) peruetusta, nomen autem non nisi recentibus temporibus apud Christianos cognitum, eius uero duplicem tradunt sciētiā, unam de Bresth, quam & cosmologiam uocant, uidelicet rerum creaturarum naturalium & cœlestium vires explicantem, & legis bibliæ arcana philosophicis rationibus, exponentem, quæ profecto hac ratione nihil differt a magia naturali, in qua Salomonem regē præstitisse credimus. Legitur namq̄ in sacris Hebræorum historijs illum disputare solitum a cedro Libani usq̄ ad hyssopum. Item de iumentis, uolucris, reptilibus, & piscibus, quæ omnia magice quasdam naturæ vires præ se ferre possunt, ipse quoque inter posteriores Moses Aegyptius in expositionibus suis super pentateuchum, & plures thalmutistæ hanc insecuti sunt, alteram uero eius sciētiā uocant de mercana, quæ est de sublimioribus diuinarum, angelicarumq̄ uirtutum, ac scelerorum nominum & signaculorum contemplationibus, quædā quasi symbolica theologia, in qua li terra, numeri, figuræ, res et nomina, & elementorum apices, ac lineæ, puncta & accentus, omnia sunt profundissimarum rerum & magnorum arcanorum significatiua. Hanc rursus bifariam fecant, in Arithmantiam, uidelicet quæ notaria conuocatur, de angelicis uirtutibus, nominibus, si-

Cabala

DE CABALA

gnaculis per etiam demonum ac animarum con-
 ditionibus tractans: atque in theomantiam quæ
 diuinæ maiestatis mysteria, emanationes, sacraque
 nomina, & pentacula scrutatur: quam qui norit,
 hunc aiunt admirandis pollere virtutibus, ita quod
 dū velit, futura oīa præciat, toti naturæ imper, in
 dæmones & angelos ius habeat, & **miracula facit**
 at. Hac putant Moſen tot signa ædidisse, virgā in
 colubrū, aquas in sanguinem vertisse, ranas, mu-
 scas, pediculos, locustas, bruchos, ignem cum grā-
 dine, vesicas & tabes Aegyptijs immisisse, pri-
 mogenitum omne ab homine vsque ad pecus in-
 teremisse: suosque deducētem, mare aperuisse, fon-
 tē de petra, coturnices de cælo produxisse, aquas
 amaras dulcorasse, fulgura & nubes per diem, co-
 lumnā ignis per noctem, suis p̄misisse: vocē dei
 vitentis ad populum, e cælis devocasse: arrogan-
 tes igne, murmurantes lepra, percussisse: male me-
 rentes subita strage, alios terræ hitu absorptos ac
 fecisse, populum cælesti cibo pavisse, serpentes pla-
 casse, venenatos curasse, numerosam turbam ab
 infirmitate, vestes eorum a corrosione conseruisse,
 & hostium victricem reddidisse. Hac denique mi-
 raculorum arte & Iosue stare solem præcipuisse. Eli
 am ignem in aduersarios e cælo devocasse, puerū
 mortuum vita restituisse, Danielem leonum ora
 perstrinxisse, tres pueros in camino æstuantis incē-
 sij carmine lusisse. Porro hac arte astruit perfidi
 Iudæi etiā Chri. tā admiranda sæpe fecisse, Solomo-
 nē quæ hanc p̄calluisse, atque ex ea arte cōtra dæmo-
 ne scorundę vincula, & cōiurationū modos, ac
 cōtra morbos ex canamēta tradidisse, vt auro
 est Iosephus: Verū ego deū Moſi ceterisque prophē-
 tis multa quæ cōtinerent sub cortice yborę legis, pro-

DE CABALA.

phano vulgo non cōmunicāda mysteria retexuisse,
 vt nō dubito. Sic hanc quā iactant Hebręi caba-
 le artē, quā ego multo labore aliqñ scrutatus sum,
 nō nisi merā sup̄stitiois ap̄sodiā, ac theurgicā quā-
 dam magiā agnosco, quod si (quod Iudæi iactant) a deo
 profectā ad vitæ perfectionē, ad hoīm salutē, ad dei
 cultū, ad intelligētiā vitatē cōduceret, p̄fecto sp̄s
 ille veritatis, quæ repudiata synagoga venit nos do-
 cere oēm veritatē, hanc vsque in hanc postrema t̄pa-
 suā non celasset ecclesiā, quæ profecto oīa nouit quæ
 sunt dei, cuius b̄ndictio, baptisumus, cæteraque salu-
 tis sacramēta reuelata, & perfecta sunt in oīm lin-
 gua, vniuscuiusque em̄ linguę par est et eadē vitus,
 mō par sit & eadē pietas, nec est aliud nomē in cœ-
 lis nec in terra in quo oporteat nos saluos fieri, &
 in quo opere mur virtutē, p̄ter vnum nomen Iesu,
 in quo recapitulantur, & continentur oīa. Hinc Iu-
 dæi in diuinis nominibus perijssimi parum aut ni-
 hil post Chri. operari p̄t, sicut prisci illoꝝ partes.
 Quod autem experimur et videmus huius artis (vt
 vocant) reuolutionibus, sæpe miras magnorum
 mysteriorum a sacris literis extorqueri sententias,
 totum hoc nihil aliud est quæ lus quidā allegoria,
 quas ociosi homines in singulis literis & p̄ctis &
 numeris occupati quod hanc lingua & scribēdi ritus
 facile patiunt, pro eoz arbitrio fingunt atque refin-
 gunt, quæ est nōnunquam magna senēt mysteria, nihil t̄m
 probare, nec euincere quunt, quin iuxta yba Gre-
 gorij eadē facilitate contēnere liceat, quæ asserun-
 tur. Cōfinxit simili artificio pluraque Rabanus mo-
 nach. sed latinis characteribus & v̄sibus, inferris
 varijs imaginibus, quæ quæque v̄sus lecti, per quibet
 superficiali ac imaginū lina mēta sacrum aliquid
 enunciant mysteriū depictæ illic historię repræsen-
 tatiuum, quæ etiam ex prophanis literis extor-
 que-

DE CABALA.

Cabala
 ti posse nemo ignorat, qui Valerij Probae ex Ver-
 gilij carminibus compositas, de Christo centones
 legerit, quae omnia & eiusmodi sunt speculationes
 ociosorum hominum. Quod autem ad miraculo-
 rum operationem attinet, neminem vestrum puto tam
 solidae cervicis, qui de his credat aliquam haberi
 artem vel scientiam. Est itaque nihil aliud haec Iu-
 daeorum cabala, quam perniciosissima quaedam super-
 stitio, qua verba, & nomina, & literas sparsim in
 scriptura positas pro arbitrio suo colligunt, diui-
 dunt, transferunt, & alterum ex altero facientes,
 soluunt membra veritatis, sermones, inductiones,
 & parabolas hinc inde ex proprijs fictionibus con-
 struentes, aptare illis volunt eloquia dei, infaman-
 tes scripturas, & dicentes sua figmenta ex illis con-
 stare, calumniantur legem dei, & per impudenter
 extortas supputationes dictionum, syllabarum, li-
 terarum, numerorum tentant violenter & blasphemias
 perfidiae suae inferre probationes. Praeterea in
 nugis inflati ineffabilia dei mysteria & quae sunt
 supra scripturam arcana sese inuenire & scire iu-
 rant, per quae etiam prophetare & virtutes & mi-
 racula sese perficere, sine rubore, magnaque audacia
 mentiri non erubescunt, sed accidit illis quod
 Cani Aesopico, qui pane relicto & in vmbra
 eius inhiante perdidit escam, sic perfidum hoc &
 durae cervicis hominum genus semper in vmbra
 scripturae occupatum, & circa illas vanitates sua
 artificiosa sed superstitiosa cabala impetum faciens,
 amittit panem vitae aeternae, & in anibus no-
 minibus depastum perdit verbum veritatis. Ex hoc
 cabalisticae superstitionis Iudaico fermento prodierunt,
 puto Ophitae, Gnostici, & Valentiniiani heretici,
 qui ipsi quoque cum discipulis suis gratiam quam

DE PRAESTIGIIS.

dam cabalam commenti sunt omnia Christianae
 fidei mysteria pervertentes, & haeretica prauitate
 ad graecas literas, & numeros protrahentes ex il-
 lis construunt corpus, quod vocant veritatis, do-
 centes absque illis literarum & numerorum myste-
 rijs non posse in euangelicis literis inueniri verita-
 tem, quia variae sunt, et alicubi sibi repugnantes,
 pleneque parabolis scriptae, ut videntes non vide-
 ant, & audientes non audiant, & intelligentes non
 intelligant, sed caecis & errantibus iuxta suae caeci-
 tatis & erroris capacitatem propositas, latentem
 vero sub illis synceram veritatem solis perfectis,
 non per scripta, sed per viuae vocis successiuam pro-
 nunciationem esse creditam, atque hanc esse illam
 alphabetariam et arithmanticam theologiae quam
 Christus secreto manifestauit apostolis, & quam
 Paulus se loqui dicit non nisi inter perfectos. Cum
 enim haec altissima sint mysteria, ideo nec scripta
 esse nec scribi, sed in silentio seruari apud sapien-
 tes, in abscondito secum illa custodientes. Sapiens autem
 apud eos nemo, nisi qui maxima haereseos monstrum
 fabricare nouit.

De praestigijs. Caput XLVIII.

Sed redeamus ad magiam, cuius particula etiam
 est praestigiorum artificium, hoc est, illusionum,
 quae secundum apparentiam tantum fiunt, quibus
 magi phantasmata addunt, multaque miracula
 circulatorijs fraudibus ludunt, & somnia
 immittunt, quod non tam geotici incantamentis,
 & imprecationibus daemonumque fallacijs, quam
 etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus,
 phyltris, collyrijs, alligationibus, & suspensionibus.
 Praeterea annulis, imaginibus, speculis, similibusque
 magicae artis pharmacjs, & instrumentis,

DE PRAESTIGIIS.

naturali coelestique virtute perpetratur. Multa & manuum prompta subtilitate & industria fiunt, cuiusmodi ab histrionibus & ioculatoribus quoti die fieri videmus, quos idcirco chirosofos, hoc est, manu sapientes appellamus. Extant de hoc artificio libri praestigiorum Hermetis et quorundam aliorum, legimus quoque Paseten quendam praestigiatorem, fertissimum conuiuium hospitibus monstrare solitum, idque cum libuit rursum euanuisse, discumbentibus omnibus fame ac siti elusis: Numam Pompiliam etiam istiusmodi praestigijs vsum legimus. Sed et doctissimum Pythagoram id ridiculum aliqui factitasse, ut quae collibuisse, sanguine perferberet in speculo, quo ad pleni luminis lunae orbem obuerio, stanti a tergo res exaratas in disco lunae demonstrasse. Huc spectat etiam quicquid de hominum transformationibus legitur decantatum a Poetis, creditum ab historicis, et a nonnullis Christianis theologis, insuper a sacris literis adsertum. Sic apparent homines asini vel equi, vel alia animalia oculis fascinatis, aut perturbato medio idque arte naturali, nonnunquam etiam haec fiunt a bonis et malis spiritibus, seu ad honorum preces ab ipso deo, si fesso ab exercitu regis Syriae vallantis Dothain, verum puris & aptis a deo oculis ista non possunt illudere: Sic mulier illa quae a vulgo iumentum iudicabatur, Hilarioni non iumentum, sed quod erant mulier videbatur: ea igitur quae hoc modo secundum apparentiam fiunt, praestigia dicuntur: Quae autem fiunt arte permutantium aut transferentium, ut de Nabuchodonosor, aut messibus ad alios agros traductis, de his diximus superius: verum de hac praestigiorum arte sic ait Iamblichus:

DE PRAESTIGIIS.

Quae praestigiati seu fascino imaginantur, praeter imaginatiua, nullam habent actionis & essentiae veritatem. Eiusmodi namque artificij finis est non facere simpliciter, sed vsque ad apparentiam imaginamenta porrigere, quorum mox nullum compareat vestigium: Iam itaque ex his quae dicta sunt, patet non aliud esse magiam quam complexum idololatriae, astrologiae, superstitiosaeque medicinae. Iamque etiam a magis magna haereticorum caterua in ecclesia orta est, qui sicut Ioannes & Mambres restiterunt Moysi, sic illi restiterunt apostolicae veritati: horum princeps fuit Simon Samaritanus, qui Romae sub Claudio Caesare propter hanc artem statua donatus est cum hac inscriptione. Simoni, sancto deo. Eius blasphemias copiose narrant, Clemens, Eusebius, & Ireneus. Ex hoc Simone tanquam ex haeresum omnium seminario, per multas successiones monstrati Ophitae, turpes Gnostici, impij Valentiniani, Cerdoniani, Marcionistae, Montaniani, & multi alij haeretici prodierunt, propter quos sum & inanem gloriam, mentientes aduersus deum, vtilitatem nullam, neque beneficia hominibus praestantes, sed decipientes & in perniciem & in errorem mittentes, & credunt illis confundentur in iudicio dei: Vetum de magicis scripsi ego iuuenis adhuc libros tres amplo satis volumine, quos de occulta philosophia nuncupavi, in quibus quicquid tunc per curiosam adolescentiam erratum est, nunc cautior hac palinodia recantatum volo, per multum enim temporis & rerum in his vanitatibus olim contriui. Tandem hoc profeci quod sciam quos rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicumque enim non

DE PHILOSOPHIA NAT:

In veritate, nec in virtute dei, sed in elusione demōnū, secūndum operationē malorū spiritūū, diuinare & prophetare præsūmūt, & per vanitates magicas exorcismos, incantationes, amatoria, agogima & cætera opa dæmonica, et idololatriæ fraudes exercentes, præstigia & phantasmata ostentantes mox cessantia, miracula sese operari iactāt. Omnes hī cum Iamne & Mambre et Simone mago æternis ignibus cruciandi destinabuntur.

De philosophia naturali. Ca. XLIX.

CAeterum nunc ad vltiora procedamus, ipsiusq; philosophiæ placita, & q̄ naturam ipsam scrutantur, rerumque principia & fines vātris syllogismis inquirunt scientias inuestigamus. Quæ profectio quā habeant certitudinem aliā a doctorū suorum fide omnis homo ignorat. Hanc primo poetæ professi sunt, e quibus Prometheus, Linus, & Musæus, & Orpheus, porro Homerus primi inuentores numerantur. Philosophia itaq; nunc quā nobis veritatem præstare poterit, q̄ ipsa ex poetarum nugis fabulisque progenita est, qd̄ ita esse manifestis indicijs probat Plutarchus, omnes videlicet philosophorum sectas ab Homero principium sumpsisse: ipseq; Aristoteles fateŕ, etiam philosophos natura philomytos, hoc est, fabularum studiosos esse. Sectas philosophorum, alij nouem, alij decem, sed multo maiori numero illas Varro partitus est: Quod si quis etiam omnes philosophos in vnum congregauerit, adhuc inter eos constare non poterit, quæ secta potior dicēda sit, quorum dogmatibus potius parendum: A deo circa singula, inter se pugnant atque dissentiunt, perpetuamque hanc per secula litē alunt, & (quod ait Firmianus) vnaquæq; secta omnes alias euer-

DE PRINCIPIIS RERVM NATV.

tit, vt se suaque cōfirmet, nec vlla alteri sapere cōcedit, ne se desipere fateatur: Cunque de singulis philosophia disputat & opinatur, de nullis certa est. Vnde philosophos an inter bruta, an inter homines numerem plane nescio: brutis siquidem præstare videntur, eo q̄ rationem habent & intelligētiam, homines autem quomodo erunt, quorum ratio nihil constans persuadere potest, sed semper in lubricis opinionibus vacillat, quorum intellectus ad oīa incertus nō habet, quod teneat, aut sequat̄, idq; nunc ita esse diffusius ostendamus.

De principiis rerum naturalium. Cap. L.

NAm imprimis de rerum naturalium principijs, super quibus tota hæc facultas fundatur, acerrima pugna inter grauissimos philosophos certatur: & adhuc sub iudice lis est, quis eorum melius dixerit, admodum persuadibiles inuincibilesq; de contrarijs adferūt rationes: Nam Thales Milesius primus sapiens ab oraculo iudicatus, ex aqua omnia constare voluit. Eius auditor & in schola successor Anaximander rerum principia dixit infinita: illius autem discipulus Anaximenes infinitum aerem esse rerū principium affruxit: Hipparchus, Heraclitus Epheſius ignem, his ambobus quodammodo adſentit Archelaus Atheniensis, Anaxagoras Clazomenus, infinita principia tanquam particulas minutas & confusas, sed diuina mente in ordinem posita redactas: Xenophanes vnum esse omnia, neq; id ipsum morabile: Parmenides calidum & frigidum, tanquam ignem qui moueat, & terram q̄ former: Leucippus, Diodorus, & Democritus plenum & vacuum: Diogenes libertus aerem, diuinæ tamen rationis compotē: Pythagoras Samius

DE MVNDI PLVRALI.

numerum statuit rerum principium, quem sequit̄ Almeon Crotoniates. Empedocles Agrigentinus litem & amiciciam ac quatuor elementa, Epicurus atomos & inane: Plato ac Socrates deum, Idgas, materiam: Zeno deum, materiam & elementa: Aristoteles materiam ad appetitum formæ per priuationem, quam ipse inter principia tertiu[m] ponit, contra id quod alibi docuit æquiuoca non debere annumerari: quare alij recentiores peripatetici, loco priuationis, motum quandam vtraque cogentem posuerunt, qui cum sit accidens, quomodo erit principium substantiæ, aut quis erit eius motus motor? ideo Hebræorum philosophi materiam, formam & spiritum statuerunt:

De mundi pluralitate, & eius duratione.

Caput LI.

CAeterum cum de mundo disputant, nihil minus dissentiunt: Thales vnum mundum censuit, illumque dei facturam asserit: Empedocles similiter vnum, sed vniuersi tantu[m] exiguam esse particulam: Democritus & Epicurus contra, mundos esse innumerabiles, quos sequitur Metrodorus horum discipulus, dicens innumeros esse mundos, quia causæ eorum innumerabiles sint, nec minus absurdum esse tantum vnum in vniuerso esse mūdum, quam in agro unam durtaxat nasci spicam. De mundi autem duratione locuti Aristoteles, Auerois, Cicero, Xenophanes, illum æternum omnis corruptionis expertem dicunt: Nam cum non possent intelligere (vt Censorinus ait) oua ne an aues ante generate sint, cum & ouum sine aue, & auis sine ouo gigni non possent: hinc arbitrati sunt mundum hunc & vniuersu[m] eiusq[ue] geniti initiu[m] simul & sine perpetua reuolutio

DE ANIMA.

ne sempiternu[m]. Pythagoras & Stoici a deo genitu[m], & aliquid quod ex sui natura est corrupendu[m], quos cū sentiunt Anaxagoras, Thales, Hierocles, Auicēna, Algazel, Alcimus, & Philo Hebraeus: sed Plato asserit a deo illu[m] ad sui exemplar fabricatu[m] nunq[ue] desituru[m], Epicurus contra plane interituru[m]. Democritus semel mundu[m] genitu[m] docet & interituru[m], nec vnq[ue] repandu[m]: Empedocles & Heraclitus Ephesius non semel, sed sp[iritu] mundu[m] generari & corrumpi asserunt. Agamus liceat de re quapiam quā illi a causa naturali potissimum procedere dicunt, puta de terræ motu, adhuc ipsum vnanimiē adinuenire nequerunt, sed per multa vagati, causam eius Anaxagoras æthera dixit: Empedocles ignē: Democritus et Thales Milesius aqua: Aristoteles, Theophrastus, & Albertus ventu[m] vel vapore[m], subterraneum: Asclepiades casum vel ruina[m]: Possidonius Metrodorus, Calistenes Parcas, Seneca & alij in diuersa distracti, causam eius esse eius frustra inq[ui]sierūt: propterea veteres Romani, vbi terra tremuisse senserant nuntiatu[m] esset, ferias quidē imperabāt, sed cui deor[um] seruari illas oporteret nō edicebant: quā qua vi et per quē deorum terra tremeret adhuc incertum esset.

De anima. Caput LII.

Quod si de anima ab illis aliquid sciscitemur multo minus conueniunt: nam Crates Thebanus nullam esse animā ait, sed corpora sic a natura moueri, qui autē animā fassu[m] sunt, pleriq[ue] illā corp[or]i tenuissimu[m] opinati sunt: huc crasso corp[or]i suffusum, sed illorum alij illud esse igneum dixerūt, vt Hipparchus et Leucippus, quibus quodammodo consentiunt Stoici dicentes animam esse spiritum seruidum, ac Democritus

DE ANIMA.

dicens illam esse spiritum mobilem & ignitum, a totis insertum: alij dixerunt esse aerem, ut Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes Cynicus, & Critias, quibus astipulatur Varro, inquit: Anima est aer conceptus ore de se uel factus in pulmone, temperatus in corde, diffusus in corpus: Alij aqueum, ut Hippias: Alij terreum, ut Hesiodus & Pronopides: quibus quodammodo assentiunt Anaximander & Thales ambo conciuēs Milesij: Alij mixtum ex igne & aere spiritum, ut Boetius & Epicurus. Alij ex terra & aqua, ut Xenophontes: Alij ex terra & igne, ut Parmenides: Alij sanguineum, ut Empedocles & Circias: Alij spiritum tenuem per corpus diffusum, ut Hippocrates medicus: Alij carnem cum sensu exercitio, ut Asclepiades: Multi autem alij arbitrati sunt animam non corpusculum illud, sed illius quandam qualitatem vel complexionem, per illius particulas sparsam, ut Zeno Cithicus & Dicearchus animam definiens quatuor elementorum complexionem atque Cleanthes, Antipater, Possidonius, dicentes illam esse calorem siue complexionem calidam, quibus adhuc teret GALENVS Pergamenus. Sunt & alij qui dixerunt animam non eam esse qualitatem seu complexionem, sed tanquam eius punctum aliquem in aliqua certa corporis parte, ut corde vel cerebro residentem, & exinde totum corpus gubernantem. Ex quorum numero sunt Chrylippus, Archelaus, & Eraclitus Ponticus, qui animam vocauit lucem. Sunt rursum alij qui adhuc liberius quiddam opinati sunt animam, ut punctum aliquem liberum nulli corporis parti alligatum, sed ab omni determinato situ seclusum, et utrum cuius corporis parti presentem, que

DE ANIMA.

siue complexio generit, siue deus creauerit, tam ex materia gremio ductus sit. Huius opinionis fuerunt Xenophanes, Colophonius, Aristoxenus & Asclepiades medicus, dicens animam esse sensuum coexercitationem, & Critolaus peripateticus, dicens eam esse quintam essentiam, ac Thales Milesius dicens animam esse naturam irregulam sese mouentem, & Xenocrates vocans eam sese mouentem numerum, quem sequuntur Aegyptij, dicentes animam esse vim quandam in oia corpora transmeantem, & Chaldaei, inquitentes eam esse virtutem absque determinata forma, omnes tamen exteras suscipientes, omnes quidem in hoc conuenientes, quod anima sit vis quaedam magis ad mouendum, vel esse partium corporalium sublimem quandam harmoniam, sed tamen ab ipsa corporis natura dependentem, atque horum vestigia sequitur demoniacus Aristoteles, qui inuenit nouo vocabulo animam vocat entelechiam, scilicet perfectionem corporis naturalis organici potentia vitam habentis, dantem illi principium intelligendi, sentiendi, & mouendi. Atque haec est tantum receptissimi philosophi de anima futilis definitio quae non essentiam, naturam, aut eius originem declarat, sed effectus. Porro supra haec omnes sunt alij, qui dixerunt animam esse diuinam quandam substantiam, totam ac indiuiduam, ac toto ac cuiusque corporis parti presentem, ab incorporeo ac auctore taliter productam, ut ex sola agentis virtute non ex materia gremio dependeat. Eius opinionis fuerunt Zoroastes, Hermes Trismegistus, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Eumenius, Ammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timaeus, Locrus, & diuinus ille Plato, dicens animam esse

DE ANIMA.

essentiam sui motricem intellectu præditam. Eumoni-
 us episcopus partim Aristoteli, partim plato-
 ni consentiens, definit animam esse substantiam
 incorpoream in corpore factam, super qua defini-
 tione deinde reliqua sua dogmata fabricauit. Ci-
 cero, Seneca, Lactantius, quid sit anima dicit pe-
 nitus ignorari. En videtis de animæ essentia quæ
 inter se dissident, nec minus ridicule de eius sede in-
 ter se variant: nam Hippocrates & Hierophilus
 in cerebri ventriculis illam ponunt: Democritus
 in toto corpore, Erasistratus circa membranâ epi-
 cranidem, Strato in superciliorum interstitio, Epi-
 curus in toto pectore, Diogenes in cordis arteria-
 to ventriculo, Stoici cum Chrysippo in toto cor-
 de ac spiritu circa cor versante, Empedocles in
 sanguine, cui ad stipulatur Moyses, idcirco profi-
 bens vesci sanguine, quia animalis anima sit in
 illo: Plato & Aristoteles & reliqui nobiliores phi-
 losophi in toto corpore, Galenus autem in qua-
 uis corporis particula suam esse animam putat,
 sic enim ait in libro de partium utilitate. Multæ
 animalium etiam particule hæc quidem maiores
 illæ minores, aliæ vero omnifariam in animalium
 speciem indiuisibiles, necessario autem ijs omni-
 bus anima quæuis indiget corpus enim huius, or-
 ganum, & propterea multum a se inuicem ani-
 malium particule differunt quia & animæ. Ne-
 que vero hic prætereundam censeo Bedæ theolo-
 gi sententiã, qui scribens super Marcum: Animæ
 locus inquit principalis non iuxta Platonem in cere-
 bro, sed iuxta Christum in corde est. De animæ autem
 duratione, Democritus et Epicurus vna cum cor-
 pore iterituram aiunt. Pythagoras & Plato oïno im-
 mortalem, sed egressam corpus, ad sui generis natu-

DE ANIMA.

ram deuolare. Stoici tanquam inter hos medijs, a-
 nimam corpus relictiuram, sic, vt quæ in vita hæc
 nullis sublimata virtutibus, infirmior sit, vna cum
 illo emori: sin autem heroicis formata virtutibus,
 permanentibus illam naturis sociari, & ad subli-
 miores sedes euadere putant. Aristoteles quosdam
 animæ partes, quæ corporeas sedes habeant, ab
 illis inseparabiles esse, vnaque cum illis interire di-
 cit: intellectum autem qui nullius sit corporei or-
 ganij, velut perpetuum a corruptibili separari: Sed
 adeo nihil manifesti dicit, vt eius interpretes ad-
 huc de ea re disputent. Alexander Aphrodiseus
 ait manifeste, eum mortalem posuisse animam, i-
 dem sentit ex nostris Gregorius Nazianzenus: Cõ-
 tra hos Pleton, & ex nostris Thomas Aquinas
 pro Aristotele digladiantur, illum de animæ im-
 mortalitate recte sentire: Porro Auerrois eximius
 ille Aristotelis commentator, hominẽ quæque pro-
 pria anima pollere putat, sed mortali: Mentẽ vero
 humanam seu intellectum dicamus esse vsquequa-
 que ab omni tam anteriore quàm posteriore parte æ-
 ternam, sed omnibus hominibus seu humanæ spe-
 ciei vnã qua tñ in vita vteremur. Themistius
 vero ait, Aristotelem mentem quædam agentẽ vni-
 cam, capacem autem multiplicem posuisse, atque
 vtramque perpetuam: Horum præterea philoso-
 phorum opera factum est, vt etiam inter Christia-
 norum Theologos de animarum origine ortu sit
 dissidium, quorum aliqui a mundi origine factas
 in celo omnium hominum animas putant, inter
 quos est vnus de multis doctissimus Origenes, Au-
 gustinus quoque primi parentis animam coelici
 ortu putat corpore antiquiorem, idcirco postea tan-
 tum aptum sibi contemplantam domicilium voluit

DE ANIMA.

tario motu expetisse, quanquam ne hoc quidem satis conitanter affirmare videatur. Alij extradu ce animam propagari putant, sicq; animam ab anima generari, quemadmodum a corpore corpus: in qua opinione fuit Apollinaris Loadiceæ episcopus, & Tertullianus, Cirillus, & Luciferianus. contra quorum hæresim disputat Hieronymus. Alij a deo animas quotidie creati tradunt: hos sequitur Thomas, eo peripatetico argumento pugnans: quod cum anima sit corporis forma, eam non scorsum, sed in corpore creari debere: si opinionem sequitur iam fere omnis recentiorum theologorum schola, mitto gradus animarum, ascensiones & descensiones, quas Originistæ inducunt, sed diuinis scripturis non corroboratos, nec Christianorum dogmatibus conformes, adeo nihil neq; apud philosophos, neq; apud Theologos de anima certum: Nam Epicurus & Aristoteles mortalem putant, Pythagoras in gyrum ducit, & sunt (vt quodam loco ait Petrarca) qui eã contrahunt ad suum corpus: sunt qui etiam spargunt in corporibus animantium, sunt qui celo reddant, sunt qui circa terras exulare cogant, sunt qui inferos affertunt, sunt qui negent: sunt qui vnam quancq; per se, sunt qui omnes simul animas creatas putent, hæc ille. Fuit & Auerrois qui mirabilis quiddam dicere ausus, vnitatem (vt dixit) attulit intellectus. Manichæi hæretici dixerunt, vnã solam esse omnium, seu vniuersi animam in singula corpora tam animata quam inanimata disper titam, sed minus participare quæ nobis videntur anima expertia, magis autẽ quæ animata, maxime vero coelestia: atq; sic tandem concludunt, non nisi vniuersalis animæ partes esse singularem.

DE ANIMA.

nam affruit, particularium vero alias, quasi separatim vniuersum sua anima existat animatum, diuisim ite particularia: Præterea alij vnam animarum speciem: alij non vnam sed duas, rationalem & irrationalem: alij multas, & tot quot sunt animalium species affirmant. Galenus medicus diuersis iuxta speciem diuersas item esse animas sentit, isuper & multas in eodem corpore animas ponit: Sunt & qui in homine duas animas ponunt, vnam sensitiuam a generante, aliam intellectiuam a create, inter quos est Occam Theologus Plorinus aliam esse animam & aliam assertit intellectum, quem sequitur Apollinaris. Quidam non distinguunt ab anima intellectum, sed illum substantiæ animæ principalem partem esse dicunt, verum Aristoteles hunc potentia adesse huiusmodi atque actu desoris illi superuenite opinatur, neque ad naturam hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionem cognitionis & contemplationis, ideoque paucos homines & solos philosophos illum qui actu intellectus dicitur habere affirmat: Quippe etiam grauis inter theologos disputatio est, an (quæ Platonicorum opinio est) in animabus exutis, eorum quæ in vita gesserint reliquerintq; memoria sensusq; supersint, aut istorum cognitione omnino careant, quod Thomistæ cum suo Aristotele firmiter tenent, & Carthusienses exemplo confirmant, de Parhisiensi illo theologo ab inferis reuerso, qui interrogatus quid illi restaret de scientia sua, respondit, nihil se scire nisi poenam & citato Salomonis verbo, non est ratio, non scientia, non opes apud inferos, conclusisse illis videbatur, nullam mortuis superesse cognitionem: Quod tamen manifeste est, non ram contra Platonicum

DE ANIMA.

rum assertionem quæ contra scripturæ autoritatem
veritatemque, cum dicat scriptura visuros & sci-
turos impios: quia ipse deus est, quoniam & omni non mo-
factorum, sed & verborum ociosorum & cogitatum
rationem reddituros: Sunt etiam quæ de animarum
separatarum apparitionibus plura scribere & refer-
re audet, eaque non raro ab euangelica doctrina &
sacro canone aliena, atque cum præcipiat Aposto-
lus, ne angelis de cælo credendum esse, si quid re-
nunciarent aliud quam quod traditum est: Ad eo-
penes istos antiquatum est euangelium, ut citius
magisque credant vni ex mortuis renuntianti, quam
prophetis quam Moysi, quam apostolis, quam
euangelistis, talis profecto fuit doctrina atque senten-
tia diuitis sepulti in inferno, qui putabat tunc cre-
dituros superstites fratres, si quis ex mortuis irer, et
testificaretur illis. Cui sic opinanti in euangelio cõ-
tradicit Abraham inquit, si Moysi & prophete-
tis non credant, nec si quis ex mortuis mittatur
creditorum: nec tamen propterea piis defunctorum
apparitiones, admonitiones, & reuelationes omni-
no inficio, sed valde suspectas esse admoneo, sa-
tana sese sapissime in lucis angelum & anima-
rum effigiem transfigurante: quo circa credendi
anchora in illis non est fingenda, sed ad ædificatio-
nem pie acceptanda sunt, sicut alia quæ extra sa-
crum canonem, vel inter apocrypha sunt: circũ-
feruntur de his nugis multi fabulosi libelli: Tunda-
li, & qui consolationis animarum inscribitur: &
alii quorum exemplis, concionatores quidam im-
peritam plebeculam terriant, & munuscula ex-
torquent: scripsit etiam recentibus diebus de spiri-
tu quodam Lugdunensi fabulam, protonotarius
quidam Gallus homo nequam & impostor. *Es.*

DE ANIMA.

laudatis autem scriptoribus, agit de istis Cassia-
nus & Iacobus de paradiso Carthusianus, verum
nihil vnquam solidæ veritatis aut abditæ sapien-
tiæ, quæ veram charitatem & animarum nostra-
rum salutem ædificarent, ab his animarum appa-
ritionibus reuelatum est, sed duntaxat eleemoly-
næ, peregrinationes, orationes, ieiunia, & reliqua
popularis pietatis opera persuasa sunt, quæ tamẽ
multo melius salubriusque docent sacræ literæ, præ-
cipitque ecclesia, verum de his apparitionibus late-
scripsimus in dialogo nostro de homine, & in li-
bris de occulta philosophia, sed modo redeamus
ad philosophos. Ethnici omnes qui animam im-
mortalem asseruerunt, animarum transmigratio-
nem communi consensu astruunt, & rationales a-
nimas ad rationis expertia corpora, & ad plan-
tas usque transmeare per temporum quosdam perio-
dos, vel vt aliter contigerit, harum transmigratio-
num autorem ferunt Pythagoram de quo in trãs-
figurationibus sic cecinit Ouidius,
Morte carent animæ, semperque priore relicta,
Sede nouis domibus viuunt habitantque receptæ:
Ipse ego nam memini Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quon-
dam,
Hæsit in aduerso grauis hasta minoris Attriæ
Cognoui clypeum leuæ gestamina nostræ
Nuper ab Anteis templo lunonis in Argis.
Multo plura de hac Pythagorica migratione
scripserunt Timon, Xenophanes, Cratinus,
Aristophon, Hermippus, & Lucianus, & Dio-
genes Laertius: verum Iamblicus & plerique a-
lij cum Trimegisto non ab hominibus ad ratio-
nis expertia animalia, neque ab illis ite ad hoies,

DE METAPHYSICA.

sed ab animalibus ad animalia, et ab hominibus ad homines transmigrationse duntaxat fieri con-
sentunt: sed & sunt philosophi ex quorum nume-
ro Euripides Anaxagoræ confectator & Arche-
laus physicus, atq; post eos Auicenna, qui pri-
mos homines olerimore ex terra natos tradant,
eo ipso nō minus ridiculi poetis, qui homines quos-
dam fatuos ex serpentum dentibus progermi-
nasse fabulantur. Sunt qui generationem omnino
negent, vt Pyrrho Eliensis, sunt & qui negent mo-
tum, vt Zeno.

De metaphysica. Cap. LIII.

Ed ad vltiora progrediamur ostendamus
S que philosophos illos nō solum de ijs quæ in
rerum natura videntur, sed etiam de signifi-
catis cogitationum suarum digladiari, atque de ijs
rebus quæ nullis principijs firmantur, neq; certū
est an sint vel non sint, vt quas absque corpore
& materia subsistere opinantur, quasq; formas se-
paratas vocant, quæ quoniam in rerum natura
non sunt, sed supra illam esse putant, idcirco trans-
naturalia seu metaphysicā vocant, hinc illæ innu-
merabiles de dijs & vndique sibi repugnantes,
nec minus impiæ quam in doctæ opiniones prodi-
erunt: nam Diagoras Milesius et Theodorus Cy-
renaiçus, nullum prorsus esse deum dixerunt: Epi-
curus autem esse quidem deum asseruit, sed nulla
inferiorum cura teneri, Protagoras efflet nec ne ni-
hil sciri posse dixit, Anaximandernatiuos deos pu-
tabat longisque intervallis orientes occidentesq;
Xenocrates octo esse deos dixit: Antisthenes mul-
tos quidem deos populares, sed vnum naturalem
summum totius artificem: sed in tantam insani-
am multi eorum prolapsi sunt, vt quos a dora rent

DE METAPHYSICA.

deos proprijs manibus ipsi ibi fabricarent, vt erat
fiatua Beli apud Assyrios, quos tamen facticios
deos mirum quam extollat Hermes Trismegis-
tus in suo Aesculapio: De diuina autem essentia
loquuti, Thales Milesius mentem dixit deum, q
ex aqua cuncta forma uerit: Cleantes & Anaxi-
menes aera deum dixerunt: Chrysippus naturalem
vim ratione præditam, seu diuinam necessitatem
Zeno diuinam naturalemq; legem: Anaxago-
ras infinitam mentem per se mobilem: Pythago-
ras animum per naturam rerum omnium inten-
tum & comeantem, ex quo omnia vitam capiūt
Crotoniates Alcmeon solem, lunam, cæteraque
stellas deos dixit: Xenophanes omne quod esset,
deum esse voluit: Parmenides continentū quen-
dam lucis orbem, quem stephanen, hoc est, coro-
nam pro deo statuit: Aristoteles, quasi ex cælorū
motu satis explorata deorū cognitio haberi pos-
set, ex illorum natura deos commentus est, ac di-
uinitatem modo menti tribuit, modo cæli ardo-
rem deum dicit, modo mundum ipsum deum sta-
tuit, modo alium illi deum præficit, hunc eadem
inconstantia sequitur Theophrastus. Transeo qd
Strato, Perseus, Aristot Zenonis discipulus, Plato,
Xenophon, Speusippus, Democritus Heraclides,
Diogenes Babylonius, Hermes Trismegistus, Ci-
cero, Seneca, Plinius & reliqui censuerunt, quorū
opiniones tamen a prioribus illis & iam recitatis
non longe discedunt. Possem etiam reliquas il-
lorum lites, & verborum portenta percurrere, de
ideis, de incorporeis, de atomis, de hyle, de mate-
ria, de forma, de vacuo, de infinito, de æternitate,
de fato, de transcendentibus, de introductione for-
marum, de materia cæli, an ex elementis sydera

DE METAPHYSICA.

constent, an ex quinta essentia, quam Aristoteles
introducitur: de quibus similibus quæ in sanis hominibus
opinandi ac dubitandi cōtendēdiq; materiam p̄
bent: sed satis me indicasse arbitror, quam nihil
inter philosophos de veritate ipsa conueniat, qui-
bus quo quis redditur propinquior, eo magis a ve-
ro ipso longiusque abest, & a catholica religione
aberrat. Hinc errasse scimus Ioannem vicessimū
secundum Romanum Pontificem, volentem ani-
mas beatas non visuras faciem dei ante diem iu-
dicii: scimus Iulianum apostatam Christum ab-
negasse non alia causa, quam quod philosophiæ stu-
diosior, humilitatem fidei Christianæ irridere, ac
contemnere cepit. Eadem causa Celsus, Porphy-
rius, Lucianus, Pelagius, Arius, Manichæus, A-
uerrois, multiq; alij tanta rabie aduersus Christi
& ecclesiam eius oblatrarunt. Hinc natum illud
apud vulgus prouerbum: Maximos quosq; phi-
losophos, maximos esse hæreticos solere: sed &
Hieronymus vocat eos patriarchas hæreticos,
& primogenita Aegypti, & veteres Damasci ni-
mis vere dicta: nam quicquid hæresum vnquam
fuit, totum hoc & omne ex philosophiæ fontibus
ceu primo seminario scaturit. Ab hac ferme tota
theologia adulterata est, ac pro euangelicis do-
ctoribus pseudoprophetæ, hæretici, ac philosophi
nati sunt, qui diuina oracula humanis inuentis ex-
quarunt, ac mutabilibus hominum dogmatibus
polluerunt, ipsamq; simplicem theologiam (vt ait
Gerson) ad verbosam & sophisticam loqua cita-
tem, ac Chimerinam mathematicam reduxerunt.
Quod præuidens Paulus apostolus toties nos hor-
tatur ac cauere iubet, ne quis nos per philosophi-
am depræderetur vel seducat, Augustinus ciuitate

DE METAPHYSICA.

dei ab illa tuetur atq; defendit. Reliqui ferme
omnes theologi & sancti patres eam a Christianis
scholis procul propellendam, penitusque extirpā-
dam censuerunt. Nec desunt etiam ethnicorum ex-
empla, quibus id aliquando factitatum legitur:
nam sustulerunt Athenienses Socratem philoso-
phiæ parentem, eiecerunt vrbe philosophos Ro-
mani, Messanicæ & Lacones ne admiserent vn-
quam, quin etiam sub Domitiano vrbe exacti
sunt, & tota insuper Italia interdicti. Extat etiam
Antiochi regis decretum in adolentes qui phi-
losophari ausi sunt, atque etiam in parentes qui
illis id admittebant, nec modo ab imperatori-
bus regibusq; dānati pulsiq; sed a doctissimis vi-
ris æditis libris reprobati, e quorum numero sunt
Philius, Timon, qui opus nomine Syllus in deri-
sionem philosophorum scripsit, & Aristophanes
qui in eos comœdiam scripsit, cuius nomen Nu-
bes: Et Dion Pruseus orationem scripsit cōtra phi-
losophos omnium eloquentissimam. Scripsit etiā
orationem Aristides contra Platonem, pro qua-
tuor Atheniensium proceribus multo eloquentissi-
mam, sed & Hortensius Romanus vir nobilissi-
ma familia & eloquentissimus vali dissimis ratio-
nibus philosophiam infectatus est, sed de ijs hacten-
us.

De morali philosophia, Cap. LIII.
R Eliquum vero si qua de moribus (vt ali-
quibus placet) philosophia siue discipli-
na est, hanc arbitror ego non tam philo-
sophorum rationibus quam vario vsu, consuetu-
dine, obseruatione, ac communis vitæ conuersati-
one constare, ac pro temporum, locorum, hominū
que opinione mutabilem esse, quā minime ac blādi

DE MORALI PHILOSOPHIA:

menta pueros, leges atq; vindicta maiores docēt
nonnulla hominibus natura addit industria, quæ
doceri nequeunt, sed pro temporum vsu hominū
que conspiratione per fas vel nefas inolefcunt, q̄
fit vt quod aliquādo vitium fuit, modo virtus ha
beatur, & quod hic virtus est, alibi vitium sit, q̄d
vni honestum, alteri turpe, quod nobis iustum, a
lijs iniustum sit, pro cuiusq; temporis, loci, status,
hominum, opinionibus vel legibus. Apud Athe
nienfes licuit viro sororem germanam habere in
matrimonio, at id q̄dē apud Romanos nephas
habebatur: quondam apud Iudæos, & hodie apud
Turcas, licet viro plures habere vxores, insuper
& pellices concubinas, hoc apud nos Christianos
non tam nephas est, quam damnabile scelus. Lau
di in Græcia ducitur a dulcescentulos quam pluri
mos habere amatores, denique tam sceminas
quam viros in scenam prodire, & populo esse spe
ctaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudi
ni, q̄ tñ apud Latinos Romanosq; humilia, infam
ia, & ab honestate remota censebantur: Neq;
tñ pudebat Romanos, vxores ducere in cōiuiua,
illasq; in celebritate vsari, ac primas tenere par
tes ædium: in Græcia vō neq; in conuiuiū adhibe
tur vxor, nisi propinquorū: neq; versa ē nisi in inte
riore parte ædium, quo nemo accedit, nisi propin
qua cognatione coniunctus: furari apud Aegypti
os & Laacedæmonios honorificum erat, apud nos
fures furca suspensi strangulantur: Inquit Iulius
Firmicus in astrologicis suis ad Lollianum scri
bens: Quædam gentes ita a cælo formatae sunt,
vt propria sint morum vnitatem perspicuam: Scythæ
immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali fue
runt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli sto

DE MORALI PHILOSOPHIA.

lidi, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & vo
luptatibus occupati, Hispani elata iactantia ani
mositate præpositi: habent singulae nationes a su
peris agnata sibi morum discrimina, per quæ fa
cile a se inuicem discernantur, vt cuius quisq; na
tionis sit oriundus, a voce, a sermone, ab oratione
a consilio, a conuersatione, a victu, a negotio ab
amore & odio, ab ira ac militia, similibusq; exer
citijs facile cognoscatur: quis enim videns homi
nem ingrediuntē in cessu gallinacio, gestu gladi
atorio, vultu effreno, voce bubala, sermone auste
ro, moribus ferocem, habitu dissoluta ciniato
ue, non mox iudicet esse Germanum: nonne Gal
los cognoscimus ab incesso moderato, gestu mo
li, vultu blando, voce dulcifona, sermone facili,
moribus modestis, habitu laxo: Hispanos autem
ab ingressu, & moribus gestibusq; festiuis, vultu
elato, voce flebili, sermone eleganti, habitu exqui
sito: Italos vero videmus incesso tardiufculos, ge
stu graues, vultu inconstantes, voce remissos, ser
mone captiosos, moribus magnificos, habitu cō
positos: Iamq; scimus etiam quia in canu balæ
Itali, gemunt Hispani, vlulant Germani, modulā
tur Galli: sunt in oratione graues, sed versuti Itali,
culi sed iactabundi Hispani, prompti, sed superbi
Galli, duri, sed simplices Germani: in consilijs est
prouidus Italus, astutus Hispanus, in consideratus
Gallus, vtilis Germanus: in victu est mundus Ita
lus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus, in condi
tus Germanus: sunt erga exteros officiosi Itali,
placidi Hispani, mites Galli, agrestes inhospita
lesque Germani: in conuersationibus sunt pruden
tes Itali, cauti Hispani, mansueti Galli, imperiosi
intolerabilesque Germani, sunt in amoris zeloty

DE MORALI PHILOSOPHIA.

pi Itali, impatientes Hispani, leues Galli, ambitiosi Germani: In odijs vero sunt occulti Itali, peritnaçes Hispani, minaces Galli, vltiores Germani: in gerendis negocijs sunt circumspecti Itali, laboriosi Germani, vigilantes Hispani, solliciti Galli: In militia sunt strenui sed crudeles Itali, Hispani callidi & rapaces, Germani truces & venales, Galli magnanimi sed præcipites: insignes sunt literatura Itali, inauigatione Hispani, ciuilitate Galli, religione & mechanicis artificijs Germani: & habet vnaquæque natio quantumcunque etiam siue ciuilibis siue barbara, peculiare mores ritusque sibi a cæli influxu a cæteris diuersos, qui sub nullam artem philosophiamque cadere nequeant: sed sola naturali virtute absque omni disciplina hominibus adgenerantur. Sed conuertamus sermonem nostrum ad eos, qui nobis harum rerum disciplinam scriptis tradidere: Hi certi functi serpentis officio, eum nobis fructum dedere, cuius partu discamus scire bonum et malum, hæc enim prima eorum pestilens opinio est, bonum & malum non esse ignoranda: ita demum aiunt melius virtutem homines sequuturos, & vitia fugituros: At quanto certius & vtilius, quanto etiam feliciter foret, mala non modo non facere, sed & penitus ignorare. Quis nescit eo ipso nos omnes miseros factos, cum primi humani generis parentes, quid bonum esset, quidque malum didicerunt: ac idcirco forte condonatus esset philosophis hic error, si non etiam sub virtutum ac bonorum nomine, nos pessima mala, turpissimaque vitia docerent. Sectæ autem illorum que ethica tractauerunt, haud pauca sunt, vt Academica, Cyrenaica, Eliaca, Megarica, Cynica, Eroitica, Stoica, Peripatetica, & pleræque

DE MORALI PHILOSOPHIA.

aliæ: De his inter cæteros, ita philosophatus est Theodorus ille, quem nuncupatum esse deum memorant scriptores, videlicet furto & adulterio, sacrilegio quoque cum tempestiuum erit dabit operam sapiens, nihil quippe horum turpe natura est. Sed si auferatur ex hisce vulgaris opinio, quæ stultorum imperitorumque plebecula conflata est, sapientem publice absque vilo deprehensionis rubore scortis congressurum: alia sunt diuini huius philosophi placita, quibus nescio an quid tradi posset turpius: nisi quam legimus ab Aristotele probatam, & in Creta lata quoque lege permissam masculam venerem, quam & Hieronymus Peripateticus ea ratione celebrat, inquit: quia eius causa multæ tyrannides sublata fuerunt. Aristotelis autem verba in politicis vbi censet vtilem esse rei publicæ, ne sit plebeis hominibus numerosa soboles, hæc sunt: ad cibi temperantiam veluti perutilem, multa legillator sapienter ac studiose constituit, & de mulierum diuortijs, siquidem ne super suam parerent multitudinem cum masculis induxit concubitum. Hic est ille ARISTOTELIS, cuius mores a Platone reprobati, vnde exortum illius in magistrum odium & ingratitude, qui scelerosæ vitæ iudicium veritus, Athenis clam raptimque profugit, qui in benefactores in gratissimus, etiam Alexandrum illum magnam a quo ample magnifice que ornatus extitit, quique illi vitam, corpus, animamque credebat, ac patriam restituit, Stygiæ aquæ veneno peremit: qui etiam de anima male sentiens, locum gaudij post mortem negauit, qui veterum dicta complatus, maligneque interpretatus, ingenij laudem furto ac calumnia quaesiuit, quam inueteratus dierum

DE MORALI PHILOSOPHIA:

malorum ex scientiæ immoderata cupiditate in rabiem versus, sibi ipsi intulit necem, ipsis demonibus dignum factus sacrificium, qui docuerunt illum scire: dignissimus profecto hodie Latinorum gymnasiolorum doctor, & quem Colonenses mei theologi etiam diuis adnumerarent, librumque sub prælo euulgatum æderent, cui titulum facerent de salute Aristotelis: sed & alium versu & metro de vita & morte Aristotelis, quem theologia insuper glossa illustrarunt, in cuius calce concludunt Aristotelem sic fuisse Christi præcursores in naturalibus, quemadmodum Iohannes Baptista in gratuitis: Sed ne longius digrediamur a proposito, quid de felicitate ac summo bono sentiant philosophi audiamus: hanc namque alij in voluptate posuerunt, vt Epicurus, Aristippus, Gnidius, Eudoxus, Philoxenes & Cyrenatici: alij cum voluptate honestatem copularunt, vt Dinomachus & Calipho: alij id in primigenijs naturæ collocarunt, vt Carneades & Hieronymus Rhodius, alij in indolentia, vt Diodorus, alij in virtutibus, vt Pythagoras, Socrates, Ariston, Empedocles, Democritus, Zeno, Citicus, Cleantes, Hecaton, Possidonius, Dionysius Babylonicus, & Antistenes, & Stoici omnes, multique ex nostris theologis illis quodammodo adfidentes, adhuc disputant de connexionione virtutum, & quod sit illud commune felicitatis fundamentum, in quod omnes virtutes conuenire debent, nisi enim omnes in vnum confluerint, nequaquam facient hominem felicem, etiam si vna sola defuerit: cum itaque dispares & quodammodo pugnantibus virtutes sunt, liberalitas & parsimonia, magnanimitas & humilitas, misericordia &

DE MORALI PHILOSOPHIA:

iustitia, contemplatio & sollicitum opus in frequenti ministerio, & huiusmodi multæ, nisi omnes in vno conueniant concordēs, iam non virtutes, sed vitia censerī possent: illud autem in quod conuenire omnes debent, Ambrosius & Lactantius cum Macrobio Platonem in sua republica secuti iustitiā putant: alij temperantiā modum omnibus imponentem: alij pietatem, vt Plato in Epinomide: alij charitatem, sine qua nullus est profectus in virtutibus, vt sentit Paulus: & adhuc super istis argumentatur Thomas, Henricus, & Scotus, & alij: sed modo reuertamur: felicitatem adhuc posuerunt alij in fortuna, vt Theophrastus: sed Aristoteles in fortuna, cum primigenijs virtutibusque cōiuncta, quinimo in voluptate, sed virtutum bonis succata, quasi non eisdem etiam Epicurus suam voluptatem tueatur: cæteri denique peripatetici in speculatione, Herillus philosophus, Alcidas, & Scoticus multi, summū bonū putabāt scientiā, verū Tiberini populi Chalybibus vicini, quorum minerunt Apollonius & Pomponius, luxum ritumque summam esse felicitatem dixerunt: Sunt & qui summum bonum in silentio posuerunt: Platonicus vero cum suo Platone & Plotino diuina sperdolentes, in vnione cum summo bono felicitatem locauerunt. Bias Priæus in sapientia, Bion & Borysthenes in prudentia, Thales Milesius in harum congerie, Pitacus Mityleneus in bene agere, Cicero in omnium rerum vacatione: sed & nisi in solo deo inueniri non potest. Transeo reliquos plebeos philosophos, qui omnem felicitatem sustulerunt, vt Pyrrho Eliensis, Euricolus, & Xenophanes: & qui summam felicitatem, in gloria, honore, potentia, ocio, diuitijs, & similibus locarunt, vt Perian

DE MORALI PHILOSO:

der Corinthius, & Lycophron, atque illi de quibus Psalmista: Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum de xtera iniquitatis. Quorum filij sicut nouellæ plantationes, in iuuentute sua. Filia eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi. Promptuarîa eorum plena, eructantia ex hoc in illud: Oves eorum fetosæ abundantes in egressibus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina macerîæ neque transitus, neque clamor in placis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Nam & de voluptate itidē diuersum sentiunt, quæ (vt superius audistis) Epicurus summum bonum arbitratur: contra Architas Tarentinus, Antisthenes, Socrates hanc summum malum dicunt: Speusippus autem & aliqui veteres Academici dixerunt voluptatem & dolorem esse duo mala inter se opposita, bonum autem hoc, quod inter illa medium esset. Zeno censuit voluptatem neque bonum neque malum, sed esse indifferens: Critolaus peripateticus et Plato voluptatem dicit malam, multorumque malorum escam atque partem. Longum nimis esset omnium adferre de felicitate opiniones, & congeriem facere ex his quibus alij quam pluri mos libros compleuere: nam octo supra ducetas & octoginta de istis a Marco Varone collectas opiniones meminit Augustinus, quarum famosiores hic recitasse satis putamus. Sed videamus nunc, quomodo hæc cum Christo conueniant, apparebitque felicitatem beatitudinemque nobis non acquiri per virtutem Stoicam nec per purgationem Academicam, nec per speculationem peripateticam, sed per fidem & gratiam in verbo dei. Audistis enim quomodo felicitatem seu beatitudinem philosophorum, alij ponunt

DE MORALI PHILOSO.

in voluptate, sed Christus in fame & siti: alij in honestate & fama & æplitudine nominis, sed Christus in maledictione & odio hominum: alij in primigeniis, sanitate, lætitiâ, & indolentiâ, sed Christus in fletu & luctu: alij in prudentiâ & scientiâ ac virtutibus moralibus: sed Christus in innocentia & simplicitate, & munditiâ cordis: alij in fortuna, sed Christus in misericordiâ: alij in gloria belli et subactione terrarum, sed Christus in pace: alij in honore et pompa, sed Christus in humilitate, beatos vocans mites: alij in potentia & victoriâ, sed Christus in persecutione: alij in diuitijs: sed Christus in paupertate: Docet Christus absolutam virtutem non nisi gratia desuper data acquiri, philosophi hanc proprijs viribus & aduetudine parati, docet Christus omnem concupiscentiâ esse peccatum, contra philosophi inter mediâs res numerant, quæ nec virtutis nec vitij censeantur, euadere autem virtutes si quis eis mediocriter afficiatur: Docet Christus de omnibus benemerendum esse, etiam inimicos diligendos, libere mutuum dandû de nullo vindictam sumendam, omni petenti tribuendum: contra philosophi non nisi his qui beneficium compensant beneficio: cæterum liceat irasci, odisse, contendere, belligerare, scenerari. Porro ij nobis cum suo libero arbitrio ac recte rationis dictamine atque naturali lumine Pelagianos hæreticos dedere: Tota autem moralis philosophia (teste Lactantio) falsa est & inanis, nec instruens ad iustitiæ munera, nec officium hominis rationisque confirmans, tota denique sic diuine legi ipsiq; Christo repugnat, vt eius gloria nulli alij debeat quæ satana.

De politica, Caput LV.

DE POLITICA.

AD hanc philosophiam pertinet etiam politica, quæ est ars administrandæ reipublicæ: eius vero tres sunt species, videlicet monarchia, quæ est vnius regimen: aristocratia, quæ est paucorum, sed nobilium, diuitem, seu optimatum: democratia, quæ est plebis siue popularis: His affines sunt tyrannides oligarchia, & anarchia, verum quæ istarum preferenda sit inter scribentes nondum cõuenit. Nam qui monarchiam antecellere disputant, naturæ exemplis opinionem suam muniunt, dicentes, quod sicut in vniuerso vnus est summus deus, in stellis vnus sol, rex vnus in apibus, vnus in gregibus, in armentis rector vnus, & grues vnum sequuntur: sic in republica oportere vnum esse regem tanquam caput, a quo nequaquam membra dissentiant: hanc præ cæteris probarunt, Plato, Aristoteles, Appollonius: quibus subscribunt nostris Cyprianus & Hieronymus. Qui vero aristocratiam extollunt, aiunt nihil melius rebus magnis administrandis quàm plurium optimorumque in vnum consentientium consultationes: nam ex pluribus optimis necesse est optima constare consilia, neminem autem solum satis sapere, solius dei hoc munus esse: huic quoque opinioni subscribunt Solon, Lycurgus, Demosthenes, Tullius, & ferme omnes illi veteres legislatores, etiam Moses: quibus consentit etiam Plato, eam rempublicam & ciuitatem inquitens, in optimo felicissimoque statu videri constitutam, quæ a sapientibus regeretur: cui placet, si adiciamus etiam a nobilibus, siquidem hæc opinio est multorum consensu firmata. Qui autem popularem rempublicam prætulerit, hanc omnium pulcherrimo nomine appellauerunt isonomiam, hoc est, iuris æquabilitatem: nam omnia

DE POLITICA.

illie in commune referuntur, & consilia omnia à multitudine cui haud dubie omnia insunt, capiuntur certiora: Denique vox populi, vox dei; hinc quicquid omnibus placet, quicquid cõmunis populi consensu statuitur, hoc tanquam a deo ipso ordinatum, optimum atque iustissimum esse presumatur necesse est: hoc denique regimen tutius esse aiunt quàm optimatum, ex eo quod minime subiacet seditioni: populus enim nunquam vel raro inter se dissidet, optimates autem maxime et sepiissime, præterea in populari regimine omnis inest æqualitas atque libertas, nullorum tyrannide oppressa, vbi pares honorum gradus, nec quisquam vicino præstat, sed vnusquisque & omnis multitudo per vices imperat & imperatur, hanc igitur præ cæteris laudant Othanes Persæ, Eufrates, & Dion Sircanus, & nos videmus hodie hæc democratia Venetos & Heluetios præ omnibus Christiani orbis principatibus maxime florere, prudentiæque & potentia diuitiarum, & iustitiæ laudem, atque victoriæ palmam obtinere: quin & Atheniensium respubliça olim latissime potentissimeque imperans, sola democratia regebatur, omniaque agebantur a populo & apud populum: Atque Romani olim omnes hæc administrationes perpeffi, maximam imperij partem sub populari democratia adepti sunt, nec vnquam peius habuere quàm sub regibus & optimatibus, pessimeque sub imperatoribus, sub quibus omnis eorum potentia, naufragiũ fecit. Itaque quæ istarum trium melior potiorque non facile dici potest, cum quæque suos assertores habeat et impugnatores. Reges enim quibus pro libidine omnia licet impune facere, rarissime bene imperant, nec vnquam sine bellorum strepitu regnant. Ha-

DE POLITICA.

bet quoque hoc in se regalitas pestiferum malum,
 vt etiam ij qui olim fuerint viri optimi omnium
 consensus probati, mox regiam a deo tanquam
 peccandi licentiam insolentes pessimique euade-
 rent: quod in Caligula, Nerone, Domitiano, Mithri-
 date, & plerisque alijs visum est: quin etiam in Sau-
 lo, Dauide, Solomone electis a deo regibus sacre li-
 terae produnt: atque ex omnibus regibus Iuda vix
 pauci sunt probati, ex Samarię regibus nullus, sed
 & qui hodie reges & imperatores et principes ha-
 bentur, non pro populo, pro ciuibus, pro plebe, pro
 iustitia, sed pro nobilitate tuenda confirmandaque
 nati constituti que sibi videntur: atque sic regunt,
 vt non eorum custodia tradita, sed rapinae & de-
 populationi datae ciuium omnium fortunae videant,
 oia ab omnibus auferentes: ac subiectis vtuntur pro
 arbitrio, interdum etiam pro placito, & concessa eis deo
 super potestate in subditos abutuntur: ciues mutua-
 tionibus, plebe in ditionibus, alios exactioibus,
 ceteros vectigalibus, alijs super alijs sine modo, si-
 ne fine, onerant: quos qui modestiores haec remit-
 tant, tamen non in commune bonum, sed in sua comoda il-
 lud faciunt, permittentes subditis bene esse quo ipsis be-
 ne sit habeantque cum velint quod rapiant: quin & quo
 iustitiae laudem sibi aucupentur, leges arte faciunt,
 sed auaritia & crudelitate iustitia vestiunt, proci-
 pationibus et multis enormibus afficiunt, in hoc ty-
 rannicis non meliores quo cupiunt quam plurimos esse
 preuaricatores: nam vt scelera delinquentium vires
 sunt tyrannorum, sic multitudo transgressorum diuitiae
 sunt principum. Erat mihi olim in Italia cum potente
 te principe consuetudo admodum familiaris, quae
 cum hortaret aliqui, vt Gibellinorum ac Guelforum

DE POLITICA.

factiones in dominatu suo compereret, factus est mihi
 hi illius factionis occasione ad duodecim millia du-
 catorum in multis fisco suo quotannis inferri: ve-
 rum de hoc latius in libro de nobilitate politica dis-
 feremus: vbi autem reipublicae regnum optimates te-
 nent, in eadem cum ipsis reipublica degunt ira, odi-
 um, aemulatio: qua propter rarissime inter se concor-
 des regnant, & dum unusquisque suam sententiam praefert,
 ac primus esse vult, odia inter se priuata excitant,
 vnde saepe factiones, seditionesque & caedes, & ciui-
 lia bella, in reipublica perniciem exoriantur. Cuius
 mali infinita exempla, & Graecorum & Latinorum hi-
 storiae commemorant, & hodie adhuc plures Italiae
 ciuitates, misera illorum spectacula praebent. Admini-
 strationem vero popularem perinde ac pessimam cen-
 sent ferme omnes, hanc multis rationibus Vespasianus
 no dissuadet Apollonius, & Cicero ait non esse ra-
 tionem in vulgo, non consilium, non discrimen, non
 diligentiam, vt Poeta canit:
 Scinditur incertum studia in contraria vulgus:
 & Othanes Persa ait: populari multitudine nihil
 esse insolentius, nihil insipientius, propriumque ple-
 bi nihil intelligere, sed ad res obeundas sine con-
 silio praecipites ruere, torrenti flumini similes.
 Demosthenes quoque populum malam bestiam
 vocat, & Plato hunc beluam multorum capitum
 nominat, cuius meminit Horatius, & Phalaris ad
 Egeusippum scribens: Populus omnis, inquit, teme-
 rarius est, demens, desidiosus, propius in quod-
 cunque contigerit mutare sententiam, perfidus, in-
 certus, velox, proditor, fraudulentus, voce tantum
 vilis, & ad iram & laudem facilis: hinc est vt quae
 in agenda reipublica populo placere annuntia, honestis
 pereat contumeliosis, Sed & Lycurgus legislator

DE POLITICA:

Lacedemonius interrogatus aliquando, cur in re publica sua statum popularem non constituisset, respondit interroganti, tu prius in domo tua efficitur principatum popularem. Aristoteles quoque in ethicis censet administrationem populi esse pessimam, vnius vero optimam. Est enim plebs errorum princeps & prauarum consuetudinum magistratrix, ingenijque malorum cumulus: nec enim rationibus, nec autoritatibus, nec suasionibus flecti potest, cum illas non intelligat, has aspernetur, ad persuasiones vero indocilis est & obstinata, cuius mores inconstantissimi, semper noua cupiens, & odians praesentia, nec sapientum doctrina, nec patrum disciplina, nec magistratuū autoritate, nec maiestate principum contineri potest, quam penes nunquam sine periculo, aut frustra sapientum consilia audita sunt: semper fere multitudinis stultitia preualent: sicut notum est in Socratede deorum opinione ad Athenienses: in Capo troiano, de equi introductione: in Magio Campano, ne Annibal in urbem acciperetur consulenti, in Paulo Aemilio pugna, Ciceronem detrectanti: denique in tot prophetarum domini praedictionibus a populo Iudaico minime exauditis. Proinde populi statuta, ac plebis placita quomodo poterint esse bona, cum popularis illa multitudo fere semper quae optima sunt ignorat, cum maior illius pars manuaria sint optima, tum quia non in iustitia & aequitatis ratione, sed in numero consistant, in quo semper plures sunt mali quam boni, nec exacto rerum ducitur iudicio, sed studio multitudinis & numero, sicut ait Plinius in iunior: Numerantur enim sententiae non ponderantur, non enim quod prudentioribus, sed quod pluribus visum est in populari consulatione maior

DE POLITICA.

obtinere vires, inter quos cum omnes sibi habeantur aequales, nihil est tam inaequale quam aequalitas ipsa, promiscuo itaque plebis impetu nihil salubriter instituitur, nihil eorum quae in peius collapsa sunt, in melius restituantur, quin quae optima instituta sunt plebis licentia potius conturbantur tollunturque. Inter has autem tam diuersas reipublicae administrationes, plerique mixtam ex duabus speciebus politiam delegerunt, ut qualem Solon ex optimatibus & populo instituit, omnibusque eodem modo suos honores communicauit, plerique etiam mixtam ex omnibus, cuiusmodi erat Lacedaemoniorum: rex enim apud eos erat perpetuus, sed quantum bellorum tempore dominaretur, eratque optimatum senatus e potentioribus & ditioribus: ephoros quoque ex plebe creabant decem perpetuos, qui vitae necisque haberent potestatem, statum plebis representantes. Apud Romanos olim democratiae propter senatus auctoritatem mixta erat aristocratia, multa enim apud populum nonnulla apud senatum imperabantur. Hodie multis locis reges & principes pro arbitrio imperant, tamē optimates prouinciarum ac magistratus consilijs rebusque gerendis adhibent: atque hinc oritur quaestio quae respublica tutior sit, an in qua princeps malus & consiliarij boni, siue, ubi princeps bonus probusque, sed consiliarij prauis, Marius Maximus & Iulius Caesar solius ac multi alij priorem eligunt, quibus tamē alij multi graues auctores non adsentiunt, cum experientia ipsa videamus saepius a bono principe malos corrigi, quam a malo principē a bonis emendari. Tandē vero ut respublica optime administraretur, nulla philosophia, nulla ars, nulla scientia praesent, sed probitas rectorum. Optime enim vnus, opti-

DE RELIGIONE IN GENERE

ine pauci, optime populus imperant, si prohi sine
 pessime autem si sint improbi. Sed quod omnē uin-
 cit improbitatis temeritatem, cum agrum colere,
 gregem pascere, nauim regere, familiam guber-
 nare, filios educare, multi se aut ignorare aut ne-
 scire aut non posse fateantur: tamen magistratum
 in urbibus agere, gregem & principem se gerere,
 & quod difficillimū est, populis & nationibus im-
 perare, nemo sibi a natura negatum putat. Ceter-
 rum quod spectat hic ad ciuiliū legum scientiā,
 quibus omnes reipublicæ & ciuitates constant, re-
 guntur, augētur, atq; seruantur, dicemus inferius.

De religione in genere. Cap. LVI.

AD reipublicæ integritatem pertinet etiam
 religio, quæ est disciplina quædam exterior
 rum sacrorū ac ceremoniarum, per quā re-
 rum internarū & spiritualium tanq̄ per signa que-
 dam admonemur, quam Cicero definit discipli-
 nam, per quam reuerenti famulatu ceremoniæ di-
 uini cultus exercentur, quam quidem ciuitaribus
 maxime uitilem & necessariam esse testatus est cū
 Cicero, tum etiam Aristoteles. Sic enim ait in Po-
 liticis: Oportet principem præ alijs deicolum uide-
 ri, minus enim putant subditi a talibus pati aliquid
 iniquum, & minus machinantur contra tale ranḡ
 habeat propugnatores etiam deos. Religio autem
 a natura sic hoibus insita est, ut plus illa q̄ ratio-
 nalitate a cæteris animātibus discernatur: Quod
 autem nobis naturaliter insita sit religio, ipse fate-
 tur Aristoteles, tum ex eo liquet, q̄ quoties in sub-
 itaneis periculis & timoribus aliqua perturbatione
 obruimur, confestim antequam aliquid perferre
 mur, & ante omnem electionem ad diuinam inuo-

DE RELIGIONE IN GENE:

ocationem confugimus, natura uidelicet nos ab
 alio præceptore diuinum auxilium implorare edo-
 cente. Iamq; ab initio creationis mundi Cain &
 Abel ipsi deo religiose sacrificarūt: sed Enoch pri-
 mus fuit, y quo ritu deus inuocandus esset, institu-
 it: Quare de eo dicit scriptura: Tunc tandem cœ-
 pit inuocari nomen domini: post diluuium a mul-
 tis multæ q̄ multis gentibus religionum leges da-
 tæ sunt: Nā Mercurius & Menna rex Aegyptijs:
 Melissus Iouis nutritor Cretēsihs, Faunus & an-
 tellum Ianus Latinis: Numa Pompilius Roma-
 nis, Moses & Aaron Hebræis, Orpheus Græcis,
 tum Cadmus Agenoris filius ex Phœnice myste-
 ria, & solennitates deorum, simulacrorū consecra-
 tiones, & hymnos, ceteraq; sacra, pompas, & ce-
 lebritates, quibus diis honores impēderent, Græ-
 cis primum tradidisse legitur. Quin etiam furtorū
 & scelerum numina esse tradiderunt, nec tantum
 nomina deorum dederunt, sed etiam instaurarunt
 sacra: coluerunt Romani Iouem aduulterum & stu-
 pratorem, & Febri publicum phanum in palatio
 dedicarunt, & aram malæ Fortunæ in Exquilij,
 quin etiam apud inferos inuenerunt quos colerent
 deos, ipsumq; inferorum principem omnium in-
 firmum & miserimum satanā sub Ditis, Pluto-
 nis, & Neptuni nominibus venerantes, assignan-
 tes illi custodem tricipitem Cerebrum, hoc est, car-
 tet, nulli parcēs, omnibus nocēs, omnes accusans,
 hinc diabolus quasi criminator appellatus, unde
 Poeta canit.

Dux Herebi populo poscebat crimina uitæ,
 Nil hominum miserans, iratus omnibus vmbriæ,
 Sicut furia circum variatq; exordia mortis,

DE RELIGIONE IN GENERE

Suaque multisonas exercet poena catenas.
 Coluerunt quondam Aegyptij cum dijs suis
 animalia bruta & monstra, & sunt adhuc
 qui idola & simulacra colunt: Quin Turcae,
 ceni, Arabes, Mauri, & magna pars orbis
 Mahumetum colunt absurdissimae religionis
 ditorem, & Iudaei in sua perfidia a ihuc periculis
 res venturum eorum Messiam pertinaciter
 stant. Et nobis Christianis diuersi diuersis temp
 bus & regionibus pontifices nostri, religionum
 res praescripserunt, mirum quot legibus inter se
 sidentes circa ritus, circa ceremonias, circa cultus
 circa cibos, circa ieiunia, circa vestitum, circa quae
 stus, circa pompas, circa mitras, & circa purp
 & eiusmodi: sed unum admirabilem uincit ad
 rationem, quod illi his ambitiosis moribus se coeli
 posse ascendere putant, quibus Lucifer olim de
 lo deciderit, ac tandem omnes istae religionum leges
 nullo alio fundamento incumbunt, quam suorum in
 tueturum placitis, nec aliam insuper certitudinis
 gulam habent, nisi ipsam crudelitatem: Conside
 rare ab initio mundi quot sunt, quot fuerunt, in
 ligione studia, quot ceremoniae, quot cultus, quot
 ritus, quot haereses, quot placita, quot uora, quot
 leges, & nondum a tot seculis homines ad rectam
 fidem perducere potest religio absque verbo dei
 incarnato, & in cruce de hostibus triumphans
 deiecta sunt templa & idola, & deorum potest
 res ablatae, defeceruntque oracula:
 Ablata est Pythij vox haud reuocabilis vili,
 Temporibus longis etenim iam cessat Apollo,
 Clauibus oclusis silet ergo rite peractis,
 Discedas patria & redeas ad limina sacris,
 Ex quo enim verbum dei per euangelij nuntium

DE IMAGINIBVS.

rescendere cepit mundo, omnes dii gentium velu
 fulgere tacti corruerunt, sicut apud Lucam ait
 Christus, vidi satanam sicut fulgur de caelo caden
 tem. Verum quod hic ad fidem, & ad theologia
 & ad canonum decreta pertinet, discutimus in se
 quens, nos hic de religione loquimur, quantum ad eas
 res quae ad sacerdotum quatuor, & ad rem publicam
 simulacris, statuis, imaginibus, templis, phanis,
 cellis, fastis, pompis, & sacerdotiorum magistra
 bus ordinadam attinet, de quibus alibi inter pla
 ca theologica, anno millesimo quingentesimo de
 cimo, per me Colonie declamata amplo sermone
 disputauimus, quo circa ea istuc breuissimo sermone
 transigemus, ostendentes etiam in illis quae coho
 stantiae religionis causa, & ad hominum salutem
 uentura sunt, saepe non minimam inueniri cum va
 ritate malitiam, quod ita esse nunc per singula dis
 currentes monstrabimus.

De imaginibus. Caput LVII.
 Imaginum itaque cultum, iam ab antiquo non
 omnes populi admiserunt, siquidem Iudaei (ut
 narrat Iosephus) nihil magis exhorruerunt quam
 simulacra, nec aliquam effinxerunt imaginem
 quae quod coluerunt, neque eorum quorum memo
 riam tenuerunt: Lex siquidem dei per Moysen pro
 hibuit illis simulacra fieri, aut in templis poni, aut
 adorare coram eis: apud Seres populos (teste Eu
 genio) etiam lege cautum erat, ne simulacra vene
 rentur: In Romanorum quoque templis, apud
 centum & septuaginta ab decreto Numae, an
 tiquum & Plutarchum, ex decreto Numae, nul
 lam imaginem neque fictam, neque pictam esse
 respectam legimus. Augustinus quoque idem te
 statur, auctore Varrone, cuius, inquit, verba clausi
 L iij

DE IMAGINIBVS.

ne testantur, nullū fuisse in vrbe simulacrū
 per ānos centū sexaginta, factūq; deinceps,
 imaginum ac statuarū multitudinē, religioni
 tus negligetur atq; contēptui haberet. Per
 am (testibus Herodoro & Strabone) statuarū
 extruebāt. Aegyptiorum autē in istis summa
 impietas & stultitia, exinde in oēs gentes de
 ra, qui quidē corruptus gentiliū mos & fallax
 gio cū ipsi ad Christi fidē cōuertī cōeperunt, ne
 quoq; religionē infecit, & in nostrā ecclesiā
 monias introduxit, q̄rum nihil omnino fuit
 primos illos & veros Christianos. Hinc ceperunt
 diuorū nostrorū muta simulacra in tēpla nos
 ducere, & in aras dei magnis venerationibus
 locare, & q̄ hominē verā dei imaginē nephā
 cimur conscendere, eo insensata trāsferimus
 sacra, illis inclinamus capita, infigimus oscula,
 ferimus lumina, suspendimus anathemata, ad
 modam miracula, coemimus condonationes
 deniq; illis peregrinamur, illis vouemus, illa
 limus, ac tantū nō adoramus, nec dici potest
 superstitio, ne dicā idololatria penes rudes
 tam plebē alatur in imaginibus, connituntur
 ad ista sacerdotibus, hinc non parū lucrī quā
 percipientibus, atq; hic tuentur se Gregoriū
 dicentis: Imagines esse libros vulgi, vt possit
 memoria retineri, atque in his legant, qui
 non didicerunt, illisq; conspectis ad dei concen
 tionem trahantur. Verū hęc sunt excusantis
 goriū humana commēta, licet sanctus ille, vā
 gines probet, non cultum. Alia autem sunt
 tis dei praecepta, non enim decet nos ex uer
 ginum libro discere, sed ex libro dei q̄ est

DE IMAGINIBVS:

purarum. Qui ergo cupit deum nosse non requi
 rat ab imaginibus pictorum & statuarū, sed (ut
 inquit Ioannes) scrutetur scripturas quae testimo
 nium perhibent de illo. Qui autem nesciunt legere
 n̄ audiant verbum scripture, fides enim eorum (ut
 ait Paulus) ex auditu est, & Christus apud Ioan
 nem ait: Oues meae vocem meam audiunt. Iamq;
 etiā si (quod ait Christus) nemo potest venire ad
 eum nisi pater traxerit illum, et nemo venit ad pa
 trem nisi per ipsum Christum, cur auferimus glori
 am deo tribuentes illam picturis & statuis, ac si
 possent trahere in contemplationem dei? Accedit
 istuc etiā reliquiarum cultus immoderatus: fate
 mur enim, nec quisquam negare poterit sanctas
 esse sanctorum reliquias, & quae aeternitatis glo
 ria fulgebunt aliquando, ideoq; nobis summa re
 uerentia colendos, fateamur etiā sanctos ipsos
 licet in omnibus locis exaudiant pie inuocantes,
 magis tamen vbi aliquid reliquiarum suarum ue
 lut pignus habent, sed quia non omnium certitudo
 eadem est, cum varijs in locis putantur sancto
 rū eorundem eadē retineri pignora, necesse est horū
 aut illorum stultam confidentiam esse oportere, ne
 igitur in idololatriam uel superstitionē incidamus,
 tutius est fidē rebus visibilibus nō affigere, sed co
 lere sanctos in spiritu & veritate per dñm nostrum
 Iesum Christū, illorū opem implorantes. Certiores
 itaq; reliquias & digniores nō habemus sacramē
 to corporis Christi, quod vnicum sanctum sancto
 rum in omnibus templis nostris seruatur, qui corā
 Christum veneramus & adoramus praesentem,
 qui licet vbique praesens sit sibi tamen etiam corpo
 raliter praesens est: sed auarum sacerdotale genus,
 auari homines non modo ex lignis & lapidibus,

DE IMAGINIBVS.

sed etiam ex mortuorum ossibus, & sanctorum martyrum reliquijs materia avaritiae suae captantes, furae pinnae instrumenta fecerunt, attollunt sepulchra confessorum, exponunt reliquias martyrum vendentes illorum contractus & oscula, exornant illorum simulaera, & festa illorum magnis pompis decorant, praedicant illos sanctos & extollunt magnis praedicationibus, vitam autem illorum quos tantopere laudant longissime fugiunt: Nonne istis locutus est saluator: Vae vobis qui aedificatis sepulchra prophetarum, similes illis qui occiderunt eos. Proinde gentium more sanctis ipsis officia distribuunt, & hunc cum Neptuno aquarum periculis subuenire, illum cum Ioue fulmen incutere, aut cum Vulcano ignem: alium messes curare cum Cerere, alium pisse vitibus cum Baccho: & habent mulierculas suas diuas a quibus ceu a Lucina aut Venere liberos petant, & quae cum Iunone iratos placant vel vindicant maritos. Iam vero etiam sunt qui furta & amissa seu perditia recuperare faciunt, atque nullum morbi genus est, quod inter diuos non habeat suum medicum: quae causa est quo minus laerantur medici quam cauidici, cum nulla sit ista tam pusilla, tam iusta, quae diuum aliquem inueniat patronum: verum sicut anima nostra per diuersa membra diuersos explicat actus, & illa pro diuersitate dispositionum suarum diuersas suscipiunt potentias, vt oculi visum, aures auditum: ita dominus noster Iesus Christus in corpore suo mystico, cuius ipse anima est, per diuersos sanctos suos, velut accommodata ad hoc membra, diuersa suae gratiarum munera, in istis inferioribus administrat atque distribuit, & singuli sancti peculiare cooperandi munus sortuntur, & singuli certas gratias impartiuntur,

DE IMAGINIBVS.

suxta quam multiformem gratiarum distributionem, partim hominibus reuelatam, partim pijs coniecturis adsecutam, varijs precibus et inuocationibus sanctos imploramus: putamus equidem quemadmodum Christus morte sua mortem nostram redemit, in cuius morte coeperunt sanctae mortes, omniumque fidelium mortes sanctificantur, sic martyres eos qui certo quodam morbo genere, aut huic simili tormento cruciati pierint ab illo ipso tanquam id pro nobis passi nos liberare: & habet id quidem rationem non inualidam, sed ridendi sunt qui a nominis similitudine & vocum confusione, & per similia futilia inuenta sanctis illa adscribunt, vt Germani caducum morbum Valentino quia hoc nomen cadere significat, & Galli Eutropio addicant hydroticos ob vocis consimilem sonum. Nihil ergo hic diuinae potentiae & sanctorum meritis derogatum volo: impius enim est quisquis de pietate Christiana ac sanctorum miraculis perperam sentit, sed & superstitiosus & improbus est qui pro miraculis prodigio sa quaeque mendacia ceu portica nugamenta vertunt in historiam, & simplicibus ora oculi loco credenda proponunt, magnisque clamoribus inculcant: stultissimi quoque sunt, qui istis fabulis & somnium fidem habent. Atque hic vos scire volo quod quemadmodum imaginum exuperans cultus idololatria est, ita illarum pertinax detestatio haereticorum est, de qua olim Philippus & Leo tertius imperatores damnati sunt. Sic etiam quemadmodum reliquiarum abusus execrabile scelus est, ita earundem irreuerentia detestanda haereticorum est, quae quondam a Violatio Gallo progenita, a Hieronymo profligata, nunc rursus vna cum imaginum ex-

DE TEMPLIS.

pugnatoribus a proximis annis apud Germanos repullulascere cepit.

De templis. Cap. LVIII.

CAeterum nunc de templis, scimus hanc maximam olim fuisse gentiliū superstitionē singulis dijs suis sua templa fabricantium: quorum imitatione cœperunt deinde Christiani suis diuis templa inscribere, multæ tamen gentes templis omnino carebant, & Xerxes quondam suadentibus magis omnia templa per totā Græciam combussisse traditur, quia impiū & nefarium esset deos ipsos parietibus includere: verum de templis quondam Zeno Citicus in hæc verba philosophatus est, inquit: Sacella ac templa cōstruere nihil quidem necesse est, nihil enim sacrum iure existimandum, neq; pro sancto habendum, quod ipsi homines construxerint: apud Persas nulla olim templa erant, Hebreis autem in tota natione non nisi vnicum templum religiosum erat a Salomone Hierosolymis exstructum, de quo tamen legitur apud Isaiam: Hæc dicit dominus, cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorū, quæ est ista domus quam ædificas mihi? & Stephanus protomartyr ait: Solomon ædificauit illi domum, sed excelsus in manufactis non habitat: & Paulus apostolus ait Atheniensibus: Deus nō in manufactis templis habitat, qui cum sit dominus cœli & terræ, manibus hominum non colitur tanquam indigens aliquo. Docet autem humanam naturam ipsosque homines, sed puros, pios, sanctos, & religiosos, deoque deuotos esse acceptissima deo templa: que madmodum scribens Corinthiis inquit: Templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis: templum autem dei sanctū

DE TEMPLIS.

est quod estis vos. Præterea in prima illa nostra religione, ab ipsis Christianæ fidei incunabulis, & diu post Christum passum, non fuisse nostris sacris templa constructa fateretur ipse Origenes contra Celsum, docens multis rationibus Christianis illa ad verum dei cultum veramq; religionem nihil conuenire: & Lactantius ait: non templa deo congestis in altitudinem saxi struenda sunt, sed suo cuiq; conseruandus est pectore, in quod se cōferat cum adorat deum.

Non habitat templis manuum molimine factis

Omnipotens, ædes aurea, verus homo Et Christus suos adoraturos, non in templum remittit, nec in synagogas, sed in cubiculum orare in abscondito: Atq; ipse quod legitur apud Lucā nūquam ad turbas, ad vrbes, ad templum, ad synagogas accessit orare, sed exiit in montem orare, & ipse erat pernoctans in oratione: Verum ecclesia quæ nihil agit, nisi acta spiritu dei, cū multiplicato Christiano populo ecclesiam iam ingressi essent cum fidelibus peccatores, cum sitis infirmi, & tanquam in arcam Noe cum mūdis animalibus simul & imunda, sacras quaidā ædes & templa & basilicas loca sacrata ab omni profano commercio libera instituit, in quibus Christianæ multitudini verbū dei publice prædicaretur, cætera que religionis sacramenta, & commodus & castius administrarentur, quæ a populo Christiano summa semper in veneratione habitata, etiam a principibus immunitate munita, nūc in tantam excreuere multitudinem, accedentibus illis tot fratrum oratoris priuatique sacellis, vt maxime necessarium foret, multa ex illis tanquam superflua, & indebita membra refecari.

DE FESTIS.

Accedit ad hæc structura superba magnificentia in quam multæ admodum sacræ pecuniæ & elemosynæ indies profunduntur, quibus quod & superius diximus, multi Christi pauperes vera dei templa imaginesque, fame, siti, æstu, algore, labore, debilitate, egestate periclitantia sustentari deberent.

De festis: Cap. LIX.

Festorum etiam diestam apud gētes quam apud Iudæos magna religione semper celebres fuisse, qui omnes distributum per certam anni tempora, per certos & statutos dies deum colebant, quasi liceret aliquando a diuino cultu discedere, aut forsitan deus plus alio quem alio tempore se coli velit, quod idcirco, ut probè Paulus obiecit Galatis, ad eos sic scribens: Dies obseruatis & menses, & tempora, & annos, timeo ne in vobis frustra & sine causa laborauerim, de qua re etiam Colossenses, admonens præcipit illis, dicens: Nemo vos iudicet in cibo & potu, in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt ymbræ futurorum. Veris enim & perfectis Christianis nulla est dierum differentia, qui sunt semper in festiuitate, semper conquiescentes in deo, & sine intermissione verum sabbatum agentes, sicut vaticinatus erat Isaias ad patres Iudæorum, fore aliquando, ut sabbatum eorum tolleretur, cumque venerit saluator futurum sabbatum perpetuum perpetuasque neomenias: rudiori autem populo ac infirmæ multitudini, ac imperfectiori ecclesiæ partem a sanctis patribus eiusmodi dies statuti sunt, quibus conueniant ad sacram verbi dei concionem audiendam & ad cultum diuinum celebrandum, ac communiorum sacramentorum causa, ita tamen

DE FESTIS.

ut non ecclesia diebus seruiat, sed dies inseruiant ecclesiæ: Sunt itaque constituti dies abs patribus in ecclesia, quibus ab omnibus externis negocijs, atque corporeis actibus plebem abstinere deceat, quæ liberius seruiat deo, vacet orationibus & contemplationibus, intersit diuinis officijs, & verbi dei concionibus, & quæcunque eiusmodi sunt, quæ tunc ob æternæ salutis commodum fiunt. Sed ille distortor æquitatis, labefactor omnis ordinis & pulchritudinis, autor omnium malorum diabolus, qui cum spiritus sanctus ædificat assidue demoliri nitens, etiam hanc arcem prope diruit, adeo maxima pars Christiani populi sacrum hoc dierum festorum officium, non ad orandum, non ad dei verbum audiendum, non ad cætera quorum causa instituta sunt impendit, sed ad omnifariam bonorum morum ac Christianæ doctrinæ corruptelam, in choreis, in comædijs, in histrionibus, in cantilenis, in ludis, in comotationibus, in pompis, in spectaculis, & quibuscunque mundanis carnalibus spectaculis sanctitatisque contrarijs operibus consumit: quemadmodum inquit Tertullianus de Caesarum solennibus, solent tunc grande officium agere, focios & choros in publicum ducere, vicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu obolescere, vino guttam cogere, certatim cursitare ad iurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras: sic exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus: Nōne ergo merito damnandi sumus, qui hoc ritu Christi & sanctorum eius solennitates celebramus? Cæterum a diebus festis præter Manichæorum infamam blasphemiam & Caraphrygum pestifera dogmata, aut nullas, aut paucissimas hæreses corruptas habemus, veruntamen maximi in eccle-

DE FESTIS.

Ita schismatis occasionem præstiterunt, cum vltor Romanus pontifex omnes ferme orientales & australes ecclesias a communione amputasset ea sola de causa q̄ in diei paschatis obseruatione morem a Romana consuetudine sequerentur diuersum: cui tunc inter cæteros excellentissimos viros, restitit Polycrates Asiae episcopus. Præterea Hireneus Lugdunensis episcopus, quauis ipse Romano ritu pascha celebravit, magna tamen libertate Victorem Pontificem obiurgare ausus est, q̄ præter exemplum prædecessorum suorum pacis perturbator abscessisset ecclesias, non in fide errantes, sed in solis ritibus quibusdam, a Romana ecclesia dissidentes. Multa deinceps super hac paschatis obseruatione conciliorum, & pontificum decreta, ac patrum rationationes, & quæ vocantur ecclesiastica computa emanarunt, neque tamen in hunc vsque diem veram, atque per vniuersum orbem eandem paschatis diem constituere potuerunt, & in hunc diem vsque consultis astrologis de calendarij reparatione, sed indeciso negotio disputatur, digna profecto res pro qua ob vnius Romani pontificis pertinacem religionem tantum ecclesia pateretur naufragium.

De ceremonijs. Cap. LX:

EX membris denique religionis, nō minima sunt rituum & ceremoniarum pompæ, in vestibus, in vasis, in luminibus, in campanis, in organis, in concentu, in odoribus, in sacrificijs, in gestibus, in picturis pretiosis, in ciborū & ieiuniorū delectu, & similibus (magna cū admiratione tum veneratione ab imperita plebe & hominibus, qui nihil aduertunt, quā quæ ante oculos obseruantur) receptis eiusmodi. Numa

DE CEREMONIIS:

Pompilius primum Romanis ceremonias indixit, quorum prætere xtu rudem adhuc & ferocē populum, qui vi & iniuria imperium occupauerat ad pietatem, fidem, iustitiam & religionem inuitaret, feliciusq̄ gubernaret, testatur hæc ancylia, ac palladiū sacra imperij pignora, Ianus bifrons belli & pacis arbiter, ignis Vestæ, cui flamina custos imperij iugiter vigilarer, ipseq̄ annus astorum, & nefastorum dierum varietate, per duodecim menses diuisus, sacerdotiorūq̄ magistratus, in pontifices & augures partitus, variq̄ sacrificiorum & supplicationum, spectaculorum, processionum, delubrorum et officiorum ritus: quorum magna pars (Eusebio teste) exinde in nostram quoque religionem migravit. Verum deus ipse, quem non delectant caro & corpus, & sensibilia signa, has exteriores carnalesque ceremonias despicit atque contemnit: non enim in corporalibus actionibus, & insensibilibus operibus, cultuque carnali vult coli deus, sed in spiritu & veritate per Iesum Christum. Ipse enim spectator fidei est, considerans intimum spiritum, & occulta hominum, scrutator cordium, qui intuetur intimam mentis: quapropter carnales illæ & externa ceremoniæ nequeunt homines promouere ad deum, apud quem nihil est acceptum, præter fidem in Iesum Christum, cum ardenti imitatione illius in charitate, ac firma spe salutis & præmij: hic enim est verus & nulla externorum carnaliumque rituum inquinatiōe violatus dei cultus, quod nos instruens Ioannes ait: Spiritum esse deum, & eos qui volunt adorare in spiritu & veritate oportet adorare: Cognouerunt hoc etiam aliqui gentium philosophi, hinc PLATO in veneratione

DE CEREMONIIS.

Summi dei ex:teras omnes ceremonias auferri iu-
bet, & Hermes ad Asclepiū ait: hoc sacrilegio
simile est cū deū roges thus atq; similia incende-
re: nihil enim deest ei qui ipse est omnia, aut in eo
sunt omnia, sed nos agentes gratias adoremus:
hæc enim sunt summx incensiones dei: quando a-
guntur gratiæ a mortalibus. Neq; præterea habe-
mus quicquam aliud quod reddamus deo magis
acceptum quam laudem, gloriam, & gratiarum
actionem, neq; vero hic quispiam obijciat Mosa-
icæ legis sacrificia, ritus & ceremonias, quasi de-
us in illis delectatus sit, nō propter hoc eduxit eos
de Aegypto, vt sacrificia illi offerrent & adole-
rent incensa, sed vt oblitū idololatriæ Aegyptiorū,
audirent vocem domini, & obedirent illi in fide
& iustitia propter illorum salutem. Quod autem
Moyses illis sacrificia & ceremonias instituit, mo-
rem gessit infirmitati & duricie cordis eorum, ali-
quid indulgens errori, vt eos ab illicitis reuocaret
ne gentium ritu sacri- ficia immolaret dæmonibus
& non deo: non enim principaliter hæc sed secun-
dum consequentiam concessa sunt, nec aliter eos
obligare potuit lex illa, nisi quatenus populi con-
sensu fuerat comprobara, quin & Moyses ipse la-
turus has ceremoniarum leges seniorum & po-
puli collegit suffragia, quo illos sibi magis habe-
ret obnoxios, ideorū lex illa pro temporum & re-
rum vicissitudine potuit immutari, & aliquando
in totum erat abroganda. Lex autem dei quæ in
lapideis tabulis tradita erat, perpetua est. Sic em
locutus est dominus per Ieremiam: Quo mihi thus
de Saba affertis, & cinnamomum de terra lōg in
qua? Holocauftomata & sacrificia vestra nō de-
lectauerunt me. Et iterum per eundem ait: Hæc

DE CEREMONIIS.

dicit dominus: Holocauftomata vestra colligite
cum sacrificijs vestris & manducate carnes, qui
non sum locutus ad patres vestros, nec de holocau-
stomatibus nec sacrificijs præcepi eis, qua die edu-
xi vos de Aegypto, sed sermonem hunc præcepi
eis dicens. Audite vocem meam, & ero deus ve-
ster, & vos eritis populus meus, ambulat e in omi-
bus vijs meis, quæcunq; præcepero vobis, vt be-
ne sit vobis. Et iterum apud Isaiam ait dominus:
Non obulisti mihi oves holocauftomatistui, nec
in sacrificijs tuis clarificasti me, non seruisti mihi
in sacrificijs, nec aliquid laboriose fecisti in thure,
nec mercatus es mihi argento incensum, nec adipe-
m sacrificiorum tuorum concupiui, sed in pec-
catis tuis ante me stetit. Super quem igitur, ait,
aspiciam, nisi in humilem & quietum & tremen-
tem sermones meos, non enim adipēs & carnes
pingues auferēt a te iniusticias tuas, hoc est enim
ieiunium, quod ego elegi dicit dominus: Solue om-
nem nodum iniusticiæ, dissolue connexus violē-
torum commerciorum, dimitte quassatos in reg-
em, & omnem conscriptionem iniustam conscin-
de: frange esuriēti panem tuum ex animo, & per-
egrinum sine tecto, induc in domum tuam. Si vi-
deris nudum, cooperi eum, & domesticos seminis
tui ne despicias: tunc erumpet matutinum lumen
tuum, & sanitates tibi cito orientur, & præcedet
ante te iusticia, & gloria dei circumdabit te. Et ad
huc te loquente dicam: Ecce adsum. Non inficior
quem admodum olim in synagoga Moyses &
Aaron, & per successionem ceteri pontifices, iudi-
ces, propheta, vsque ad scribas & pharisaos, sic
postmodum in ecclesia ab apostolis, euangelistis,
pontificibus, sacerdotibus & doctoribus factum,
M

DE CEREMONIIS ECCLES.

vt illam pijs quibusdam ceremonijs, elegantibusq;
ritibus & institutis, tanquam sponfam ornata
viro suo decorarent, multa insuper statuta & de-
creta ediderunt posteriores, iuxta hominum imbe-
cillitatem. Sed quod solet sæpe cōtingere, vt quod
prouisum est ad remedium tendat ad noxā, sic ac-
cidit vt crescētibus ijs ceremoniarum legibus, plu-
ribus constitutionibus hodie onerentur Christiani,
quam olim Iudæi: quodq; magis dolendum est,
cum ipsæ per se nec bonæ sint nec malæ, plus illis
fidat populus, artiusq; obseruet, quam tradita a
deo præcepta, dissimulantibus illa nostris epis-
copis, & sacerdotibus, & abbatibus, & monachis,
ac suo ventri interim egregie consulentibus. Cere-
moniarum autem etsi nullas contra fidem hæreses de-
derint, innumeras tamen in ecclesiam sectas in-
troduxerunt, maximorumq; schismatum semi-
na fuerunt. Hinc primum Græca ecclesia a no-
stra abscissa est, q̄ illa non in azimo consecraret,
sed in fermento, cum tamen illam vere consecra-
re fateamur. Deinde etiam Bohemorum ecclesia
separata est, quia antiquo ritu contra recentiorū
pontificum interdicta, sub vtraq; specie commu-
nicaret eucharistia: q̄ si (vt ait Apostolus) circum-
cisio nihil est, & præputium nihil est, sed observa-
tio mandatorum dei, sic & ceremoniarum nihil sunt,
nisi observatio præceptorum ecclesiæ. Ne phas er-
go est vtrobiq; propter modicas & quaslibet
causas, quæ Christianæ fidei nihil offiunt, vni-
tam ecclesiæ scindere, & corpus Christi diuidere,
& quod pharisæis saluator improperat ex colere
culicem & camelum glutire, atq; turbata pæce
ecclesiæ in illis pugnare, vnde plus obsit schisma-
tis peiuitias, q̄ prosit correptio. Potuissent Roma

DE CEREMONIIS. ECCLES.

si pontifices multa mala sustulisse, pacatamq; et
integram seruare ecclesiam, si tolerassent Græco-
rum fermentum, & Bohemorum calicē, neq; ve-
ro maiora hæc sunt, q̄ quod Innocentius octauus
(Volaterrano teste) concessit Noruegijs, vt lice-
ret illis sine vino sacrificare calicem.

De magistratibus ecclesiæ. Cap. LXI.

IAm vero & magistratus & varia hominū se-
ctæ sunt in ecclesia, cum ad ornamentum reli-
gionis, tum pro conseruando sacrorum ordine,
ne fiat cōfusio: quicquid autem agitur in ecclesia,
siue ad ornamentum, siue ad ædificationem reli-
gionis, tam in deligēdis magistratibus, q̄ institū-
dis ministris ecclesiæ, nisi id fiat diuini spiritus in-
stinctu, qui quasi anima est ecclesiæ, vanum est et
impium: quicumq; enim ad magnum dei officium
& apostolatus dignitatē a spiritu dei vocatus nō
fuerit sicut Aaron, & qui non ingressus fuerit per
ostium, quod est Christus, sed aliunde in ecclesiam
ascenderit per fenestram, per fauores hominum,
per emptitias voces, per imperium principum,
certe hic non est vicarius Christi & apostolorum,
sed fur & latro & vicarius Iudæ Iscariotis & Si-
monis Samaritani. Hinc ab antiquis patribus de
electione prælatorum (quod sacer Dionysius vo-
cat nominationis sacramentum) tam arcte statu-
tum est, q̄ pōtiffices & apostoli qui præsent mi-
nisterijs in ecclesia, nominarentur viri vita & mo-
ribus integerrimi, potentes in doctrina sana de oī-
bus rationē reddere: sed antiquis patrum cōstitu-
tionibus paulatim a sua maiestate caedētib; ac
recentiore pōtifficio iure cū damnabili consuetudi-
ne inualescente, tales pleriq; super sedem Christi
conscendunt pontifices & apostoli, quales olim

DE MAGISTRATIB. ECCLES.

super sedem Moyſi ſedebant ſcribæ & phariſæi, qui dicunt & non faciunt, alligantes onera gra- uia in humeris populi, ipſi autem nolunt digito mouere: hypocritæ ſunt, omnia opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus, oſtentantes religio- nem ſuam in ſcenis, cupiunt primas ſtationes in choro, in gymnaſijs, in ſynagoga, & vbiq; in ſo- ro, in plateis rabi & magiſtri & doctores vocari volunt, claudunt viam cælorum, & ipſi non in- troeunt etiam alios excludunt nec ſinunt intra- re: comedunt domos viduarum orationes longas faciitantes, circumeunt mare & aridam ſedu- cunt & furâtur pueros, ut naçto vno profelyto ex- augeant perditum eorum numerum, vt ipſi perdi- ti & addicti gehennæ ignis alios ſimul ſecũ mul- to magis diſperdant ſuis commentis & traditio- nibus, piſſimas Chriſti leges labefactant, verũ dei templum ac viuas Chriſti imagines & aras animarum populi negligentes, aurum & oblati- ones auaro oculo curant, leuioſa & quaſi ſiniſtra legis facientes, de decimis, collectis, oblationibus & eleemoſynis accurate noua cudunt, & leges ceremoniarum arte ſanciunt, decimantes fruges pecora, pecunias, & etiam quæuis minima, men- ram, anethum, cuminum, & de his canum more collatantes a ſuggeſto conſigunt cum populo: quæ vero grauiora & dexteriora ſunt opera euã- gelij, & legis, & iuſtitie Chriſtiane, iudicium, mi- ſericordiã, & fidem oïno negligunt, excolant culi- cæ, deglutunt camelũ, ceſpitant ad lapidẽ, inges- ſaxum tranſiliunt, duces cæci, falſi & dolofi, geni- mina vipera, terſi calices, ſepulchra dealbata, foris in mitris, in pileis, in habitu, in veſtitu, in cu- culla oſtentantes ſanctimoniã, intus pleni ſpurci-

DE MAGISTRATIB. ECCLES.

tia, hypocriſi, iniquitate, ſcortatores, ſalta tores, hi- ſtriones, lenones, aleatores, heluones, temulenti, ve- nefici, qui ſam antea (quod notat Ioannes Camo- tenſis episcopus) nõ ex virtutum meritis, ſed aut per turpe obſequium, aut intuitu munerum, aut fauore principum, aut vi armorum, ad ſacerdo- tia, ad beneficia, ad episcopatus conſcenderunt, aut ſub hypocriſis fūco, hæc ad ſe traxerunt, ex bo- nis eccleſiæ quæ pauperum ſunt, ſibi priuatas diui- tias cumulantes. Monopolia & nundinas conſti- tuentes in eleemoſynis parentum noſtrorum, abu- tentes illis in ſcortis, in alea, in venatione, in omni- luxu & ſpurcicia:

Gaudent equis canibusque, & aprici gramine campi.

Concuſiunt populos, vexant regna, ſolicitant bel- la, diruunt eccleſias, quas religioſorum patrũ con- ſtruxit deuotio, ipſi extruentes palatia, incedentes in veſtibus purpuratis & deauratis magno ple- bis detrimento, & religionis infamia, a re publi- cæ in ſupportabili onere: Quos non mercenarios pro paſtoribus, non lupos pro mercenarijs, ſed pro lupis diabolos, beatus ille Clareuallenſis Bernar- dus in ſermone ad generalem Remenſem ſynodũ præſente Romano pontifice definiuit. Iamq; etiã ipſe Romanus ſummus pontifex (qđ idẽ ſctũs epi- ſcopus Camotenſis conquerit) oibus grauiffimus & intolerabilis eſt, cuius pöpã et factũ nullus vn- quam tyrannorum æquauit, atq; ij interim in ſe ſolis iactant religionis & eccleſiæ ſtatum conſiſte- re, cum religionis onera & verbum euangelij qđ verum pontificium munus eſt, in alios reiſcientes ipſi in condendis proprijs legibus occupati, eccle- ſiæ accipiunt emolumenta, otioſi ſimul & flagi-

DE MAGISTRATIB. ECCLE

tioli: & quia (vt aiunt) sedes ipsa pontificia aut sanctos recipit aut sanctos facit, hinc sibi nihil nō licere putant: a deo vt etiam sacris ecclesiæ ceremonijs, quas sancti patres ad instruendos mortaliū animos, & pro conferenda nobis dei gratia, magna obseruantia instituerunt, nefaria voluptate pro sua libidine impudenter flagitiosissimeque abutuntur: cuiusmodi exemplum de Bonifacio octauo pontifice in Prochetum cardinalem legimus apud Crinitum: Hic est ille magnus Bonifacius, quia tria magna & grandia fecit: primum falso oraculo deluso Clemente, persuasit sibi cederet apostolatum: secundum condidit sextum decretalium & papam asseruit omnium dominum, tertium instituit iubileum indulgentiarum nundinas, illasque primus in purgatorium extendit. Transeo cætera illa Romanorum pontificum mōstra, quales Formosus papa, & nouem sequentes olim ecclesiæ turpiter præfuerunt: taceo etiam posteriores illos, Paulum, Sixtum, Alexandrum, Iulium, famosos Christiani orbis perturbatores: Preterea Eugenium, qui ob violatum Turcæ iussum, Christianam rempublicam in tot funestissima bella cōiecit, ac si nō etiam hosti fides seruanda sit. Alexander sextus q̄to Christianæ reipublicæ damno Zizimū Pazaitha Turcæ fratrem veneno sustulerit, omnibus notum est. Iamq̄ ipsi etiam Romanorum pontificum legati, quod ait Camotensis & quotidiana experientia notissimum est: sic interdum in prouincijs debacchantur, ac si ad domini ecclesiam egressus sit satan a facie dei: commouent et conturbant terram, vt videntur habere quod oporteat sanare, lætanti cū mala sunt, exultantes in rebus pessimis,

DE MAGISTRATIB. ECCLE

Vixq̄ tenent lachrymas cum nil lachrymabilecernunt, siquidem peccata populi comedunt, & vestiuntur & nutriunt & luxuriant in eis. Sed habent vitiorum suorum efficacissimos titulos, neque illis obijci potest quod non alicuius sanctorum exemplo constantissime excusent, aut tueantur. Nam si improperetur illis quia indocti & illiterati, dicent tales Christum delegisse apostolos, qui nec magistri legis nec scribæ fuerint nec synagogas nec scholas vnquam frequentauerint: si lingua barbaries obijcitur, dabunt Moysen impediatam linguam, & Ieremiam nescientem loqui, quin & Zachariam q̄ mutus esset a sacerdote nō exclusum: quod si etiam sacrarum literarum ignorantia, aut infidelitas, aut error, aut hæresis obijciatur, dicent: Ambrosium nondum Christianum, sed catecuminum adhuc, in episcopum electum: & Paulum non ex infideli modo, sed ex persecutore ad apostolatum vocatum: Augustinum quoq̄ aliquando Manichæum fuisse, et Marcellinum martyrem in papatu idolis thura adoleuisse: quod si obijciatur illis ambitio, exemplo illis erunt filij Zebedæi si timiditas, timidi erant Ionas et Thomas: ille ad Ninuitas, hic ad Indos accedere metuentes: Si perfidia, Petrus perfidiæ addidit periurium: si fornicatio, Ozeas meretricem, & Samson scorta completus sunt, si percussio, si homicidium, si militia Petrus Malcho auriculam amputauit, Martinus Iuliano militauit, & Moyses Aegyptium interfecit, & abscondit in sabulo, a deo nihil penes eos refert qualis quisque sit qui accedat ad sacerdotia, atque tunc horum magistrorum gladio oportet vt quisque ceruices suas supponat, gladio inquam, non gladio verbi dei, cuius illi custodes &

DE MAGISTRATIB. ECCLES.

ministri esse debent: sed gladio ambitionis, gladio auaritiæ, gladio mulctæ & extortionis, gladio mali exempli, gladio sanguinis & occisionis, quo armanur contra omnem veritatem et iustitiam et honestatem.

Sceptorum vis tota perit si pendere iusta Incipit, euertetq; aras respectus honesti Libertas scelerum est, quæ regna inuisa tuetur, Sublatusq; modus gladij, facere omnia saue. Non impune licet illorum placitis cõtra dicere, nec libidini eorum resistere, nisi quis paratus sit martyrium subire pro Christo, hoc erit extremari pro hæretico, quem admodum Hieronymus Sauonarola prædicatorij ordinis theologus, simul ac propheticus vir olim apud Florentiam exustus est. Verum quoniam omnis potestas bona est, quia a deo est, a quo sunt omnia et omnia bona, et licet videntibus aut patientibus aliquando mala sint, vniuersitati tamen semper bona sunt, providente sic illo qui bene vritur malis nostris: propter multitudinem enim delinquentium superinducit deus tyrannos, et peccata populi faciunt regere hypocritam. Quicumq; igitur a domino constitutus est episcopus in ecclesia, dignum et iustum est obedire illi, et in nullo cõtradicere, qui enim episcopo et sacerdoti obedire contemnit, non illum sed deum contemnit, quem admodum de contemptoribus Samuelis ipse locutus est, inquit: Non te spreuerunt sed me: Et Moyses aduersus murmurantem populum ait: non aduersus nos murmurastis, sed aduersus dominum deum: Non igitur inultus permanebit a domino, qui se contra episcopum et prælatum suum opposuerit, Dathon et Abiron resistenterunt MOYSI, et terra viuos absorbuisti

DE MAGISTRIBVS ECCLESIAE.

Multi cum Chore conspirauerunt aduersus Aarõ, & igne consumpti sunt: Achab & Iesabel perlecuti sunt prophetas, & canes comederunt eos: egressi sunt pueri, vt illuderent Helisæo, & vrsi dilaniarunt illos, Ozias rex contra sacerdotes sacerdotum arrogare ausus, leprosus factus est: Saul quia præter Samuelem sacerdotum principem sacrificare præsumpsit, regia vnctione simul & prophetico spiritu priuatus a deo, datus est spiritui malo. Infidèle, est scripturis sacris non credere, impiu est sacerdotes spernere, boni sunt sacerdotes, melior episcopus, super omnes sanctissimus summus pontifex & princeps sacerdotum, cui creditæ sunt clauces regni cœlorum, & commissæ sunt secreta dei, princeps quidem secundum deum, pontifex secundum Christum, quem qui honorat, honorabitur a deo, qui inhonorauerit, inhonorabit illum deus & vitionem euadere non poterit.

De sectis monasticis. Caput LXII.

SVnt adhuc in ecclesia diuersarum sectarum populi, monachi, & fratres & anachoritæ, quibus vetus lex omnino caruit: Caruit etiam ecclesia eo tempore quo fuit optima, nec tot ceremoniarum ritibus implicita, qui hodie religiosorum nomen sibi soli vendicant, arduas profecto viuendi regulas, & officia sanctissimi professi, laudabiliumque uirorum sanctissimorumq; patrum nomina, puta Basilij, Benedicti, Bernardi, Augustini, Francisci & similitu p seferentes: sed hodie pauci inter eos boni, ingens autem malorum turba. Siquidem huc tanq in malorum omnium Asylum confluunt, quoscunq; scelerum conscientia terret, qui ob legum uindictam nusquam alibi tuti sunt.

q̄ crimina cōmiserūt supplicio expianda, q̄s vitæ turpitu-
do abstraxit ad infamiã: q̄s rebus suis scortis, alea, ingluvie
profusis, æs alienū ac turpis egestas medicare cōpellunt.
& q̄s laborē subterfugiētes, spes otij, ac fraudatæ cupiditatis
impatiens desperatio, aut circūuenta iuuentus, aut inuisi-
sta nouerca, aut iniqui tutores, huc impegerūt: quorū oīum
agmē iungit sūtra sanctimonia, cucullatus habitus, & va-
lida medicitas, atq̄ illud mare magnū in q̄ cū ceteris pi-
scibus habitāt Leviatā et Behemoth, cete grandia, belua,
& reptilia quorū nō est nume. de q̄ exilitūt tot stercora simie,
tot insolētissima pescinumtia, tot palliata medicabula,
tot cucullata mōstra, barbigeri, funigeri, restiferi, sacco-
goli, loripedes, lignipe, nudipe, atrati, nigritæ, grisones, al-
bichlamydes, yscioles, multipel, linostolij, retiarij, palli-
ati, chlamydati, pullati, paludati, p̄cincti, brachati, ac id
genus aliorū turba histrionū: q̄ cū de rebus huma. nullū si-
dē habeāt reliquā, ob mōstruosæ vestis habitū credūt illis
diuina, hodieq̄ sacrū religio, nomē sibi solis usurpāt, ac se
Chrii sodales ap̄lorumq̄ cōubernales iactāt: quorū vitæ
sæpe scelestissima ē, auaritia, libidine, gula, ambitione, teme-
ritate, petulātia, et om̄i scelere referta, sed religionis p̄textu
sp̄inulta, Romanę em̄ eccl̄ię priuilegijs muniti sūt, et a iu-
risdictiōe om̄niū eccl̄e. excepti sunt, q̄ plura illis impune li-
cēt: cuncti ipsi pro foro rei alios q̄sq̄ vbiq̄ cōueniant, ipsi
tū cōueniri nō possūt, nisi aut Romę aut Hierosō. Hoīa
nitates & erro. si mihi calamo explicādi foret, nō caperēt
oēs pelles Madian, eorū inq̄, q̄ nō pietatis cā professi sunt
religionē, sed vētris grā cucullam induerūt. Neq̄ uero ho-
nos offender hic sermo, quē de solis improbis dictū uolo, q̄
sub pellib, agnibus sunt lupi rapacissimi, et in uestib, ouium
astutā gerūt sub pectore vulpē: adeo dissimulantes artes
fallaciæ suæ, vt nihil aliud professi videant q̄ scenicā quā-
dā hypocrisim, et merū q̄stū pietatis imagine p̄sonatū, dū
pallido vultu mētium teiunia, & obsequentiū, lachrymis
profunda a pectore trahunt suspiria, et mobil. labris fre-
quentes orationes simulant, & gressu incessuque com-
posito, gestibus tranquillis, modestā sibi uedicantes, fucata

in habitu humilitatē & suspēsa a collo cuculla sanctimonia
foris professi, intus autem detestandos mores secum fe-
rentes: atq̄ cum in hęc sceleratissima q̄q̄ nōnunq̄ cōmit-
tant, seruant vincuntq̄ religiōis titulis, cuculla veluti cly-
peo cuncta fortunæ spicula repercutiētes, & ab oibus mū-
danis periculis ciuilibusq̄ molestijs securi, panē ociosum
& emēdicatū pro eo q̄ laborib, acgrit̄ vescētes, securi &
sine sollicitudine dormiētes, hęcq̄ tū euāgelicā paupertatē
putāt ī ocio & medicitate vesci alienis laborib, cūq̄ sum-
mā humilitatē profiteant, i cedētes vili vilituti, vt rustici
nudipedes, vt histriones retiarij, cincti funib, vt capti latro-
nes, raso toto cap, vt fatui, cuculla, auriculæ ac tintinabulū
tenus morionib, ac laruis carnis priuilib, q̄ simillimi, cæ-
teraq̄ q̄cūq̄ cōrumeliæ & abiectionis signa p̄p̄ Chrii et
religionē sese suscipere fateant, uincūt ambitioē et oēm isti-
tuti sui rōnē ī arrogātiū. titulos referēt, ac paranymp̄hi, re-
ctores, gardiani, p̄sides, prio. vica. prouinc. archimā. ḡna-
les vocari gl̄iant, vt nullū hoīm genus tā videat primū
loci appetēs q̄ istud: Non desunt q̄ de istis perplura mala
male dici possent, sed iā p̄cesserūt q̄ de ijs amplius. male-
dictis cōcionati sunt, adeo vt nō solū mltos probos et inte-
græ vitæ v̄e religiosos p̄res, sed ip̄as etiā sc̄tōs p̄m b̄nū
uēdi iustitū & regulas cōtēptū exposuerūt, q̄ circa nihil
ego hic i suggestiōes eorū dixisse uolo, q̄ recte in profess.
suis ambulātes, sc̄tōs illorū p̄m uestigia seq̄ntes, a decum-
lū aspirāt perfect. fateor regulas & profess. illorū sc̄tās, fa-
teor eē in hūc diē sc̄tōs monach. sc̄tōs fr̄es medicantes, san-
ctos anach. sc̄tōs cano. regulares: tū in hos p̄imos infide-
les & reprobos & apostatas, q̄b, religiōis professio defor-
mā, atq̄ hoc ē propositū nostrū, voluisse ostēdere nullam
vnq̄ cuiusuis religiōis, profess. tā castā extitisse, in q̄ nō ir-
reperit erroris & malitiæ macula, si q̄dē & angelos apo-
stas legimus, & primos fr̄es parricidas, prop. reprobos,
ap̄los proditores, & discip. Christi perfidos, atq̄ in Ro-
manos pontif. supra multos schismaticos & reprobos &
etiā hereticos, aliquē etiā mulierē ad tanti apicis cul-
mē cōscendisse, q̄ vocata est Ioan. oct. rexitq̄ sedē aplicā

DE ARTE MERETRICIA.

laudata ab omnibus, annos duos cum aliquot mē-
sibus atque diebus: & quod mulieribus in eccle-
sia negatum est, contulit sacros ordines, promouit
episcopos, ministravit sacramenta, cæteraq; Ro-
manorum pontificum exercuit munera: et facta
eius in ecclesia non fuerunt irrita, communi videli-
cet errore faciente ius, quo prævalente, puto eccle-
siam nunc coactam multa dissimulare quæ religio-
nis rigor alias nõ tulisset, adeo ne in religionibus
quicq; integrum, stabile, & perpetuum reperiri po-
test. Quicunq; autem in ecclesiam dei sectas intro-
ducunt, et tanquam sibi placentes quasus causa,
aut fictæ sanctitatis gloria secedunt a principe Ro-
mana ecclesia, ij tanquam Nadab & Abiu alien-
num ignem offerentes ad altare dei, ab eo combu-
rentur. Qui vero elati et peruersæ sententiæ exco-
gitatis hæresibus exurgere audent aduersus eccle-
siam dei, cum Darhan & Abiron voragine terræ
absorpti vini descendunt in infernum. Qui autem
scindunt vnitatem religionis et Christi mēbra di-
uidentes affligunt ecclesiæ dei, eadem pœna qua
Ieroboam exterminabuntur.

De arte meretricia. Caput LXIII.

Reliquum nunc quia apud Aegyptios pri-
mos religionum autores neminem olim sa-
cerdotem fieri licebat, qui Priapi sacris nõ
prius initiatus fuisset; atque in nostra eccle-
sia receptum sit, qd carens testibus papa esse non
possit, prohibeanturque spadones, eunuchi, et ca-
strati in sacerdotes ordinari: palæque videmus v-
bicunq; sunt magnifica ista templa, & sacerdo-
tum monachorumq; collegia, vt plurimum in pro-
ximo esse lupanaria, quin & plurimæ monialium
et vestalium ac beguinarum domus priuatæ quæ

DE ARTE MERETRICIA.

dã meretricularũ fornices sunt, q̄s etiã monachos
& religiosos (ne diffamet eorũ castitas) nonnunq̄
sub monachali cuculla ac virili veste in monaste-
rijs aluisse scimus. Visum est nõ p̄ ordinẽ de arte
meretricia sermonẽ hic subnectere, q̄ egdẽ ad bñ i-
stituta reipublicæ rationem, non solum utilem, sed
& necessariam esse plerique sapientissimi arbi-
trati sunt. Nam Solon ille magnus Atheniensium
legislator, atq; vnus de septem sapientibus Apol-
lino oraculo iudicatus (vt testes sunt Philemõ &
Menander) emptas iuuenturi meretriculas com-
parauit, & primus Veneris Pandemi templũ ex-
prostitutarum capturis dedicauit, lupanariæq; in-
stituit, legem sanciuit immunitatẽ, etiã meretri-
cibus concessa roborauit: tantæ quoq; reuerentiæ
habitiæ sunt meretrices in Græcia, vt cum Perses
in Græciam expeditionem faceret, Corinthiæ me-
rtrices pro salute Græciæ in templo Veneris sup-
plicarent: Mos quoq; is erat apud Corinthios, vt
de re magna supplicaturi Veneri, meretricibus id
committeretur: Meretricum templa cõstructa plu-
rima apud Ephesum, & aliud celebre ædificauit
Abideni; qd libertatem sibi adeptã meretricis o-
pera recuperarunt. Ipse præterea sapiens Aristote-
les nõ dubitauit etiã meretrices diuinis honori-
bus dignas, quando Hermiæ pellicis sicut Eleusi-
na Cereri sacra fecit. Inuentum autem huius artis
Veneri tribuitur, quæ idcirco etiã inter deas re-
lata est: hæc enim impudica omnibusq; prostituta
libidinibus autor mulieribus i Cypro fuit, vt vul-
gato corpore quæstum faceret: vnde apud Cy-
rios narrate Iustino mos inoleuit, vt virgines eo-
rum arte stantate lustino mos inoleuit, vt virgines eo-
rum prostitute dorem lucraturas, & pro reliqua

DE ARTE MERETRICIA.

pudicitia Veneri libamenta soluturas: apud Ba-
 bylonios etiam (teste Herodoto) consuetudo fuit,
 vt qui rē domesticā consumplissent, filias suas ad-
 gerent ad questū corpore faciendū; Verū Aspasia
 Socratica meretrix vniuersam Græciam, vt scri-
 bit Atheneus, meretricibus impleuit: ob cuius amo-
 rem eiusque ministras a Megarensibus raptas ait
 Aristophanes bellum Peloponnesiacum a Pericle
 susceptum: Extulit autem hanc meretricandiar-
 tem permultum imperator ille Heliogabalus, qui
 (vt testis est Lampridius) lupanaria domi amica-
 clientibus, & seruis exhibuit, conuiuia dedit ad
 ginti duo fercula ingentium epularum, sed vt per
 singula conuiuia coirent & lauarent: iuramentum
 q̄ adigebantur q̄ voluptatem hanc perficerent,
 saepe etiam meretrices a lenonibus cūctis redemptas
 et manumisit: e q̄bus meretricē quandam nouis-
 simam & pulcherrimam triginta argēti libris red-
 misse legit: fert & vna die ad omnes circi, & the-
 atri, & amphitheatri, & omnium vrbis locorum
 meretrices ingressus, & singulis aureum donati-
 um. Aliquando etiā omnes de circo, de theatro, de the-
 atri, & omnibus locis & balneis meretrices colle-
 git in aedes publicas, & apud eas concionem ha-
 buit, quasi militarem uocans commilitones, dicit
 taurit: de generibus schomatum et voluptatibus
 post concionem pronunciauit ijs quasi militibus
 ternos aureos donatiuum. Etiam matronis Romae
 nis meretricari uolentibus, non solum impunita-
 tem, verum etiam immunitatem concessit. Sene-
 ca ex publico arario meretricibus statuit: q̄
 senatus consulta quaedam amatoria & meretrici-
 siue futuatoria inuulgauit, ea q̄ de nomine meret-
 rici siue coniugis suae ceciramide iussit appellari.

DE ARTE MERETRICIA.

super & genera quaedam libidinum adinuenit, q̄-
 bus etiam Cyrenae meretricula (quae Dodeceme-
 chana, quoniam in Venereo vsu duodecim exco-
 gitasset modos, quibus inscensori iucundius redde-
 retur libidinis proliuuium, cognominata est) nu-
 meros superaret, ac veteres omnes tribades, hostias,
 aphias, spinetrias, Casaluadas, Casaritas, prosti-
 bulas, caetera q̄ scortilla vinceret. Transeo Iudā
 Iraclitā, patriarcham scortatorem, & Samsonem
 populi dei iudicē, qui nō nisi scorta duxit uxores,
 ac Salomonem Iudaeorū regem sapientissimū, qui
 greges meretricum pene innumerabilium habuit
 se proditur. Quin & cum Caesarem dictatorem vs-
 tum strenuissimum hanc ob causam omnium mu-
 lierum vitum nuncupatum: tum & Sardanapalū
 Babyloniorum monarcham, caeterosque innume-
 ros meretricum potentissimos patronos, ipse etiam
 Procolus imperator in hac arte non postremam
 gloriam reportauit, qui (vt testatur eius ad Me-
 tianum epistola) ex captis centum Sarmaticis
 virginibus decem prima nocte inuit, omnes au-
 tem intra quindecim dies constuprauit: Sed ma-
 ius illo est quod Poetę narrat de Hercule, illum
 quinquaginta virgines vna nocte omnes mulie-
 res reddidisse: Narrat etiam Theophrastus grauis
 autor herbulam quandam Indicam tantę virtu-
 tis, vt quidam ea comesta ad septuagesimum
 coitum processerit. Reliquum vero non parum
 hanc artem ornarunt Sappho poetes Phaonis ad-
 amatrix: & Leontium Metrodori scortum in
 philosophia eruditissima, adeo vt aduersus Theo-
 phrastum contra coniugium pro tuendo meretri-
 catu libros ediderit: accedit istis Sempronia Græ-
 ce & Latine elegantissima: nec prætercunda

DE ARTE MERETRICIA.

hic est Legna Aristogitonis Atheniensis probatissima fidei scortum, quae torta a tyrannis ut amicum proderet, tormenta omnia cum constanti silentio perpessa est. Nobilitarunt praeterea hanc artem Rodope meretrix Aesopi fabulatoris conserua quondam & contubernalis, quae tantas opes meretricio quaestu consecuta est, ut inter mundi spectacula tertiam ordine condiderit pyramidem: sequitur hanc Thais Corinthia, quae praerogatiua pulchritudinis insignis, regum dumtaxat & principum dignabatur amplexus. Maxime vero hanc artem extulit Messalina Claudij Caesaris uxor, quae lupanaria circumiens, etiam ancillam nobilissimam e prostituta, die ac nocte quinto & vigesimo concubitu superauit, & lassata uiris, sed non satiata recessit. Quibus adiungere poterimus ex recentiore memoria Ioannam Neopolitanorum illustre reginam, & praerogatiua alias principes, meretrices & Palatina scorta, si nuncupare eas tutum foret. Quis uulgata fama notissima sint, hoc ipso tamquam ceteris meretricibus discretum, quod contra Heliogabalum legem non in publicis lupanaribus, ut Messalina illa imperatrix, sed intra limina clanculum furunt, & quasi per insidias meretricantur. Ascribamus liceat etiam Octauiani Augusti uirumque Iuliam, filiam & neptem, tum & populeam & Cleopatram Aegypti reginam, & alias nobilissimas meretrices: quin etiam Semiramidis monarchae, et Pasiphae uetustissima libidinis exempla, quarum haec tanta libidine ardebat, ut non modo filium proprium in complexum sollicitaret, sed etiam equum usque ad coitum a damarit, illa uero Minois regis uxor se tauro supposuerit. Nolumus autem hoc loco illustrium meretricum catalogum edere, sed il-

DE ARTE MERETRICIA.

lud praeterendum non est meretricios et adulteros concubitus germinasse nobis splendidissimos heroes, puta Herculem, Alexandrum, Ismaelem Abimelech, Salomonem, Constantinum, Clodionem Francorum regem, & Theodoricum Gothum, Guilelmum Normannum, Raymirus Aragonensem. Sed & qui hodie regnant & imperant reges, pauci admodum ex legitimis matribus nati sunt, tam leuia habentur penes eos matrimonij iura, ut pro libito desponsatas, iustas, uerasque uxores repudient, mutant atque permittunt, similiter & filios filiasque tot nuptijs et sponsalitijs copulant & recopulant, ut nescire cogamur, ubi uerum cohaereat illorum matrimonium. Exempla huius plura suppetunt, sed pauca quae a proximis annis lese offerunt, pro omnibus satis faciunt: Nonne Ladislaus Polonus accepta in uxorem Beatrice, cuius nutu Hungariae regnum obtinuit, tandem repudiata illa superinduxit aliam ex Gallijs pellicem? Nonne Carolus octauus rex Francorum repudiata Margareta Maximiliani Caesaris filia, illius sponsam rapuit & uxorem sibi copulauit: quam eandem postea Lodouicus duodecimus repudiata sua sibi consimili thoro coniunxit, consentientibus istis & adiutoribus regni episcopis & pontificibus, quibus uisum est pluri faciendae iura acquirendae Britanniae, quam iura obseruandi legitimi matrimonij: & hodie adhuc nescio cui regi persuasum audio, ut liceat sibi iam plus uiginti annorum uxorem dimittere & nubere pellicem? Sed ad meretrices reuertendum est, harum artes qui nosse uelit, uidelicet quo ritu suam prostituant pudicitiam, qua oculorum lasciuia, quo nutu faciei, quo corporis gestu, quis sermonum blanditijs

DE ARTE MERETRICIA

Quis impudicis contrectationibus, quo exteriori habitu ac fuce sollicitè corruptores, ceterasq; meretriciæ artis vaficiias, illices, laqueos, stratagemata, apud comœdiarum poetas hæc requirat. Qui autem scire cupit, quo ritu, quo delinimento; quo contuitu, quo affatu, quibus basijs, quibus suauis: quibus contactibus: quibus oppressiunculis, quibus afflictionibus quibus luctis, quo accubitu, quo cōstrictu, quibus motibus, quo impulsu, quo exceptu, quo recessu, qua Veneris protelatione, qua reciprocatione, qua instauratione meretricius ludus sit explendus, in medicorum voluminibus traditum inueniet. Scripserunt præterea libros de meretricibus Antiphanes, Aristophanes, Apollodorus, Calistratus, particulatim vero Laidis meretricis laudes scripsit Cephalus thetor, atque Naidis meretricis laudes conscripsit Alcidas mus. Scripserunt præterea de fornicarijs amoribus, tam Græci quam Latini, Callimachus, Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alceon, Pindarus, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Vergilius, Iuuenalis, Martialis, Cornelius Gallus, & multi alij non tam poetarum quam lenonum officio functi: sed hos omnes vincit Ouidius in epistolis heroicis, & ad Corrynnam dictatis, maxime vero de arte amandi, quem verius de arte meretricandi aut lenocinandi intitulasset, ob quorum editionem q̄ iuuentutem impudicis documentis corruptisset, ab Octauiano Augusto in meritum exilium ad Geras vsque relegatus est: ipse etiam Archilochus Lacedæmonius olim omnes amorum libros iussit excremari, & tamen hæc ars hodie ad huc a nobis legitur, & ludimagistri hanc iuta prælegunt discipulis, & editis in eam scelestissimis

DE ARTE MERETRICIA.

commentarijs exponunt, quin & vidi ego nuper atq; legi sub titulo Corrosanz Italica lingua editum, ac Venetijs typis excusum de arte meretricia dialogum, vtriusque Veneris omnium flagitiosissimum, dignissimum qui ipse cum autore suo ardeat. Prætereo hic & consulto quidem Cinedum & Pediconum detestandam libidine referre, & si illam magnus probet Aristoteles, ac Nero imperator publico thoro honestauit, quo tempore Paulus Apostolus scribens ad Romanos indignationem omnipotentis de illis indicit: Puet enim super eos dominus laqueos vt non effugiant, ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. In hos iubet imperator insurgere leges & armari iura, & exquisitis poenis vitore gladio poenam irrogari capitale: sed hodie igne excremantur: quam Moses in legibus suis crudelibus supplicijs extirpandam censuit, & Plato a sua republica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam Romani hanc (teste Valerio & alijs) seuerissime punierunt. Exempla huius fuerunt, Q Flaminius atque tribunus ille a Cælio occisus, sed nos honestis auribus parentes ab hac monstrosa libidine & brutali spurcitia ad meretrices redeamus. Siquidem omnibus hæc libido infesta est, & non est qui ignem illius aliquando non senserit, sed aliter vruntur sceminae, aliter viri, aliter adolescentes, aliter senes, aliter plebei, aliter proceres, aliter pauperes, aliter diuites, quodq; mirabilius est pro nationum & terrarum varietate, aliter Itali, aliter Hispani, aliter Galli, aliter Germani. Ita libidinis incendio pro cuiusq; sexus, ætatis, dignitatis, fortunæ atq; nationis differentia sibi varios

DE ARTE MERETRICIA

insaniendi ritus diligente: viroꝝ amor ardentior sed fœminarum pertinacior, amor iuuenum lasciuus est, & senum ridiculus, placere studet pauper obsego, diues muneribus, plebei conuiujs, proceres pompa et ludis: adoretur pathicam ingenio sus Italus dissimulato ardore quadam adornata lasciuia, illamq; editis laudat carminibus, omnibusq; præferens extollit: si potiatur zelotypus illam perpetuo recludit, ac veluti captiuam obseruat: si amore frustratus de recuperanda pathica desperauerit, ad maledicta cõuersus illam infinitis conuiujs detestatur. Præceps Hispanus ardoris impatiens, furibundus irrequieta lasciuia fruit, miserabilibusq; lamentis incendiũ suũ deplorans pathicam inuocat & adorat: si potitus fuerit, tandem aut zelotypus perimit, aut satiatus ad mercedem prostituit: si frui desperare cogatur se ipsum excruciat & mori destinat: Lasciuus Gallus obsequio nititur, cantibus & iocis pathicam oblectat: si capitur zelotypia moestus luget, si frustratus læcessit cotumelijs, vidictam minatur vimq; intetatur: si potitus fuerit tandem negligit et aliam vrit Frigidus Germanus lente inardescit, accensius arte instat & donis prouocat, zelotypus liberalitatem continet, frustratus contemnit, potitus refrigescit. Fingit sese amare Gallus, ardore dissimulat Germanus, amatum sese sibi persuadet Hispanus: amare nescit absque zelotypia Italus, amat iucundam licet deformẽ Gallus, præfert pulchram licet inertem Hispanus: mauult timidula Italus, cupit audientiore Germanus: fit e sapienter stultus pertinaciter amando gallus: rebus omnibus amando profusus e stulto tandem, sed sero, fit sapiens Germanus: ob placendi amata delidit

DE ARTE MERETRICIA

rium magna aggreditur hispanus: vt amata fruatur, maxima quaq; contemnit Italus. Quin huiusmodi amorum libidinumq; passionibus irretiti etiam maximi viri multa præclara facinora sapissime negligunt, & post terga relinquunt, cuiusmodi quondam in Ponto Mithridates, in Capua Hannibal, in Alexandria Cæsar, in Græcia Demetrius, in Aegypto Antonius: cessat olim ab opere Hercules propter Iolen, Achilles pugnam detrectat propter Briseiden, moratur Circe Vlyssæ, moritur in carcere Claudius propter Virginiam, retinetur Cæsar per Cleopatram, eademq; exitio fuit Antonio, produnt sacræ literæ propter fornicationem filiorum Seth cum filiabus Cain prope vniuersum humanum genus diluuiio extinctum, propter fornicationis imperum deletæ sunt Sichæ & domus Emor, & pene tota tribus Benjamin: populus Israel propter fornicationem externarum fœminarum, quoties percussus est & in seruitutem datus: iamq; propter vnus Dauid regis adulterium, quanta strages peste, fame, & gladio facta est: propter fornicarios amores, fœminarumq; rapus Thebani, Phocenses, Circei expugnati atq; deleti sunt, ipsumque (vt diximus) Peloponnesiacum bellum a Pericle susceptum est, ac decennali bello expugnatum Ilium, maximo totius Græciæ atque Asiæ detrimento. Similes ob causas Tarquinius, Claudius, Dionysius, Hannibal, Ptolomæus, M. Antonius, Theodoricus Gothus, Rodoaldus Longobardus, Childericus Francus, Aduincelaus Bohemus, atq; Manfredus Neapolitanus mortem & patriæ ruinam passi sunt, propter Canan Iuliam Tingitanæ prouinciæ præfecti filiam, per Rhodericum regem stupratam,

DE LENONIA

pulsis Gothis Sarraceni omnem Hispaniam occuparunt. Henricus secundus Anglorum rex ob stupraram nrum suam Philippi Francorum regis sororem, a filio suo regno pulsus est. Propter verorum fornicationes indignatae uxores Clitennestra, Olympia, Laodicea, Beronica, Frigobunda & Blanca ambae Francorum reginae, et Ioanna Neopolitana, & pleraque aliae maritos occiderunt eadem causa Madeam, Progen, Ariadnen, Altheam, Heristillam materno amore in odium verso, in crudelem filiorum caedem adegit: & posteris temporibus multae adhuc mulieres maritoe stupra inatos filios vindicarunt: Atque ex minimis matribus crudelissime Medea & furibunda Althea & impię Heristilla factę sunt.

De lenonia. Cap. LXIII.

Verum quia lenonum & lenarum sua su, consilio, & opera committunt meretrices & scortatores, ut plurimum scelera sua, ipsam lenociniorum artem prosequantur. Nam sicut meretricatio ars est prostituendę proprię pudicitię, sic lenocinium ars est oppugnandę & prostituendę pudicitię alienę, quę tanto quod maior est meretricia, quanto sceleratior, tanto potentior, quanto ipsa est plurimum artium salubelicio constipata, tanto autem perniciosior, quanto ipsa plures cęterarum artium ac scientiarum disciplinas amplectitur, quas aranearum instar irrepens quicquid in singulis artibus & disciplinis uspiam est veneni, id totum singulis haurit, inde sua tela cõtrensens; nõ quodam quales araneę tela quę dimissis aubus nõ nisi mulcas capiunt, nec etiã cuiusmodi illa venatoris ingenia retia, quę grandiores beluas retinent, pusillas astutioresque bestiolas

DE LENONIA

elabi sinunt: sed vincula necit tam fortia, tamque solida, ut nulla puella, nulla mulier, tam sit simplex siue prudens, tam constans siue pertinax tam verecunda seu timidula, tam potens siue pusilla, si semel aures præbeat lenę, non illico capiarur & hæreat: Astutia vero ea est, quam nulla vincit muliebris prudentia, a quarum tendiculis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla vestales euadat indemnis. Cuius inermis militia plurimum mulierum pudicitiam profernit, quam vllus vnquam quantumcunq; maximus exercitus: Illius technę, fraudes, doli, veritatis, astus, eiusmodi quę tradere nullus stylus sufficiat, nullum aquare possit ingenium: cunq; hæc ars plurimos vtriusque sexus habeat professores, tamen paucos admodum consummatos dedit magistros: nec mirum, nam licet tot sint lenociniorum genera, quot artium & disciplinarum, idcirco absq; omnium cognitione perfici non potest: Oportet ergo perfectum & consummatum lenonem lenamve omnisciū esse, nec ad vnā solam disciplinam, uelut ad Arcticam stellam tantum respicere, sed oēs amplecti, eam artem professus, cui cęterę omnes disciplinae seruiunt & famulantur: est enim cęteradam omnium scientiarum seruitus lenocinio famulantium: Nam huic in primis grammaticę scribendi & loquendi disciplina amatoris salutariunculis, precatiunculis, lamentatiunculis, allectatiunculis dicere docet: quarum exempla pleraque ex recentioribus Aeneas Syluius, & Iacobus Cauiceus & pleriq; alij reliquerant: Verum est alia quaedam grammaticę ratio, de modo occulte scribendi, cui de Archimede Siracusano le-

DE LENONIA

gimus apud Aulum Gellium, de quo artificio an-
re paucos annos scripsit Trithemius abbas Span-
heimensis duo ingeniosa volumina, quorum v-
num nuncupauit polygraphia, alterum stegano-
graphia: In quo posteriore tam securos secretosq;
ad quantumcumq; etiam distantiam explicandi
animiticus modosq; tradidit, quibus nec Iuno-
nis omnia zelotypia, nec Danae arctissima cu-
stodia queat resistere, nec quæ omni aperu-
dens cæ-
toculi Argi vigilantia queat explorare. Ars pro-
fecto non tam necessaria regibus quam lenoni-
bus & amantibus omnibus commodissima. Suc-
cedit huic proxime poësis quæ suis lasciuis ryth-
mis atque fabulis ac amatorijs bucolicis, epigra-
matibus, epistolis, & præceptiunculis, comædijs,
atq; ex penitissimis Veneris armarijs depræcis
lasciuis carminibus, lenocinio sancta pudicitiam
omnem subuertit, ac a dolescentiæ bonam in do-
lem moresq; corrumpit. Vnde poëtae inter leno-
nes principatum fere obtinuerunt, e quorum nu-
mero apud præcos peritiores extiterunt illi, quos su-
perius in arte meretricia nuncupauimus Callima-
chus, Philetus, Anacreon, Ophæus, Pindarus,
Alceon, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius,
Vergilius, Ouidius, Lucretius, Martialis. Et hodie
sunt adhuc poëtae qui pestilentissima carmina scri-
bunt: Post istos vero non infimum inter lenones
locum sibi vendicant rhetores, fraudularum
blanditiarum, & persuasionum artifices, illaque
lenarum felicissima, cui propitia est dea Sua dela:
Superiorem tamen istis locum possident historici
illi præcipue qui amatorias illas historias conce-
xerunt, Lancefloti, Tri tamq; Eurealis, Pelegri-
ni, Callisti & similibus, in quibus fornicationi &

DE LENONIA

adulterijs a teneris annis puellæ instituuntur &
assuescunt: neq; vero machina quæuis, ad oppu-
gnandum, cum matronarum pudicitiam, rû vgi-
num ac viduarum castimoniam, validior quam
lectio lasciuæ historia: nulla tam bonæ indolis scæ-
mina, quæ hac ipsa non corrumpatur: mirumque
putarim si aliqua reperiatur aut mulier aut puel-
la tam exactæ castitatis siue pudicitie: quæ ex e-
iusmodi lectionibus & historijs peregrina libidi-
ne non sæpe ad furorem vsq; accendatur: Atque
tamen quæ in his libris plurimum edocta puella
est, quæq; horum iacere scit dictoria, & ex horû
disciplina cum procis in multas horarum facundia
fabulari, hæc demum est probe aulica: Permulti
autem historici lenones extiterunt quorum nomina
obscura sunt, multi etiam inter præclaros scripto-
res istis operam nauarunt, cuiusmodi ex recentio-
ribus, Aeneas Syluius, Dantes, Petrarca, Boca-
tius, Pontanus, Baptista de Capofragoso, & al-
ter Buptista de Albertis Florentinus, item Petrus
Hædus, & Petrus Bembus, Iacobus Cauiceus, et
Iacobus Calandrus Mantuanus, & multi alij, in-
ter quos tamen Ioannes Bocatius superatis omni-
bus, lenonum palmam sibi lucratus est, in ijs ma-
xime libris quos centum nouellarum intitulauit
cuius exempla & traditiones nihil aliud sunt quàm
callidissima lenociniorum stratagemata. Iam ve-
ro quando honestatis ac religionis verecunda ti-
midulaq; scemina expugnanda est, quantum tunc
dialecticæ argutiæ lenocinijs adiumenti præstant
ipsa apud Ouidium Mithæ fabula palam facit:
Proinde nunc ex mathematicis disciplinis arith-
metici ludi lenocinijs commodi sunt, & musica i-
psa non minima lenociniorum clientela est, quæ

DE LENONIA.

vocis gratia & pestilentibus cantionibus instru-
 mentorumque voluptuarijs modulis libidinis in-
 citia in omnem lasciuam & corruptionem ani-
 mum emollit, mores subuertit, luxuriæ concupis-
 ciam affectusque validissime incutit: Cui a cecili-
 chorearum & saltationum commoditas, vbi cum
 pathicis libere loqui licet, & palpitare, oscula, ba-
 sia, & suauia figere, & impudicis manibus quam
 velis contrectare, & non raro ad latebras confu-
 gere: Nec deest a lenocinijs geometricus archite-
 ctus, qui scansil machinula per impluuium vel
 fenestram sub noctu congregiatur amara: quique
 adulteratis clauibus similibusq; ceu quale Deda-
 lus fabricauit Pasiphæ ingenijs adulteris obse-
 quatur. Iamq; etiam in picturis legunt quæ litera
 nesciunt mulieres, plusque ex illis intelligunt quæ
 alia ex literis conspiciunt, dum intra cubilia nus-
 quam non videant, quod cum scelere & flagitio
 æmulentur, nec minus per oculos atque per aures
 animus corrumpitur, tam enim hi ad amicum pe-
 netrant, atq; illa: nec minus lasciuis imaginibus,
 quam rerum præsentia homines ad libidinem in-
 uitantur: cuius rei argumenta sunt Venus Gnidia
 Praxitelis opera in templo præcipua, eiusdemq; ar-
 tificis Cupido abs Alchida Rodio adolefcete cor-
 rupta: & quæ refertur ab Eliano Fortunæ statua,
 abs Atheniensi iuvene tam arden ter ad amata,
 vt cum emere prohiberetur, apud eandem expi-
 rarit. Terentius etiam in Eunucho introducit ado-
 lescentem ad libidinem incensum, cum vidisset
 tabulam, in qua depictum fuerat, quomodo Iupi-
 ter per aureum impluuium corruerit Danaem,
 deoque non immerito Aristoteles poenam Publi-
 cam statuit pictoribus, qui talia proponunt oculis

DE LENONIA.

multitudinis quibus libido inflammetur: neq; ve-
 ro sine causa dicit Sapiens picturæ & statuarum ar-
 tes inuentas esse in tentationem animæ hominū,
 & in decipulam insipientium & corruptionem vi-
 ræ. Occurrunt nunc astrologi, chiromantes, geo-
 mantes, somniatores, ominatores, aruspices, au-
 gures, reliquosq; diuinatum pepulus, qui omnes
 lenonum officio fungentes, suis fallacijs ac versi-
 pellis astutiæ fraudibus spondent illicitos amores,
 conciliantq; non raro, scelestissimas conglutinant
 nuptias, nimis raro bene pactas dirimunt in a dul-
 teria. Ab ijs lenonibus non modo mulieres, sed qd
 pendendum est viri etiam amorum & coniugiorum
 suorum auspicia petunt, & spem potiundæ pathi-
 cæ puellæ capiunt, & pro illorum non tam stulto
 quam impio hortatu, sese connubijs iungunt vel
 eximunt. Cæterum etiam ad tam insanam credu-
 litatem pleriq; inducti sunt, vt putent astrologi-
 cis imaginibus & horarum obseruationibus amo-
 rem cogi posse, sicut de istis Theocritus, Vergili-
 us, Carullus, Ouidius, Horatius, Lucanus, &
 multi alij nugaces poetæ cecinerunt, atque ipsi a-
 strologi poetis non minus mendaces autores, in su-
 is electionum libris statis canonibus tradiderunt,
 quo vno profecto lenociniorum obsequio astrolo-
 gi omnes & diuinatores non minimum faciunt
 questum: quibus in adiutorium proxime sese of-
 fert magia,
 Quæ se carminibus promittit soluere mentes,
 Quas velis, aut alijs duras immittere curas
 De qua etiam apud Lucanum:
 Carmine Thesalidum dura in præcordia fluxit
 Non satis adductus amor.
 Et apud Horatium Canidia, apud Apuleium

DE LENONIA.

Pamphila malefica suos amatores astringunt, & in Callisti tragica comœdia Coelestina lena Melibœam puellam accendit. Accedunt ijs etiam veneficia, & philtrea, amatoria pocula, sed admodum periculosa, vt pro amore nonnunquam mortem aut grauem aliquem morbum inducant. Horum haui mortuus est Lucullus & Lucretius, sed dilucidis interuallis sensum mentemque amittit. Legimus etiam mulierem quandam, quæ amatorio poculo hominem occiderat, ab Areopagitis absolutam, quia amoris causa hoc commiserat: sed nulla lenocinijs accommodatior ars quam medicina, quæ concupitam Venerem a quavis pathica puella facile obrinet, dum pollicetur resarcinato hymenæo amissam virginitem restituere, papillas ne excrescant cohibere, vterum prohibere, sterilitatis venena in longam securamque libidinem ministrans, aut quassata spina conceptum semen enicere docens, vt canit Lucretius. Idque sui causa confluunt scorta moueri. Ne completerentur crebro, grauidæque iacerent. Et simul ipsa viris Venus, vt concinnior esset. Quo vno medicorum beneficio iam multæ matronæ simul & puellæ aulicæ etiam domine secure futuunt: faciunt ad hanc rem etiam vetularum incrustationes, & reliqui meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione passim traduntur docenturque, quibus noxias meretricum merces vendibiliore reddant, quæ idcirco sacræ literæ vocant vnguentæ meretricia, & cum istis alia per multa pharmaca libidinum incentiuâ, cuiusmodi ope gloriatur OVIDIUS ad nouenarium numerum se incendisse, & Theophrastus scriptam reliquit plantam

DE LENONIA

Quandam ad septuagesimum coitum, vires extendentem. Iam verò nullum lenocinium oportuni, tempestiuumque magis quam quod medicinæ prætextu peragitur, nullæ siquidem domus tam clausæ, nulla monasteria tam reclusa, nulli carceres tam custoditi, quæ non admittant, quæue excludant lenonem medicum: e quibus (teste Plinio) etiam in principum domibus adulteria perpetrata sunt, ut Eudemus in Liuiâ Drusi, et Vectij Valentij in Melialina Claudij: & ne quis philosophos lenocinio inuitiles putet ipse Cyrenæicorum magister prohibet Aristippus, cui cum esset apud Thaidem nobile scortum frequens cum alijs ritualibus consuetudo, gloriabatur quod ipse haberet Thaidem, quum alijs a Thaide haberentur, quumque illi sua bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. Sic meretrix philosophum illum habuit pro lenone, cuius exemplo & autoritate omnem iuuentutem ad se traheret: nec satis fuit Aristippo sese meretrici lenonem exhibere, sed etiam docere publice libidinescepit, illa seque de lupanari in scholas transtulit. Reliquum nunc & mechanicæ artes per plures lenociniorum vicem obrinent, inter quas phrygia artificia, nendi, texendi, sudedi, cæteraque muliebria exercitia principatum tenent: quorum prætextu lenæ dum linum, filum, vitas, tiaras, corollia, cestas, loculos, chirothecas circumferunt, ex iuenculis olim meretricibus iam vetulae meretrices effectæ, pathicas puellas ijs rebus facile allestant, & colloquedi oportunitatem capiunt, quibus tum adfunt subsidio lotrices, quibus permissum est domos libere ingredi, & filias ancillulasque absentibus matribus ad lintea abducere: adfunt etiam mendicæ quæ elemosynarum pietate obseruant ianuas, deferunt

DE LENONIA

referuntque plena lenociniorum & nuntia & iterasque
 Et ferunt ad nuptiam dona quae mittit adulter.
 Proinde etiam & virilia nobilium exercitia leno-
 cinij accommodata sunt, ut equiticia, quae torcaementa
 vulgo vocant, ludique militares, quorum astu Romu-
 lus olim rapuit Sabinas. Iamque etiam venatio o-
 quoties in sylvarum latebris nobilium potentumque
 adulteria conciliauit. Ludit hoc perpulchre Vergi-
 lius in Aenea & Didone a venandi oportunitate
 delapsu comitum, occasione capta ipse etiam su-
 piter vsus est lenonibus pastoribus. Proinde & nau-
 tae quid conferant lenocinij ipsae Venetiae testatu-
 tur, quin etiam laetae coquinarum epulae, opiparorum
 conuiuia lenociniorum vicem tenent, ut eleganter in
 suis Aeneadibus expressit Vergilius:
 Postquam prima quies epulis mensarumque remotae,
 Crateres magnos statuunt & vina coronant.
 Hic regina grauem gemmis auroque poposcit
 Impleuitque mero pateram, celebrate fauente
 Dixit, & immensum laticum libauit honorem,
 Primaque libato summo tenuis attigit ore,
 Tunc Biciae dedit increpitans, ille impiger hausit
 Spumantem pateram, & pleno se prouit auro.
 Post alij proceres Tyrij, Troesque sequuntur,
 Nec non & vano noctem sermone trahebat
 Infelix Dido longumque bibebat amorem.
 Sunt adhuc quae praetereo permulta lenociniorum
 artificia, sed haec omnia vincit aurum, quo si aliquid
 misse nobis (ut pollicentur) satisfacere possent, ip-
 si profecto lenonum futuri sunt omnium inuicibilis-
 simi, potentissimum enim lenocinium in auro atque
 pecunia est,
 Scilicet uxorem cum dote fidemque & amicos
 Et genus & formam regina pecunia donat.

DE LENONIA.

Auro placatur zelotypus maritus, auro mollescit
 inexorabilis riuialis, auro accuratissimi vincuntur
 custodes, auro quaeque ianua patitur, auro omnis
 thalamus conscenditur, auro vestes & saxa, &
 insolubilia matrimonij vincula franguntur. Quid
 mirum quod auro virgines, puellae, matronae, viduae,
 vestales veneunt, si auro Christus ipse venditur.
 Denique haec lenociniorum duce, plurimi ab infima
 sorte ad summum prope nobilitatis gradum
 conseruerunt: Prostituit hic uxorem, factus est se-
 nator: prostituit ille filiam, creatus est comes: hic
 aliam quamuis matronam in adulteri principis
 sollicitauit amplexum, mox amplo stipendio di-
 gnus sit regius cubicularius: Alij ob desponsata re-
 gia scorta spectabiles facti sunt, publicisque mune-
 ribus praefecti, eisdem artibus abs cardinalibus et
 pontificibus multi multa perpinguia venantur be-
 neficia, nec est via vlla compendiosior. Quantum
 autem lenocinij ipsis conducatur religio, ipsa Pau-
 line castissimae inflexibilisque matronae historia,
 ab Egesippo descripta testatur, quam Isis sacer-
 dotes cuidam equestris ordinis adolescens pro A-
 riube deo prostituerunt: quid etiam in istis posset
 auricularis nostra confessio, ipsa tripartita indicat
 historia: nec desunt mihi, si referre velim cognita
 recentia exempla: habent enim sacerdotes, mon-
 achi, fraterculi, moniales, & quas vocant sor-
 res, specialem lenociniorum praetogatiuam, quam
 illis religionis praetextu liberum sit quocumque
 peruolare, & quibuscumque quantum & quo-
 tieslibet sub specie visitationis, & consolatio-
 nis, aut confessionis, secreto sine testibus loqui,
 tam pie personata sunt illorum Lenocinia: &
 sunt ex illis quibus pecuniam tetigisse piaculum.

DE LENONIA

est, & nihil illos mouent uerba Pauli dicentis: Bonum est mulierem non tangere, quas illi non raro impudicis contrectant manibus, & clanculum confluunt ad lupanaria, stuprant sacras uirgines, uiciant uiduas: & hospitem suorum adulterantes uxores, nonnunquam etiam quod ego scio & uidi licet a ciuicis instar abducunt, & Platonica lege compopularibus suis communes prosti uunt: & quarum animas lucrari debent deo, illarum corpora sacrificant diabolo: aliarumque his multo scelestiora, & quae nephas est eloqui insana libidine perperant, interim castitatis uoto abunde satisfaciunt, si libidinem, si luxuriam, si fornicationem, si adulteria, si incestum uerbis acerrime incessent detestenturque, & de uirtute locuti clunes agitent. Sed & flagitiosissimi lenones, scelestissimaeque lenae sepe sub illis religionum pellibus delitescunt: Tales habent aulicæ dominæ plerumque sacrorum suorum mystas, & aulicarum nuptiarum scortationumque consultores: Iam uero etiam lenocinij militantes leges atque canones, cum in potentium fauorem proiniquis nuptijs pugnant, & iusta matrimonia dirimunt: sacerdotibus sublati honestis nuptijs turpiter scortari compellunt, malueruntque illi legistatores sacerdotes suos cum infamia habere concubinas, quam cum honesta fama uxores, forte quia ex concubinis prouentus illis est amplior. De quo legimus gloriatum in conuiuio quendam episcopum, habere se undecim millia sacerdotum concubinariorum, qui in singulos annos illi aureum pendunt. Extabat olim Romæ in templo Veneris duabus tabulis exculptum senatusconsultum, & lex furuaria scortatoribus & lenonibus admodum fauorabilis, quam apud Petrum Crinitum in hæc uer-

DE LENONIA

balatam legimus: In prima tabula continebantur iura uisendi, consecrandi, susurrandi, gestandi, subtrudendi, sicut lutandi, confabulandi, precandi, perpetuo interdium futuarijs permissa ex me sunt: ex æde, foramine, horto, postico, in pluuio, cuncta hæc commoda nemo homini prohibent: fidem, consilia ferunt, seruant, auxiliium operamue dant: In altera tabula erat, sub noctu uota tractant, percussa iuramenta, lamenta admiscendo, sollicitato, uerecundiam timoremque amouent, tristitiam supprimunt, tempori locoue obsecundant, occasione ne uicij cedunt, internuntias epistolas succidunt: ipsi spem, uoluntatem, expectationem, necessitatem, misericordiam adlectant, inferunt, fraude, uicio, dolo, ostentatione attemperate uirtutes prudentiam, fatuitatem habent, tenent, gestant: ex pathica quicquid sempiternæ quasi stipem & pinguis capiunt: eius permissu aduehant, nouam quaerunt, astu pompaue grandianimum nobilem insectant: notas coniecturas tacitus nouant. Erat etiam Lycurgo lata lex, si quis ætate prouectior, ac nuptijs intempestiuor puellulam primæ pubis duxisset, huic integrum esset ex adolescentibus aliqui diligere, qui Venere potentior præcurrens feracem uerum generoso semine impleteret, modo ipsum quod natum esset mariti afferetur. Erat & Solonis lex quæ similiter permittebat uxoribus, si mariti in rem Veneremignauiores essent, ex necessarijs unum aliquem sibi despiciere, quicum coluclarentur, nec ideo alienum dici quod nasceretur: Mitto quot sunt & cognoscuntur mulieres in hunc diem etiam ex nobilioribus, quæ quotannis externo semine grandianatos filios maritis supponunt, rursusque post partum rede-

DE LENONIA

unt ad alternam adulterorum satietatem, nequis
res M. Agrippæ Iulia, quæ nisi plena naui vecto-
rem non recipiebat: Atq; surrexit his temporibus
ex theologorū schola inuictus hæreticus, qui has
Lycurgi & Solonis leges assereret licere etiam in
ecclesia, Martinus Lutherus: quod vos ideo scire
volo ne putetis nō etiam theologos esse lenones:
Ipsa siquidem sacra bibliorum eloquia (si fas est
dicere) lenociniorum stratagemata habent, vt in
socrū Ruth, & in Ionadab, quem vocat scriptura
virum prudentem, atq; in Achitophel potenti cō-
siliario manifestum est. Quin & Abrahā cum ci-
set illi vxor Sara pulchra & iuuenis & peregrina
rētur apud Aegyptios, ait illi: Noui q; pulchra sis
mulier, & cum viderint te Aegyptij, dicent: vxor
illius est, & interficient me, & te reserua bunt: dic
ergo obsecro quod soror mea sis, vt bene sit mihi
propter te, & viuet anima mea ob gratiam tuam,
& ita tandem sublata est Sara in domum Phara-
onis, & Abraham bene vsi sunt propter illam: Eo-
dem stratagemate apud regem Palastinorū A-
bimelech vsus est, vtriusq; regibus sed diuersis tem-
poribus coniugem suam ad concubitum vsq; per-
mittens: fecit idem Abrahæ filius Isaac, atq; ita
etiam sanctorum exemplis, ars lenociniorum illu-
strata est: Proinde a dijs, abs heroibus, a legistato-
ribus, a philosophis, a sapientissimis viris & theo-
logis, a principibus, ipsisque religionis capitibus
cultā & cohonestata: Lenones fuerunt Pan deus
atq; Mercurius, ipseq; puer Cupido: leno fuit he-
ros ille Vlysses, leno fuit legistator Lycurgus, &
sapiens ille Solon, qui primus lupanaria ædifica-
uit, & meretriculas iuuentuti prostituit. Sed & re-

DE LENONIA

centioribus temporibus Sixtus pontifex maxi-
mus Romæ nobile admodum lupanar extruxit:
leno fuit imperator ille Heliogabalus, qui domi
sux meretricum cohortes aluit, amicisq; & seruis
exhibuit: iam vero etiam reginarum carerātq;
principum & dominarum nonnunquam id curæ
est, atque regum matres nonnunquam filiorum
suorum lenæ sunt: neq; præterea optimates magi-
stratusq; id officij abhorrent, quippe lenones o-
lim fuerunt Corinthij, Ephesij, Abideni, Cyprij,
Babylonij, et multi alij magistratus, qui in ciuita-
tibus suis lupanaria construunt fouētq;, non nihil
ex meretricio questu etiam aerario suo accumulā-
tes emolumentum: quod quidem in Italia non rarū
est, vbi etiam Romana scorta in singulas hebdo-
madas iulium pendunt pontifici, qui census an-
nuus nonnunq; viginti millia ducatos excedit: a-
deoque ecclesiæ procerum id munus est, vt vna
cum ecclesiarum prouentibus etiam lenociniorū
numerent mercedem. Sic enim ego illo supputan-
tes aliquando audiui: habet (inquirentes) ille duo
beneficia, vnum curatum aureorum viginti, alte-
rum prioratum ducatorum quadraginta: & tres
putanas in Burdello, quæ reddunt singulis hebdo-
madibus iulios viginti. Iam vero nihilominus le-
nones sunt episcopi illi & officiales, qui censum
pro concubinato a sacerdotibus quotannis extor-
quent, idq; tam palam, vt apud plebem ipsam in
proverbium abierit illa eorum concubinaria ex-
actio siue lenocinium, quo dicunt: habeat vel nō
habeat, aureū soluet pro concubina, & habeat si
velit. Sed in regno auariciæ nihil turpitudini ad-
scribitur, quod lucrū pariat. Natto toleratiōe cōmē-
tum, quo certa pecunia episcopis soluta, absentis

DE LENONIA

mariti uxor, præter adulteriũ (ut dicunt) offensam alteri cohabitare permittitur: quæ omnia tam manifesta sunt atq; frequentia, ut necire cogamur, episcoporum ne impudentia, an plebis patientia hæcenus fuerit ineptior: ut tandem opus fuerit Germaniæ principibus, inter cætera nationis illius gratamina, hæc quoque deferre: ex quibus quæ hactenus præsentio premuntur, elicere poteritis. Eiusmodi itaq; patronos habet ars lenonia, quibus tueantur artes meretriciam, cui in hunc usq; diem prohdolor Christiana: republica locus est, & in ciuitatibus publica theatra, immunitates, & stipendia concessa sunt, vnica illa contra diuinas leges atq; ipsius dei verbum humana ratiuncula siue potius lenonio commento militante, qua inquirunt, ut iuuenus egesto illic libidinis impetu, peiora conari delinquit. Tolle (aiunt) e republica meretrices, cuncta stupris, incestis, adulterijs permiscerentur: nulla matrona integra remanebit, nulla vidua pudicitia incolumis persistet, vix virgines ac vestales inuiolatas seruabuntur: hinc tandem impossibile esse concludunt, reipublicæ tranquillitatem sine meretricibus posse consistere: sine quibus tamen populus Israel olim per tot secula continentissime durauit, sicut præcepit illis deus: non erit meretrix neque scortator in filijs Israel: atq; præterea hæc spurcissimæ heresim etiam sub religionis specie ecclesiam insinuauit, ac Nicolaitarum heresim propagauit, qui ob vnam tantam zelotypiam vxores prostituebant, ac iuxta Iulii Platonica lege cõmunes habendas docebat. Quicunq; autem principes, iudices & magistratus lupanaria fouet, siue quouis modo permittit, etiam licet ipsi non scortentur, dicitur eis a dño ait Psalmista: Si videbas furem curtebas cū eo.

DE MENDICITATE

cum adulteris portionem tuam ponebas: hæc fecisti & tacui, existimasti inique quod ero tui similis, sed arguam te, & statuam contra faciẽ tuam.

De mendicitate Caput LXV.

Pertinet ad rempublicam simul atque religionem, etiam pauperum & ægrotantium rationem habere, ne quis delinquat propter paupertatem, & furetur, aut mendicando circumiens contagiosæ pestis calamitate ciues inficiat, aut fame pereat, in opprobrium humanitatis: quapropter pauperum xenodochia publico ære, insigni pietate, pluribus in locis instituta sunt, & priuatis diuitum eleemosynis indies locupletata. Publice enim mendicare & circumire ciuitates, ab initio semper vbiq; gentium omnibus legibus prohibitum fuit: Nam in veteri lege Iudæis a Mose præceptum est, omnino egenus & mendicus nõ sit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus, acriter statuit Iustinianus imperator, ut si quis laborare potens eleemosynis se immisceat captiuandus sit, & in seruitutem redigendus. In lege autem euangelica præcepit Christus quod superest dandũ pauperibus, ut nullus mendicus neque egenus in plebe remaneat, sed fiat æqualitas, sicut scribit Paulus Corinthiis, inquiens: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestra inopia sit supplementum, & fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multũ habuit non abundauit, & qui modicum, non minoraui: Et ad Ephesios scribens ait: Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret operando manibus quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Idem & Thessalonicensis iubet laborare manibus, & operam dare ut

DE MENDICITATE.

abundant, tanquam decretum illis statuens, ut qui nolit opati non manducet, secus autem agentibus communionem fidelium præcipiens subtrahendam: atque in epistola ad Timotheum condemnat eos qui mendicitatis quæstum arbitrantur pietatem. Ipsa etiam canonica pontificum decreta, solis illis pauperibus erogandas eleemosynas decernunt, qui laborare non possunt, quoscumque alios illas accipientes, inter prædones, fures, latrones, & sacrilegos connumerant: ipsi itaque autoribus docemur, non tam paupertati condolendum, quam mendicitatem ipsam detestandam. Artes vero quas pro explendo mendicitatis quæstu excogitant, ab omnibus execrandæ sunt, dum malunt ante templorum fores in humanæ naturæ iniuriâ, & contra diuinam legem letale frigus, dentium stridore vrentes æstus, ingentesque cruciatus, ut vix mortem ipsam excludant, spontaneæ perpeti: qui in xenodochiis pauperum stipe contenti degere, & malis suis mederi. Quodque magis execrandum est, inter hæc malorum tormenta insuper blasphemiam, maledici, contumeliosi, temulenti, deierantes, nonnunquam autem simulate orantes, sacra oia aut negligentes, aut conteminentes, ne Christum quem veneratione colentes, ut spectantibus non Christi martyrum præ se ferant imaginem, sed infernalium manium damnatorumque representent cruciatus. Est aliud mendicantium sceleratissimum genus minime miserandum, eorum videlicet, qui visco, farina, cruore, tabe, super incrustatis vulneribus & superinductis stigmatibus, sese totos ulcerosos cancerososque pingunt: alij alijs confictis morbis, varijs præstigijs, spectantibus se miserabiles mentiuntur. Sunt alij qui votorum & peregrinationum præ-

DE MENDICITATE.

ætu provincias obambulât, laborem ex industria fugientes, otiosa paupertate ostiatim mendicantes: atque si interim ne cum regibus quidem vitam commutare velint, modo illis liberæ est quolibet & velint vagari, quodcumque collibitum est facere bello & pace, ubique tuti ab exactoribus, a publicis oneribus, a seruitutibus, a censuris civilibus, vndique & ubique liberi, nec pro fraudibus dolis, imposturis, furtis, iniurijs in ius vocati, et velut dijs sacri ab omnibus inoffensi: atque tamē ex illorum ordine non minima nascitur pernicijs, ingentiaque prodeunt facinora, dum prætextu mendicitatis ciuitatum & prouinciarum explorant secreta, dum fraudibus & dolis exercitati hostiles deferunt referuntque tabellas, ad oim proditiouem genera instructi. Ab ipsis nonnunquam incensæ vibes, quod proximis annis ipsa Gallia atque vix Tridentis experta est: nonnunquam ab ipsis corruptæ aquæ, infectæ fruges, venenata pabula, & seminata peste ingens hominum strages facta est. His adnumeranda sunt gætes illæ quas Cynganos vocant. Quas aliena iuuant, propriis habitare molestum, Fastidie patrium non nisi nosse solum. Hi enim ex regione inter Aegyptum & Aethiopiã oriundi de genere Cus filij Cam filij Noe, adhuc vsque progenitoris maledictionem luunt, per vniuersum orbem vagantes, extra ciuitates in agris, in triuijs, tentoria erigentes, latrocinijs, & furtis, deceptionibus, & permutationibus, atque ex chiroantica diuinatione oblectâtes homines, ipsi fraudibus victum mendicant. Volaterranus hos Vxios esse putat. Perfidis populos secutus Scilarem, qui Constantinopolitana scripsit historiam. Hic enim dicit Michæ-

DE MENDICITA TE.

lem Traulum imperatorem ex vaticinio Vxi-
 rum adeptum fuisse imperium, quæ secta per Me-
 siam atq; Europam sparsa, passim omnibus fu-
 tura prædicebat. Polydorus Assyrios atq; Cilices
 affirmat. Iam vero hæc validæ mēdicatæ lucis,
 non inter prophanos modo & extremæ fecis vilis-
 simos nebulones hospitatur, sed etiam in religio-
 nem, in monachorum & sacerdotum vsq; ordinē
 conscendit. Hinc ille fratrum monachorum, care-
 torumq; quæstuariorum sectæ natæ sunt e quoru
 numero sunt, qui malefica religionis specie, diuor-
 rum (vt aiunt) reliquijs circumferentes, aut insidi-
 osa sanctitate pietatem præ se ferentes, cum mul-
 tis confictorum miraculorum appēdicibus, diuo-
 rum iras comminantes, indulgentias & dispen-
 sationes pollicentes, eleemosynarum præextu ve-
 nantur diuitias: atq; provincias peragrantes, ab
 incautis rusticis, ac credulis mulierculis supersti-
 tiose attonitis, ouem, agnum, hædum, vitulum,
 porcum, pernas, vinum, oleum, butyrum, triticū,
 legumina, lac, caseos, oua, gallinas, lanam, linū,
 etiam pecunias corradentes, vniuersam regionē
 deprædantur, ac onusti opimis spolijs, domum re-
 deunt: vbi a suis magno omniū applausu accipi-
 untur collaudanturq; q; simplici plebi priusq; mu-
 lierulis tam religiose impoluerunt, putantq; per
 huiusmodi mendicitatis artes, insignesq; fraudū
 versutias, sese deo atq; sanctis gratissima offerre
 sacrificia, quoties ad istum modum onusti præda
 magno populi dispendio ac reipublicæ detrimen-
 to, sui famulitij satellites saginent otiosos, ipsa mi-
 sericordiæ opera quorum præextu tanta donaria
 illis conferuntur penitus posthabentes, negligē-
 tes, & contententes. Lulit olim istorum fabulā

DE MENDICITA.

Apuleius in suo asino de sacerdotibus deæ Syriæ
 Accedunt istis multæ admodum ex fratrum mē-
 dicantium atq; beguardorum (vt vocant) nume-
 ro, qui postergata professionum suarum sanctimo-
 nia, quæritum cum pietate commutarunt, ac si nō
 in aliud religionem professi sint, q̄ vt sub pauper-
 tatis titulo liceat illis impudenti mendicitate quo-
 cunq; peruolare, & perfricata fronte, importuna
 hypocriti vndiq; pecunias corradere, nullius que-
 stus pudere, ac insigni sycophantia in choro, in fo-
 ro, in templis, in scholis, in aulis, in pallatijs, in pu-
 blicis & priuatis colloquijs, in confessionibus, in
 disputationibus, in cōcionibus, e subfellijs, e cache-
 dris, e pulpitis, e suggestis impudētia suæ arcibus,
 spargere in vulgus, indulgentiarum merces ven-
 dere, sua benefacta emeriri, ceremonias: et a mer-
 catoribus, vsurarijs, & a nobilibus prædonibus,
 male partorum prædam extorquere, & a crassis
 ciuibus, ac indocta plebecula, superstitiosissq; ani-
 culis emungere nūmos, ac serpentis exemplo stul-
 tas mulierculas primum allicere, & per illas sibi
 aditum parare ad fallēdos viros, qui cum affecta
 vestium vilitate ostentant paupertatem, & vo-
 ciferando prædicant spernendam pecuniam, fu-
 giendam ambitionem, ipsi nihil magis curant, q̄
 vt plurimum pecuniæ possideant: atq; ob id cau-
 sæ mare & aridam circumeunt, omnium domos
 & tabernas penetrāt, nec sacra nisi pro mercede
 ministrant, eleemosynasq; tyrannice tanq̄ tribu-
 tum postulant, omnium negotijs se miscēt, com-
 pingunt matrimonia male cohærentia, interuer-
 tunt testamenta, cōponunt lites, reformant sacras
 virgines, sed omnia hæc non nisi suo compendio:
 hæc sunt artes fratricæ, quibus pleriq; illorum in

DE MENDICITATE.

tantam excreuerunt auctoritatem, vt timorē sint
 ipsis pontificibus & monarchis, diuitiasq; plu-
 rimum mercatorum opes ac principum thesauros con-
 gesserint, & multis aureorum millibus mitras &
 capella mercati sint, summumq; pontificatum
 ingentibus pecunijs ambierint: Tanta potest re-
 ligiosa illa mendicitas: Cumq; ingentes posside-
 ant pecunias, pleriq; interim se veram paupertate-
 m, & plusquam euangelicā perfectionem præ-
 stare ostentant, si hanc nudis digitis non contre-
 ctant, sed habeāt suam sudam, qui illorum gerat
 loculos & rationes reddat: Interea dicere ausi si-
 cut Petrus & Ioannes, argentum & aurum non
 est mecum. Quod si hic non mentirentur, & fide-
 lis sit sermo illorum, haberent etiam ius dicendi:
 surge & ambula: & cum beato patre Francisco
 a pecunijs pariter & vitijs nudato imperarēt cre-
 aturis & obedirent, aquam in vinū conuerterēt,
 flumina siccis pedibus transirent, rabidos lupos
 mansuetos redderent, hirundinum garritum solo
 iussu compescerent, falconem veluti gallum exci-
 tatorem redderent, igni præciperēt, & multa eius
 generis, quæ sanctus ille vir miracula fecit, per-
 gerent: sed non faciunt hæc omnes, qui dicunt: do-
 mine, domine: & velut Stoicę simiæ exterius dum
 taxat Christi & Francisci insignia & vestes ge-
 runt, voluntatem autem et testamentum illorum
 non obseruant. Scripserunt contra istos quondam
 Richardus episcopus Armachanus, & Malleolus
 præpositus Tigurinus, & Ioannes episcopus Car-
 motensis, & pleriq; alij commemorerunt: Quorū
 scripta tolerabiliora forent, si non adeo religio-
 sam hanc mendicitatem, sed illius abusum dun-
 taxat damnassent, verū de his modo satis sit, vt

DE OECONOMIA IN GENERE.

ad vltiora progrediamur.

De oeconomia in genere.

Caput LXVI.

SVb reipublicæ administratione continetur
 etiam oeconomia, quæ est domestica quædā
 reipublica, & non nisi monarchia quædam
 priuata: sed eius species plures sunt: Nam quædā
 regia, siue aulica: alia satrapica, siue castrēsis: rur-
 sus alia publica, seu cōmunitatis, siue conuentua-
 lis, siue sodalitia: alia deniq; priuata, seu monasti-
 ca: Hæc itaq; docet quomodo vxor, filij, affines
 familia, serui regendi sunt: quomodo tuenda am-
 pliandaq; domus ac possessio, vnde sumptus cor-
 radendi: Præterea quicquid est astutiæ de prouen-
 tibus, moneta, portorij, vectigalibus, decimis,
 vsuris, foenoribus, monopolij, et quicquid est cō-
 parandi lucri & vectigalis nouarum artium &
 inuentionum. Insuper quoque de sodalitijs, fœde-
 ribus, litibus, & bello, quæ omnia cum nec mo-
 dum habeant nec regulam, idcirco anomala di-
 cuntur. Quo circa oeconomia nec vere ars neque
 scientia dici potest, sed quædam ex hominum o-
 pinione, vsu, consuetudine, prudentia seu etiam
 astutia, constans domestica disciplina: ad quam
 sellularia opificia & artes mechanicæ omnes re-
 feruntur, quæ in lino, lana, ligno, ferro, ære, metal-
 lisc; varijs consistunt: seruiles quoque obsecunda-
 tiones, tonforum, balnearum, cauponum, &
 multiplices victus acquirendi, & rem priuaram
 amplificandi formæ, quæ nec ad præsidendi per-
 tinent auctoritatem, nec reipublicæ regimini vsq;
 quæq; conducunt, nihil diuinū, nihil liberale, nihil
 heroicū specularantes, quorū tantæ sunt, vt nume-

DE OECONOMIA IN GENERE

rari nequeant, & hæc omnes quidem seruales sunt: pleræque etiam sunt cognatis quibusdam vitijs infames, sicut aurigæ: nautæ, caupones loquacitatis vitio infames habentur, quia fabulis gaudent & rumores spargunt: similiter & tonsores & balneariores, & pastores: nam hos Mida fabula, & Syllæ Athenas obsidentis historia: illos vero Batifabella infames fecerunt: Sic etiam cantores, & tibicines, & citharcedi homines mercenarij, qui in conuiujs in aliorum oblectamentum musica instrumenta sonant infames sunt: sed nautarum vita omni cum infelicissima, tum pessima, quorum habitatio instar carceris est, victus asperrimus idem & immundissimus, indumenta spurca, & rerum omnium incommodas, perpetuum exilium, semper vagi, profugi, nescij quietis, semper vectorum rabie, incertis vendis iactati, æstus, frigoris, imbrium, fulgurum, famis, sitis, squa loris semper obnoxij: Accedunt ad hæc Scylæ, Charybdes, Syrtis, Simplegades, tot infesta maris pericula: præterea tempestates, quibus nihil est tristius & horribilius, & cum his omnibus pluribusque alijs malis continuum vitæ discrimen: cumque nautæ hominum omnium sint infelicissimi, sunt simul omnium mortalium scelestissimi. Sed inter tam multas mechanicas artes, mercatura, agricultura, militia, medicina, cauitidica, potiores partes tenent, de quibus inferius per ordinem dicemus: Sed prius generalia œconomiae fundamenta discutiamus.

De œconomia priuata.

Caput LXVII.

Priuata œconomiae vis tota in coniugio est, vnde Metellus Numidicus censor, cum populum Romanum ad matrimonia capellenda

DE OECONOMIA PRIVATA.

adhortaretur, Si sine vxore possemus Quiritese esse (inquit) omnes, ea molestia careremus: sed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis satis commode, nec sine illis villo modo viuui possit, saluti perpetuæ potius quam breui voluptati consulendum est: hæc ita narrat Aulus Gellius, neque enim sine vxore villa domus aut res domestica stare & durare potest, nam sine vxore nec extendi progenies, nec vocari hæres, nec appellari hæreditas, nec esse propinqui, nec patrifamilias dici potest: Qui vxorem non habet, domum non habet, quia domum non figit: et si habet, moratur in ea vt peregrinus in diuersorio: qui vxorem non habet, etiã si locupletissimus sit, nihil fere habet quod suum sit, quia non habet cui possit relinquere, nec cui confidere, omnia sua patent insidijs, furantur illum serui, defraudant socij, contemnunt vicini, negligunt amici, insidiantur propinqui, filios si quis habet extra coniugium, sunt sibi ignominia, neque nomen familiae, neque auorum imagines, neque opes suas veterantibus legibus illis relinquere potest: ipse que simul ab omnibus publicis muneribus & honoribus legislatorum omnium consensu propulsus est: neque enim dignus est regere ciuitatem qui domum regere non didicit: nec gubernare rempublicam, qui rem priuatam & familiarem nunquam cognouit, quæ est illius verissimum exemplar & imago. Nouerant hoc Græci, qui cum Philippus Macedo dissidentes eos pacare studeret, et Leontinus Gorgias de Græcorum concordia librum recitasset in Olympia, vtrunque respicientes irriserunt, quod alios concordare studerent, qui domi suæ nullam concordiam stabilire possent. Erant enim Philippo domi dissidentes filius & vxor.

DE OECONOMIA PRIVATA.

giæ autem vxor & ancilla: quorum ergo præsumpta prudentia & autoritas domesticas rixas sedare non poterat, nec illos exteriores discordias sapienter posse componere putabant. Qui igitur ciuitati & reipublicæ præficitur, nisi seipsum & domum suam remque priuatam regere sciat, is plane inauspicato præficitur. Denique hic vnica vitæ status est, in quo homo in diligenda vxore, educandis liberis, & regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam omnium ducere potest felicissimam: in qua si quid cadat oneris & laboris (cadunt autem per multa, neque vero vita vlla sua cruce caret) certe hoc vnicum illud onus leue & suaue iugum est, quod in coniugio est, si modo tales sint coniuges, quos non auaritia, non fastus, non dolus, non fraus, non insana libido, sed deus ipse coniunxerit, ut relinquat homo patrem, & matrem, & filios, & fratres, & affines, & adhæreat vxori suæ, cuius amor omnium aliorum dilectionem superare debet. Sic Hector videns excidendum Ilium, non patentem, non fratrum, non sui ipsius sollicitudine angitur, quantum charæ coniugis. Sic enim ait apud Homerum:

Haud eadem dubito quoniam concidet Ilium ingens,
Et Priamus Priamique ruet plebs armipotentis,
Sed mihi nec populi nec charæ cura parentis,
Nec Priami regis tantum præcordia rodit,
Nec germanorum, quamuis multique probique
Ense sub hostili vitas in puluere ponent,
Quam me cura tui coniunx charissima vexat.
Fateor peruersas nuptias multas comitari angustias
& mala multa, cuiusmodi quondam recensuit Socrates, perpetuam sollicitudinem, ex cruci-

DE OECONOMIA PRIVATA.

antem zelotypiam, contextum querelatum exprobrationem dotis, graue affinium supercilium, alieni matrimonij subcensuras, varios sumptus, incertos liberorum euentus, nonnunquam orbitates, interitum generis, hæres alienus, & dolores in numeri: adde nullam vxoris electionem, sed qua liscunque euenerit habenda, si iucunda, si stulta, si peruersis moribus, si superba, si sordida, si deformis, si impudica, quocumque vitij est post nuptias discitur, vix autem nunquam emendatur. Sunt peruersarum nupriarum non modica exempla: Marcus Cato Censorius ætate sua Romana reipublicæ facile princeps, & qui bello & pace parem vix habebat, cum iam senex Salomii cuiusdam viri inopis & obscuri filiam adolesculam duxisset vxorem, illa sese contumaciter gerente, domi suæ omnium autoritate carebat. Tiberius cum Iuliam Augusti filiam manifestis adulterijs infamem haberet vxorem, eamque nec castigare, nec deferre, nec repudiare, nec retinere auderet, Rhodum secedere non sine famæ ignominia vitæque periculo coactus est. M. Antonius philosophus Antonij pij filia Faustina in vxorem accepta, a dulteram illam, ne de dote & imperio in certamen veniret, retinere coactus est. Verum omnia hæc incommoda non tam vxorum quam maritorum culpa proueniunt, nullis enim nisi malis maritis vxor contingere solet improba. De his ita philosophatus est Varro apud Gellium in quibus: Vxor vitium aut tollendum aut ferendum est: qui enim tollit, hanc sibi commodiorem præstat: qui fert, ipse sese meliorem reddit. De his in declamatione nostra de sacramento matrimonij latius locuti sumus. Iam vero & filiorum educatio non omnibus recte cedit, quorum plurimi male

DE OECONOMIA PRIVATA.

audientes, vel rebelles parentibus, alij eisdem eti-
am infesti, alij infani & vecordes contingunt
alij hebetes & crassi, alij per vitiorum omnium
præcipitia vitam gunt & patrimonia luxu, libi-
dine, & alea evertunt: alij parricidæ, quales Ale-
meon & Oretes & P. Malleolus, qui matrem oc-
ciderunt. Ipse etiam Artaxerxes Mnemon, Iulce
patis centum & quindecim liberis, magnam eorum
partem illi insidias parantem de medio sustulit.
Quocirca non inscite Euripides ait: & noster Ber-
nardus assumpsit bonum esse, incognitum carere
liberis. Ipse etiam Augustus felicissimus impera-
tor, propter filiam & neprem sæpe Homericum il-
lum versiculum ex clama re coactus est:

Coniuge non ducta natis vtinam caruissim.
De seruis etiam ait Euripides: domi nullus maior
inimicus, neq; peior, neq; inutilior, seruo. Et Demo-
critus inquit, Seruus necessaria possessio, non autem
dulcis. Et Petrarcha alicubi scripsit, Sciebam me
cum canibus viuere, verum venatorem esse nisi
admonitus nesciebam. Serui vocantur canes, sunt
mordaces, sunt gulosi, sunt latratores. Plautus in
Pseudolo naturas eorum ijs verbis exprimit, Pla-
gigera hominum genera, quorum haud quicquam
in mentem venit vt recte faciant: at cum est occa-
sio data, tene, clude, rape: hoc est eorum opus, vt
mauelis lupos apud oues relinquere, quam hos-
domi custodes. E. Lucianus in Palinuro ait, seruo-
rum in dominos semper prompta maledicta, fur-
ta, impositiones, fuga, arrogantia, negligentia, te-
mulentia, edacitas, somnolentia, tarditas, igna-
uia. Hinc factatum illud prouerbium, Totidem
domi hostes habemus, quot seruos. Sed nos illos se-
pe non tam habemus hostes, quam facimus, cum

DE OECONOMIA PRI.

In illos superbi, avari, contumeliosi, & crudelissi-
mus, & domi induimus animos tyrānorum, &
non quantum decet, sed quantum lubet exercere
volumus in seruos: de ijs ita loquitur Sirophilus
seruus apud Plautum in Aulularia:
Inique domini seruis vtuntur suis,
Et serui inique dominis nūc parent suis.
Sic fit neui tibi, quod fieri iustum foret:
Poenum, popinas, cellas promptuarias
Occludunt mille clauibus parci senes,
Quæ vix legitimis concedi natis volunt,
Serui furaces, versipelles, callidi,
Occlusa sibi mille clauibus referant,
Furtimq; raprant, consumunt, liguriunt,
Centena nunq; furta dicturi cruce.
Sic seruitutem vlciscuntur serui mali,
Risu, iocisq; sic ergo concludo quod
Seruos fideles liberalitas facit.

Multæ rei publicæ olim a seruis ingētia mala per-
pessæ sunt, testantur id seruilia bella a multis histo-
ricis descripta: sed Volsinensiu vrbs opulenta di-
uitijs, ornata moribus & legibus, olim seruorum
insolentiæ miserabile spectaculum præbuit: quæ
vbi cum seruis laxis frenis familiaris egisset non
nunq; etiam consilijs admisisset, tandem senatorum
admodum pauci ordinem intrare ausi, mox
vniuersam rempublicam occupauerunt, testamē-
ta ad arbitrium suum scribi iusserunt, cōiunia cœ-
tusq; ingenuorum fieri vetabant, ducebant filias
dominorum, postremo lege sanxerunt, vt supra
sua in viduis pariter atq; in nuptis impunita es-
sent, ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cuius casti-
tatem non ante aliquis de numero ipsorum deli-
basset: sic opulentissima vrbs, & quæ caput Car-
riæ habebatur, ob nimiam in seruos indulgenti-

DE OECONOMIA REGIA

am elementiamq; in profundum iniuriarū et turpitudinis decidit: Sublata seruorum enim disciplina (vt inquit Aristoteles in Politicis orationibus) domini in insidias veniunt, sicut Hilotæ in Lacedæmonios, & Prænestæ in Thessalos fecerunt.

De œconomia regia siue aulica Caput LXVIII.

SVperest vt regiam œconomiam, hoc est, aulicā breuiter explicemus: Est igitur reuera aula nil aliud quam collegium gygantum, hoc est, nobilium famosorumq; nebulonum conuentus, theatrumq; pessimorū satellitum, morumq; corruptissimorum schola, & execrabiliū scelertum asylum: vbi superbia, fastus, tumor, rapacitas, libido, luxus, liuor, ira, crapula, violentia, impietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, crudelitatis, & quæcunq; vspiam sunt vitia, moresq; corruptissimi, habitant, imperant, atq; regnant: vbi supra, raptus, adulteria, fornicationes principū et nobilium ludī sunt: ibi etiā principum regūq; matres nonnunq; filiorum lenæ sunt: ibi scelerum omnium procellæ, virtutumq; omnium inenarrabile naufragium: probus quisq; illic opprimitur, pessimus quisq; provehitur, simplices iridentur, iusti persequuntur, audaces & impudentes eriguntur. Soli illic prosperantur adulatores, susurriones, detractores, renuntiatores, calumniatores, sycophantæ, pseudoli, famidicæ, supplantatores, sycoptores malorum, cæteriq; tempestatum populi, quibus peruersissima quæq; facinora in professo sunt quorum vita omnis turpissima, quicquid vspiam est terribillarum beluarum peruersitatis, tora hec & omnis in aulicum gregem, quasi in vnum cor

DE OECONOMIA REGIA

pus confluisse videtur: illic ferocitas leonis, sauitia tigridis, truculentia vrsi, temeritas apris, superbia equi, rapacitas lupi, obstinatio vituli, fraudulencia vulpis, versutia chameleontis: varietas pardi, mordacitas canis, desperatio elephantis, vindicta cameli, timiditas leporis, petulantia hirci, immunditia suis, fatuitas pecudis, stoliditas asini, scurrilitas simiæ: Ibi furentes Centauri, ibi perniciosa Chimera, ibi insanientes Satyri: ibi fœdæ Harpyiæ, ibi improba Sirenes, Scylla que bifor- mes: Ibi horrendi struthiones: ibi voraces griphis, audiq; dracones, & quicquid satralium monstro- rum infelicisq; portenti vspiam super coacta natura: illic habitat atq; visitur: ibi omne virtutum genus suos patitur carnifices atq; tyrānos: In sum- ma aut nequitia, malitia, impietati insistendum, aut aula cedendum: Non impune licet nisi cum- fatis exeat aula, qui vult esse pius. Nullum ciui- tatis exitius malum contingere potest quā- potentis Principis aula hæc, vbi mouetur tanq; cometes malorum omnium prænuntia, ac velu- ti contagiosissima pestis, quocunq; applicat per- niciosissimam eladem secum fert, vnde cunq; mi- grat: insanabilia veluti eorum quos rabidus ca- nis momorderit, relinquit veneni sui vestigia. Co- mitatur illam perpetua rerum caritas, dum quis- que ex ea lucrum captare nititur, ex aucto rerum- pretio, quod nunq; postea remitti potest magno- detrimento: Comitatur & luxus cibariorum quo- introductis peregrinis epulis populus ipse patrios- cibos fastidire incipit, passimq; popina & gulæ in- dulgens, res suas turpiter absomit: Comitatur & fastus, quem dū ciues mulieresq; imitari conan- tur, & singulæ domus dispositionis suæ formulam

DE OECONOMIA RECIA.

habituque inde mutantur: Omnia sua in vestibus & pompam profundunt, sequitur corruptio morum introductis pessimis vitijs, perniciosissimum malum, iam vero recedens e ciuitate aula, heu, quædam caudam post se relinquit, hi adulteratas comperiunt vxores, illi stupratas, & vel abductas in scorta filias, alij supplantatos filios, alij corruptos seruos & ancillas, quid multa? sit lucus ingens, totaque ciuitatis facies immutata facta est, sicut facies meretricis: Scio ego famosam Galliarum urbem ea causa sic peruersam, vt vix aliqua ibi matrona pudica sit, vix filij nubant virgines, quin & Palatinum scortum fuisse summi honoris est, & seniores matronarum iuniorum lenæ sunt, eaque turpido sic inualuit, vt nullus verecundiae locus sit, vix maritis ipsis vxorum meretricatus curæ est, modo vt ait Abraham ad Saram, bene sit illis proter illas, viuantque laute ob gratiam illarum.

De nobilibus aulicis Caput LXIX.

Aulicus populus duplex est: Priores partes tenent satrapæ, nobiles inquam illi Tralones qui fastu, luxu, & pompa insaniunt, induiti purpura et bysso, & opere plumario, vestibus deauratis, & circumdatis varietate, quibus scorta placent, fracti curiisque corpore gressus: Et laxi crines, & tot noua nomina vestis. Hi vires omnes in Venerem frangunt, tum illorum ingeniosa gula est & gustus, per omnia cultum quærunt, epulantur splendide, dant & accipiunt conuiuia. Inter hos laudi plarumque ducitur, si illustri conuiuio sic sua prodigat semel, vt trimestri toto imprudenter mensas circumeant alienas: Ad istos vndique cõfluunt citharædi tibiae, & omne genus musicorum: mimi, histriones, paratitæ, meretrici-

DE NOBILI AVLICIS

ees, lenones, saltatores, venatores & huiusmodi prodigia hominum, alunturque canes, equi, lupicervarii, accipitres, cæteraque armatae aues, simia & phitraci, & si qua monstrata sunt ac naturæ probra: vti, leones, leopardi, trigides, colloquia eorum meræ nugæ, & otiosæ fabulæ, obirectant, deserunt, effutiunt, mentiuntur, aut veris falsa commiscunt, hi de canibus, de venatibus, de sylvarum ambitu, de ambage lustrorum, de venationum euentibus, multa fabulantur: illi de equis, de militia, & fortiter abs se factis multa mentiuntur, si adest qui inuideat æmulus, aliorum sermones obstrepèdo discutit, alias inferendo nugas, & quæ sibi putet laudè gignere, sua insolèter narrabit facinora, hunc alius sæpe de mendacio conuincit, & varijs scommatibus explodit, vnde totum tunc conuiuij colloquium frequenter in iram & cõtumeliam desinit, & veluti in cenaurorum conuiujs Bacchi munera non cessant, donec eliciat sanguinè: Ita & in istorum aulicorum conuiujs sæpe hospites redeunt cum cica tricibus, ac si hoc dicto inuitati videantur.

Quod superest latè bene gestis corpora rebus, Procurete viri, & pungnam sperare parati. Proinde vero summa istorum disciplina est obseruare tempora principum, ne quid intèpestiue illis ingerant, eaque nõ ab astris, a cælis, ab ephemeridibus captant, sed a vino, a prandio, a conuiuio, a venatione, ab accubitu, dum exhilaratus est princeps, & voluptratis alicuius cõpos, & quos alios molles aditus, & tempora norunt, tunc nouitatum musculos primum aspergunt, quibus principis aures titillant, deinde paulatim ad ea quæ cupiunt procedunt, inscriptum a natura sua habentes Aristotelis ad Calisthenem discipulum consilium,

DE NOBILIBVS AVLICIS:

hortantis: vt cum rege aut nunq̄ aut iucundissi-
me loqueretur, quo scilicet apud regias aures, vel
silentio tutior, vel sermone esset acceptior: Quod si
tunc cuius illorum princeps aut rex arriserit, &
ad id quod loquitur annuat, si gratum quid quod
dixerit aut fecerit, si illi quid crediderit, si illum cō
fabularorē secum secreto abduxerit, atq; alijs non
ita profecto magnus tunc erit ille in oculis homi-
num iamq; omnia audebit, mordebit omnes, ride-
bit omnes, floccipendet omnes, detrahet clancu-
lum, reprehendet palam, loquetur grandia, nihil
non audebit, quo metuant eum omnes; conculca-
bit inferiores, cōtemnet pares, superiores dedigna-
bitur, honorem & adorationem exiget, etiam per
contumeliam, totus tumet, & effertur, & poten-
tiam adfectat:

Libertas scelerum est virtus, & summa potestas:
quisq; illi non arridit nō applaudit etiam cū ma-
lesecerit. ilico reus est: nā aut fortunæ eius inuide-
re, aut officio eius non deferre iudicabitur: neq; ij
tunc solum paribus inferioribusq; intesti sunt, sed
& principibus ipsi suis sæpe perniciosissimi, qui-
bus faueritatis, prudentiæ, correptionis, & cōsilio-
rum imagine perditissime adulantur: & in nefan-
da scelera sæpissime impellunt: quemadmodum
apud Lucanum

Curio instigat Cæsarem.

Quid tam lenta tuas tenuit potentia vires

Conquerimur: deerat ne tibi fiducia nostris

Dum manet hic calidus spirātia, corpora sanguis

Et dum pila valent forres torquere la certi,

Degenerem patiere togam regnumq; senatus?

Similes Alexander Magnus habuit instigatores,
qui illum sua pte natura insanientem magis ma-

DE PLEBEIS AVLICIS

gissq; in bella & cædes incenderent. Tales habuit
& Roboam Salomonis filius consultores, tales ha-
bent & nostri seculi principes, qui morem geren-
tes illorum cupiditatibus, illis ad omne scelus pa-
rent hortanturq; aut sic dissuadent, vt fortius im-
pellant, dum rationes suas tam futiles & infirmas
opponunt: vt sic se conuictos passi credulorū prin-
cipum confirmet errorem: vtroiq; sic decipien-
tes, ut non possint argui, sed de prodicionis perfidi-
dia insuper gratiam mereant: tales hodie habet
Gallorum rex Franciscus ad mala consilia nimi-
um promptos, qui illum contra Cæsarem in oēm
perfidiam ac tyrannidem libenter impellerent,
atq; ij interim optimi habentur atq; fideles. Hæc
de nobilibus aulicis hætenus, quorum qui vnum
offenderit omnium cæterorum reus est.

De plebeis aulicis. Cap. LXX.

Vnt adhuc quidā plebei aulici homines im-
probi animi, qui nulli in vita præesse sciunt,
sed ipsi subiectione continua gaudent, ij circume-
unt nobilium domos, illisq; parasitantur, mensi-
uientes alienis, Et bona summa putant aliena
uiuere quædra: omnibus idcirco obsequuntur, omni-
bus adulantur, omnibus parasitantur, & omnibus
omnia fieri student, plures q̄ Protheus species men-
tientes, atque in plures formas sese vertentes, quo
potētorum fauorem sibi conciliant, conuiuarum
sermone explorare student, vt habeant quod re-
nuncient: dissidētium aut secretis rumusculis vul-
pina astutia inquirunt, eosdemque nunc ad ami-
cos, nunc ad inimicos perferunt: vtrisque se gra-
tos præbentes, dum sunt vtrisque perfidi: eorū ma-
gis prodicionibus idonei, quo ob imaginem simi-

DE PLEBEIS AVLICIS

placitatis minus habeantur suspecti, quumq; nul-
lum facinus sceleratius habeatur q̄ prodition, nul-
lum tamen ad diuitias & dignitates in aula com-
parandas vtilius ac compediōsius, ipsisq; aulicis,
etiā regibus acceptum gratumq; magis, adhe-
rent itaq; nobilium liminibus, & Scire volunt se-
creta domus atq; inde tūmeri. Quod si semel fuerit
turpitudinis aut proditionis alicuius cōscij, iā eua-
serunt, iā caput extulerunt, nam: Charus erit Ver-
ri qui Verre tempore quouis accusare potest. Iam
familiaritas immo necessitudo quādā nobiliorū
contracta est, qua freti ad ea quæ desiderant faci-
le accedunt: Primū itaq; querunt vt in matricu-
la aulicorum inscribantur, idq; illis vel sine stipen-
dio satis est, siquidē sola inscriptio etiā absc̄p̄ sa-
lario quæstiosa est, & suam prædam habent: dein
de potentes quoscūq; captare nō diffidunt, quos
tunc sollicitant blanditijs, instant obsequijs, & se
muneribus ingerunt ratiōe cōsortij, aut alia qua
uis arte, & quæcūq; ab alijs aut periculorū metu,
aut laborū intolerātia, aut lucri penuria relinquitur,
isti auidissime querunt, vigilāt dies & noctes
peregrinantur, & susceptas ferunt referuntq; lega-
tiones & literas, labores immensos a d̄grediūtur
& perferūt, & audēt quid breuibus Gyaris et car-
cere dignū, donec ijs meritis aut scripijs præficiantur,
aut consignandi suscipiant officij, aut ærarij
custodiā obtineant, aut census varia ratiocinia il-
lis cōmittantur. Iāq; egressi laborū angustias, nul-
lū obsequiū eorū amplius gratuitū est, sed omnia
deinceps ad pretiū venalia habēt: & cū nouo ho-
nore, mutatis moribus, oim quæ retro sūt obliti in
antiora pēdentes, priora sua cōtemnunt, vlti-
ora concupiscunt, avaritiāq; cōtracti ad prædam

DE PLEBEIS AVLICIS.

strepitumq; lucri omnia vertunt, fide parci, ver-
borum prodigi, blandi pariter & insidiosū, sermo-
ne obscuri, & oraculorum instar ambigui, quic-
quid vident, quicquid audiunt, quicquid dicitur,
quicquid agitur, coniectant omnia in peiorē par-
tem, sibi soli fidunt, se solos amant, sibi soli sapiūt
nullius fidei aut amicitiaē credunt, sodalitatē nul-
lam nisi lucri causa colunt, commodum propriū
omnibus præferunt, amicos, hospites, propinquos,
socios, quicūq; lucrum non a d̄ferunt, tanquam
steriles arbores despiciūt: pristinos sodales si q̄s eo-
rum occurrat, prætereunt, quasi ne norint quidem
si quis illorum implorat opem, hunc verbis & pro-
missis abunde pascunt, plusq; promittunt quam
præstant, si nihil attulerit auxilio destituunt, &
vel causa spoliāt, gratiam omnem venalem ha-
bent, virtutem omnem contemnunt, aliorumque
laudes diuersis sententijs frangunt, & post terga
artificiose cuilibet detrahunt, ipsi neminem sine
exceptione laudant: quemadmodum orator ille
Iulium fortunatum (aiebat) fateor virum fortem
& quem constat strenue egisse quam plurima, q̄
tamen pacto iudicium repetundarū apud iudices
iustos euaserit, mirarer quidem si vis eloquij eius
mihi esset incognita. Et alius:

Felix & nato felix et coniunge Protheus;
Et cui si demas iugulati crimina Phoci Omnia cō-
tigerant. Præterea aulicis muneribus vulturum in-
star, semper inhiant, vnde cūq; venantur prædā,
eamq; quibus possunt, veluti Phineo obsonium,
vel ipsis e faucibus Harpyiarum instar præripi-
unt. Aemulorum calamitatibus gaudent, nullius
malo compatiuntur, nulli promissa se debere pu-
sāt, nisi pro sua libidine, nulli gratiam referūt, sed

DE PLEBEIS AVLICIS

omnes pariter aut beneficio indignos iudicāt, aut negligentia praterunt, nōnullos odio compellant, sed in odio gratiam fingunt & dissimulant nā prater principem aut regem nullum alium obsecrāt, aut verentur, sed ne hos quidem, nisi aut metu, aut pro compendio. Cumq; iam ad canos vsq; in proditionibus, in fraudibus, in ærumnis et laboribus ysati, an xris his sordibus ingentes opes, sublimelq; honores corripuerunt, tunc fasq; nefasq; cōfundunt, vt filios non tam honoris q̄ rapinæ simul & iniquitatis relinquunt hæredes.

Sic serpente ciconia pullos

Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta,

Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis:

Sic leporem aut capreā famulæ Iouis & generosæ

In saltu venantur aues, tunc præda cubili

Ponitur, inde autem cum se matura leuabit

Progenies, stimulante fame festinat ad illam,

Quam primo rupto prædam gustauerit ouo.

Atq; hæ sunt plebeior; aulicor; artes, quibus multi ex infima hominum sece ad amplissima munerera, quæsturas, dignitatesq; conscendunt, proximamq; apud principes & reges suos autoritatē adepri, diuitias principibus pares cōstant, regiaq; extruunt palatia: dum interim nobiliores illi aulici sua omnia in scorta, in aleas, in venationes, in equitia, in conuiuia, in pompas, in vestes, in fastu profundūt, terras, castra, possessiones, patrimonia decoquentes: quæ tunc plebei isti emunt, in nobilissimum locum his suis scelestissimis artibus succedentes.

De mulieribus aulicis, Cap. LXXI.

DE MVLIER. AVLICIS

HAbent & aulicæ mulieres sua vitia, omnino enim non paucas videremus corporis dotibus & forma elegantia spectandas, scitu las & nitidas & venustas: Insuper vestimētis purpureis & aureis, & gemmeis monilibus exornatas, sed nō omnibus est cernere quam turpissima monstra sub formosis illis pellibus sæpe latent: Hinc aptissime Lucianus illas Aegyptijs tēplis comparat: illic enim ipsum delubrum forinsecus pulcherrimum est, simul atque maximum sumptuosius lapidibus exstructum atque compositum: ceterum si intus deum requisieris, aut simiam inuenies, aut ciconiam, aut hircum, aut selem: Ita est de illis aulicis puellis atque, dominabus, quæ a prima ætate, a teneris annis, in molli otio, saltationibus, & omni luxu enutritæ, pessimisq; disciplinis ex aulicis illis a morum libris, prauissimisq; luxus, libi linum, adulteriorum, fornicationum, lenociniorum historijs, comœdijs, nouellis facetijs, canaliculis imbutæ, veluti ex nutrice perniciosissimos mores suxerunt, leuitatem, insolentiā, arrogantiam, morositatem, impudentiam, obscenitatem, contentionem, contradictionem, pertinaciam, vilitatem, astum, vafri ciem, petulantiam loquacitatem, procacitatem, & turpem concupiscentiā: habent linguas quibus silentiū poena est, habet labia ad omnem loquacitatem armata, quibus sermones producunt, otiosissimos ineptissimosq;, & non raro ijs qui audire coguntur molestos: quid enim illas in tam multas horas inter se loqui putamus, nisi stulta & otiosa? puta quomodo componenda coma, quomodo pectenda, quomodo tingendi capilli, quomodo fricanda facies, qualiter explicanda vestis, q̄ pōpa incendendū, assurgendū,

DE MULIERIBVS AVLICIS.

decumbendum, quibus, quo vestitu, fas sit incedere: quæ quibus loco cedere debeât, quot inclinatio-
nibus salutare, quæ ad quorum oscula venire, fas
aut nefas sit, quæ asino, quæ equo, quæ sella, quæ
curru, quæ lectica vehi debeant, quæ aurum, quæ
gemmas, quæ corollia, quæ torques, quæ inanes
quæ armillas, quæ annulos, quæ monilia ferre possint,
cætera quæ Semiramidarum legum nugamenta, nec desunt
seniores matronæ quæ narrent a se prociis olim adama-
tæ, quibus muneribus dignata, quibus blanditijs am-
bitæ, hæc de ea loquitur quem amat, altera ægre silet de illo quem odit,
& quæuis putat se cum aliarum admiratione dicere,
nonnunquam intempestiuus diceris, auribus
pudentissimis mendacijs sermonem infuleiunt.
Nec desunt inter illas intensissima odia, & acer-
ma iurgia, calumniæ, detractiones, sycophantiæ,
& quæcumque sunt malæ linguæ vitia: habent os
cellos, habent vultus, habent risus plena illecebri-
bus, habent nutus, habent gestus plenos lasciuia, ha-
bent astus, habent verba quibus decipiendos pro-
cos sollicitant, & munuscula extorquent, si illis an-
nulus est, si gemma, si monile, si ca tenula, quæ quod
id est subtrahunt blanditijs, aut extorqueunt preci-
bus, redduntque pro illis basia, suauia, oscula, am-
plexus, contractus, confabulationes, quæ illis pu-
blica merx & aulici amoris alimenta sunt. Pu-
det referre quæ secreta intra cubile probra sepe ge-
rantur, consecrato Hymenæo naturæ contumelia,
quæ cum vestem induerunt omnia contra xillæ &
occuluisse existimant, tales itaque qua fide cum
regitate postea erga maritos putabimus futuri
vxoress? O quanto dolore afficiunt bonos con-
ges, dum genus, dum dorem, dum formam, dum

DE MULIERIBVS AVLICIS.

aliena matrimonia illis continuo obijciunt, et iur-
tibus ac contumelijs obrundunt viros, conqueruntur
semper, dum domesticam & frugalem men-
sam spernunt, & aulicum luxum viris exprobrant,
ac delitijs & pompa assuetæ ornamentorum am-
bitione exhauriunt illorum opes, la befaciunt do-
mos, nonnunquam ad turpes & malos quæstus
miseros maritos impellunt, quibus dies noctes
que insidiantur mille fraudibus, simulatione, pro-
ditione, hypocrisi. Taceo externos amores, occul-
ta adulteria, suppositicios partus, ut alienos mine-
ta aduleria, proliis: quæ si semel ad odium vertantur,
zeleotypiam parabunt aut venena. Familiæ enim
(vt ait Heronymus contra Iovinianum) malæ
feminarum artes sunt, doli, fraudes, veneficia, ma-
la medicamenta, & magicæ vanitates. Sic Livia
virum suum interfecit, quem nimis odit. Lucilia
suum peremit zeletypia, illa sponte miscuit ac-
onitum, hæc improba furorem pro amoris poculo
propinauit. Adeo tutius est, quod ait Ecclesiasti-
cus, commorari leoni & draconi, quam cum mu-
liere nequam. Quisquis morigeram cupit habere
vxo-rem, ne ducat talem aulicam. Quæcumque mu-
lier velit probum habere maritum, ne nubat auli-
co. Sed iam nimium progressus est cum lingua set-
mo, dixit tamen, & iam non dixisse nonpos-
sum. Cæterum autem ponam manum meam
super os meum, & ijs alia non addam, quia de au-
la modo egredientes reliquas economiæ partes,
& quas diximus mechanicarum potiores disci-
plinas, mercaturam, agriculturam, militiam, &
reliquas examinemus.

De mercatura. Cap. LXXII.

DE MERCATVRA.

Mercatura ipsi quidem latentium suorum altissima indagatrix, manifestæ præde audissima vorago, nunquam habendi fructu felix semper autem quærendi cupiditate miserima: hanc tamen non modico respiciat auxilio esse, & ad externorum regum populorumque amicitias contrahendas accommodam, atque etiam priuatæ hominum vitæ perutilem, ac quodammodo necessariam præteritæ arbitrati sunt: quod & Plinius illam victus causa inuentam purat, quod circa etiam multi illustres simul ac sapientes viri hanc exercere non sunt aspernati, cuiusmodi (teste Plutarcho) fuerit Thales, Solon, Hippocrates: verum sicuti quasquæque scientias, & artes alias propter voluptatem admittimus, alias propter laborem æstimamus, alias propter virtutem honestatemque sectamur, alias propter veritatem iusticiamque veneramus: non tamen omnes illæ quæ multa necessaria, lucrosæ, iucundæ, laboriosæ, idcirco statim honestæ laudabilesque ac iustæ sunt. Sic et mercatorum, institorum, foeneratorum, trapesarum, collyntarum exercitia necessaria, utilia, & laboriosa sunt, tamen illiberales, sordidi, & improbi quæstus vocantur, quia illorum operosæ fraudes non arces venduntur emunturque, quod quidem (ut ait Cicero) non apti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non boni viri, sed versuti, obscuro, astuti, fallacis, & callidi officium est. Mercatores enim omnes & institores hic emunt ut alibi carius, & supra sortem vendant: atque ille melior qui lucratur magis quibus passim peculiare est mentiri, perierare, fraudare & imponere, nec vlla illis lucrandi ratio turpis: quin & legibus id sibi licere dicunt decipere secum contrahentes ad dimidium iusti pretij: nec

DE MERCATVRA

dubium esse potest, cum omnis eorum vita ad quantum, ad lucrum, ad diuitias adornata sit, illos eandem occasione turpia plurima, & dignas supplicio fraudes committere: nulli enim sine fraude ditescunt, & ut ait Augustinus, lucrum habere non poterit, nisi fraudem fecerit: Et plenius æquo, Laudet venales quas vult extrudere metces. Et alius Poeta canit.

Periurata suo postponit numina lucro

Mercator stygijs non nisi dignus aquis.
Hinc emit ille, vendit alter: hic portat, ille asportat: hic creditor, ille debitor: hic soluit, ille recipit: alter rationes scribit: oēs autem perierant, fraudant: fallunt, nec animæ, nec corporis, nec fortunæ vili periculum excludunt: modo lucrum sperant, nec cognationes, nec affinitates, nec amicitias vlla fide nisi sola vilitate colunt: sicque oēs per omnem ætatem post lucrum, post diuitias currunt, ac si alibi laborum requies vitæque solatium nequeat inueniri. Impiger extremos currit mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa per ignes: At vero cuiusmodi fraudes committant mercatores in lana, in lino: in serico, in panno: in purpura, in gemmis: in aromatibus, in cara: in oleo, in vino, in frumento, in equis, in animalibus. Denique in omnium mercium genere, nemo est qui nesciat qui non videat, qui non palpiter, nisi qui forte illorum damna non senserit. Atque hæc minora mala sunt, longe his maiora superiunt. Ipsi sunt qui inuictis damnosis mercibus, & quæ ob raritatem, vel delicias a mulieribus & pueris appetunt, & quæ ad nullam vitæ faciunt necessitatem, sed curant ad luxum, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad mollietatem, ad voluptatem ab ipsis vitæque vitæ finibus,

DE MERCATVRA

Veluti laqueos importantes. Prouincias ac regna quotannis immensa spoliant pecunia, corrumpunt bonos mores, introductis peregrinis vitijs: ac sublato patrio ritu, semper nouis & externis rebus studentes, eam perditissimis implicant consuetudinibus. Ipsi sunt qui inicitis sodalitijs, contra ius, fas & leges monopolia exercent, omnia tentantes, excogitantes, explorantes, quibus multitudinis opes ad se contrahant, dum collectis pecunijs alios vincunt, alios praeueniunt, alios ex aucto rerum pretio deterrent, ac soli emunt omnia, quae deinceps pro suo libito soli vendunt quam maximi. Ipsi non raro ingenti aere alieno consarcinato, constituto alibi domicilio, inde vero profutura fide, verso solo, profugi, & sero aut nunquam redeunt, creditores fraudant, & ad desperationem, ac laqueum adigunt: Ipsi sunt qui chirographis & obligationibus implicant & expilant ciues, debitorumque radices adeo profundas, laboriosas, funebres, & ineuitabiles plantantes, ut euelli nequeant: sed in gyrum pullulantes, & ex debitis debita germinantes, ciuitates suffocant & euertunt: Ipsi in certum scenori & v suris incessanter dediti, totius publicae substantiam deuorant: ipsi nonnunquam numismata praecidunt, semper autem monetarum valorem utcumque suo lucro conducere visum est, nunc intendunt nunc remittunt, non absque totius reipublicae detrimento: Ipsi explorata principum secreta, ciuitatumque consilia, & patrios rumores, hostibus renunciant: nonnunquam etiam pacis mercede principum vitae insidiantur, ac nihil non pecuniae studio attentantes, facientes, patientes, venale habentes: omne eorum institutum non nisi mendacia, fuci, sermonum nebulae, explorationes,

DE MERCATVRA.

insidiae, fraudes deceptionesque manifesta: Hinc Carthaginenses mercatoribus distincta statuerunt diuersoria, nec ea illis cum ciuibus volebant esse communia: caeterum patebat illis in forum via: ad naualia autem & secretiora vrbis loca, ne aspectus quidem concedebatur: Graeci autem nequaquam intra vrbes recipiebant, sed quo ciues a periculi suspitione essent immunes, a pomerijs non longe forum venale statuebatur: Plaresque aliae gentes, mercatores ad se accedere prohibuerunt, quod mores deprauarent. Epidauri (teste Plutarcho) cum ciues ius Illyricorum commercijs improbos fieri animaduertent, veriti a peregrinorum contagione, corruptis ciuium suorum moribus, res novas ciuitatis suae excitari, vnum in primis grauem & circumspectum ex omni ciuium multitudine virum, in singulos annos eligebant, qui ad Illyrios accedere, & qua quisque suorum mandasset mercatorum atque contraheret. Vituperat mercatores Platonem, quod optimos inquinarent mores, & apud bene constitutam rempublicam lege cauendum censere externarum gentium deliciae, in urbem conportentur: ac ne quis a ciuibus minor quadraginta annis peregere proficiscatur: exteri autem ad suos remittantur, eo quod istiusmodi peregrinorum contagijs, ciues veterem patrum parsimoniam, priscosque mores dediscant, & odisse incipiant: ex quo vno vrbes plarumque redduntur deterrimae, omnique fortificationum, adulteriorum, luxus, & libidinum genere inquinatissimae: cuiusmodi Lugdunum & Antuerpia fama ussima hodie mercatorum emporia de se exempla praebent. Ipse etiam Aristoteles iubet omnino curam habendam, ne quid ciuitates aduentitiorum admixtione vitentur: mercatores au

DE QVAESTVRA.

sem, etsi sunt necessarij, non tamen in ciuium numero recipiendos: quos ideo etiam derestatur maxime, q̄ gaudeant mendacijs, & in ciuitatibus forā vexat, tumultus excitant, seruntq̄ discordias: Quin apud plerāsq̄ respublicas antiqua lex erat ne quis mercator magistratum gereret, nec in senatum, nec in consilium admitteretur: Porro mercatura a theologis sentētijs plane damnata est & a canonicis decretis, autoribus Gregorio, Chrysostomo, Augustino, Cassiodoro, Leone, omnibus vere Christianis interdicta: nam vt ait Chrysostomus, mercator deo placere non potest: nullus ergo Christianus sit mercator, aut si esse velit proiciatur ab ecclesia: Augustinus quoq̄ mercatores pariter ac milites ait veram poenitentia agere non posse.

De quaestura.

Caput LXXIII.

Mercatoribus nō multo meliores sunt quaestores, furā quoddam hominum genus, et vt plurimum seruile ac mercenarium, aut quod sub stipe operā locarit, rude ac ignauū, sed audax & impudens: nec nisi tenuia quaedam artificia, qualia par est tales homines nosse didicit, scribendi videlicet & supputādi, maxime autem furandi formulas, haud inscitas, ingeniosioresq̄ q̄ quae in vulgares cōperant latrones: ideoq̄ omnium qui viuunt hominum furacissimi sunt, & a solis digitis quibus talenta & milliones supputant opulēti, quos a deo viscosos habent, ac infinitis vncis hamis sic imbutos, vt pecunia omnis quantumcunq̄ leuis, fugax, labilis, anguillarum & serpentum instat lubrica, ab his contacta illi cohaereat, neq̄ facile queat auelli: hoc ipso tamen

DE QVAESTVRA

minus mali sunt, cum q̄ non nisi regum principū que ac potentum ararijs insidiantur: tūquae inde suffurantur, in scorta, in aleas, conuiuia, aedificia, atq̄ alendis parasitis, histrionibus, equis, canibus non illibenter expendunt. Aut seniores prudentioresq̄ facti, non raro filios nobis tales relinquunt, qui quae isti multis ex periurijs, rapinis, furtis, flagitijs paulatim & minutatim corraferunt, conuiuando, scortando, venando, aucupando, vestiendo: & ne quicq̄ ad explendas voluptates omittendo, rursus in multa fragmenta dissecantes simul omnia infelicitate profundant. Caeterum vero & quaestores ipsi scenus accipiunt, & dona extorqueunt, procrastinando debita compilant, cū capitaneis colludunt, fallum supputant, chirographa adulterant, & literas effictis sigillis resignant: numisma tamen nihil detrahunt, non unq̄ fucato metallo vitiant: ideoq̄ alchimistis plurimum amici sunt, atq̄ isq̄ illius vt plurimum sectatores, aut si desit ingenium saltem fautores sunt: Verum cum dicat Cicero mercatura ipsam si magna sit & copiosa, multa vndiq̄ apportans, et sine vanitate importans, non esse admodum vituperanda: Mercatores autem et quaestores tunc posse optimo iure laudari, si aliquando satiati questu, tandem ad colendos agros possessionesq̄ se contulerint: Ideo q̄ de Agricultura quid sentiendum sit, hic subiungemus.

De agricultura

Caput LXXIII.

Agricultura itaq̄ cui & pascio annexa est, & piscatio atq̄ venatio tanto apud primos in honore fuit, vt ne Romanos imperatores, potentissimosq̄ reges, et duces puduerit agros colere

DE AGRICVLTVRA

semina tractare, arbores inferere. Ad hanc se contulit deposito imperio Diocletianus, & dimissa regni administratione Attalus: Cyrus quoque in aegno ille Persarum rex gloriari plurimum solebat cum venientibus ad se amicis hortum ostenderet suis manibus conferrum, & arbores sua manu in ordinem positas: Sed & Seneca plantauit platanos, sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, nec alibi lubentius erat quam in agris: hinc illa nobilissimarum familiarum cognomenta Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, Pisonum, a multitudine videlicet horum leguminum.

De pastura Caput LXXV.

Simili ratione a pecorum pastionibus Iunij, Bubulci, Stratilij, Tauri, Pomponij, Vituli, et Vitellij, Portij, Catones, & Annij, Capreae orta sunt. Pastores fuerunt Romulus & Remus Romanae urbis conditores, e pastorebus ad imperium assumptus fuit Diocletianus Pastor fuit ipse Romanae potentiae tremendus Spartacus. Pastores erant Paris & pater Aeneae Anchises, & a Venere dilectus formosus Endimion. Polyphemus etiam & centum oculorum Argus. Ex ipsis denique dijs Apollo Admeti Thessaliae regis armenta pascit, & Mercurius fistulae inventor pastorum princeps fuit, atque eius filius, Daphnis, Pan quoque pastorum deus & Protheus pastor atque deus: atque (ut Hebraeorum patriarchas, iudices ac reges aliquos recensent) maximi inter eos viri et deo gratissimi pastores fuerunt, sicut Abeliustus, Abraham pater multarum gentium, & Iacob pater populi electi. Item Moses legislator & propheta deo familiaris, ac David rex secundum cor domini electus.

DE PASTVRA

Quin etiam apud veteres graecos, illustrissimus quisque pastor erat. Hinc alios Polyarnas, alios Polymelas, alios Polybutas appellarunt: videlicet a multitudine agnorum, ouium, et bouum nominibus imponentes. Sic etiam Italiam a vitulis nuncupatam (quos antiqui Graeci italos vocabant) nemo ignorat. Atque uterque Bosphorus Cimmerius & Thracius, atque Aegaeum mare, & Argos, Hippion nonne a bouistransitu, a capris, ab equis dicta sunt? Et numidia Aphricae prouincia a pacuis hoc nomen habet. Prima post Adae lapsum hominum in terris vita fuit pastorica, haec nobis praeter pecudum carnes varias, etiam lac, caseum, butyrum, in cibum, ac pro vestitu lanam, pelles, & coria, omnia profecto humanae vitae cum necessaria, tum utilissima, largitur, quae omnia sed post casum homini concessa sunt, cum antea ipsi solis quae a terra sponte prodibant fructibus, deus illum in paradiso vesci iusserat.

De piscatione Caput LXXVI

Accedunt ad haec piscatio atque venatio: Piscationis studium apud Romanos tanto in precio & celebritate habitum est, ut peregrinos & Italiae littoribus ignotos pisces e longinquis prouincijs aduectos nauibus, in mari Italico tanquam in terra fruges seminarent, arbitrantes non modicam in his reipublicae utilitatem versari: Praeterea piscinas et viuaria pretiosissimis piscibus referta magnis sumptibus instruxerunt, e quibus demum plerique Romani principes familiarum agnomina traxere, ut Licinij, Murenarum, Sergij, Oratarum: Hinc & Cicero Lucium Philippum atque Hortensium piscinarios appellauit, videlicet a piscinibus, Legimus & diuum Octavianum Augustum.

DE PISCATIONE

hamo piscari solitum, & Neronem (scribit Suetonius) piscatum rete aurato, e purpura & coccone xis funibus. Modi autem piscationum non admodum multi, nam retibus hamo, nassa, iaculis, rastro, veneno, quot quot sunt pisces capiuntur: Verum piscatio eo minus laudis habet, quo pisces dum alimentum, ne stomacho quidem viles, nec deos oblationibus accepti sunt: nemo enim vana piscum in sacrificijs immolatum esse audiuit,

De venatica & aucupio Caput LXXVII.

Similibus quoque quibus piscatio, ingenijs constant venatio & aucupium, additis insuper viribus corporis & indagine, variisque laqueorum, pedicarum, decipularumque ingenijs: adhibitis etiam, visco, aquilis, accipitre, canibus, a lupulo ceruatio, & plarisque alijs mansuetis feris, rapinae, venationisque aptis: Ars profecto detestabilis, studium vanum, certamen infelix, tantis laboribus & vigilijs de nocte ad noctem pugnare & saevire in bestias: Ars crudelis & tota tragica, cuius voluptas est in morte & sanguine, quam ipsa refugere deberet humanitas. Haec ab initio seculi semper pessimorum hominum peccatorumque praecipuum exercitium fuit, nam Cain, Lamech, Nimbroth, Ismaelem, Esau, robustos venatores sacrae literae prodiderunt, nec villos in vetere lege venaticae exercuisse legimus, nisi Ismaelitas, Idumaeos, & gentes quae non cognouerunt deum. A venatione tyrannidum initium fuit, quia commodiorem non reperit autorem cum qui in caede & carnificio ferarum & volucribro sanguinis deum naturamque contemnere didicisset: hanc tamen Persarum reges tanquam verissimam

DE VENATICA ET AVCV.

nam rerum bellicarum meditationem coluerunt, quia habet in se venatica bellicum quoddam & truculentum, dum rapacibus canibus obiecta fera, effuso sanguine, laniatis visceribus, voluptate praefertur, acerbissimamque mortem tanquam iocum summa cum voluptate spectat: interim ridetque crudelis venator, prostrataeque canum exercitu, aut laqueorum fraude, infelicem praedam, triumphantis instar magna comitatus caterua domum reducit, ubi tunc saeralis instruitur carnificina, solennique chironomia, praescriptisque vocabulis (neque enim aliter phas est) belua laniatur: insignis profecto venatorum stultitia, insigne bellum, cui dum nimium insistent, ipsi abiecta humanitate, ferae efficiuntur, morumque prodigiosa perversitate tanquam Actaeon mutantur in naturas beluarum: In tantam quoque plurimi illorum prorupere insaniam, ut hostes naturae fierent, quemadmodum de Dardano narrant fabulae. Inventores tam infelicis artificij extitisse narrantur Thebani, gens fraude, furtis, perurijs insignis, parricidijs & incestibus detestanda: a quibus eius exercitij praecipua ad Phrygios transmissa sunt, gentem aequae impudicam, sed stultam atque leuem, quos idcirco contempserunt Athenienses, & Lacedaemonij populi grauiores: Postea vero quam Athenienses interdixit venationis legem soluisset, artemque cum exercitio publice admittentes in rempublicam suam introduxissent, tunc primum Athenae captae sunt: hinc miror venationem a Platone ipso Academiae principis commendatam, nisi forte quae euentus aut propositi honestas necessitas hanc commendant non voluptas: quemadmodum aprum Calidoniae vastatorem confixerit Meleager, non voluptati suae,

DE VENATICA ET AVCV.

sed utilitati reipublice, patriam absuastatrice belua
 liberans. Et Romulus venabatur ceruos, non vo
 luptatis causa, sed necessitate alendi se et socios.
 Est & aliud venandi exercitium quod aucupium
 dicunt, minoris quidem crudelitatis, sed non mino
 ris vanitatis, hinc aucupes dicitur, qui videlicet aut
 aues venantur, aut per aues ludentes (quem admo
 dum ait Baruch propheta) in aibus celi. Auto
 rem illius ferunt Vlysem, quem primum post ca
 ptum silium armatas edoctasq; in uenatione aues
 Graciam intulisse narrant, vt videlicet essent no
 ua voluptatis solatia, his qui amissis parentibus
 Troiani belli damna sentirent: tamen filium The
 lemachum ab hac viuere iussit expertem: Tandem
 hanc exercitia, in se re vera seruilia & mechanica,
 eousq; euecta sunt, vt positis, quibusq; liberalibus
 studijs, hodie prima nobilitatis elementa sint atq;
 progressus, illis ducibus ad summum nobilitatis
 gradum perueniatur: hodieq; ipsa regum & prin
 cipum vita, ipsa etiam, proh dolor, abbatum, epi
 scoporum, ceterorumq; ecclesie preestorum reli
 gio, tota inq; venatio est: in qua se potissimum ex
 periuntur, virtutemq; suam ostendunt;
 Spumantemq; dari pecora inter inertia votis
 Optat apru, aut fulu descendere monte leonem
 Et quos decet esse exempla patientie, quotidie q
 runt habere quod vincant & venentur: & que na
 tura libera sunt animantia, & decernente iure oc
 cupantium fiunt, nobilium tyrannides sibi teme
 rarijs interdicitis vsurparit: a noualibus suis arcent
 tur agricola: subtrahuntur pradia rusticis, agrico
 lonis, precluduntur sylue & prata pastoribus, vt
 augeantur pascua feris in sagimen & delicias no
 bilium, quos solos has edere licet; de quibus si co

DE VENATICA ET AVCV.

lonus quispiam gustarit, aut agricola, is maiesta
 tis reus factus, simul cum beluis illis fit preda ve
 natori. Scrutemur scripturas, certe in factis literis,
 etiam in gentium historijs, nullum sanctum, nul
 lum sapientem, nullum philosophum legimus ve
 natorem, pastores vero plurimos, & aliquos pesca
 tores: & Augustinus hanc artem esse dicit omniu
 nequissimam, sacraque Elibitanum & Aurelianen
 se concilia hanc in clero prohibuerunt danaruntq;
 in sacrif; canonibus non modo prohibetur vena
 toribus ascensus ad sacros ordines, sed etiam sum
 mi sacerdotij gradus adimitur iam adeptus. In eis
 dem legitur, Esau venator erat, quoniam pecca
 tor erat; neq; vero vspiam venationis vocabulu
 scriptura sacra in bonum assumit. Quare venati
 onem ipsam reprobam esse, iam nemini in ambi
 guo sit, quae omnium sapientum atq; sanctoru tur
 ba explosa est atque damnata. Antiquitus etiam
 cum in innocentia viuerent homines, nulla illu a
 nimantia fugiebant, nulla infesta erant, nulla no
 xia, omnia illi subdita obedientiam prestabant:
 cuius exempla etiam posterioribus temporibus in
 his qui optimam vitam agerent manifesta sunt,
 quomodo ferarum insidijs superiores extiterunt. si
 cut Daniel leonibus, & Paulus apostolus viperar:
 Heliam prophetam, Paulum, & Antonium ene
 mitas nutritiuit coruus, & Egidium cerua: Helenus
 abbas precipit onagro, & paruit belua, & san
 cti viri onera portauit: precipit etiam crocodi
 lo, & ab eo flumen transuectus est. Anacharite
 multi habitabant in desertis, & stabant in spelun
 cis & cauernis ferarum, non timentes nec leones,
 nec urfos, nec serpentes: cum peccato enim anima
 lum noxa simul & persecutio & fuga subintra

DE AGRICVLTURA. RESID.

uit, et artes venationum excogitatae sunt: non enim (vt Augustinus ait tertio sup. Genesim) animalia fuere a principio producta, venenosa, inimica, et molesta humano generi, sed post peccatum insecta inimicaeque constituta sunt: quod ex diuina sententia in poenam iniuste rebellionis primorum parentum factum est, cuiusmodi sententia lata est ad serpentem, dum diceret deus: Ponam inimicitias inter te et mulierem, et inter semen tuum et semen illius, ex hac sententia venationum orta est pugna, hominum scilicet cum ceteris animalibus.

De agricultura residuum: Cap. LXXVIII.

Ed modo reuertamur: Scripserunt de his iam dictis agriculturae, pastiois, piscationis, venationis, aucupij artibus Hiero, Philometer, Aratus et Archelaus reges, Xenophon et Megasthenes duces, et Oppianus poeta, Praeterea Cato, Varro, Plinius, Colomella, Vergilius, Crescentius, Palladius et plerique his recentiores. Cicero his nihil melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libere homo dignius arbitrat: non pauci summum bonum summamque beatitudinem istis collocarunt: Hinc agricolos fortunatos Vergilius, Horatius beatos vocat: Hinc delphicum oraculum Aglaon quendam felicissimum pronunciauit, qui in Archadia paruum praedium colens, nunquam id egressus est, sicque minima cupidine minimum in vita mali expertus fuerit. Sed miseri homines tam altum de agricultura sapietes, ignorant hanc esse effectum petiti ac summi dei maledictionem, efficiens enim hominem de paradiso voluptatis, in agros misit, ad paruaricatore Adae sic dicens: Maledicta terra in ope tuo, in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vitae tuae, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terrae: in sudore vultus

DE AGRICVL. RESIDV.

tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Sed nulli hoc magis sentiunt quam agricolae & villici, qui dum arant, seminant, occant, putant, pastinant, messant, metunt, vindemiunt, pascent tondent, venant, piscant: post multos labores, hic agris a grandine tempestateque vastatis amittit panem, huic oves moriuntur aut boues, aut a militibus abiguntur, ille perdit feram, alter piscem, & domi plorat vxor, illa chrymantur filij, & tota esurit familia, rursusque spe incerta dubium redeunt in laborem: Ante hanc maledictionem nulla fuisse opus artificiosa telluris cultura, non pastio, non piscatione, non venatione, non aucupio: nam sponte omnia productura erat terra hybernis aestiuisque frugibus, odoris suavitate, pratorumque vestituque florens: Denique nil noxium terra progerminasset, non herbam ullam venenam, pestilentem, nullam arborem sterilitatis vitio inutilem, sequestrataque etiam natri cum & viperarum ceterarumque repulium virulentia (autor nobis Beda) ipsaque homo animalium omnium a deo principatum, ipsis etiam feris vt iumentis pecudibusque onera impositurus, imperasset piscibus maris, aues ad nutum a duobus assent moxque natus homo omnium membrorum vsu exercitumque consecutus fuisset, ac sine corporis tegumentis, sine rebus, sine conditis obsonijs, sine medicamentis felicissimam vitam egisset, cum sponte sua illi suppeditatura essent (vt ait Poeta ille)

Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile. Sed peccati noxa: mortisque necessitas omnia nobis insecta fecit, iam non terra quicquam citra labores sudoresque producit: quin & letifera, & venenosa (ceu palam nobis quod viuimus exprobrans) generat, nec reliqua elementa nobiscum

DE AGRICVLTVRA. RESID.

mitius agunt, multos mare sequentibus procellis obruit, monstrosaq; beluꝝ absorbent, tonitruis, fulgure, tempestatibus contra nos pugnat aer, & pestilentiarum lue cœlum quoq; in nostrum interitum conspirat: Iamq; etiam a nimantia ex professo nobis infesta sunt, & ipse etiam homo (vult in proverbio) homini lupus est, circumsistunt nos innumeris scelerum illecebris tentantes immundi spiritus, quo nos in suppliciorum tenebrosa conceptacula protrahant, æternis ignibus, ac diris cruciatibus perpetue cruciandos: Atq; hinc patet, nõ nisi optimarum rerum iacturam, malorum inuentionem, ac vitæ incommoda esse agriculturam, cum cæteris illi adherentibus, pascendi, piscandi, venandiq; exercitijs, que telluris iufœcunditatem, & victus egestatem, ac ex pellium amictualgorem, quibus mortis fæta admonita humanitas, saltem pro tempore effugeremus, vel potius mitigaremus. Haberet autem agricultura hanc necessitatis, seu calamitatis nostræ laudem non modicam, si intra hos mansisset terminos, nec prætergressa doceret tot prodigiosas plantarum fabricas, tot portentosas arborum infictiones ac metamorphoses. Quin & equos asinis iungere, & canibus lupos, sicq; mulas & lyciscas aliaq; præter naturæ legem monstruosa animalia procreare: Sed & quibus natura, cœlum, maria, terras, libera assignavit, aujarijs, piscinis, viuarijs, & carceribus coercere, etiam exemptis luminibus, murilative membris in ergastulo saginare: Tum in lino, lana, pellibus, bombice, & quæ natura ad hominum vestitum largitur, tot texturarum, inflectionum, & similia non nisi ad luxum & fastum artificia, sapissime etiam ad hominum perniciem

DE ARTE MILITARI.

excogitata. Quod de vno lino conqueritur Plinius tam paruo semine nato, quod nõc planta, mox velum, leuissimo ventorum flatu orbem terrarum vltro citroq; portat, hominesq; ipsos (ac si parum sit in terra etiam perire) cogat in aquis, ac marinis beluis vorari. Prætereo mille agricolarum, pastorum, piscatorum, venatorum, aucupum obliuantiarum decreta, non tam stulta & ridicula, q̃ superstitiosa, & diuinæ legi a duersa: quibus tempestates auertere, sementa fœcundare, noxia quæq; propellere, lupos & feras abigere, fugatia animalia sistere, pisces auesq; manibus præhendere, mortuos pecudum incarminare se posse autumant: de quibus tum magna credulitate & seriose scriperunt sapientes illi viri quos supra nominauimus.

De arte militari. Cap. LXXIX

Ed iam ab agricolis ad milites trãseamus, S quos ex agris delectos aptiores pugnæ ait Vegetius: ex quibus etiam Cato viros fortissimos & milites strenuissimos gigni adserunt. Quin & testibus sacris literis, primus ille pugnatot Cai agricola fuit atq; venator: Et Ianus atq; Saturnus pugnacissimi dij & antiquissimi, hanc simul cum agricultura vitam in terris egerunt: Ars itaq; militaris minime contemnenda videt, quæ (vt ait Valerius) principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarum urbium magnorumq; regum, validissimarum gentium regnum largita est: fauces Ponti, marisq; sinus patefecit; Alpium Tauriq; montis conuulsa claustra tradidit: Ipse Africanus Scipio apud Ennium gloriatur, q̃ per sanguinem hostium atq; cædes viam sibi ad cœlum aperuerit: cui & Cicero adserit, inquit, & Herculem eadem via cœlos cõscẽdisses

DE ARTE MILITARI.

hanc Lacedæmonij primum tradidisse dicuntur
hinc Hannibal Italiam petiturus Lacedæmonem
quæsiuit armorum ducem. Hac duce constituta
sunt regna & imperia, illaq; neglecta potentissi-
ma quæq; rursus demolita. In manibus enim te-
merariorum ducum ceciderunt bellicosa Numan-
tia, ornatissima Corinthus, superba Thebæ, do-
cta Athenæ, sancta Hierusalem, ipsaq; Romani
Imperij æmula Carthago, tandem etiam poten-
tissima Roma. Hæc ars plurimo, & plusquã dra-
conis leges, humani generis sanguine scripta, doc-
cet pugnae ordinem eleganter constituere, aciem
commode instituire, adoriri hostem, instare, preme-
re, circumuenire, leua de extraq; ferire, ad ducum si-
gna dimicare, proferre gradum, sustinere impetu,
resistere urgentibus, premere cedentes, ictus incu-
tere, incusos euitare, aut clypeo excipere, ac con-
temnere, acriusq; in hostem consurgere, inuehi e-
quo, virgere stimulis, moderare frenis, & omnem
in partem circumflectere, ingerere tela, vibrare lan-
ceas, torquere hastas, hostium vultus, latera, terga
pro loco & tempore adoriri, nec prius quam de-
sperata victoria de fuga cogitare, fugientes aut
insequi, mactare, capere, exarmare, diripere, pro-
fligere, suos reducere, recolligere, exercitum instau-
rare, & desperata victoria ad spem vindictæ ani-
mum succendere, & quæ reliqua sunt militum, du-
cumq; officia. Instruit quoque de apparandis clas-
sibus, extruendis arcibus, muniendis castris, locan-
dis prælidijs, extruendis vallibus, compingendis
aggeribus, euacuandis fossis, suffodiendis cunicu-
lis, fabricandis machinis, deligendis armis, oppu-
gnandis mœnibus, comportandis comestibus
conspingendis dolis, locandis insidijs, varijsq; scire

DE ARTE MILITARI.

vel stratagematibus. Præterea obsidere ciuitates
iacere tela, fremere tormentis, admouere machi-
nas, perfodere muros, concutere tutres, occupare
mœnia, parare incendia, diruere arces, spoliare tē-
pla, diripere vrbes, subuertere oppida, vastare a-
gros, conculcare leges, aduiterari matronas, stu-
prare viduas, rapere virgines, ciues alios vulne-
rare, alios incarcerare, alios deportare, alios truci-
dare. Tota denique disciplina hæc non nisi in ho-
minum pernicie occupata, hunc finem querit, vt
famulos orbis eueriores, strenuosq; hominidas fa-
ciat, trāsformetque homines in ritus ferarum, mo-
tesque beluarum: hic bellum nihil aliud est, quam
commune multorum homicidium ac latrocinij,
nec aliud milites quam stipendiarij, & in reipubli-
cæ exitium armati latrones. Præterea cum bello-
rum euentus semper sint incerti, & fortuna non
ars largitur victoriam, quid profunt stratagema-
ta & insidiæ & reliqua artis militaris præcepta?
nunquid omnis ars inanis est, vbi fortuna domi-
natur? Atque nihilominus laudauit hanc diuinus
ille Plato, & pueros hanc discere, adultosque sta-
tim armatæ militiæ tradi iubet, & Cyrus inely-
tus ille rex, illam non secus atque agriculturam
summe necessariam aiebat: Ipseque Augustinus
atque Bernardus catholici in ecclesia doctores
hanc alicubi probauerunt, & pontificia decreta
illam non improbant, licet CHRISTVS &
apostoli longe aliter sentiant. Tandem vel
repugnante CHRISTO non infimum in ec-
clesia gradum obtinuit, obortistot saeculorum mi-
litum sectis & ordinibus, quorum omnis religio
in sanguine, in caedibus, in rapinis, & piratica li-
ta est, prætexu defendendæ & ampliandæ fidei:

DE ARTE MILITARI.

Ac si Christus euangelium suum non prædicatione
 uerbi, sed armis: non confessione cordis & marty-
 rio, sed ostentatione & comminatione armorum,
 vi bellorum, & hominum cædibus ac strage vo-
 luerit inotescere: nec satis est istis militibus in Tur-
 cas, in Sara cenos, & Paganos arma ferre, nisi ecce-
 sam contra Christianos pro Christianis classes du-
 ceant. Deniq; bellum & militia multos gignunt
 episcopos, & non raro pro summo pontificatu pu-
 gnatum est, & (vt ait sanctus ille Camorësis epi-
 scopus) non sine fratrum sanguine sancta sanctorum
 ingressus est pontifex: atq; hoc tunc vocatur
 constantia martyrij, si pro cathedra magna Chri-
 stianorum cæde fortiter fuerit dimicatum. Scripse-
 runt de arte militari Xenophon, Zenocrates, O-
 nozander, Cato censorius, Cornelius Celsus, Igi-
 nius, Vegetius, Frontinus, Helianus, Modestus, et
 antiquiores multi: ex recentioribus, Volturius, Ni-
 colaus Florentinus, Iacobus comes Purlistarum,
 & alij pauci. Hi artis doctores, sed speculatiui no-
 tam periculosi vt sunt practici. Tituli uero ac di-
 gnitates discipulorumq; gradus non sunt bacca-
 laureatus, magistratus, doctoratus, nec modo etia-
 am sunt quibus dicuntur imperatores, duces, co-
 mites, marchiones, equites, capitanei, centuriones,
 decani, signiferi & consimilia nobilitatis nomi-
 na ex ambitione, aut iniuria nata: sed latrones, p-
 fossores, raptores, licarii, fures, sacrilegi, gladiato-
 res, stupratores, lenones scortatores, adulteri, pro-
 ditores, peculatores, abigei, aleatores, bla'phemi,
 uenefici, parricidæ, incendiarij, prædones, pira-
 tæ, tyranni, & eiusmodi. Quos omnes qui vno no-
 mine uelit exprimere dicat milites, hoc est, re-
 a barbaricis sceleratorum hominum feces, q̄

DE ARTE MILITARI

malamens, malus animus ad omne facinus exte-
 mulat: quos penes dignitatis & libertatis nomen
 habet licentia delinquendi & latrocinandis, vnde
 que quærentes vt noceant, ipsamq; innocentiam
 ueluti mortis quandam imaginem edientes, o-
 mnesque quasi vnum corpus sunt ex patre diabo-
 lo, cuius illi sunt membra, de quo ait Iob: Corpus
 illius quasi scuta fusilia, & compactum squamis
 se prementibus, vna vni coniungitur, & ne spira-
 culum quidem incedit per eas, vna alteri coheret
 & tenentes se nequaquam separabuntur, assistit
 sibi, quia conuenerunt in vnum aduersus domi-
 num, & aduersus Christum eius. Insignia autem
 militiæ sunt non purpura, torques, annulli, tiaræ
 sed aduerso pectore vulnera, & deformata cic-
 tricibus corpora: Exercitium non nisi cum pluri-
 morum exitio doloreq; coniunctum, morum, le-
 gum, ac pietatis pernicies: cum Christo, cum bea-
 titudine, cum pace, cum charitate, cum innocen-
 tia, cum patientia, ex diametro pugnant, Præ-
 mia eius sunt gloria nobilitatis humani sangui-
 nis effusione parata, & iperij propagatio libidine
 dominandi & possidendi, cum multarum anima-
 rum perpetua damnatione. Nam cum omnis bel-
 li finis sit victoria, nemo potest esse victor nisi ho-
 micida, nemo contra victus nisi male perierit.
 Mors igitur militum pessima, malum epitaphiū
 sibi inducente peccatum. Qui autem occidunt, inf-
 qui sunt, etiam si iustum sit bellum, non enim pro-
 pter hoc, sed quia lucri & prædæ gratia milita-
 runt, impij homicidæ in eos quos male occidunt.
 Si qui autem iuste ab illis perimuntur, ipsi qui oc-
 ciderit in carnificū ordinē seipos statuētes nobili-
 tatē hanc cōmeruerūt: quūq; leges alioq; i' p'dones.
 R

DE NOBILITATE.

Incediarios, raptores, homicidas, sicarios poenis
scauiant tales nomine militiae habentur nobiles
& honesti.

De nobilitate. Cap. LXXX.

X militia itaque ortum habet nobilitas genti-
litia videlicet claritas, ex cruore hostium &
egibus strenua carnificina acquisita & pu-
blico premio comprobata, publicisque honoru in-
gnis cohonestata. Hinc apud Romanos tot coro-
narum genera civilium, muralium, obsidionalium,
navalium, tot militaria dona, armillae, hastae, pha-
lerae, torques, annuli, statuae, imagines, nata sunt
quibus prima nobilitatis initia auspicabantur.
Apud Carthageneses tot donabantur annulis,
quot interfuissent preliis: Iberi tot circa defuncti
sepulchrum erigebant obeliscos, quot ille intere-
misset ex hostibus: Apud Scythas in celebri conu-
uio ijs tantum circumlatam pateram accipere li-
citurum erat, qui hostem occidissent. Apud Macedo-
nas lex erat qui nullum hostem interemisset ca-
pistro cingi in opprobrium ignobilitatis. Apud
Germaniae populum neminem uxorem ducere
licebat, qui non prius caput hostis occisi ad regem
derulisset, ipsaque indignatio non dati debiti hono-
ris, ijs qui strenue militarunt, contra patriam mul-
tos induxit, ut subuerterent eius libertatem. Exem-
plo sunt Coriolanus, Gracchi, Sylla, Marius, Sertor-
torius, Catelina & Caesar, si itaque nunc nobilita-
tis primordia requiramus comperiemus hanc ne-
faria perfidia & crudelitate partam, si ingressum
spectemus reperiemus hanc mercenaria militia
& latrocinis auctam: quae etiam regnorum &
imperij originem quaramus, occurrent impia fra-
trum parentumve parricidia, funesta coniugia,

DE NOBILITATE.

& pulsi regno patres a liberis, aut trucidati prin-
ces in cuius verba iuratum erat. Sed ipsam nobi-
litem nunc a primis vnguibus exploremus: I-
psa reuera nihil aliud est quam robusta improbi-
tas, atque dignitas non nisi scelere quaesita. bene-
dictio, & haereditas post mortem quorumque
filiorum quod ita esse primum nobis sacrae literae
deinde etiam antiquae gentium & recentiores hi-
storiae notum faciunt: Nam cum ab initio creatio-
nis mundi genuisset transgressor Adam primo-
genitum suum Cain agricolam, & alterum Abel
pastorem ouium, in quibus humana familia huius-
modi fecit, videlicet in Abel plebeia, in Cain nobili-
um quae cum secundum carnem crudelis & super-
bus esset, de more persequens eum qui secundum
spiritum humilis erat, interfecit Abel: sed repara-
ta fuit plebeia familia in Zeth tertio filio Adae.
Ipse itaque Cain parricidio fratris primus mili-
tiae & nobilitati initium dedit, ac contemptis dei
& naturae legibus, confidens autem in proprijs vi-
ribus, usurpans sibi dominationem primus condi-
dit vrbes, constituit imperium, ac creatos a deo
liberos homines & filios generationis sanctae, vi-
rapina, seruitute, & iniquitatis legibus opprime-
re cepit: donec illietiam contempto dei iudicio,
& corrupta omni carne, promiscua libidine
inquinati, genuerunt gigantes, quos interpreta-
tur scriptura potentes a seculo, viros famulos,
atque haec est vera & commodissima nobilitum
definitio. Opprimebant enim inopes, ex-
tollebant se in trocinis, & superbientes opibus,
cebrantes non in sua, imponentes ea regioni-
bus, & vrribus, & montibus, & fluminibus, &
aquis, & mari, quorum primus parens Cain

DE NOBILITATE

natura malignus, intestino odio inuidus, a diuina correptione incorrigibilis, dissimulata ira proditor in proprium sanguinem parricidia, maledictione vagus & profugus, etiam maledictioni supe-
 ra addens blasphemiam: atq; hæc sunt illa antiquissima & primæua nobilitatis munia, hæc virtutes, hæc ingenia, quibus vsq; in hunc diem ipsa ornatur nobilitas, cuius architectus pater ille gigantum, quos deleuit dominus in diluuiio aquarum, vno solo reseruato Noha viro iusto in generationibus Zeth cum sua familia, cui cum tres essent filij Samus, Iapetus, & Chamus, atq; illi instaurato post diluuium seculo priscorum gigantum ex-
 plo etiam vrbes conderent, & regna constituerent, idcirco scriptura a Noha vsque ad Abrahamum nullam facit mentionem iustorum, omnes siquidem ad Abrahamum vsq; nobilitatis artifices extiterunt, robusta videlicet improbitatis, impietatis, confusionis, potentia, militia violentia, oppressi-
 onis, venationis, luxus, pompæ, & vanitatis, & similibus nobilitatis stigmatum, quæ Noha filij huic impresserunt: e quorum numero Chamus eo quod cæterorum esset nequissimus, atq; in parentem impius, primam & super omnia regna domi-
 natricem monarchiam promeruit. Ipse genuit Nimbro-
 brotum, quem scriptura describit potentem in terra & robustum venatorem aduersus dominum: hic ædificauit Babylonem illam magnam, & linguarum confusio-
 ni initium fuit, tra diditq; regnandi disciplinam, nobilitatumq; gradus, honores, dignitates, officia, imaginesq; discreuit: Exinde in plebem leges sancitæ, introducta seruitus, & excitationes a populo, conscripti exercitus, gesta que crudelia bella, Abs eodem Chamoprocesserunt

DE NOBILITATE.

Chus, a quo Aethiopes & Mizraim, a quo Aegyptij & Chanaan, a quo Chananæi nobilissimæ quidem gentes, sed deterrimæ, reprobatae, & a deo maledictæ. Ex isto tandem multo tempore rursus elegit deus hominem iustum patriarcham illum Abrahamum, ex quo suscitaret sibi semen, ac populum sanctum, quem circumcisionis signaculo ab aliarum gentium multitudine distinguit: hic duos ab initio genuit filios, vnum ex ancilla spurium Ismaelem alterum ex vxore legitimum, cui nomen Isaac: factus est autem Ismael homo ferus & sagittarius, vir nobilis & potens princeps, Ismaelitarum genti nomen suum perpetuum relinquens, benedixitq; illi deus, & confirmauit nobilitatem eius in rapina & militia, inueniens Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & e regione fratrum suorum figet tabernacula. Isaac autem perseuerans in iustitia patris sui, illius gregem pascebat, atq; hic ex Rebecca sua duos genuit filios, Esau & Iacob: Esau itaque odiosus deo, homo rufus et hispidus, venator & sagittarius, heluo & ventri deditus, adeo vt pro vno pulmento venderet primogenita, factus est vir potens atq; princeps Idumæorum, benedictionem accipiens nobilitatis in pinguedine terra, & rore coeli, in gladio & excussione iugi, Iacob autem iustus, profugus apud auunculum suum Laban, oues illius pascebat, cuius vtrasque filias quatuordecim annorum seruitute cum promerisset vxores, duodecim ex illis filios suscepit, vocatum que est nomen illius Israel, quod posteris suis deinceps reliquit, vt vocaretur populus Israel: Erant Iacob, quod diximus, duodecim filij, videlicet, Roben, Symeon, Leui, Iudas, Isachar, Zabulon,

DE NOBILITATE.

Ioseph, Benjamin, Dan, Nephtalim, Gad & Aser ad quorum numerum, duodecim tribus Israel numerari sunt: Verum Ioseph a fratribus suis venditus in Aegyptum, omni Aegyptiorum disciplina imbutus est, & factus est summorum interpretissimus, & augurabat in calice: ceconomicae disciplinae a deo peritus erat, ut ingenij, calliditate, nouas artes parandarum diuitiarum, & vestigijs augendi inueniret, quam ob causam Pharaoni regi gratissimus, constitutus est ab eo princeps super omnem Aegyptum, atque ex feruili maximo, solenni Aegyptiorum ritu, nobilis creatus est: Posuit enim: ex annulum in manu eius, & torquem in collo eius auream, & induit eum purpura, fecitque ascendere currum, clamante pracone, ut omnes deinceps tanquamobilem & principem reuerentur illum. Similis per omnia nobilitandi mos erat apud Persas, sicuti de Mardocheo Hebraeo nobilitato ab Artaxerxe rege legimus in libro Hester. Inde in hunc usque diem haec nobilitium creandorum consuetudo permanfit penes reges & caesares, a quibus alij pro pecunia emunt nobilitatem, alij illam lenocinio, alij veneticis, alij parricidis hanc commeruerunt: multis prodigio nobilitatem conciliauit, simulatque diuitias peperit, quemadmodum de Euthicrate, Philocrate, Euphorba, & Philagro historijs proditum est. Plurimae a dulatione, detractione, calumnijs, sycophantia: plures ob prostitutas regibus uxores & filias, nobiles facti sunt: multos venationes, rapinae, caedes, praestigia, & alia male artes ad nobilitatem promouerunt. Sed ad Ioseph reuertamur: Hic cum potens esset in domo regis, & suscepisset filium primogenitum

DE NOBILITATE.

Manassen elatus euentitia hac nobilitate, in iniuriam & contemptum paternae domus, non sine culpa locutus est, dicens: obliuisci me fecit, deus laborum meorum, & domus patris mei, quae propter in benedictionibus post positus fuit Manasse, & praelatus illi iunior Ephraim: ipse denique Ioseph, licet esset filius Iacob, tamen propter hanc nobilitatis deo odibilem conditionem, non meruit ferre nomen tribus in Israel, sed datum est filiis suis Ephraim & Manasse: neque illi in tribubus suis habuerunt prophetam & omnium minima benedictione benedicuntur, videlicet in fortitudine & multitudine sine familiae suae. Habitu autem populus Israel in Aegypto annis multis, erantque pastores pecorum in terra Gessen, cum vero crescerent in gentem magnam & potentem, suspecti & odibili facti sunt nobilibus & regibus Aegyptijs: quare affligebant eos operibus duris luti & laterum, & omni seruitute operum terrae, & pueros eorum masculos occiderunt, mergentes in flumine, ut non superesset illis semen in terra: Horum itaque vnus, eo quod esset puer elegans, saluatus est a filia regis, quae adoptauit illum in filium, & vocauit illum Moysen, quia de a quo eripuisse eum. Creuit itaque Moyses in domo regis, omni Aegyptia doctrina imbutus, tanquam regis filius habitus, potens factus est & dux militiae Pharaonis contra Aethiopes. Desponsauit autem sibi filiam regis Aethiopi in conjugem, unde contracta Aegyptiorum inuidia, et odio exulare coactus, profugit in Mediam, vbi apud puteum quandam, contra regionis illius pastores, pro puellis quibusdam certamen suscipiens, eo beneficio vnam ex illis meruit habere uxorem filiam sacerdotis: tandem prouectus

DE NOBILITATE

etate & sapientia, agnoscens genus suum, de gente Hebraeorum reuersus est in Aegyptum, & renūciata Aegyptia nobilitate, confortatus a deo, ducem se praeiuit populo Israel, & multis miraculis eduxit illum de Aegypto: cunctis peccasset populus a duersus deum in vitulo aureo, iratus Moyses iunxit sibi viros fortes filios Leui, & praecepit illis, inquiens: Ponite gladios super femur vestrum, et euntes & redeuntes, occidat vnusquisq; fratrem & amicum & proximum suum: factaq; hac memoria bili caede, quasi viginti trium millium hominum, benedixit illis, inquiens, consecrasti manus vestras hodie in sanguine, vnusquisque in filio & fratre suo, completaq; est benedictio Iacob ad Symeon & Leui vocantis eos vasa iniquitatis beliantia, quorum furor maledictus & pertinax, & indignatio dura. In hoc itaque insigni parricidio initium cepit nobilitas in Israel, tunc enim constituit illis Moyses principes, & duces, & capita exercitus, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos viros bellicosos, & pugnatoresegregios per tribus & cognationes suas: e quibus qui bello fortitudine alios praecellere videbatur, huic tribuerunt principatum, iudicandiq; potestatem. Regem non enim habebant, sed iudicibus regabantur, e quibus Iosue vir nobilis, robustus & bellicosus, victor regum, & non timens quemq; post Moysen tenuit principatum: post cuius obitum sine principe sub democratia vixerunt, sed seditioni facti pugnarunt in seinuicem, & prope deleuerunt tribum Benjamin, vt non superessent nisi sexcenti viri: cunctis abiurassent illis filias suas, datae sunt illis quadringentae & gines captiuorum: Iahis Galaad reliquis ducentis permixtum est rapere virgines

DE NOBILITATE

a Silo: Atq; hoc modo impleta est benedictio nobilitatis Benjamin, in imagine lupi mane rapiētis praedam, & vespere diuidentis spolia. Post haec natus ad aristocratiam & principum regimen conuersi sunt, e quibus tandem Abimelech spurius Hieroboal de tribu Manasse, interfectis solenni parricidio super vno lapide septuaginta fratribus suis legitimis, primus regnum obtinuit in Sichem: Porro vniuerso populo Israel petenti sibi regem, in furore domini dati sunt illis reges, paucissimi quidem boni, plures autem mali. Iratus enim est dominus, & dixit illis ius regis, quia tolleret filios & filias eorum, faciens sibi aurigas, panificas, & agros, & greges, & praedia, & seruos, & ancillas, & optima quaeq; illorum pro libito addecimaret sibi, & distribueret seruis suis, populūq; totum seruitutis premeret iugo, et quoties rex peccauerit, et iniuegerit, populus plecteretur pro eo, constituit autem illis regem a dolescentem de tribu Benjamin, nomine Saul, virum fortem robore, statura procerus, adeo, vt ab humero sursum, altior esset omni populo, incussitq; deus timorem omnibus, vt eum quasi ministrū domini venerarentur: hic anteq; regnare coepisset tanq; filius vnus anni, innocens erat et optima indolis: adeptus autem regni nobilitatem, effectus est vir nequam, et filius Belial: Sustulit ergo deus regnum de domo Saul, et dedit illud David filio Isai de tribu Iuda: Atque hic e pastore ouium constitutus rex eadem nobilitatis pestifera contagione infectus, factus est homo peccati, sacrilegus, adulter et homicida, tamen non declinavit misericordia dei ab illo. Regnavit autem ab initio in Hebrō, quum Hisboeth filius Saul regnaret post Iordanem, tandem confirmatum est illi regnum

DE NOBILITATE

vniversi populi in Hierosolymis: Veruntamen pa-
cificam Israelitarum monarchiam non obtinuit:
nam eo viuente, filius eius Absolon, regnum inua-
sit in Hebron, quo occiso, rursus inuasis regnū Si-
ba filius Bochi: Porro ambiuit regnum filius Da-
uid Adonias. Ipse autem Dauid moriturus here-
dem instituit minorem natu Salomonē filium Be-
thabee adulteræ, atq; hic primus Hebræorū mo-
narchia obtinuit, quā Adoniæ fratris natu ma-
ioris parricidio confirmauit, a deptusque rex sum-
mam etiam ipse a viā recta declinauit post mulie-
res in fornicationes & idololatriam, derelinquens
legem dei: successitq; illi filius malus Roboam eti-
am ille nequam & peccator aduersus deum; id eo
q; scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt
ab eo decem tribus, & constituerunt sibi regē He-
roboam virum nequissimum, de tribu Dan, q; ve-
nenauit totum Israel, abducens decem tribus ad
idololatriam, erectis vitulis in Samaria, vt impleretur
benedictio, inquit: Dan coluber super-
uiam, cerastes super semitam mordens calcane-
um equi, vt cadat cessor eius retrorsum. Tri-
bus autem I V D A quieuit sub semine Dauid,
quemadmodum benedixit illi I A C O B, non
auferendum sceptrum a I V D A, donec veni-
ret MESSIAS: Erat autem ille Iudas filio-
rum I A C O B pessimus, & in nutum suam in-
cestuosus, erantque illi filij nequissimi & scelestissi-
mi: Quocirca benedictionem nobilitatis ac-
cepit in scepro regni & fortitudine leonis, tan-
dem quoque recesserunt a regibus Israel populus
E D O M & L O B N E, & constituerunt sibi
reges pro arbitrio suo: quemadmodum bene-
dixit deus Esau de excutiendo iugo: Inter omnes

DE NOBILITATE

autem reges Iuda & Israel, vix quatuor inuenti
sunt boni: exactis itaq; regibus, cum tota nobili-
tate Iudæi in captiuitatem et seruitutem in Baby-
loniam traducti sunt: iterumq; post multa tempo-
ra miserante deo reducti in Hierosolymam, ali-
qua mdia sub sacerdotibus & optimatibus, & po-
pulari magistratu rempublicā suam feliciter ad-
ministrarunt, donec Aristobolus Hircani filius di-
adema sibi imposuit, regnumq; Iudæorum et ma-
tris & fratrum parricidio refecit, quod deinceps
per plures reges, postremo sub Archelao insolenti
& obsequio rege finiuit. Iudæa tota in Romano-
rum prouinciam redacta, ac tandem sub Tito &
Vespasiano delata, vniverso populo, per vnuer-
sum orbem, ad hunc vsq; diem in perpetuam ser-
uitutē relegato. Hæc ita ex sacris literis prosequi-
libuit, vt ostenderem ab initio mundi nullam fu-
isse nobilitatem, quæ non scelera um habuerit in
itium, etiam in populo dei, nec aliud esse nobilita-
tē quam gloriam & præmium publicæ iniquita-
tis, in qua quo pollutior vita, eo præclarior: quo
plus scelerum, eo plus præmij & gloriæ: sicut non
inscite comprehensus Diomedes pirata ille ait ad
Alexandrum, inquit: Ego quia vno nauigio la-
treor accuser pirata, tu quia ingenti classe id-
agis, vocaris imperator: si solus & captiuus es
latro eris: si mihi ad nutum populi famulentur, vo-
carer imperator: nam quo ad causam non diffe-
rimus, nisi quia deterior est qui capit improbus,
qui iustitiam abiectius deserit, qui manifestius im-
pugnat leges: quos enim ego fugio, tu persequeris:
quos ego vtunque veneror, tu contemnis:
me fortunæ iniquitas & rei familiaris angustia,
te fastus intolerabilis & inexplebilis auaritia,

DE NOBILITATE

furem facit; si fortuna mea mansueret, fierē te melior; at tu quo fortunatior, nequior eris: Mithridates Alexander hominis constantiam, iussit a se abici militiā, ut posset deinde saluis legibus militare, hoc est, latrocinari. Iam vero progredientes ad ethnicorum historias similiter ostendamus ipsam nobilitatem non aliud esse quā improbitatem, furorē, latrocinium, rapinā, homicidium, luxū, venationē, violentiam, a pessimis vbiq; principijs ortam, peioribus persecutam, turpissimum semper habuisse exitum: quod in illis quatuor famosis monarchiis, deinde in ceteris quoque nobilium regnis constabit. Prima itaque post diluuium monarchia fuit Assyriorum, cui initium dedit Ninus primus, qui prior omnium non contentus suis limitibus propagandi imperij libidine arma foras extulit, et intra bella vicinis inferens, totius orientis populos subegit: magnitudinemque quasi imperij, sequentibus semper nouis victorijs, continua provinciarum accessione, adauxit, subacta Asia, perdomito Ponto. Porro Zoroastem Bactrianorum regem parricidiali pugna oppressum interfecit: vxor erat Nino nomine Semiramis, hæc ut refert Diodorus historicus, petijt a viro ut quinque dies imperaret, quod concessio impetratoque stola ac coronā sibi aptauit, ac in sella regiam conscendit, imperauitque satellibus ut Ninum virū suum regijs ornamentis exutum interficerent, quod sic extincto, ipsa successit in imperio, nec contenta regni terminis, Aethiopiā imperio suo adiecit, in Indiam bella extulit, Babyloniam muro angustissimo cinxit, postremo a filio Nino secundo, quæ flagitiose cōceperat, impie exposuerat, incestuose cognouerat, occiditur. Hæc itaque parricidij Assyriorum monarchia obtinuit pri-

DE NOBILITATE

eparum, donec sub Sardanapalo rege viro omni muliere corruptiore deficeret, quæ Arbactus Medie prefectus inter scortorum greges comprehensum interfecit, ipseque se constituens regem imperium omne ab Assyrijs transfudit ad Medos, idque Cyrus tandem detulit ad Persas, penes quos filius eius Cambises nouæ Babylonis conditor, adiectis multis regnis, secundam monarchiam obtinuit, quam & fratris & filij parricidio cōsecrauit: hæc tandem in Narso Ochi filio inclinauit: cui, interfecto eo, abs Bago eunucho surrogatus est Darius persa Arsanifilius, Gademannus antea vocatus, qui abs Alexandro magno deuictus Persarum monarchiam simul cum vira finiuit, quam idem Alexander paternæ cedis vna cum adultera matre conscius & consultor, hoc ipso famoso parricidio transfudit in Macedonas, atque hæc tertia monarchia, quæ, extincto Alexandro, mox & ipsa corruit. Successit quarta monarchia Romanorum, quæ nulla in rebus humanis potentior, sed si temporum series abs vrbis condita reperatur, illam inuenimus a pessimis initijs ortam, & a pessimis frequentius gestam, ideoque hæc nobis paulo altius et a primis vrbis conditoribus reperenda est. Vrbis Roma a geminis fratribus Remo & Romulo ex inestiuosa Vestali genitis, a meretrice educatis, in Italia primum condita est: cuius regnū Romulus parricidio fratris instar Cain vitiauit: ceterosque deorum filium dici pateretur, collecta sceleratorum satellitū manu, promissa illis impunitate, rapuit filias Sabinorum: et constituens illis vxores omnibus quas elegerant, genuerunt Gigantes, illos inquam Romanæ nobilitatis reges atque proceres toto orbi formidabiles, Iamque Sabinorum formi-

DE NOBILITATE

nis & filiabus fraudulento scedere proditorioque
 luo plectis, nefarie rapis, crudelibus nuptiis
 hi suisque societas, parentum ac maritorum non
 obtentis, nouis in super patricijs defendere. Nam
 soceris sui sanguinis incōtinens, etiam Titum
 tium p̄m senem dabinorum honestissimum de
 cem in societate regni assumptum n̄ ita
 ter occidit: hæc fuit Romani regni primordia
 quod per duos quædraginta tres annos sub
 delibus regibus rectum, sub Tarquinio superbo
 flagitio stuprata Lucretiæ desijt. Et que ma
 dum successio Cain in septenaria generatione
 t̄ij sub diluuiū aquarum, sic & isti Romuli
 cessores in septenario regum numero a popul
 tumultu obruti sunt: & licet Romana v̄be
 gum exisset imperium, non tamen euasit tyran
 nidem Exactis nanque regibus, cum post tum
 tuantis populi inundationes, regnum ad op
 tes translatum esset, Brutus quidam, vir nob
 primus Romanorum consul designatus est
 quo tantum stabiliret imperium primum
 conditorem regemque Romulum, non solum
 æquare patricijs sed & vincere studuit: quippe
 duos filios suos adolefcētes, totidemque v̄xor
 fratres Vitellios medio foro virgis cæcos se
 percussit, cumque imperium hoc sub optimat
 bus & plebe per diuersos magistratus, priu
 que tyrannides, per multa secula stetit, sub
 lio Cæsare, viro difficile dictu an bello, fort
 aut libidine corruptiore, atque deinceps sub
 tonio identidem libidinis mancipio terminat
 toraque Romani imperij summa vni Cæsari
 no Augusto imperatori collata est: in hoc qua
 illa orbis monarchia initium coepit, neque v̄

DE NOBILITATE.

absque patricio: quamuis Augustus hic princ
 pum omnium mitissimus haberetur, tamen au
 culi Cæsaris a quo adoptatus fuerat in imperium
 & hæres institutus, filium atque puellam ex Cleo
 patra susceptas proles interemit, neque nomini, ne
 que beneficio, neque affinitati, neque pueritiæ par
 cens. Iamque Romanorum principes orbis monar
 chiam tenuerunt, atque Neronem, Domitianum,
 Caligulam, Heliogabalum, Galienū, aliaque cru
 delitatis et turpitudinis monstra produxerunt, sub
 quibus totus orbis cōcussus est, quousque mag
 nile Constantinus interfecto Maxentio, qui ob li
 bidinem & crudelitatem Romano populo infen
 sus erat, a senatu Augustus declararetur. Hic eū
 Byzantium instauraret, urbemque Romæ æmu
 lam faceret, atque exinde nouam Romā & ex no
 mine suo Constantinopolim vocari iuberet, hanc
 imperatorum sedem esse voluit, Romanumque
 imperium transtulit ad Græcos, ipsumque Constan
 tinopoli, quem admodum Romæ Romulus, du
 orum Liciniorum sororis suæ viri & filij, propri
 æque prolis & v̄xoris patricijs, sacravit, per
 ficitque imperium apud Græcos vsque ad tem
 pora Caroli magni, in quem nomē duntaxat im
 perij translatum est ad Germanos. Sed hæc de
 monarchis hætenus. Cæterorum aliquot regno
 rum initia finesque perscrutemur, & comperimus
 auspicijs non melioribus incepta, nec inferiori
 bus flagitijs parata, nec minori luxu rursus dissolu
 ta. Præterea Dardani patricia, & quo facinore
 ille persuasis in scelus Achivis, Græcorū regni ini
 tia dedit: Taceo etiam mulierum imperia virorū
 patricijs parata, quem admodum de Amazoni
 bus narrant historiæ. Ad recentiora tempora

DE NOBILITATE.

nostraque confinia vadamus. In Hispania tempore Theodosij imperatoris, primus regnavit Ararnicus Gothus, sed eo tempore etiam Alani & Vuandali Hispaniam possidebant: Primus autem ex Gothorum regibus Hispaniæ monarchiā adsecutus est Suytilla, quā postremo Rodericus rex, quod filiam Iuliam Tingitanæ provinciæ præfæcti stuprasset, amisit, finem adferens Gothorū imperio, Saracenis Hispaniam occupantibus; deinde sub Pelagio rege, recuperatis aliquot locis, tunc primum Hispaniæ reges at non ultra Gothorū dici ceperunt, titulo regni apud Legionem oppidum manente, usque ad tempora Ferdinandi Sancti filij, qui primum se Castellæ regem pronuntiavit, ac interfecto fratre Casia, eo parricidio etiam Navarræ regem adiecit: illorum autem frater Ramirus, quem pater illorum ex concubina genuerat vir bellicosus & ferus, primus Arogonensium rex evasit: Lusitanorum autem rex primus fuit Alphonsus, Henrico Lothoringo, & Tyresia Alphonsi, Castellæ regis notha filia genitus, vir in armis strenuus, & qui quinque Saracenorum regulos vno prælio superavit, hinc quinque scutorū insigne Lusitanorum reges ferunt in clypeis: fuit tamen Alphonsus hic in matrem parricidialis animi, quā propterea quod secundo nupsisset in perpetua vincula coniecit, nec ut dimitteret vllis precibus Beati, nec ecclesiasticis censuris impelli potuit: Denique omnia hæc Hispaniarum regna aut ingentibus sceleribus parva sunt, aut illis artibus confirmata, iam vero et Anglorum regni prima initia fere fabulosa sunt: Deinde hæc insula varijs sub regibus, & a multis gentibus Pictis, Scotis, Danis, Saxōibus passim habitata, & subacta: Postremo

DE NOBILITATE

sub Guilielmo Normanno monarchiam obtinuit quietam, quam ille Atoldi regis VVestofaxonū consanguinei sui parricidio sibi posterisque suis confirmavit, cuius successio manet in hunc usque diem semper famosis parricidijs admodum insignis: Transeo Burgundionum & Longobardorū regna, ex penitimis Germaniæ populis in Gallia et Italia, hinc rege Gondiacho, inde vero Alboyno primum incepta, crudelissimisque parricidijs propagata. Francorum in Gallia potentissimum regnū spectemus, Huius prima initia a Pharamūdo Merovei ducis filio ortum habent, qui primus ex Germania in Galliam migrans primus rex constitutus est Francorum, omni crudelitate & truculentiā superior, huius series duravit usque ad Childericum tertium, qui ob segnitiam in administranda republica, & propter libidinem in maternas deiectus regno, in cœnobium monachorū detrusus est, Pipino maiore domus in regnum surrogato, quod ille sibi posterisque suis proditione partū, insuper Grifonis fr̄is parricidio stabilivit, usque ad Ludovicū sextum Lotharij filium, qui ob adulterij crimen a Blancha coniuge veneno sublatus est, invadente Francorum regnum Hugone Capeto viro gladiatore & sanguinolento strenuoque pugnatore, & qui his artibus apud Parisiensem populum magnus habitus est, alias vero ignobilis, atque elanoine progenitus. Hic contra Carolum Ludovicipatrum, ac verum regni hæredem rebellis, collecta sceleratissimorum nebulonum manu acieque pessimorum satellitum, dictum Carolū a pud Aurelianum sibi in manus proditum, in carcerem coniecit, ibique mori compulit, quo ne phandissimo in regē & principem suū perpetrato parricidio, ipse

DE NOBILITATE

sibi diadema imposuit, & carnificina pro regno commutata, Gallis deinceps cum posteris suis imperavit: cuius successio in hunc vsq; diē durat, donec illa rursus in aliquo meretricū & libidinis mācipio ruitura sit. Nimis longum foret hoc loci rectorum omnium initia recētere, & per omnes antiquitatum historias discurrere: Ego hanc rē quā hic summario conceptu tetigi ampliore volumine descripsi alibi, vbi ipsam nobilitatem in suis coloribus & liniamentis exacte expressi, ostendi que non fuisse nec esse aliqd in orbe regnum insignēue principatum, quæ non inceperint parricidio, prodicione, peritidia, crudelitate, strage, cædibus, alijsq; horrendis sceleribus, artibus in q̄ nobilitatis: cuius cū talia sint capita, facile cognoscere poterimus cuiusmodi sint reliqua beluæ illius membra, ea q̄ oia ad violentiā, ad rapinā, ad cædē, ad venationem, ad libidinē, & ois gñis luxū prona & exercitata: velut q̄ nobilis fieri primum venator fiat, hoc primū elementū est nobilitatis, deinde miles mercenarius, & pretio locet homicidia, hæc vera nobilitatis virtus, in qua si se fortē latronem exhibuerit, nulla maior nobilitatis glā. Qui ad hæc ineptus est, hic nobilitatē emat pecunia, siquidē & ipsa etiā venalis est: aut si id nō poterit, parasiteti regibus, aut alia quavis aulica fraude se intrudat, & Palatinarū meretricū lenonē agat, aut picipi prostituat vxorē vel filias, aut ipse dñarū expleat libidinē, aut regio scorto nubat, aut eorundē spurias filias ducat vxoress, hic summus est nobilitatis gradus, vnū siquidē corpus efficitur cū illis hæc sunt itinera, hæc scalæ, hi gradus q̄bus ad nobilitatis apicē cōpendioso tramite conscendit: quo vero cæteris generosiores & in gñe suo nobilissimi

DE NOBILITATE

omniū videri uolunt, progenitores iactant eiusmodi, cuiusmodi nemo nō contēneret videlicet hoies alienos, Troianos, aut Macedones i certis sedibus vagabundos ac transfugos, & mille scelestissimis facinoribus coopertos, atq; adhuc (si dñs placeat) laudare oportet & extollere hanc eorū nobilitatem, quæ tam scelestissimos habuit ortus: Alij cum a meretriculis & scortis ortum habuerunt turpitudinem hanc fabulis regunt, qualem de Melusina legimus: sunt qui alios sceleratos habuerunt ortus, in cæctus, stupra, raptus, adulteria & eiusmodi: Sic Balduinus ob raptam Iudith filiam a Carolo caluo primus Flandriæ comes creatus est: Sic Marchiones illi Pedemonium, videlicet Montis Ferrati, Salutarum, Senæ, & cæteri multi ab Othone imperatore ob raptam filiam instituti sunt: Solēt enim nonnunquam reges & imperatores, quas si ne summa verecundia iniurias vlcisci nequeunt, dignitatis aliquo titulo perducere ad gloriam. Porro quatuor principalia sunt nobilium istorum munera, in quibus omnis eorū sita est felicitas. Primum, illorum rapacitas: qua præter fas & æquum habent, capiunt, & possident: Alterum, volupras: qua omni luxus & libidinis genere insolēscunt: Tertium, libertas: qua contemptis legibus, violentiæ viribus stipati, omnia pro libito agunt: Quartum, ambitio: qua inuicti, supra terræ & statutum suū, nullo non scelere altiora petunt. Omniumq; deniq; nobilitū sufficientia in eo probat̄, si venatica nouerint, si in alea fuerint damnabilis instituti, si corporis vires ingentibus poculis commōstrent, si naturæ robur numerosiore Venere comprobent, si audacter strenueque profundant, si fastu, si luxu, omniq; intemperantiæ dediti,

DE NOBILITATE

virtutumque hostes, obliuiscant quod nati quodque morturi sint: Nobiliores autem si hec prout a patribus emanarit in filios, magnisque subtrahit autoribus. Si damnosa senem iuuat alea, Judit & haeres, Bullatus paruorum eadem mouet arma Fritillo. Haec sunt nobilium insignes virtutes: Sed habent praeterea alias quasdam nobilitatis artes, quibus cum maxime omnium nocentissimi sunt, id agunt, ut viri probi atque boni esse videantur, & prudentia, liberalitate, pietate, iustitia, insignes appareant, adeo se praebent faciles, beniloquos, affabiles, & omnium virtutum hypocrisis claros, molliunt sermones suos supra oleum, & ipsi sunt iacula, consuetis quotidie conuiuibus epulantur splendide: in sermone & colloquijs liberiores, disputant de re publica, aliorumque sententias captantes, ex illis sapientiae prudentiaeque famam in principum concilijs sibi aucupantur, liberalitatis etiam famam sibi ex auaritia vsurpant, dum quod auferunt vni, dono dant alteri, munifici praedones, & quod veteres de Sylla scribunt, alios per aliorum iniuriam locupletari studentes ipsi inter quotidianas rapinas semper inopes. Proinde iustitiae & pietatis nomen sibi venantur, dum pauperum quaestiones libenter suscipiunt, fouentque eorundem causas contra ditiores, sed eo usque duntaxat afflictis illis succurrunt, donec interim exhauriunt oculos plentiorum: neque enim animus est prodesse pauperibus, sed nocere diuitibus, quod cuius illorum facilius est quam prodesse, atque hac iustitiae pietatisque umbra tantam sepe licentiam sibi arrogat, ut ciuitatibus & potentioribus vim inferant, & publica honestitate vexent; & vnde legum autoritate, nullis specie licet veniam, istum nobilitatis praetextu assequuntur

DE NOBILITATE

gloriam, & tanquam antiqui gigantes gloriantur in peccatis suis: & cum veluti mali daemones vndique currunt ut noceant, tunc maxime prodesse putant, quando solum nocere desistunt, agentes ut omnibus sint terrori, amentur a nullo, cum sceleratis et flagitiosis omnibus ponentes portionem: et qui se custodiam eorum tradunt, depopulant et opprimunt, nec vllum hominum genus ciuitatibus pestilentius quam nobiles isti, qui sibi ipsi placentes quasi ceteris generosiores, semper superbo spiritu tuigent: de quibus idcirco non male consuluit Aristophanes, iniquus: non oportere in urbe nutrire leones: sin autem alti sunt, obsequi illis oportere: Horum tyrannide oppressi olim Helueti nobiles omnes occiderunt, et totam eorum progeniem patria exierunt, hac insigni nobilium strage, nomen suae uirtute celebre cum libertate adepti sunt, qua plus quadringentis annis in hunc diem feliciter imperant atque regnant, semperque hoc nobilium hominum genus oderunt. Olim nulli erant populis gratiores nec maioribus praemijs digni censebantur, quam qui tyrannos eorumque stipitatores & satellites etiam vel innoxios liberos interemerunt: quin & iurisperiti docent nonnunquam innoxios recte occidi posse, si id magnopere prosit reipublicae, ut extincto tyranno, et liberos trucidare, ne repullulet noua tyrannis: quemadmodum et Graeci post euersum Ilium, occiderunt Hectoris filium Astynactem, ne noui belli instaurandi occasio superesset: legamus licet veterum temporum historicos, Titum Lium, Iosephum, Egesippum, Quintum Curtium, Suetonium, Tacitum, Serenum, Tranquillum et reliquos, spoliari tyrannis insidians, licuit decipere, honestissimum autem occidere, etiam vel veneno tollere, cuiusmodi

DE NOBILITATE

Tiberius a Iulio tertius imperator peremptus est sed cum veneficium detestabile semper fuerit, venenum quo ille extinctus est, orbis censuit esse vitale. Attestantur istis etiam sacre literæ in Eglon, in Sisara, in Holoferne, quos interemerunt. Aioth Iahel, Iudith: quod etiã corã deo licuit, occisis quoq; facinore tyrannis iugum excutere, omnesq; illi quorum facinore afflicti sunt populus liberatus est, sacris bibliorum annalibus pro ministris dei honorati sunt. Iam vero nobilitatem non tam viciet consuetudine, q̃ etiam natura malam esse nõ ambigimus: siquidem inter aues & quadrupedia nulla alia nobilitatis prerogatiuam habent, præter illa quæ cæteris animantibus etiã hominibus nõ tantam infesta q̃ exitio sunt: cuiusmodi aquilæ, vultures, falcones, accipitres, corui, milui, struthiones, & fabulosa Harpyia, Gryphi, Syrenes, & humilimodi monstra. Simili ratione tigrides, leones, lupi, pardi, vrsi, aprî, dracones, serpentes, bufones. Ex arboribus vero nullæ aut pauca dijs sacra & nobilia habentur, nisi quæ aut steriles sunt, aut nulli hominibus edibilem fructum ferunt, vt quercus, esculus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora, non ædiles, non molares, sed gemmæ, quæ nullum hominibus utilitatis vsum præbent, habentur nobilissimæ. Sic & in metallis, argentum admodum perniciosum, & ferro nocentius aurum nobiliora sunt & digna habita, pro quibus rorcedibus & humani sanguinis dispendio populi dimicent.

De arte heraldica. Cap. LXXXI.

ATq; hinc processit heroica illa heraldica ars, & philosophia in censendis distribuentibus istis nobilium clypeis admodum oc-

DE ARTE HERALD.

cupata: quos aut iumentum, aut vitulum, aut ouem, aut agnum, aut caponem, aut gallinam aut anserem, aut aliquot horum animantium, quæ hominibus seruitute vel vsui necessaria sunt, in armis gestare nefas est & infame: sed omnes a crudelibus beluis & rapacibus feris nobilitatis suæ insignia auspicari oportebit. Sic Romani aquilam, auium omnium rapacissimam sibi delegerunt, Phrygiæ sue perniciosum animal, Thraces Martem, antiqui Gothi vrsam, Alani Hispaniam inuadentes catum, rapax simul & fraudulentum animal, Franci veteres leonem, eundem etiã Saxones: sed deinde sumpserunt Franci in Gallia commorantes bufones, Saxones vero equum, bellicosum animal, Cimbrî taurum ferebã fortitudinis & roboris signaculum, Antiocho regi a gla draconem vnguibus deferens in signaculũ erat, Pompeio autem ensifer leo, Attilæ coronatus astur: quoniam & Romani ipsi quibus anseres pro Capitolio vigilantes salutem contra Gallos præstitere, ne tantum quidem beneficio induci potuere, vt anserem inter insignia referrent: forte gallum & hircum sunt qui admittunt clypeis: siquidem hæc animalia constat superba & luxuriosa esse, quæ etiã præcipue nobilium dotes sunt: eadem ratione & pauonem recipiunt propter fastum, & vppam, quæ ipsa etiam quod regium habere videtur, & coronam gerit: nec obest nobilitati quod nidificat in excrementis: nam ipse quondam Vespasianus imperator etiam ex lotio vectigal accepit, ingens: lucri nõ esse malum odorẽ. Iamq; etiam pleraq; minuta animalia in istis nobilium imaginibus prerogatiuam habent, si modo exitij aliquis documenta sunt, alias nõ admittenda. Ex horum numero sunt cuniculi, talpæ, ranæ, locustæ,

DE ARTE HERALDICA

mures, serpentes, salpega, scolopendra, a quibus (Plinio autore) aliquando abactos populos & deleras ciuitates creditum est: atq; eisdem rationibus nos illis etiam culices, cimices, muscas, quin & si velint vesicas, tabes, vlcera, pelles, libentissime concedemus, quippe istis olim Aegyptus sub Pharaone & Mose flagellata est, & hodie etiam nobiliores habentur, qui praeter ceteris ornantur scabie gallica. Sunt etiam qui enses, pugiones, macheras, bipennes, scorpiones, turres arcus, machinas, ignes, & quaeuis alia homicidiorum & pernicii instrumenta clypeis suis ingerunt: quia & Scytharum fulmen, Persarum arcus & pharetra, Corallorum rota insignia fuerunt: similiter inter diuos Iupiter fulmen, Neptunus tridentem, Mars frameam, Bacchus thyrsum, Hercules clauam, Saturnus falcem sibi delegerunt: atq; haec atq; morum insignia, quaeq; pro sua crudelitate rapine, violētiae, fortitudinis, temeritatis, ceterarūq; nobilitatis virtutum expressioe (heraldis decernentibus) alia alijs censentur nobiliora: q̄ vero clypea his carent, & mitiora quaedam, vt arbores, flores, stellas, & eiusmodi expriment, vt Apollinis cithara, & Mercurij caduceus, aut sola colorum varietate distincta sunt, haec prioribus illis multo recentiora minusq; nobilia sunt, quia non censentur haec vlla militiae fortitudine, aliove sanguinis aut exitij artificio fuisse conquisita: mirum tamen q̄ stulta sapientia in istis astologicantur, philosophantur, etiam & theologiant paludati isti heraldi, dum fuscum & nigrum Saturno assignant, idcirco per seuerantiam, taciturnitatem & patientiam illi adscribentes: saphireum autem & azurinum, fidem: aut iuxta Gallorum opinionem zelum signi-

DE ARTE HERALDICA

ficare volunt, Iouem illi praeposcentes. In rubram vindictamq; exponunt, ob furibundi Martis dominium: Auri flauus color Soli dicitur, hunc ob sui metalli praetium atque solis lucidissimum splendorem, desiderium ac laeticiam significare dicunt: Venerem praeficiunt purpureo ac viridi, purpureum roseo nitore aridentem amorem significare dicunt: Sed Galli proditiōis astutiam illi adscribunt. Viridis autem omnium confusio, spem denotat, virefcentibus enim agris fructus speratur. Albus color lunae adscribitur, quicum sine mixtione simplex sit, omnia tamen mixtionis facile susceptiuus, puritatem, simplicitatem, aptitudinem signare volunt. Caeteros omnes mixtos colores adiudicant Mercurio, qui vt ipse vagus est & varius, ita omnes illos varietatem animi exprimere: nam cinericius nigro vicinior angustiam, carneus quasi remissi sanguinis oculum animi dolorem, vel secretum absconditumque cogitatum: palearis vero & clarus & obscurus velut decidentium foliorum, & arefcentium herbarum desperationem, & suspicionem profignificatis habent. Longum esset referre eiusmodi neniae ex humoribus, ex complexionibus, ex temporibus anni, mensibus, & diebus, mundi angulis, & ventis, signis, planetis, plantis, lapidibus, ipsiq; ecclesiae sacramentis & mysteriis huc assignunt, & fere totam Apocalypsim ad has fabulas suas demigrare cogunt. Atq; haec est illa heroicorum heraldorum heroica philosophia: Hic finem facturum erant huius negotij, nisi occurrisset mihi praeterisse me heraldorum originem: huc itaq; sermoni huic appendere libet. Heraldos ab heroibus deducit Aeneas Syluius. Erant autem

DE ARTE HERALDICA

Heroes veterani milites quos solos heraldos esse decet, atque sic herald Teutonicum vocabulum significat, videlicet senem in armis siue veterani militem. Sed hodie serviles quidē homines, caudatores, & nuntij feciales, etiā qui nunq̄ militauerunt id officij assequuntur, priuilegia aut officij heraldorum ex antiquissimis seculis in hunc vsq̄ diem durāt. Primus eorū autor fuit Liber pater, qui subacta India illos in hec verba inuitauit. Ego vos hodie militiae laboribusq̄ absoluo, veteranos milites esse volo, heroesq̄ vocari, munus vestrum erit reipublicae consulere, fontes arguere, laudare probos, ceteris muneribus vacabitis: quocunq̄ gentium terrarumq̄ veneritis, victum vobis reges vestitumq̄ dabunt, honoratiores apud omnes eritis: xenia vobis principes offerēt, suasq̄ vestes condonabunt, stabit fides dictis vestris, mendacia horrebitis, proditores iudicabitis, qui foeminas male habent, infames hos adseuera bitis, in omni terra libertas vobis esto, securusq̄ vobis transitus & incolatus: si quis vos, vestrumq̄ verbo factoue angariauerit quempiam, gladio ferietur. Adiecit post multa tempora istis heroum priuilegijs Alexander magnus, vt auro, purpura, coccinijsq̄ vestibus, & paludamentis uti possent: quin & arma regia & insignia deferre, quouis gentium terrarumq̄ loco fuerint. Si quis hos manu pulsasset, aut verbo laxisset, eum proscriptis bonis etiam capitis reum esse: Sic Thucydidem, Herodotum, Didymum, Megasthenem, & Xenophontem tradere idem Aeneas refert. Tertiio deinde Octavianus Augustus constituta Romana monarchia, illos hac lege decorauit. Qui quis es qui per decennium nobiscum militaueris,

DE ARTE HERALDICA

si modo quadragenarius fueris, siue eques siue pedes stipendia merueris, militia post hac vacato, hero esse, veteranusq̄ miles, nemo te ciuitate, foro, templo, hospitio, domo prohibeat: nemo tibi crimē adscribat, onus imponat, pecuniam ex te quarat: si quid peccaueris solam Caesaris vindictam expectato: quicquid turpitudinis admiserint homines, te iudicem propalatorēq̄ timeant: seu priuati, seu principes fuerint, quod dixeris asfirmauerisque, nemo falsum arguet: libera & aperta tibi omnia itinera loca que sunt, in aedibus principum mensa tibi cibi potusq̄ esto, stipendia quibus te tuamq̄ domum serues ex publico quotannis habeto: quam legitima face duxeris vxorem, ceteris foeminis praefatur: quem exprobraueris infamemq̄ dixeris, hic reprobratus homo, & infamis esto: arma, insignia, nomina, & ornamenta, heroes ferto: quae reges decet, quae dicere aut facere velis, vbiuis gentium locorum nationumque facito. Si quis iniurius fuerit, ceruice caret: Postremo Carolus Magnus translato ad Germanos imperij nomine, post deuictos Saxones & Longobardos Caesar & Augustus appellatus, illos hoc honore donauit, inquiring: Milites mei vos heroes vocabimini, socij regū & iudices criminum: viuite posthac laboris expettes, consulite regibus publico nomine, turpia corripite, fauete foeminis, iuuate pupillos, concilio circundate principes, ab his victum, vestitum, stipendiumq̄ petite: si quis negauerit inglorius infamisque esto, si quis iniuriam vobis intulerit, reum se maiestatis agnoscat: vos aut caueritis ne tantū decus tantūq̄ priuilegium iusto bellorum labore partū

DE MEDICINA IN GENERE.

aut ebrietatis, aut curritatis, aut alio quouis vitio maculetis, ne quod vobis largimur ad gloriam, redundet ad poenam, quam de vobis sumēdam si forsitan excesseritis, nobis & successoribus nostris Romanorum regib⁹ perpetuo reseruamus atq; hac est heraldorum magnificentia, quibus antiqua consuetudine temporum magnos sese estimat. quia impune maximis obiectare illis permisum est.

De medicina in genere.

Cap. LXXXII.

Sed iam a militia et nobilitate ad medicinam properemus, quæ ipsa etiam quædam homicidiorū ars est, prorsus mechanica, licet philosophiæ titulo se traduci posse præsumat, ac supra iuris prudentiam proximas theologiæ sedes ambiat, vnde maxima inter medicos & iuristas contentio est: Argumentantur enim medici. Cum triplicia sunt bona ex ordine animæ, corporis, fortunæ, priora curat theologus, secunda medicus, tertia iurisconsultus: hinc medicis medias quoq; sedes deberi supra iurisconsultos, quantum corporis robur, & sanitas fortunæ diuitijs præstat. Sed hanc litem nescio quis prætor lepida interrogatio ne diremit: quæsiuit enim ex litigantibus illis quis mos & ordo seruaretur in educendis ad supplicia reis, vter præcederet, & sequeretur, latro ne an carnifex: Cumq; responderent præcedere latronem, sequi autem carnificem, dedit ille sententiam, præcedant ergo iurista, sequantur medici, horum insignne latrocinium istorum temeraria homicidia notans: Sed ad medicinam redeamus, eius plures heredes sunt, nam est vna quam rationalem, siue

Medicina rationalis

DE MEDICINA IN GENERE.

phisticam, siue dogmaticam vocant, eamq; Hippocrates, Diocles, Chrysippus, Caristinus Paraxagoras & Herophilus secuti sunt: Quam etiam Galenus his longo tempore posterior adprobauit: Qui præ cæteris insequutus Hippocratem, totam mendendi artem ad causarum agnitionem, signorum noticiam, rerum qualitates, & corporum diuersas habitudines gradusq; reuocauit. Sed hæc hæresis cum circa voces potius quam circa res ipsas versetur, naturalis philosophiæ fateor non infima pars est. Medendis tamen agroranibus non admodum necessaria, ne dicam vel perniciofa, vnde quæ hominum salutem sanitatemq; ad contorta quædam sophismata relegat potius quam adytæra quibus morbis mederi possit medicamina: et scholasticis syllogismis occupata solitudinū et saltuum hororumq; nescia, ignorat herbas et medicinam: quo circa Serapion hæc rationalem medicinam nihil ad medendi artem pertinere professus est. Est itaq; alia medices factio prorsus quæstuaria & mechanica, a qua vsq; in hunc diem medici suum nomen habent: Hanc idcirco operaricem vocant, in empiricam & methodicam distartitam, de hac nobis hic sermo est. Empiricam itaq; ab experimentis appellant, cuius principes Serapion, Heraclides, & ambo Apollonij fuere, quos postremo ex Latinis M. Cato, C. Valgius, Pomponius, Leneus, Cassius Felix, Aruntius, Cornelius Celsus, ac Plinius, & plerique alij secuti sunt. Ex hac deinde methodicam construxit Hierophilus Calcedonijs, & ex longa rerum omnium magistra experientia ad certas regulas adigit, quam postea validissimis argumentis probauerunt Asclepiades Themision, ac Archigenescō-

Galenus

Serapio

Empirici

Methodici

*Tripl
ria bo
na.*

DE MEDICINA IN GENERE.

*Theſaly
italy.*
Arabes.
pleuit autem Theſillus Italus, qui (vt autor eſt Varro) cuncta ſuperiorum placita ſuſtulit, ac velut rabie quadam in cunctos prioris æui medicos perorauit. Poſt iſtos vero complures externarum gentium, barbari philoſophi de ea ſcripſere, inter quos adeo creuit Arabum gloria, vt huius artis inuentores plurimis viſi ſint, facileq; id ſe poſſe contendere videantur, niſi ipſa originalia græca & latina nomina ab illis uſurpata aliam artis originem indicarent. Hinc Auicennæ, Rasi, & Auerrois volumina pari cum Hippocratis & Galenilibris autoritate recepta ſunt, tantamque fidem adepta, vt ſi quis ſine illorum placitis cuiquã mederi præſumat, ſis publicam ſalutem palam deſecrari videatur: hæc autem medicorum factio licet pauca ſint, non tamen minor inter eos contentio eſt & opinionum pugna, quam inter philoſophos: Nam de ſpermate, quod genitale ſemen eſt, audire quis anilibus radunculis certant. Pythagoras illud utiliſſimi ſanguinis ſpumam, ſiue cibi utiliſſimum excrementum dixit. Plato autem ſpinalis medullæ deſluxum, quia nimium coeunt dorfum & renes dolent. Alcmeon autem cerebri partem adſeuerauit, ex eo quod coeuntibus oculi dolent, qui ſunt partes cerebri. Democritus autem ipſum ab omnibus corporis partibus deriuatum ait, & Epicurus a corpore & anima conuulſum, Ariſtoteles alimenti ſanguinei excrementum, qd vltimũ in mēbra digerãt: cæteri putant ſanguinem eſſe teſtium calore decoctũ et dealbarum, ea duntaxat moti ratione, q̄ ultra vires coeunt ſanguinis guttas eijciunt. Porro Ariſtoteles & Democritus nil dicunt mulieris ſemen ad generationem conferre, neq; germen illas ſed parti

DE MEDICINA IN GENERE.

cularem quendam ſudorem emittere: Galenus illas & ſperma licet imperfectum germen emittere ait, & vtrorumq; viri & mulieris ſemen foctũ conſtituere. Cæterum Ariſtoteles corpora animalium ex ſanguine proxime vult generari, & immedia te nutriri, ſperma quoq; ex ſanguine generationem habere: Hippocrates contra corpora animalium ex quatuor humoribus primo coagulari: ſed & multi ex Arabibus putant animalia perfecta poſſe abſq; maris & fœminæ permutatione generari, ac ſine ſemine produci & propterea dicebant matrices nõ eſſe neceſſarias niſi per accidens. De cauſis autem morborum originalibus agentes, Hippocrates illas in ſtatu ſiue ſpiritu collocat, Hierophilus in humoribus, Eraſiſtratus in arteriarum ſanguine, Aſclepiades ex atomis per corporis iuiſibiles poros illaſis illas rimatur, Alcmeon ex corporalium potentiarum exuperantia vel inopia, Diocles ex inæqualitate elementorum corporalium aerisq; halitu, Strato ab alimenti exuperantia cruditateque, & eius corruptione omnes morbos fieri ſolummodo putat. De ciborum autem conuerſione non minus diſcrepant: nam Hippocrates, Galenus, Auicenna, in ſtomacho cibos per calorem concoqui affirmant, Eraſiſtratus hæc in ventre fieri contendit, Pliftonicus & Paraxagoras non concoqui nõ ſed putrefcere aiunt, quin etiam Auicenna & eius expoſitores, Gentilis, & Iacobus de Forliũo non ſine in ſigni errore ſtercus in ſtomacho generari tradunt. Aſclepiades autem & eius æmuli nõ cõcoqui cibos, ſed crudos in corpus omne diuidi putant, q̄ in ſuper oim ſuperiorum dogmata vana & ſuperuacua eſſe dicitur, Tranſeo vinarum iudicia ab illis

*De cauſis
morborum
opinionibus.*

*De ciborum
conuerſione
opinionibus.*

*Vinarum
iudicia.*

DE MEDICINA OPERATRI.

necdum perfecte cognita pulsumq; dies in com-
prehensas. Iam vero & Hippocrates quem ipse
pro deo colunt, ab alijs in plerisque non tam diu-
sum sentit quam turpiter erravit. Nam in libro de
natura infantis ait: Generatur ex luteo oui aut
nutrimentum autem & augmentum habet albu-
quod in ovo est, quod falsum probat Aristoteles in
libro de animalibus, & in libro de generatione an-
imalium disputans contra Alcmeonem, qui cum
Hippocrate sentiebat, concludit: origo pulli in al-
bumine est, eibus per umbilicum ex luteo perit-
tur, cui sententia adheret etiam Plinius inquis:
Ipsam animal ex albo liquore oui corporatur, ci-
bus eius in luteo est: nonne etiam ille Hippocratis
aphorismus mendax est? Mulier non podagra
fat nisi menstrua illi defecerint, cum multae scem-
nae quibus etiam menstrua fluunt podagras pati-
antur.

Error hippo-
cratis de
na infan-
tis

Quomodo
Hippocratis
aphorismus
mendax

De medicina operatrice.

Cap. LXXXIII.

Tota praeterea medendi operatrix ars nullo
alio fundamento quam fallacibus experi-
mentis superextructa est, ac tenui agrorum
um credulitate roborata, non minus venefica quam
benefica, ut sapissime & fere semper plus periculi
sit a medico ac medicina quam ab ipso morbo:
quod quidem & ipsi huius artis principes ingenue
fatentur, videlicet Hippocrates dicens: Artem hanc
esse difficilem & experimento fallacem: & Aui-
cenna, inquit: Fidem ac spem agri erga me-
dicum & medicinam saepe plus efficere, quam ipsam cum
medico medicinam: & Galenus, difficile posse repe-
riri in medicamentis, quod plurimum prosit, ac non simul

Hippocrates

Auicenna

Galenus

DE MEDICINA OPERA:

In aliquo obsit: atque alius quidam ex illis ait, me-
dicinarum noticia delectabilis est, ut reliquorum om-
nium quae arte & regulis constant, operatio au-
tem secundum medicinam a causa est. Eant igitur
nunc fortunati aegri, ac periculosi experimentis,
& casui fidem habeant, sed tam blanda est cuius
prose sperandi dulcedo (ut ait Plinius) ut cuius
que se medicum profecti statim credatur, cum sit
periculum in nullo mendacio maius: Hinc est quod
saepissime salus illic quaeritur ubi mors est, quippe
medicorum hic optimus creditur, quem pariceps
lucris commendat pharmacopola, qui cum illo col-
ludit, cuius seruos etiam medicus sibi sub stipe
deuincit, qui lenocinio fungentes illum apud mi-
seros aegros collaudando praefertunt: magnae quoque
praestantiae medicus est, quem vsurpata pompae
vestis, & intermicantes crebris hyacinthis digiti
commendant, & cui remota patria, vel longa per-
egrinatio, aut diuersa religio (ceu Iudaeus vel Ma-
ranus) & ad fallendum efficacissima frontis im-
pudentia magnorumque remediorum constans,
inconcussis mendacijs, iactantia, autoritatem, sa-
mam fidemque conciliarunt. Et cui pertinax contem-
ptio, ac multae semper in ore cum semigracula, cum
barbarae voces: & multa autem suorum nomina
doctrinae fecerunt opinionem, atque sic instructius,
plus quam plombea grauitate, sed audacia pene mili-
tari, medendi practicam tunc hac hypocrisis aggre-
ditur: Primum inuisit aegrum, respicit vrinam, tan-
git arteriam, inspicit linguam, palpitat latera, explo-
rat retrimenta, scire vult vicijs consuetudinem, &
si qua etiam secretiora sunt inquirat, ac si per hac
libret elementa, & veluti in statera expendat hu-
mores aegrotantis, fabulaturque egregie, deinde ma-
T

Medicorum
quis opti-
mus con-
suetudo

Hypocrisis
medicorum

DE MEDICINA OPERA.

P. gna sacraſtantia præſcribit medicamina, recipe ex rapotia, mitre ſanguinem, ſiant clyſteria, ſiãt peſſi, ſiãt vnctiões, ſiãt cataplaſmata, dentur elinãoria, denẽ maſticatoria, ſiãt gargarisma, ſiãt facculi, ſiant ſumi, dentur condita, dentur ſyropi, dentur aqua, exhibeantur teria calia: quod ſi leuiſculus ſit morbus, & æger delicatulus, excogitabit blandimenta, & quacuncq; mulierculis effceminatiscq; viris grata atq; iucunda putat, magna autoritate præcipit, iam ſuſpenſo molli grabatulo, aut fontalis aqua in peluim ſtillantibus guttis, ſomnos allicit, iam frictionibus, ſtuſis cucurbitulis, morbum extenuat. Iam balneis, thermis, cibisque delicatioribus, ac cœli mutatione extenuatũ ægrum reficit: vt autem magnæ autoritatis habeatur, & ſimul admirationi ſit, horas obſervando, phyſicas allegationes ſuſpenſionesq; ad neciã facit, nec niſi ex Ephemeride mathematica, pharmacaportionesq; miniſtrat. Quin & in pharmacopolam ſibi imperium arrogat, & ſe coram omnina diſpenſari iubet, ſeſeq; meliora aromata deligere ſimulat, cum ſæpe neſciat ſophiſticata a veris diſcernere, reſq; ipſas nomine tenus penitus ignoret. Si vero diues ſit æger, aut magnæ autoritatis, tunc quo plus ſibi compendiũ atq; famæ accellurum ſit, morbum quantum poteſt poſtrahit, ac nõ niſi paulatim reſtituit, etiã ſi poſſet ſemel vno pharmaco morbum depellere: nonnunq; vero medicamentis ſuis exagitato morbo, priuſq; illũ colat hominem ad extremum vitæ diſcrimen adducit, quo illum tunc abs grauiffima & periculofa ægritudine liberaſſe prædicetur. Quod ſi quando que in manus ſuas æger incidat grauiori morbo conſiſtens, cognoueritq; pernicioſum eſſe ma-

DE MEDICINA OPERA:

tum, & cuius dubius ſit euentus, tunc iſtis ingrediatur ſtratagematibus, auſtero vultu viuendi leges præſcribit, iubet inſolita, prohibet cõſueta, arguit oblata execraãe exhibita, cõminatur exitiũ, & vt tam polliceã, magnaq; poſcit præmia. Si dubitas de euentu, ſua det cõuocari collegiũ, & poſtulat lociũ, quo ſecurius medeaã, aut nõ raro cautius perimat, ne ſuperueniẽs alius, qui ægrũ ſolus reſtituat, famam ſibi atq; laudẽ cũ lucro præripiat. Si egro quid male ceſſerit, ſiue illum præter ſpem per inſignem imperitiã occiderit, hic ſe aut per catarrĩ præſocatiuum de fluxũ, aut aliquod aliud ſimile ſubitanæum accidens, immedicabilẽq; caſum apparenter excuſat, & ægri inobediẽtiã, aut cuſtodum negligẽtiã acriter accuſat, aut incuſat collegas, aut in pharmacopolã culpam protrudit, ſic enim efficit, vt nemo ægrotus niſi propria culpa periſſe, nemo niſi medici beneficio reſtitutus videatur: Iam vero medicos plærunq; nequam eſſe ſuorumet teſtimonijs comprobabimus. Ait enim eorũ conciliator Petrus Apponus, artẽ medicinae Marti eſſe adſcriptam, qui planetarũ omnium odioſiſſimus eſt, et qui ingrati tudinis iurgiorũ, omniſq; iniquitatis & militiæ autor exiſtat. Ideoq; etiam medicos vt plurimum malorum eſſe morum, cum ob Martis ſcorpioniſq; influxum, tum quod ait, quia ex vili ſtipite & ſterili origine contracterunt, intumeſcentes demum & contumelioſi facti, cum fuerint increaſſati: hæc ille, edocuiſe forte Aſculapij exemplo, quem primum medicinae reſtorem ex mente Iouis genitum, & per Solis vitam in terras deſtinatũ fabulatur antiquitas. Celfus vero hominẽ ſatetur, ſed in deorum numerum receptum: complures alij aſſerunt illũ neme-

Petrus Apponus

Celfus.

DE MEDICINA OPERA.

*Lactan-
tius.* officio incestu ex Coronide venusta muliercula ge-
 nitum, quam sacerdotes in Appollinis templo a-
 dulterinis amplexibus sæpe subegerunt, qui finxe-
 runt illum dei filium: omnes autem in hoc conue-
 niunt tam scelestum fuisse hunc deum, vt Iouis ful-
 mine in eo coercendo opus fuerit, de quo Lactan-
tius ad Constantinum imperatorem sic scripsit:
Aesculapius, & ipse non sine flagitio Appollinis
 natus, quid fecit aliud diuinis honoribus dignum
 nisi q̄ sanauit Hippolitum, mortem sane habuit
 elariotem q̄ a deo meruit fulminari: hæc ille. At
 sunt re vera medici homines omnium scelestissi-
 mi, discordantissimi, inuidientissimi, mendacissi-
 mi. Sic enim omnes a se inuicem dissentiunt, vt nul-
 lus reperiat medicus, qui citra exceptionem, ad-
 ditionem, vel permutationem, præscriptum ab a-
 lio pharmacum comprobet, quinimo qui non la-
 ceret, mordeat, ne videlicet ipse non melior medi-
 cus videatur, si alterius vel optimo consilio nihil
 detraxerit, vel his quæ etiam sæpe nimis multa
 sunt non aliquid addiderit, vnde tãdem in prover-
 bium abiit, medicorum inuidia, & discordia. Nã
 quicquid probat vnus, ridet alter, nec quicquã a-
 pud eos certi, sed omnia promissa eorũ nugæ vo-
 latiles & mera mendacia, hinc vulgus cum vult
 aliquem insigniter mendacem ostendere, ait illi,
 mentiris vt medicus. Summumq; ingeniorũ suorũ
 opus in hoc versatur, vt in cogitandis nouis,
 veterum recte facta negligantur contemnãturq;
 tum quæ pauca sciunt recondunt, aut monstrare
 nolunt, quasi neminem docere in autoritate scien-
 tiæ sit, inuidentesque alijs, etiam vitam nostram
 fraudant alienis bonis: Sunt insuper plurimum su-
 perstitiosi, arrogantes, malæ conscientia, superbi

DE MEDICINA OPERA.

& avari, quibus illud semper in ore obuersatur,
dum dolet accipe, facientes etiam si suum ad cõ-
 pendium expedire crediderint, vt doleat quod sa-
 num est: sicut legimus Petrum illum Apponium
 (quem Conciliatorem vocant) cum Bononiæ ar-
 tem medicam profiteretur, tantæ auaritiæ & ar-
 rogantiæ extitisse, vt extra urbem alicubi ad æ-
 grotos vocatus, non minoris quinquaginta aure-
is in singulos dies se conduci pateretur: vocatusq;
 aliquando ad Honorium tunc pontificem, qua-
dringentos aureos in dies singulos sibi statui pa-
 ctus est. Quin & Aesculapium medicinæ paren-
 tem ait Pindarus a Ioue fulmine adactum auari-
 tiæ merito, eo q̄ medicinã nocenter & in damnum
 reipublicæ exercuisset: Iã vero si casu quouis for-
 tunatus æger in manibus eorum euaserit, sit plau-
 sus intolerabilis, nemo sufficet gloria tanti mi-
 raculi decantare, Lazarum e mortuis resuscita-
 tum narrabunt, illius vitam suum munus esse, si-
 bi deberi, sese illum ab Orco reuocasse (vsurpan-
 tes sibi, quæ solius dei sunt) continuo iactant, nec
 villo præmio se compensari posse, aiunt: Nonnulli
 illorum in id tumoris euecti sunt, vt se pro dijs co-
 li paterentur, atq; Ioues sese nuncuparent, sicut Me-
necrates Syracusanus medicus, qui quandoq; ad
Agésilauum Spartæ regem in hæc verba scripsisse
 legitur. Menecrates Iupiter Agésilao regi salutem
 sed illius stultitiam subridens Agésilauus, respon-
 dit: Agésilauus Menecrati sanitatem. Quod si ve-
 ro ægrotorum quispiam infelicio (quod plurimũ
 fit) inter medicorum manus expirauerit, tunc na-
 turæ inopiam, morbi malitiam, aut agri inobe-
 dientia inculpant, ac artis suæ remedia ab hoc na-
 turæ læuentis arcanum non extendi, sese medi-

*Petrus ap-
ponius
Lactan-
tius.*

Pindarus.

*Meneca-
tes Syra-
cusanus.*

DE MEDICINA OPERA.

eos esse non deos, curare posse sanabiles, non suscitare moribundos, nec quicquam se debere aegris per experientiam, & huiusmodi verbis etiam in ministris euentibus superbiunt, & vltro qui perire arguunt intemperantiae, & simul pretium poscunt cum occiderint suis pharmacijs, qui sine illis vivere potuissent: aegros pariter & fama, & pecunia, & sanitate, & vita, spoliantes: lecura interim conscientia, cum, quia error eorum (quod ait Socrates) terra tegitur: tum, quia irremeabilis est mortuorum regio, quo minus redire possunt, quos illi illos in inanibus verbis, & medicamentis noxijs infectos, ante diem in tartara praemittunt, vt contra illos spoliatae vitae & pecuniae repetundarum agant. Sunt praeterea medici plerumque contagiosi, & ab obiectis vrinis & stercoribus foetulentis, lotiolenti, stercolenti, & ipsis obstetricibus sordidiores, ac sensibus omnibus infecti, dum oculis obscena quaeque & foedissima conspiciunt, auribus pariter & naribus aegrotorum ructus, ventrisque ereptus, & infecti aeris halitus, flatus, pedoresque excipiunt, labris ac lingua atras leteasque potiones praegustant, manibus stercora & purgamenta explicant, aegrotorumque horridae imagines & vmbrae nocte dieque phantasiae eorum obuerfantur, innumeraque homicidia conscientiam eorum perturbant, totum denique illorum studium, sermo, ratio, oratio, spiritus, & ingenium non nisi circa tristitia, foeda, tabida, horrida mortis & morborum genera versatur: totumque eorum exercitium est in locis foetidis, squalidis, & vilibus curis, & obsceno artificio constans, semper aegrotorum matulas, cloacas, & latrinas infamis lucri causa ambientes, atque tanquam vpupa auis sordida ex humanis

Socrates

DE MEDICINA OPERAT.

stercoribus nidificantes. An non videtis illos quoties quomodo obuinctis digitis, lutosi latifundis, vultu turbulento aut pallenti, continuo obambulant ciuitatem, ac praecipiti incessu, vilissimi spe lucelli discurrunt ab apotheca in apothecam, quarentes & mendicantes, sicubi quis lotium inspectandum, vel concham offerat stercorariam, atque vt cucullati illi vultures ad cadauera sic isti ad excrementa homines omnium sunt nasutissimi: quae etiam praegustare solitum aiunt Hippocratem vt inde morbi naturam melius perferret, quod plerique etiam Aesculapio adscribunt, quem Aristophanes idcirco scatophagum vocat, quo verbo significantur qui ciborum velcuntur superfluitatibus, quod nomen deinde ad medicos omnes deriuatum est, vt eos scatophagos & scatomanes, hoc est, merdiuoros & merdarum inspectores vocemus. Hinc scatomania, oromania, drimnantia, dicuntur diuinationes seu prognostica medicorum ex stercoribus & vrinis deprompta. Hinc apud multas nationes mechanici isti medici olim infames habebantur, atque adeo vt (teste Seneca) etiam grauissima infamia haberetur medici opus quærere, & hodie adhuc plerique populi medicos pariter & obstetrices & carnicices a mensis & conuiujs excludunt, aut non nisi secretis separatisque patinis calicibusque excipiunt: quocirca stomachari hic licet in detestabilem illum multorum principum morem, qui tam pestilentes homines nedum ad matutina cubacula, sed et quotidianis aegrotantium congressibus, recentibus semper pestilentis vaporibus infectos, etiam mensis admittunt: quibus adhibeat quis medicum conuiuio inter ipsos

Aristo
phomes.

Scatopha

si.

Scatoma

rite.

Scatoma

ria.

Ozorna

ria.

Drimna

ria

DE MEDICINA OPERAT.

eibos & pocula de stercore, vrinis, sudoribus, fa-
nie, vomitu, menstruis disseret: atque epilepsias, le-
pras, vlcera, scabies, & pestes tractabit, totumq;
alioqui lautissimis obsonijs paratissimum conui-
tium sermonum suorum impuritate, in nauseam
conuertet: adhibete etiam medicum si vultis ci-
uilibus consultationibus, nihil illo ineptius, insulsi-
usque idque forte, cum quia medicorum discipli-
na (quod eorum ait Conciliator) non est de virtu-
ribus nec bonis moribus, tum q; (vt idem ait) na-
turaliter probus medicus, malorum morum esse
debeat: & nos scimus apud multas ciuitates de-
cretis publicis & plebiscitis cautum esse, ne medi-
ci in consilium admittantur, nec magistratum ge-
rant, forte non tam, quia inepi, leues, male mori-
gerati, quam quia semper sordidi, & ægrotantium
retrimentorumque assidua attractione a deo cõ-
tagiosi, vt non solum propinquantes sibi homi-
nes, sed etiam subsellia inquinent, & marmora
inficiant, vt eleganter de quodam medico cecre-
mit Lucilius græco epigrãmate ab Aufonio sic la-
tine reddito:

Alcon hesternò signum Iouis attigit, ille
 Quauis marmoreus vim patitur medici.
 Ecce hodie iussus transferri ex æde vetusta,
 Effertur, quauis sit deus atq; lapis.
 Quando vero in suam medicam consultationem
 coeunt, quid ea nocte minxerit & cacauerit æger
 examinaturi, ac tanquam Laconū Ephori de vi
 ta ac nece pronunciatu sententiam, mirum, sed
 dolendum, quam tūc miseris altercationibus, nul-
 -lo idem censente circa ægri lectulum concertant,
 quasi non ad curandum, sed ad disputandum con-
 -duci sint, atq; ægro ipso, sui sicut græcum Me-

DE MEDICINA OPERA.

mandri versiculum, latine autem inquitentis: Medi-
 cus garrulus ægrotanti alter morbus) omnistere-
 rmo molestus est, illorum oratione non opera o-
 -pus sit, ac productis ad ostentationem suam scho-
 -lastico more aliquot aphorismis, quos ad omnem
 -vsum semper eisdem paratos habent, inuocatis-
 -que Hippocrate, Galeno, Auicenna, Rasi, Auer-
 -roë, Conciliatore, cæterisque suis dijs quorum nomi-
 -na & tituli illis pro doctrina satis sunt, ad concili-
 -andum sibi apud imperitum vulgus fidem, do-
 -ctrinæque æstimationem, vbi de causis, de signis, de
 -de affectibus de humoribus, de die critica, ali-
 -quandiu seriose, sed indecisa discordia digladi-
 -atum est: tandem de adhibendo remedio, quod ca-
 -put & cauda totius negotij esse debuerat, frigidis-
 -simo decreto transigunt: atque vt est eorum inter
 -se mutua inuidia, nullo illorum sua secreta (vt vo-
 -cant) æmulis suis communicare volenti: tanquã
 -ipsis pericurum sit quod tradiderint alijs, ad com-
 -munem methodicam recurrunt: quæ si illos desti-
 -tuat, ad empiricam tanquam ad sacram ancho-
 -ram confugiunt: vt quem ratio non restituit adiu-
 -uet temeritas, fatius esse inquentes, anceps expe-
 -riti auxilium quam nullum, vel ægrum ipsum, si-
 -minus sunt illi propiti, atq; illos (vt ait Eccelesi-
 -sticus) languor prolixior grauet, prognosticis re-
 -linquunt, dicentes: quia desperatis Hippocrates
 -verat adhiberi medicamã, aut si paulo religiosi
 -res sunt, morbum in diuorum aliquem reijciunt,
 -vel extremum præscribunt pharmacum, qd erit:
 -Recipe tabellionem vnum, testes numero septẽ,
 -adde sacerdotem cum aqua & oleo benedictis,
 -quantum sufficit, & dispone domui tuæ quia mo-
 -stieris, Hinc Rasis conscius profecto, cū ægrotan-
 T v

Hippocra-
 tes.
 H.

DE MEDICINA OPERA.

Rasis *cō* *sa* *in* *scit* *ia*, tum medicorum contentio
silu. re consulens, suadet in aphorismis suis, tantum v-
 num medicum fore eligendum: quia vnus, in q̄,
 error magnam infamiam non inducit, et vnus
 utilitas quam in ægro efficit collaudatur: qui au-
 tem quam plures medicorum adhibuerit, is in er-
 rorem incidit plurimum. *hæc Rasis: Attesta* tur q̄
 huic vetusta illa monumenti inscriptio, turba se-
 medicorum per iisse, atque illud græcum prouer-
 bium: Multorum medicorum introitus ægrum per-
 didit. Illud etiam moribundi iam Adriani impe-
 ratoris dictum: Medicorum turba principem per-
 dit. Nullū igit̄ pro conseruanda vita sanitateque
utilius consilium, q̄ abstinere a medicis. Corporis
 enim sanitas deo debet, non medicis: ideoq̄ *Ala-*
de rex Iuda corripit a propheta dñi, q̄ in infirmita-
Asa *æge* *inde*. re sua non q̄siuit dñm, sed in arte medicorum con-
 silius est: quorū q̄dem cōsilijs, qui se tradiderint, sa-
 ni esse non poterint: nec enim vita vlla misera ma-
 gis quam quæ sub eorum auxiliij fidutiā ducitur.
 Esto verum, sciant medici, atque vtiā scirent
 omnes vires et potestates elementorum, radicū
 herbarum, florum, fructuum se minum, etiam ani-
 malium et mineralium omniumq̄ quæ parēs na-
 tura producit, tñ non p̄nt omnibus ijs virtutibus
 hoīem, nedum immortalem facere, sed q̄d minus
 est, nec leui quis morbo ægotantem semper sana-
 re. O quoties medicamen quod prodesse debuerat
 non profuit, et quod debuerat excernere non ex-
 creuit, quoties recidente ægro remedicandum est,
 et tandem post multos labores et sumptus, vel tñ
 vel paulo post, etiam vel astantibus medicis, mo-
 riendum est: quæ ergo nunc spes nobis in me-

DE MEDICINA OPERATI:

dicis reposita est: si (quod ipse eorum ait Hippo-
 crates) ex p̄ntia fallax sit. Quid certi possunt pro-
 mittere medici? si verum est quod Plinius scribit,
 nullā artem medicina incōstantiorem esse, etiam
 num sæpius immutari. Multæ gentes olim fuerūt
 & adhuc sunt absq̄ medicis degentes, quas vide-
 mus vltra decrepitam ætatem robustas & supra
 centenarios annos viuere: contrario istos delica-
 tiores populos, qui medicorum promissis & ope-
 ra viuunt, vt plurimum media ætate senescere et
 occumbere: quin & ipsosmet medicos plus cæte-
 ris hominibus & quasi semper ægrotate, ac imma-
 turiore ætate decedere. Hinc ille Lacon cuidam
 dicenti nil mali habes, respondit, q̄a non vtor me-
 dico, illoque iterum dicente, senex factus es, respō-
 dit, quia numq̄ v̄sus sum medico, ostendens nul-
 lam esse ad sanitatē & senectutē certiozem viā m-
 q̄ medicis caruisse: quod si dicat quis multos me-
 dicorum auxilio conualuisse, respōdebimus illi cō-
 tra, plures etiam occubuisse, quibus medicorum
 opera nihil profuere, obijciemusq̄ illum Aufonij
 versiculum, inquit is:
 Euasere fati ope non medici.
 olim enim Arcades non medicaminibus vteban-
 tur, sed quod narrat Plinius, verno lacte vteban-
 tur, quoniam tunc maxime succis herbæ turge-
 rent mederenturq̄ vberiores pascuæ: eligebant au-
 tem p̄ cæteris lac vaccinū, q̄a ille oñiuorū sunt in
 herbis: Lacones, etiam Babylonij, Aegyptij, Lusi-
 tani, Herodoto ac Strabone testibus, medicos om-
 nes respuebant: languentes vero in forum & pla-
 teas efferebāt, vt q̄ simili morbo tētatī effugisset,
 aliumue euasisse nossent illis expertis in se consule-
 rent remedijs, arbitantes (quod etiam Corne-

Laconis
dictu.

Arcades.
Lacones.
Babylonij.
Aegyptij.
Lusitanij.

DE MEDICINA OPERATI.

Experientia optima cura hęc. Ius Celsus adserit) ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre quam experientiam, qua constat doctissimos medicorum abs rustica anu sapientissime victos, illamque vnica planta seu herbula illa per fecisse, quae famatissimi medici non potuerunt, cum omnibus suis pretiosis elaboratisque pharmacijs, nam illi dum inexplicabilibus prodigijsque miserabilibus (cum tot dederit natura, quae singula sufficiant remedia, confundentes per compositam diuersarum rerum complexionem) morbos pellere nituntur, coniectura magis quam causa aut ratione procedunt: rogamusque medendi artem, non nisi casum et coniecturam faciunt. Hęc autem vnus simplicis medicinae vim et qualitatem cognoscens, solus expertisque naturae viribus difficiles soluit egredientes. Rursus illi per pretiosa, et ab extremis Indijs aut Gadibus quaesita, (persuadentes nisi pretiosa non prodesse) magno impendio venalem sanitatem promittunt. hęc inuentu facillimis, vulgiorumque paratis, et quas in hortis suis quisque facile habet, domesticis plantis, sanitatem non tam promittunt quam restituit. Praeterea hi ex fallacibus libris, et pictis codicillis edocti, difficillimam medicandam operam, audaci quadam temeritate, cultaque garulitate ad questum vsurpant: hęc ex terris et agris singulas plantas, earumque colores, figuras, sapor, odores, varietates, contemplata & edocta, et quid in morbis reliquisque casibus possint experiri gratis cuiusque certissima dat remedia. Ipsi etiam medicorum praecipui confitentur se a mulierculis plurima excellentissima remedia didicisse, & digna quam ipsi libris suis insererent, & veluti potiora posteris communicarent, quale contra capitis dolorem extollit Auicenna medicamen a muliere tra-

DE MEDICINA OPERA.

ditum. Quod si medicina quae sanitatis temperamentum afferre debet, consistit in proportione & temperamento rerum adinuicem: cum inter se, tamen etiam cum qualitatibus corporis cui tribuuntur: atque antiquorum medicorum hęc diligentissima cura fuit in proportionandis & contemperandis medicaminibus, per iusta et harmonica pondera, relinquentes posterioribus hęc deinceps proportionanda aegrotorum corporibus: quae ista est audacia atque impudentia, hęc non solum immutare, sed illis etiam superaddere, penitusue negligere aut ignorare? Vnde fit quod sic consonans pharmaceuticum temperamentum sanitatem adferre deberet, ita illius dissonantia dolorem, horrorem, exasperationem morbi, & nonnunquam mortem inducit: ideoque tutius medetur rustica anus, vno aut altero horum si & naturae opera absoluto medicamine, quam medicus ille cum suis prodigijs, sumptuosus, & dubia coniectura confatis pharmacijs: fuerunt illius sententiae multi & excellentissimi philosophi & medici, videlicet non nisi simplicissimis rebus medendum esse: hinc simplicium vires perscrutati expertique de illis posteris nobis egregia volumina reliquerunt, quale Chrysippus de brassica, Pythagoras de scylla, Marchion de rafano, Diocles de rapo, Phanius de vrtica, Apuleius de betonica, & multi alij antiqui de alijs conscripserunt: Sed hos illi officinarum medici non solum non curant, sed etiam irritant, simplices appellantes qui studeant simplicibus. Hos igitur medicos (dico quidem quae per simplicia medentur) non tam consulendos quam etiam sequendos esse nulli dissuadeo. Verum illos officinarum cultores tanquam sortilegos & maleficos consulo fugiendos & propellendos, quos

*Simpliū
Scriptores.*

DE MEDICI. OPERAT.

prodigiolis compositionibus de malis nostris negotiantur, & sup vitā nostrā mittunt sortes. Nam cum cōposita medicamina ex multis disparibus & pugnantibus speciebus constari necesse sit, impossibile aut saltem difficillimum est in illis aliquo certi posse statuere medicum, nisi sola opinione, & estimatione, coniectura: cunque innumeræ saepe res sint, quæ singulæ prodesse videntur, ea sola congruit medicus quæ fors vel casus memoriæ suæ tunc obtulerit, aut in quæ alio quouis intrinseco siue occulto instinctu fuerit propensior: Vnde fit vt cōpositum illud pharmacum non tam ab ingredientium simplicium potentia, quā a medici fausta & infausta affectione fortiatur virtutem & effectū, quatenus ille occulto quodam influxu siue naturali, siue cœlesti, siue dæmoniaco, siue fortuito plus ad hæc q̄ ad alia eligenda inducitur. Atque hoc est quod communiter dicitur, atq; ipsi fatentur, medicum vnum esse alio fortunatiorem, ac sapientissime indoctum docto feliciterem. Quin & vidi ego & noui medicum virum literatissimum tā infelicem, ut e multis agris vix paucissimi e manibus eius salui euaderent. Noui & alium semisciolum qui omnes ferme agros suos pleroseq; etiam ab alijs pro deploratis derelictos feliciter sanaret: Quin & meminī me legisse de medico in cuius manibus quicumque nobiles & magnates incidissent, euaderent, plebei omnes & rustici perirent, aut grauius periclitarentur: Videre igitur nunc facile est, hanc officinariam medicinam, in qua plerisq; potest medici fortuna quam doctrina, totam aut pro maxima parte sortilegam esse, ideoque procul pellendam atque tanquam veneficam & licetiam esse damnandam; Proinde Romani quon-

*De
Medicis
faustis
& infastis.*

DE MEDICI. OPER.

dam sub Catone censorio medicos omnes & vt be Roma, & tota Italia pepulerunt, eorum funesta mendacia, crudelitatemque auersati, quod videlicet multo plures occiderent quam sanarent, tum q̄ venenos; periculosissimi, odio ambitione, aut lucro facile adduci possent, vt venenum ministreret pro remedio, & pacta mercede hominum vitæ infidientur: Sicut Pythi medicus, siue is Timocharis fuerit (vt vult Gellius) siue Nicias (vt alij) qui Fabricio promiserat se dominum interfecturū medicinā, quod facinus auersatus Fabricius, Pyrrhum quamuis inimicum mouit per epistolā cauere a medico: de quo Claudianus ita inquit: Romani scelerum semper spreuere ministros, Noxia pollicitem domino miscere venena, Fabricius regi nudata fraude remisit: In festo quem Marte petit bellumq; negauit Per famuli patrare nefas. Similia de Græcorum medicis apud Pliniū Catō scribit ad filium inquit: Iurarunt inter hæc barbaros omnes necare medicina: sed hoc ipsum mercede faciunt, vt fides eis sit, et facile disperdant. Et paulo post subiungit: Vnde testamētorum plures insidias, iam vero & adulteria in principum domibus, etiam vt euident Eudemī in Liuiā Drusi Cæsaris: hæc Plinius. Ipse etiam Socrates apud Platonem vetuit, ne medici in ciuitate multiplicentur: Expediret & in hunc diem reipublicæ, nullus esse aut paucissimos medicos: quodque lex extaret, quæ eorum puniret, cum incitiæ, tum negligentia; malitiam capitalem: Capitale enim est, neque refert imperitia an negligentia, stultitia an malitia, perperam an studiose medicus pro pharmaco venenum porrexit, hominemque in

*de pythi
medico.*

*Capitale
uenens
interfici.*

DE PHARMACOPOLIA

plam lo
nis.
 vitæ discrimen adduxerit: atq; non (quod Plinius
 ait) medico hominem occidisse summa esset im-
 punitas. Qui certe vnus illis atq; communis cum
 carnifice honos est, homines scilicet accepta mer-
 cede occidere: atq; ex homicidio, vnde supplex
 cunctis lex statuit, nulliq; concessa impunitas, si so-
 li capiunt præmia: hoc tamen interest q; carnifex
 non nisi ex iudicium sententia necat noxios, me-
 dicus autem præter omne iudicium perimit etiã
 insontes: non ergo insalubriter pontificum consti-
 tutiones arcent a medicando clericos, cum ars me-
 dica res adeo sit cruenta, vt si fas sit sacerdotibus
 & clericis medicum agere, liceat etiam agere car-
 nificem: neq; imprudenter Portius Cato medicis
 quondam interdixisse putandus est: cum, quia scie-
 tiæ huius famam semper nouitate aliqua aucupã-
 tur: tum, & dum pudet noui nihil adferentes alio-
 rum inhætere vestigijs, experimenta per mortem
 agunt, & artem suam nostris periculis discunt, qua
 de vita nostra negotiãtur, malaq; hominum, quæ
 breuissimo tempore tolli possent, producunt: non
 raro etiam adaugent maiori pro compendio, cui
Aegyptio
sa mas
 fraudi vt obuiaretur apud Aegyptios medici ante
 diem tertium egrorum corpora eorum, periculo cu-
 rabant, post triduum autem suo.

De pharmacopolia.

Cap. LXXXIII.

IAmque etiam a cocis suis, apotheticarios &
 pharmacopolas vocant, quorum (vt est in pro-
 uerbio) tituli remedia habent, pixides, venena li-
 ue (ut canit Homerus) pharmaca mixta, salubria
 multa, & noxia multa, quibus cum damno esse
 minime volunt, nos mortem nostram magna cura

DE PHARMACOPO.

re pecunia compellunt: dum illi aliud pro alio pro-
 pinantes, seu putridum inueteratumue & euani-
 dum pharmacum miscentes, sepe mortiferam po-
 tionem dant pro salutifera: dum facta iam pri-
 dem emplastra, collyria, vnguenta, pastillos & a-
 lia pharmaca, nõ nisi in officinarum compendia
 ex ipsa specierum fece ac tabe conflata mercan-
 tur, atq; hæc omnia nescientes discernere credunt
 barbaris mercatoribus omnia fraudibus & so-
 phisticatione corrupentibus. Possent etiam hic
 ostendere perniciosas illorum discordias de simplici-
 um quibus vtuntur medicinarum cognitione, er-
 roresq; eorum circa medicinalium rerum nomina
 ab illis male intellecta, pessimeq; vsurpata: quæ
 plurima Nicolaus Leoniceus amplo volumine
 ostendit. Transseõ etiam docere de prodigijs cõ-
 positionibus, multarumq; externarum rerum mi-
 xturis, quibus dum omnia confundentes vnum
 quod omnibus naturis quadret medicamentum
 sese effecturos nobis persuadere volunt (sicut de
 compositione teriacæ ac tyri fabula, deq; illo an-
 tidoto myridatico statuerunt) nihil aliud effici-
 tur q; poeticum illud chaos.
 Rudis indigestaq; moles
 Nec quicq; nisi pondus iners, congestaq; eodem
 Non bene iunctarum discordia semina rerum
 Vbi corpore in vno,
 Frigida cum calidis pugnant, humentia siccis
 Mollia cum duris, sine pondere habentia pòdus,
 Esto, sint quædam compositiones ab antiquis me-
 dicis excogitatae & viles inuentæ quæ experta
 liceat recipere, tamen a vera illa methodo sunt
 aliena, & ab ipsismet medicis propria conscien-
 tia coactis damnata, & omnibus modis explosa

DE PHARMACOP.

Plinio, a Theophrasto, a Plutarcho, ab Hippo-
crate, Galeno, Dioscoride, Erasistrato, Celso, Scri-
bonio, Auicenna, quorum verba hic subscribere
nimis longum esset, nec ab antiquis illis solum,
sed etiam a multis recentioribus, e quibus vnus
Arnoldus de villa noua inter aphorismos ait, vbi
an promptu habetur simplicia, dolum esse si quis
compositis vtatur. At hodie neglectis & ne cogi-
tis quidem simplicibus, non nisi ex duobus illis apo-
thecariorum luminarijs, ac aromatariorum the-
sauro, tum Mesue & Nicolai, cæterorumq; ama-
dotarijs, picturatis & inauratis titulis medicami-
na promuntur: atque hinc fit vt dum medici cum
suo otio consulentes vitas hominum apotheca-
rum fiducia gubernant, atque illi sine literis, sine
cognitione barbaris mercatoribus confisi, proci-
ficinæ compendio res permiscet, vt multo plus pe-
riculi sit a medicamine quam a morbo. Tamq;
etiam dicamus de pretiosorum medicinalium lo-
pificatione, quæ tanto ingenio sæpe ad similia-
ta sunt, vt industrios etiam homines decipiant
plurimumq; conduceret saluti hominum ac rei
publicæ peregrinis omnibus exoticisq; pharma-
cijs, quæ tanto præterea precio a prædonibus mer-
catoribus in reipublicæ detrimentum aduictæ sunt
omnino intercidere: ac medicos omnes in ordine
cogere, pharmacopolasq; adstringere, ac legem
illis præscribere, cuiusmodi olim Romæ (cum ad
huc melior esset) Nero tulisse legitur: quæ ijs duntaxat
quæ noster gignit orbis pharmacijs vti con-
pellantur, cum hæc nostræ cuiusq; naturæ conue-
niant magis, tum longe recentiora, electiora, mi-
norisq; difficultate ac sumptu haberi possunt, me-

Arnoldus
de villa
noua

DE PHARMACOPO.

norisq; periculo quæ peregrina quorum maxima
pars suspecta est, vt quæ sapissime sophisticata,
adulterata, reiectitia, vel in nauis suffocata, vel
immersa lacunæ, vel vetustate corrupta, vel non
debito tempore & loco (vnde sæpe plurimum im-
minet periculi) collecta sunt: nam colloquintida
non matura sanguinè educit & interficit, & quæ
sola vel vnica nascitur, venenum est. Similiter &
agaricus masculus mortiferus est, & qui antiquus
pernitiosus. Scamonea omnis sophisticata est, si-
militer & terra Lemnia, et si desigillorum perijt:
Iam quæso quæ necessitas est ijs vti peregrinis, si
eadem similiaue consimilibsq; efficacia nostra ter-
ra producit? An non egregie stultum est malle ex
India petere quod domi habemus & existimantes
proptiam neq; terram neq; mare sufficere, patri-
isq; rebus peregrina, frugalibus sumptuosa, ac fa-
cile acquisibilibus difficultia, & ab ipsis vicijs ter-
ra finibus importata præferentes. An sine armo-
nia co spleni nemo mederi poterit, nec e patia absq;
sandalis? An si caremus bdellio vlcera interiorum
nemo curabit & nec capiti quis medebitur sine mus-
sco & ambra & nec stomacho sine mastice & cor-
rallijs? Si hæc peregrina nostris corporibus conue-
nient medicamina procul dubio natura factum
esset, quæ omnibus prouidit abundanter, vt hæc
apud nos quoq; nascerentur. Nonne absq; illis
& salubrius vixerunt patres nostri? Sunt ergo
hæc desidiosorum medicorum qui nostra non
inquirent nugamenta, & pharmacopolarum
commenta, qui non communem salutem, sed
sua negotiationis compendium quærunt, per-
suadentes nobis non nisi pretiosa quæque pluri-
mum prodesse, quibus idcirco improperatur

Colomby
de uict
tia.

Agaricus
Scamonea
Terra le
mia.

Armonia

bdellium

Muscus

Ambra

Mastice

Corallij

DE PHARMACOP.

per Ieremiam: Nunquid non est resina in Galaad, aut medicus non est ibi: suis quibusq; terris & regionibus, suae genti, suo climati, suo coelo, suo seculo natura herbas producit atq; cōtemperat, effluvia quaedam alijs atq; alijs locis temporibusq; acriter ores habeant vires, in quolibet tamē tempore & climate pro suo hominumq; temperamento ea deoperantur, habeant liceat pretiosa illa & exotica nostris plantis maiores vires, sed has nō nisi in suis climatis hominibus, quibus creata & producta sunt, putabimus salubres. At sunt etiam empiricorum rapinae persuadentium nobis monstruosa quaedā pharmaca & a medendi vsu exotica plurimum posse conferre, & sine ijs salutem nostram non posse constare, impendio miserorum sua commentaria experiunt: Hinc viperas & serpentes & nocentissima quaeq; reptilia antidotis admiscunt, & velut deficientibus remedijs, humanam adipem in vnctiones subigunt, humanasq; carnes aromatibus adseruatas (quam mummiam nuncupant) nephario naturae piaculo hominibus edendas praebent.

De chirurgia.

Caput. LXXXV.

Restat chirurgia, altera medicinae pars, quae excruciantia corporis vitia curat, cuius opera manifesta & securiora sunt remedia, nā reliquorum medicorum caeca consilia sunt. Chirugi vident et palpant quod agunt, ac pro opportunitate mutant, applicant, & auferunt: haec inter omnes medicandi artes prima in vsum venit: Nam cum homines ab antiquo sese bellis

DE CHIRURGIA.

exercerent, & vulnera subijnuicem infligerent, coeperunt illorum quaerere remedia. Nam quae homo homini mala infligisset, ab hominibus quoq; curari posse putabant: Caeteros autem morbos & interiorum cruciatus, tanquam ira deorum genitos, incurabiles naturalibus viribus aestimabant: Primus itaq; chirurgiae inuentor fuit Apis Aegyptiorum rex, vel ut vult Clemens Alexandrinus antiquior illo Mizraï filius Cain nepos magni Nohae. Scripsit autem primus medicinam vulnerrum Aesculapius: Deinde excellentes in ea extiterunt Pythagoras, Empeioeles, Parmenides, Democritus, Chiron, Peon. Narrat Plinius hanc Romae primum exercuisse Archagatum, Peloponnesensem, illumq; ob secandi vrendiq; seuitiam fuisse vulnerarium publice vocatum, mox transiisse nomen in carnificem, deniq; vniuersam artem teo habitam & explosam. Est itaq; chirurgia nō minus reliquorum medicorum factionibus excellentium virorum autoritate clara, sed virulentarum sordium immunditia & sanguinolenta crudelitate, infamis.

De anatomistica.

Caput LXXXVI.

HAnc tamen crudelitate superat anatomia vtrorumq; pharmaceuticorum & chirurgorum theatrica carnificina, qua damnatos publicae morti reos quondam viuos ac remanente spiritu truculentissimis cruciatibus reserant: Sed hodie ob Christianae religionis reuerentiam paulo mitiores effecti, interempto prius homine, ipsorum vel licetoris manu, in mortui cada-

V ij

Primg Chy
emg m
ventor.

ref. p. 106

DE VETERINARIA

uer: deinde his piaculis grassantur, humanumque corpus dilaniantes, membrorum singulorum situm, ordinem, mensuram, opera naturam & abdita quaeque perquirunt ac rimantur: ut inde quomodo & quibus locis curandum sit, addiscant: crudei hac diligentia atque spectaculo horrendo & abominabili nec minus impio.

De veterinaria.
Caput LXXXVII.

Est adhuc & alia medicinae praxis, quam veterinariam uocant, quae brutorum morbis medetur, caeteris longe certior & utilior, a Chirone centauro, (ut fertur) inuenta, & a Cornelio, Catone, Varrone, Pelagonio, Vegetio, nobilissimis scriptoribus illustrata: Hanc tamen amulati isti medici non tam uerecundiae sibi ducunt, quam penitus quoque ignorat & aspernantur a modum delicatuli, ut tanquam ut pupa auis, non nisi humanis stercorebus oblectentur: Vnde si quis ab illis pro asino aut boue suo medicamen requirat, pro remedio mox iniuriam accepturus sit, quasi ad eos non pertineat scire, non solum hominibus, sed etiam caeteris animalibus (praecipue quae hominibus commodare ferunt) mederi: pro qua re Alphus Aragonum rex olim duos expertissimos medicinae doctores pro equis & canibus amplo condidit stipendio, iussitque sollicitos scrutari quae remedia & quis medendi modus singulis bestiarum morbis conueniret: quod illi facientes, librum de his rebus utilissimum ediderunt: fecit idem his temporibus Ioannes ruellus Parthiensiensis uir in uera medicina peritissimus, ac Physicus primarius, qui de

DE DIETARIA.

morbis equorum, eorundemque remedijs, ex vetustissimis autoribus Apfircho, Hierocle, Theomenesto, Pelagonio, Anatolio, Tiberio, Eumelo, Archedamo, Hippocrate, Hemerio Africano, & ex Aemilio Hispano, & Litorio Beneuentano delectum volumen transtulit, veterinarijs omnibus magnam eum reipublicae commoditate profuturum.

De dietaria.
Cap. LXXXVIII.

Superest adhuc medicina dietaria, cuius princeps praeter caeteris existit Asclepiades, qui sublato magna ex parte pharmacorum usu, totam medicinae artem ad victus rationem, ad quantitatem & naturam ciborum, obsoniorum, & condimenta reduxit: a quo caeteri medici non omnino dissentiunt, sed ita putant a se praeterum alitero indigeat, victus quandoque pharmacijs, ac illa pariter victus ratione atque mensura: hinc iubent, inhibent, execrantur, accusant cibos & potus quos deus creauit, inobservabilesque victus regulas condunt: & quas alijs efcae vel modestae de libare prohibent, ipsimet tanquam porci glandes deuorant, & quas alijs viuendi leges praescribunt, ipsi omnium primi praeruaricantur, non tam negligenter quam consulte. Nam si ipsi iuxta haec sua dietaria decreta viuere deberent, sanitatis non modicam iacturam facerent, si uero ut ipsi uiuunt, sic agros quoque naturae legibus uiuere permitterent, pecuniae damnum sentirent. Verum de his dietarijs ita ait Ambrosius, contrariae diuinae conditioni praecipua medicinae sunt quae a ieiunio reuocant, iucubare non sinunt, ab inter-

DE DIETARIA:

tionem meditationis abducunt: ita qui se' medicis dederit, seipsum sibi abnegat: et Bernardus scribens super cantica ait: Hippocrates et Socrates docent animas salvas facere in hoc mundo. Christus et discipuli eius perdere, quem vos e duobus se qui vultis magistrum? Manifestum se facit, qui disputat hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet legumina ventosa sunt, caseus stomachū grauat lac capiti nocet, potum aquæ pectus non sustinet: quare hoc est, vt toris fluuijs, agris, hortis et cellarijs vix inuenire possis, quod comedas. Sed esto hæc Ambrosij et Bernardi verba ad solos monachos dicta sint, quorum forte non est debere tantam rationem habere de valetudine quam de professione: ac ciuiles homines non dedecet cum valetudinis ratione, etiam victus & obsoniorum varietas atq; mensæ lauities: primum dietaria medicina pollicetur, alterum præstat coquinaria præparandorum ciborum & potuum disciplina. Quocirca Plato hanc medicinæ adulatricem vocat, plerique eam dietariæ medicinæ partem adnumerant quis Plinius & Seneca & residua medicorū: schola fateantur, ab exquisitorum ciborum varietate multijugos morbos generari.

De arte coquinaria.

Cap. LXXXIX

Ars itaq; coquinaria per commodæ est, nec inhonestæ, si modo discretionis limites nō egrediatur. Atque hæc ratio etiam summōs & continentissimos viros induxit, ut de coquinaria & obsoniorum condimentis scribere non erubescerent. Ex Græcis Panthaleon, Mī

In mo-
nastis

DE ARTE COQVINA.

thecus, Epiricus, Zophon, Egessippus, Pazanius, Epenetus, Heraclides Syracusanus, Tyndaricus Sytionius, Symonactides Chius, Glaucus Locresis: Ex Romanis Cato, Varro, Columella, Apicius: & ex recentioribus Platina: Asiatici autem his rebus tam luxuriosi atq; intemperantes semper extritere, vt ipsum nomen eorum in heluonum ægulonum transierit cognomentum, quos inde Aporas nuncupamus: hinc (quod refert Titus Liuius) post Asiaticam victoriam peregrinæ luxuriæ in Romanam urbem defluerunt, tunc enim primum epulæ cura & sumptu maiore apparatus ceptæ: tunc coquus antiquis vilissimum mancipium & in æstimatione & in vsu & in pretio esse, atque e culina adhuc iure madens, fuligine tinctus, cum ollis, patinis, tunstillo, mortario, veru, in scholas receptus, & quod vile ministerium fuerat, ars haberi coepit: cuius tota sollicitudo est vñdecunq; conquirere inuita menta gulæ, æduliaq; ciborum ad profundā ingluuiem satiandam vñdecunq; locorum inuestigare: cuiusmodi plura ex Varrone enumerat Gellius, videlicet pauum e Samo, Phrygiam attaginem, grus Melicas, hedum ex Anbracia, pelanum Chalcedoniam, murenā Tartessiam, asellum Pessinuntium, ostreas Tarentinas, pectūculum Chium, helopem Rhodium, scaros Cilices, nuces Tassias, palmas Aegyptias, glades Ibericas, quæ omnes edendi institutiones ad improbam satietatis luxuriamque lasciuam repertæ sunt. Eius autem artis gloriam & famam sibi precæceris vendicauit Apicius, vt ex eius nomine (cetero Septimio Floro) cognomētum in coquos, quos Apiciani dicerentur, quada mphilosophorum imitatione propagatum sit: de hoc Seneca sic scriptū

Apicius
plasma

Apicius

DE ARTE COQVINÆ.

reliquit. Apicus (inquiens) nostra memoria vixit qui in ea vrbe (ex qua aliquando philosophi velut corruptores iuventutis abire iussi sunt) scientiam popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit. Plinius quoque illum nepotum omnium altissimum gurgitem seuerissime nuncupauit. Tot denique gulæ instrumenta, tot irritamenta libidinum, tot obsoniorum varietates Apicianorum illorum ingenio excogitata & conficta sunt, vt tandem opus fuerit præscriptis legibus popinæ luxus coercere. Hinc veteres illæ sumptuaria & cibaria leges latae, videlicet, Archia, Fannia, Didia, Licinia, Cornelia, lex Lepidi, lex Antij Restionis: sed & Lucius Flaccus & collega eius censores, Dantonium senatu mouerunt, q̄ legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam tribunus plebis abrogare vellet: quam impudenter enim Durionius rostro cõscendit illa dicturus: freni sunt inieci vobis Quirites nullo modo perpetiendi, alligati & constructi estis amaro vinculo seruitutis: lex enim data est quæ vos frugi esse iubet, abrogemus igitur illud horridæ vetustatis rubigine obsitum imperium: etenim quid opus libertate est, si volentibus luxu perire non licet? Erant & pleraque alia edicta quæ nunc omnia antiquata sunt penitusque soluta, adeo vt nulla æras vnquam maiori gulæ cura ac luxu indulserit, quam hæc nostra, qui eius causa vt (ait Musonius, & post illum noster Hieronymus) terram percurrimus & maria, & vt nullum vinum pretiosiusque cibus fauces nostras transeant, totius vitæ opera defudamus. tot modo apud nos popinæ, tot ganæ, tot gnatorum & luparum tabernæ, vbi homines edacitate, ebrietate, & libidine perduntur, vt sæpe non abique ma-

DE COQVINÆ.

gno reipublicæ detrimento tota deuorent absumantque patrimoniam, tot modo reperta ferculorum genera, tot obsoniorum condimenta, tot mensarum leges, ritus, & ceremoniæ, vt Asotorum, Milesiorum, Sybaritarum, Tarentinorum: præterea Sardanapali, Xerxis, Claudij, Tiberij, Vitellij, Heliogabali, Galieni imperatorum, aliorumque illorum veterum heluonum (quos omnes delitijs, luxu ac voluptate popinæ, cæteris nationibus ac hominibus præstitisse narrant historici) opipera conuiuia penitus sordida, incondita, rusticanaque euasura sint, si cum ijs nostris conuiuiorum adparatibus conferantur: præterea nihil actum est cibi & potus elegantia, nisi simul etiam adsit abundantia vsque ad fastidium, & quæ vel Herculem inebriet, qui eadem sapius nauis & vehebatur & potabatur: ac cibi satietate Crotoniensem Milonem & Aureliani phaginem expleat, quorum ille triginta panes vna cœna præter reliquos cibos comedere solitus erat, alter vno die ante Aureliani Caesaris mensam aprum integrum, ceterum panes, veruicem & porcellum deuorauit: bibit autem in infundiculo apposito plus orca: hæc hodie apud nos receptissima sunt in rusticanis illis publicis conuiuijs, & templorum dedicationibus, cæterisque eorum festis, diceretis Orgia bacchi celebrari, tam sunt illic omnia furore, etuore, & multiplicibus gulae ebrietatisque flagitijs commaculata: tum Centaurorum conuiuia a quibus sine cicatrice nemo teuertitur: illic spectaretis, & qualè de Erisichthone voracitatem describit Ouidius hoc carmine: Nec mora, quod potus, quod terra, quod educat aer Poscit, & appositis queritur ieiunia mensis, Inque epulis epulas quatit quodque vrbibus esse,

DE ARTE COQUINARIA

Quodq; satis poterat populo, nō sufficit vni,
 Plusq; cupit, quo plura suam demittit in aluum.
 Vtq; freum recipit de tota flumina terra,
 Nec satiatur aquis peregrinosq; ebibit amnes,
 Vtq; rapax ignis non vlla alimenta recusat,
 Innumeratq; faces cremat, & quo copia maior
 Est data, plura petit, turbaq; voracior ipsa est,
 Sic epulas omnes Erisichthonis ora prophanī
 Accipiunt, poscuntq; simul cibus omnis in illo.
 Causa sibi est, semperq; locus sit inanis edendo.
 Erant olim apud Græcos deinde etiam apud Ro-
 manos athletæ homines, uoracissimi, sed horum in-
 famia tandem etiam a viris consularibus et impe-
 ratoribus victa est: nam Albinus qui quondam
 rerum patiebatur in Gallia cētum persica, denos
 pepones, quingentas ficus passurias, trecentas o-
 streas, vna cœna deuorauit: et Maximinus impe-
 rator, qui Alexandro Mammeæ filio successit, qua-
 draginta libras carnis vna die comedit, bibitque
 vini amphoram: continet autem amphora qua-
 draginta octo sextarios. Geta etiam imperator tā
 perdit luxu traditur, ut dapes per alphabetum in-
 ferri iusserit seseque triquantis epulis ingurgitavit.
 Iam vero (quod scelus impium magis) cum deus
 & natura cibum nobis potumq; salutis ac fortitu-
 tudinis causa prapararent, nos contra varijs ob-
 sioniorum artificijs illis abutimur ad voluptatē, &
 supra humane nature capacitātē ingurgitamus
 corporibus nostris, immedicabiles morbos inde
 contrahentes, quo palam videmus verum esse qd
 ait Musonius, dominos seruis, vrbes rusticis, ino-
 pes opulentioribus, & quosq; qui vilioribus ob-
 uisq; vtuntur alimentis ceteris esse robustiores,
 valentiores, fortiores, labores melius tolerantes.

DE ALCUMISTICA

minusq; ijs defatigari, ægrotari autem rarissime,
 neque vllos magis vexat graues illæ ægritudines,
 puta, hydrops, podagra, morphea, colica, & con-
 similes, quam qui simplicem victum contemnen-
 tes, ex coquinarum officinis viuunt: contra vero
 qui simplici contenti victu magis incolumes cer-
 nimus. Astipulatur isti etiam Cornelius Celsus, q
 homini (inquit) vtilissimus cibus est simplex, acer-
 uatio saporum pestifera, & condita omnia dua-
 bus de causis inutilia sunt, quoniam par est, tum
 dulcedinem absumitur, quam modo par est, tum
 ægrius concoquit. Multi præterea grauissimi viri
 autoresq; hæc gulæ irritamenta obsioniorumq; ar-
 tificiosam voluptatem detestati sunt: sed sunt &
 alij qui religionis nomine, nedum gulam, ne dum
 luxum, sed & cibos nonnullos quos deis creauit
 ad vescendum detestatur, abstinentes carnibus:
 vino autem in quo (vt ait apostolus) est luxuria,
 ipsi Epicureis capatiores, abstinere & ieiunare se
 dicentes, cum se omni piscium genere & optimo
 quouis vino oppleuerint, ad quæ labra & linguas
 & dentes & ventres armata circumferunt, non au-
 tem loculos: sed de ijs satis, quin a cibaria hac ad
 gebericam hoc est alcumistica coquinam, quæ
 non minores decoquit opes q̄ popina, modo va-
 damus.

De alcumistica.

Caput XC.

Alcumistica itaq; siue ars, siue fucus, siue na-
 turæ persecutio dici debeat, profectio insi-
 gnis est eademq; impunis impostura, cuius
 vanitas eo ipso se facile prædit, cum polliceatur
 quæ natura nullo modo pati potest nec attingere

DE ALCVMISTICA

cum tamen ars omnis non possit naturam superare, sed illam imitatur, & longis passibus sequitur, & multo fortior sit vis naturæ quam artis, Alchymistica autem.

Ars suspecta probis, ars ipsa inuisa quæ multis, Inuisos etiam cultores efficit artis, Mendaces adeo multi manifeste videntur, Qui seipso aliosque simul frustantur inertes,

Dum rerum vertere species tentant, ac benedicenda quendam philosophorum (vt vocant) lapide fabricare præsumunt, quo Midæ instar contacta omnia corpora ilico in aurum argentumue permutentur: quin etiam e summis inaccessisque caelisque iam non solum plures quam Cræsi diuitias, sed & depulso senio reiuuescentiam perpetuamque immortalitatem, ac tantum non immortalitatem, vna cum ingentibus opibus nobis pollicentur.

At nusquam tantos inter qui talia curant, Apparet vllus qui remiracula tanta Comprober.

Sed mendandi aliquod experimentis, tum ex ceruisa purpurissa, stibio, sapone, consimilibusque pigmentis, ac muliebribus fucis, vetularumque incurstantibus, & cuiusmodi sacre literæ vocant, vnguentum meretricia stipem corrogant, quo geborica instruant officinam, vnde in prouerbum abiit: Cuiusmodi alchymista, vel medicus, vel saponista credulorum hominum aures verbis diuitiant, pecunia inanes reddant oculos: Et quibus ipsi spondent diuitias ab his drachmas petunt, hinc se palam proderi sanæ mentis inania commenta. Inveniunt tamen tantæ felicitatis percupidos homines, quibus

DE ALCVMISTICA

to ingenio sese maiores diuitias consecuturos in hydragyrio quam natura præbet in auro persuadent, & quos iam ter quaterque deceptos semper no uis præstigijs incautos denuo fallant, & prodigiosa hac impostura cogant follibus auram impellere fornacibus, nulla dulcior infania quam fixum volatile, tum volatile fixum fieri posse credere: sic terrentur carbonibus, sulphur, stercus, ac venena, lotia, & ois dura poena est vobis melle dulcior, donec prædij, mercibus, patrimonijs omnibus decoctis, & in cinerem & in fumum conuersis, dum longi laboris præmia, & nascituros foetus aureos, perpetuamque cum reiuuescencia sanitatem, sibi molliter pollicentur, deuoratis multo tempore & sumptibus, tum primum vetuli, annosi, pannosi, esurietes, semper sulphur olentes et inter carbones atque fuligine sordidi, assiduaque argenti viui contrectatione paralytici, solius nasi adfluentia diuites, ceterum adeo miseri, vt pro tribus assibus etiam animam venalem habeant, quam metallis inferre conabatur metamorphosim, in seipsis experiuntur, effectum iam ex alchymistis cacochemici, ex medicis mendici, ex saponistis cauponistæ, ludibriumque populi, stultitiaque patens, & fabula vulgi, & qui iuniores in mediocritate viuere contempserunt, per omnem vitam alchymistarum fraudibus expositi, iam senes facti in summa paupertate mendicare compelluntur, ac in tanta calamitate constituti, pro fauore & misericordia, insuper contemptum risumque reportant, paupertateque coacti sæpe ad malas artes, & monetæ adulterationem, aliaque falsificia degenerant: ideoque hæc ars non modo a republica Romanis legibus pulsa,

DE ALCVMISTICA

sed etiam sacrorum canonū decretis in tota Christiana ecclesia prohibita est: quod si & hodie omnibus qui absque singulari principis indulto alcumisticam exercēt, regno ac prouincijs interdiceretur, addita etiam honorum; proscriptio, corporisq; afflictione, profecto non tot adulterinos nummos haberemus, quibus hodie fraudātur ferme omnes magno reipublicæ detrimento. Hanc ob causam puto Amasim regem Aegyptijs olim legem tulisse, qua cogebatur vnusquisq; destinato magistratui rationem reddere, quo se foueret artificio, qd qui non faceret, poena erat illi extreme supplicium. Per multa adhuc de hac arte (mihi tamē nō admodum inimica) dicere possem, nisi iurātū esset (quod facere solent qui mysterijs initiantur) de silentio. Eoq; præterea a veteribus philosophis ac que scriptoribus tam constantissime religioseque obseruato, vt nullus vsquam probatæ autoritatis philosophus, ac fidus scriptor, comperiat, qui huius artis alicubi vel solo verbo meminisset, quæ res pleroseq; induxit, vt crederent omnes eius artis libros recentiori quo iam pridem confictos: cui nō modicum astipulatur ipsa autorum Geberis, Morieni, Gilgilidis, ac reliquæ eorum turbæ obscura & a nullis alijs celebrata nomina, cum rerumq; bus vtuntur absona vocabula, tum sententiarum ineptitudo, philosophandiq; ratio peruersa. Sunt tamen qui aurei velleris pellem interpretentur fuisse librum alcumisticum veterū more in pelle conscriptum, in quo auri conficiendi scientia contineretur, cuiusmodi libros apud Aegyptios, qui huius artis peritissimi fuisse dicebantur, cum Diocletianus magna diligentia conquisisset omnes excussisse legitur, ne comparatis diuitijs auricq; co-

DE ALCVMISTICA

pia fidentes Aegyptij Romanis aliquando bellū inferre auderent, atq; exinde hanc artem publico Caesaris edicto semper habitam flagitiosa: verum nimis longum foret narrare omnia huius artis stulta mysteria, ac inania enigmata, de leone viridi, de ceruo fugituo, de aquila volante, de stulto saltante, de dracone caudam suam vorante, de bufone inflato, de capite corui, deq; illo nigro nigrius nigro, de sigillo Hermetis, de luto stultitiæ (sapientiæ dicere debui) ac similibus nugis innumeris: Deniq; de illo vnico solo, præter quod non est aliud, vbiq; tamen reperibili benedicto, sacratissimi philosophorum lapidis subiecto, videlicet (pene nomen rei effutui, cum periurio seculus futurus) dicam tamen circumlocutione, sed obscure, vt non nisi filij artis & qui huius mysterijs initiati sunt intelligant. Res est quæ substantiam habet nec igneam nimis, nec prorsus terream, nec simpliciter aqueam, nec acutissimam, nec obtusissimam qualitatem, sed mediocrem & tactu leniorem, & quodammodo mollem vel saltem non duram, non asperam, quin & gustu quodammodo dulcem, olfactu suauem, visu gratam, auditu blādam atque iucundam, cogitatu latam, plura dicere non conceditur atque sunt tamen ijs maiora, sed ego hanc artem (ob eam quæ secum mihi familiaritas est) illo honore potissime dignam censeo, quo probam mulierem definit Thucydides, iam inquit optima esse de cuius laude vel vituperio minimus esset sermo: illud duntaxat addam: alcumistas omnium hominum esse peruersissimos: siquidem cum præcipiat deus, in sudore vultus vescendum esse pane suo, & alibi dicat per Prophetam, Labores manuum tuarum quia

DE IVRE ET LEGIBVS:

manducabis, ideo beatus es, & bene tibi erit. Et diuini precepti promissaq; beatitudinis contemp- ptores, procul labore, & (vt aiunt) in opere multo- rum & ludo puerorum aureos montes moluntur. Non inficior ex hac arte multa admodum egre- gia artificia ortum habere, traxisseq; originem. Hinc azieri, cinnabrij, minij, purpuræ, & quoda- rum musicum vocant, aliorumq; colorum tempe- raturæ prodierunt: huic aurichalcum & metal- lum omnium mixtiones, glutimina & examina & sequestrationes debemus: bombardæ formida- bilis tormenti inuentum illius est, ex ipsa prodij- vitrificatoria nobilissimum artificium, de qua Theophilus quidam pulcherrimum librum con- scripsit. Narrat autem Plinius Tiberij Cæsaris te- pore excogitatum vitri temperamentum quo flexi- bile & ductibile fieret, sed eius officinam a Ti- berio abolitam, quin ipsum quoque tantæ indur- striæ artificem (si Ihsodoro creditur) neci datum- idque factum ne aurum pro vitro vilesceret, & argento atque æri sua præmia detraherentur, Sed de his satis.

De iure & legibus, Cap. XCI.

Restat nunc de Iuris scientia dicere, quæ solè se iactat inter verum & falsum, æquum et iniquum, phas & nephas scire discernere: cuius facultatis hodie principes sunt papa & imperator, qui gloriantur se habere iura omnia in scrinio pectoris sui recondita, quibus pro ratio- ne sufficit sola voluntas, cuius arbitrio omnes sci- entias, & artes, & scripturas, & opiniones, & q;

DE IVRE ET LEGIBVS:

q; hominum opera iudicare & regere præsu- munt. Hinc firmiter præcipit Leo papa omnibus Christi fidelibus, vt nemo in ecclesia dei quicquã vel quenquam iudicare, iustificare, aut aliquid discutere præsumat, nisi sanctorum conciliorum, canonum, & decretalium (quorum caput est Pa- pa) autoritate: atq; ne nobis vti liceat nec doctis- simorum, nec quorumcunq; etiam sanctissimorum theologorum determinatione, nisi in quantum pa- pa permittit & suis canonibus autorisauerit: sed & alibi adhuc præcipit canon, ne aliud volumen vel quocunq; liber per theologos (immo per vniuer- sum mundum ait) recipiatur, nisi illic qui per eccle- siam Romanam papæ canonibus comprobetur. Simile ius præterdit imperator in philosophiam & medicinam cæterasq; scientias, nulli discipli- næ permittens aliquid autoritatis, nisi quantum illi conceditur per sui iuris peritiam: ad quam (vt ait) quotquot sunt scientiæ & artes si comparen- tur, sunt tanquam viles & parum viles: Hinc Vlpianus ait: lex est rex omnium humanarum et diuinarum rerum, cuius virtus est (vt ait Mode- stinus) imperare, permittere, punire, vetare, qui- bus dignitatibus nullum munus maius inuenitur & Põponius in legibus definit eam esse inuentum & donum dei, & dogma sapientum omnium: quæ prisci illi legislatores q; decretis suis apud rude vul- gus autoritatem conciliarent, sinxerit se a dijs edo- ctos illis præscribere. Sic Aegyptijs Osyris a Mercurio, Zoroastres Bactrianis et Persis ab Oro- maso, Charinundas Carthaginentibus a Saturno Solõ Atheniensibus a Minerva, Zãtrastes apud A- rimaspos a bono nõine, Zamolxis Scythijs a Ve- sta, Minos Creientibus a Ioue, Lycurgus Lacedæ- X ij

DE IVRE ET LEGIBVS:

monij ab Apolline, Numa Pompilius Romanis a Nympha Aegeria. En videris modo cuiusmodi hæc iuris scientia in omnes alias sibi imperium arrogat, exerceatq; tyrannidem, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis tanquam deorum primogenitam præferens, illas tanquam viles ac inanes aspernatur, cum tamen ipsa tota atq; omnis non nisi ex caducis infirmissimisque hominum commentis & placitis constituta omnium quæ sunt tenuissima, & ad omnem temporis, status, principismutationem, cõuertibilis existat: Quæ primã suã ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem: A quo lex corruptæ naturæ (quod ius naturale dicitur) prima prodijt, cuius egregia illa decreta: Vim vi repellere licet: Frangenti fidem, fides frangatur eidem: Fallere fallentem non est fraus: Dolosus doloso in nullo tenetur: Culpa cum culpa compensari potest. Male meriti nulla debent iusticia nec fide gaudere: Volenti nõ fit iniuriã: Licitum est cõtrahentibus se decipere: Tantum valet res quantum vendi potest. Item, vt liceat sibi consulere cõdamno alterius: Ad impossibile neminem obligari: Item si te vel me confundi oporteat, potius eligam te confundi quam me: Et eiusmodi plura quæ postea scripto inter leges relata sunt: Deniq; lex naturæ est, non esurire, non sitire, non algere, non vigilij, non laboribus macerari: Quæ oem religionis primã penitentiaq; opera depellens, Epicuream voluptatẽ pro summa statuit felicitate. Exinde vero ius gentium emerit, ex quo primũ bella, cædes, seruitutes orta distinctaq; resq; dominia sunt. Porro ius ciuile prodijt seu populare, quod populus aliquis sibi proprium constituit: Ex quo tot

DE IVRE ET LEGIBVS.

emanarunt in homines litigia, vt testibus ipsismet legibus plura facta sint negotia, quam rerum habetur vocabula. Nam cum homines proni essent ad dissentendum, necessarium (vt dicunt) erat iustitiæ obseruandæ per leges prouulgatio: vt malorum sic coerceretur audacia, & inter improbos innocentia tuta redderetur, & boni quiete viuere inter malos: Atq; hæc sunt illa tam insignis iuris principia, in quo legislatores fuere pene innumeri: Quorum primus Moyses, qui leges scripsit Iudæis, quo tempore etiam Aegyptijs leges tulit Cecrops: Post pheroneus primus omnium leges dedit Græcis: Rursus Aegyptijs leges dedit Mercurius Trismegistus. Deinde Dracon & Solon Atheniensibus, & Lycurgus Lacedæmonijs: Et Palamedes primus leges tulit bellorum, ad iudicandum exercitum. Romanis vero primus leges tulit Romulus, quæ curiata appellata sunt: Post quem Numa Pompilius leges tulit religionum, & ceteri per successum Romani reges suas leges dederunt, quæ omnes Papyrij libris postea descriptæ fuerunt: Vnde ius ciuile Papyrianum nomen sumpsit: Post hos ius duodecim tabellarum prodijt: Item ius Flavianum, ius Helianum, lex Hortensia, Honorarium ius prætoris: Item plebiscita, senatusconsulta, ius magistratum & consuetudinis, deniq; vis iuris constituendi principia data: præterea iuriscõsultos illos innumeros, quosq; bonam partem recenset lex secunda de origine iuris. Qui vero ius ciuile in volumen redigere conati sunt, ex his primus hoc attentauit Gneus Pompeius, deinde Caius Cæsar, sed prauentus vterq; bellis ciuilibus immaturaq; morte non potuerunt perficere Tandem veteras illas leges innouauit Constantij

DE IVRE ET LEGIBVS

nus, sed & Theodosius minor in codice ab eo nup-
 cupatum redegit, tandem Iustinianus hunc qui ho-
 die in vsu habet codicem edidit: Iuris autē ciuili-
 tota autoritas penes populum ac principes est, ne-
 que aliud est ius ciuile, quā quod homines cōmuni con-
 sensu volunt: Hinc Iulianus ait, leges non alia de
 causa nos ligare, quā quod iudicio populi receptae
 sunt: qui communi consensu omne imperium ac po-
 testatem in principē contulit, vnde si quid populo
 ac principi placuerit, hoc tum per cōsuetudinem,
 tum per constitutiones iuris habet uigorem, etiam
 si error videatur vel falsitas, nam communis er-
 ror facit ius, & res iudicata veritatem: Quod
 Ulpianus nos docuit his uerbis, uidelicet ingen-
 tum accipi debere etiam eum de quo sententia la-
 ta est, quamuis re uera fuerit libertinus, quia res iu-
 dicata pro ueritate accipitur. Apud eundem legi-
 mus Barbarium quēdam Philippum cum seruus
 fugitiuus esset, Romae praeter am petiisse, qualis
 etus ac tandem agnitus, receptum fuit nihil eorū
 immutari quae seruus in tantae dignitatis uela me-
 ro gesserit. Et alibi senex rusticus imperatoris au-
 toritate in tantum ueneratur, quod iuris peritus ex
 uerbis illius argumentari iubetur: Paulus quoque
 Romanorum iurisconsultissimus, hodie (inquit)
 propter usum imperatorum, si in argento relatum
 sit candelabrum argenteum, argenti quoque esse,
 non autem supellectilis, quoniam error ius facit.
 Idem de legibus & senatusconsultis palam fate-
 tur, non omnium quae a maioribus cōstituta sunt,
 rationem reddi posse: Hinc ergo scimus iam om-
 nem iuris ciuiliis prudentiam, ex sola hominum o-
 pinione uoluntateque dependere, nulla alia ratione
 uirgēte, quam uel honestate morum, uel commo-

DE IVRE CANONICO

ditate uiuendi, uel autoritate principis, uel uiri ar-
 morum: quae si conseruatrix bonorum & malorū
 uideat existat, bona disciplina est: sin aliter, pessima
 res, propter iniqua quae magistratu ac princi-
 pe negligente uel tolerante uel probante sunt.

Quinimo Demonaetis sententia erat, leges om-
 nes inuitiles & superuacuas esse, ut quae nec bonis
 nec malis rogentur, cum illi non egeant legibus, hi
 uero per easdem nihilo fiant meliores. Praeterea
 cum, apud Lium fatetur Cato, uix ullam legē
 ferri posse, quae omnibus commoda sit, & ex qua
 non sepiissime contingat aequitate cum rigore iu-
 ris pugnare: Ipse etiam Aristoteles in ethicis suis
 definiens aequitatem, uocat illam correctionem iu-
 stae legis, qua parte deficit, quod generatim lata est.
 Nonne ergo iam hoc ipso satis ostenditur, totam
 iuris iustitiaeque uim non tam a legibus, quam a iu-
 dicis probitate aequitateque dependere?

De iure canonico.

Caput XCII.

A Iure ciuili demanauit ius canonicum siue
 pontificium, quod plerisque sacrosanctissi-
 mum uideri posset, tam ingeniose auaritia
 suae praecipua ac rapiendi formulas speciei pietatis
 adumbrat: cum tamen paucissima in eo statuatur
 ad pietatem, religionem, ac dei cultum, sacra men-
 torumque ritus spectantia: raeco quod nonnulla dei uerbo
 cōtraria aut repugnantia. Caetera omnia non nisi iur-
 gia, lites, factus, pōpae: tū quae sunt, ac lucri negotia
 pontificumque Romanorum placita: quibus neque
 satis sunt qui olim a sanctis patribus conditi sunt
 canones, nisi his continuo accumularent noua decre-
 ta, paleas, extrauagantes, declaratorias, cancel-

DE IVRE CANONICO

Iarix regulas, vt nullus sit condendorum canonũ finis neq; mensura, quæ vna omnium Romanorũ pontificum, ambitio atq; libido est, condendorum scilicet nouorum canonum: quorum eousq; exereuit arrogantia, vt angelis cœlorum præciparent, & ex inferno sublata præda rapinam facere præsumerent, & in mortuorum manes manum mitterent, etiam in diuinam legem, interpretando, declarando, disputando nonnunquam tyrannidem exercerent, ne quid plenitudini potestatis suæ posset deesse aut derogari. Nonne Clemens papa in bulla, quæ hodie adhuc Viennæ Limonis Pictarij in privilegiorum scrinijs plumbata seruat, præcipit angelis de cœlo, quod animam peregrinantis Romam pro indulgentiis & decedentis a purgatorio absolutam ad gaudia perpetua introducant: insuper inquit: nolumus quod poena inferni sibi aliquatenus infligatur: concedens insuper cruci signatis ad eorũ vota, tres aut quatuor animas quas vellent e purgatorio posse eripere; quam et roneam intolerabilemque temeritatem, ne dicam prope heresim, tunc Parrhisiensis schola palã destata est atq; corripuit: sed fortassis pœnitens hodie, quod non hyperbolicum illum Clementis zelumpio aliquo commento interpretati sunt, ut res valeret potius quam periret, cum propter eorum affirmare vel negare nihil mutatur in re, & autoritate summi pontificis: cuius canones & decreta ipsam theologiam totã sic astrinxerunt, vt nullus quantũcunq; contentiosissimus theologus quicquid audeat statuere, nedũ opinari aut disputare a pontificum canonibus diuersum, absq; protestatione & venia, ceu de Rufe canit Martialis, Quicquid agit Rufus, nihil est nisi venia Rufe

DE IVRE CANONICO

Si gaudet, si flet, si tacet, aut loquitur,
Coenat, propinat, poscit, negat, innuit, vna est
Venia, si non sit venia, mutus erit.

Ex horum præterea canonibus & decretis didicimus Christi patrimonium esse regna, castra, donationes, fundationes, allodia, opes ac possessiones: ac sacerdotum Christi ecclesiæq; primatum esse imperium & regnum: & gladium Christi esse iurisdictionem ac tempestatem temporalem: & petram ecclesiæ fundamentum, esse personam pontificis: episcopos esse ecclesiæ non ministros modo, sed capita: & bona ecclesiæ esse non modo doctrinam euangelicam, ardorem fidei, contemptum mundi, sed vectigalia, decimas, oblationes, collectas, purpuram, mitras, aurum, argētum, gemas, prædia, pecunias: potestatem summi pontificis esse gerere bella, dissoluere fœdera, soluere iuramenta, absoluere ab obedientia, & domum orationis facere speluncam latronum: ita q; papa potest deponere episcopum sine causa, quod potest dare rē alienam, q; non potest committere Symoniam, q; potest dispensare contra votum, contra iuramentum, contra ius naturale, & nemo habet illi dicere, cur ita facis: posse insuper graui (vt dicunt) aliqua de causa dispensare contra totum nouum testamentum, etiam vel tertiam partem & vltra fidelium animas in infernũ protrahere. Episcoporum vero officium esse iam non predicare verbũ dei, sed datis a lapis confirmare pueros, conferre ordines, dedicare templa, baptizare campanas, consecrare aras & calices, benedicere vestes & imagines: quibus vero supra hæc altius ingenium est, his relinquentes illa nescio: quis titularibus episcopis, ipsi regum funguntur legationibus, illorũ præ-

DE IVRE CANONICO

sunt oratorij, aut comitantur reginas, magna sa-
tis & grandem ob causam excusati ne seruiat deo
in templis, si magnifice regem venerentur in au-
dis. Ex eisdem fontibus proclerunt cautela ista qui-
bus hodie citra Symoniam episcopatus & benefi-
cia emuntur vendunturque, et quicquid praeterea est
condonationum et monopoliorum in gratijs, in co-
donationibus, in indulgentijs, in dispensationibus
et similibus rapinarum formulis, a quibus etiam
in gratuitis ab ipso deo factis peccatorum remissi-
onibus pretium statutum est, et in inferorum poenis
inuentum est lucrum. Insuper huic iuri debetur e-
mentira illa Constantini donatio, cum re vera at-
que contestante verbo dei, nec Caesar sua relinque-
re, nec clerus quae Caesaris sunt sibi debeat usurpa-
re: sed ex multis admodum ambitionis, superbiae,
ac tyrannidis legibus, durae atque aliquas fidem.
referam quae ijs quae nunc diximus faciant fidem.
Scrutamini igitur, si lubet, in antiquis decretali-
bus capitulum significasti: & c. venerabile de electi-
c. solite de ma. & obed: c. cum olim de privileg: c.
Si summus pontifex de sent. exc: c. Inter caetera de
off. iud. ord. Deinde in sextodecretalium que conti-
pilaunt tyrannus ille pontificum Bonifacius octa-
uus: videte quid loquatur in illius prologo: & in c.
id est, de immunitate ecclesiarum: neque cedit istis
illa arrogantissima Clementina pastoralis de sen.
& re iudi. cum extrauagante Io. xxij. quae incipit.
Ecclesiae Romanae: & alia eiusdem super gentes. Et ex-
trauagas Bonifacij. viij. vna sancta. Ex compilati-
one denique Gratiani occurrunt nobis c. Si cuius d.
xiiij: c. Si quis d. xvij. c. Sic oes: & c. Enimvero: c. In
memoria: c. Si Romanorum, d. xix: c. Oes, d. xxij: c.
tibi dno, d. lx: c. Constantinus, d. xcvi: & c. Quando, d.

DE IVRE CANONICO

lxxxvi. & glossa ibid. & c. Si papa, d. lx. Porro etiam
accidunt istis. ix. q. iij. c. Cuncta: & c. Conquae-
stus. xv. q. vi. c. Auctoritas. xvij. q. iij. Nemini. xxi.
q. v. Sunt q. xxij. q. v. Om. & q. viij. c. Om. xxx
q. i. c. Oia. Hos & horum similes canones y diligenter
examinare, coperiet cuiusmodi sunt illa magna
& admirabilia & abscondita mysteria, quae aliq
Romani pontifices in suis canoib. fructificat, etiam
ea quae alicubi dicuntur in scripturis sacris couertentes
& nonnunquam adulterantes atque illis suis figmentis ad-
similantes & adaptantes: hinc ille (quas vocat) co-
cordantiae bibliae & canonum natae sunt. Accedunt
istis tot rapinae tituli de pallijs, de indulgentijs, de
bullis, de confessionalibus, de indultis, & rescriptis, de
testamentis, de dispensationibus, de privilegijs, de ele-
ctionibus, de dignitatibus, de praebendis, de religio-
sis domibus, de sacris aedibus, de immunitatibus, de
foro, de iudicijs et eiusmodi relijs: denique totum ip-
sum canonum oim est inconstatissimum, ac ipso Pro-
theo atque Chameleonte mutabilius, ac Gordio no-
do magis implicitum: ipsaque Christiana religio a cu-
ius origine Christus sine imposuit ceremonijs nunc
hoc canonum iure plures habeat quam vnquam olim habu-
erunt Iudei, quorum potere addito ipsum leue ac sua-
ue Christi iugum nunc redditum sit oim grauissimum, co-
gunturque Christiani plus ex canonum praescripto quam
ex ipso viuere euangelio. Tota autem vtriusque iuris
pertia non nisi circa caedua, fragilia, fluxa, inania,
ac prophana negotia vulgaris comertia atque cotu-
melias, tum circa hominum caedes, furta, compilationes,
grassationes, factiones, conspirationes, iniurias, prodi-
tiones versatur. Accedunt ad haec iuramentum testium,
falsificia scribarum, prauaricationes causidicorum,
corruptiones iudicum, ambitiones consiliatorum, &

DE IVRE CANONICO

pinæ præsidium, quibus opprimuntur viduæ, prosterntur pupilli, exulant probi, proculcantur pauperes, damnantur innocentes, atq; vt est apud Iuuenalem,

Dat veniam coruis, vexat censura columbas.
Et cæci homines quæ putauerunt se per leges & canones posse euitare, sibi protinus parauerunt et incurrerunt, quia non sunt hæ leges & canones a deo nec ad deum, sed a corrupta hominum natura ingenioq; profecta, & ad quæstum & avaritiam excogitata.

De arte aduocatoria.

Caput XCIII.

IVris autem adhuc aliud est exercitium, quam artem vocant placitatoriam siue aduocatoriam, vt aiunt, maxime necessariam: ars vetustissima & fraudulentissima suasio cooperimento subdole adornata. Quæ non est alia q̄ scire iudicem persuasione demulcere, & ad omne arbitriū vt, scire iuribus vel inuentis glossis ac commentis, leges quas cunq; pro libidine fingere & refingere, vel iniquis quibusq; diuerticulis illas subterfugere, aut fraudulentam litem prorogare: Sic citare leges, vt peruertatur æquitas, sic glossatorū astruere autoritatem, vt subuertatur sensus legis, mensq; legislatoris. In hac arte plurimum momenti habet altum vociferari, audacemq; & in litigando clamorū, & improbum esse: Isq; habetur aduocatorum optimus qui plures allicit ad litigandum, & promissa spe vincendæ litis in iudicium impellit, stimulatq; impijs consilijs: qui venatur appellationes, quicq; est egregius rabula ac iurgiorum autor, qui garrulitate ac lingua viti-

DE ARTE ADVOC.

bus nihil non possit clamare: sed & quamuis causam altera iudiciorum præstigijs præferre, ac vera & iusta isto modo dubia & iniqua facere: iustitiamq; ipsam suismet armis proffigare, peruertere, profternere: apud quos

Iustitia nihil est nisi publica merces,
At iudex in causa qui sedet, empta probat.

Sed & ea etiam quæ non sunt, rerum scilicet priuationes & silentia, pretio exponunt: nam vt nullus eorum loquitur nisi ad mercedem, ita nec tacet nisi ad præmiū, exemplo puto Demesthenis, qui cum Aristodemum fabularum autorem interrogasset, quantum mercedis vti ageret accepisset, & responderet ei talentum. At ego inquit Demosthenes plus accepi vt tacerem. Causidicorū siquidem lingua tam damnifica est, vt nisi vincatur muneribus, fieri non potest vt non noceat.

De arte notariatus & procuratoria.

Caput XCIII.

Quibus tum ad hoc ipsum adsunt procuratores & notarij, quos vocant tabelliones, quorum iniurias & damna, & nequitias & falsificia omnes patienter ferre oportet cum omnium fidem & licentiam ac potestatem apostolica & imperiali autoritate se obtinuisse videntur. Atq; inter hos illi sunt præcipui, qui norinorum egregie perturbare, miscere lites, confundere causas, supponere testamenta, instrumenta, rescripta, diplomata: tum egregie fallere, decipere, & vbi opus est peierare, & falsum scribere, omnia audere, & construendis delis, fraudibus, testibus, calumnijs, laqueis, captiunculis, insidijs, tri-

DE ARTE NOTAR. ET PRO:

eis, ambagibus, circumventionibus, Scyllis & Chrybdidis se a nullo vinci patiantur. Nullus præterea notariorum tam integrum quod vocant instrumentum præscribere potest, quin rursus litem contestari necesse sit, si quis velit contradicere aduersarius. Nam aut aliquid omissum dicet, aut falsum, aut fraudem subesse, aut aliam exceptionem opponet, qua instrumenti aut notarum fidem impugnet: Atque hæc sunt illa iuris remedia, ad quæ litigantibus confugendum esse docent: hæc illæ vigilæ, quibus iura subuenire dicunt, ni sit qui malit pugnare quam litigare: Is enim tantum iuri habebit, quantum potentia sua poterit defendere dicente lege: quoniam potentioribus pares esse non possumus.

De iuris prudentia
Caput. XCV.

Hæc spectant etiam vastissimi illi gigantes qui nobis contra Instuntiani edictum, tot glossarum, commentariorum, expositionum, ingentia innumeraque volumina vnoquoque illorum aliter & aliter interpretante genuerunt: Præterea tot opinionum procellas, tot vastissime rum consiliorum ac cautelarum sylvas infelicissima fecunditate parturierunt, quibus aduocatorum instruuntur nutriunturque nequitie, qui tam celebri illorum iurisperitorum per singulos peritodos, & (vt vocant) paragraphos, nomenclaturarum pudorem suum obstringunt, ac si non potius rationibus constet veritas quam confusis testimoniis, ex tantorum opinantium colluue adductis, vix quæstionum laus est contentio atque discordia, vix quæ

DE IURIS PRVDENTIA

non dissenserit ab alijs, qui nescierit nouis opinionibus aliorum dictis contradicere, ac iudicata omnia in dubium reuocare, & bene inuertas leges per ambiguas expositiones ad tua signa adaptare, is parum vel nihil doctus habeatur. Hinc tota illa iuris prudentia facta est consilium peruersum & subdolum rete iniquitatis: hæc sunt ingenia, hæc artes, quibus hodie regitur orbis Christianus, quibus constituuntur imperia & regna, & principatus populorum, atque ex his nebulonibus deliguntur principum pontificumque officiales atque parlamentarij isti senatores & præfides, ac si quis iniqui hæc inuenus fuerint aduocati, æquiores futuri sint iudices, atque tandem capita regnorum sunt: Hi etiam regibus suis, vt Ioui quondam Titani, formidabiles: Porro ex his prodeunt tandem Cesarum regumque ventricosi isti archiscrībæ, ac circumpurpurati cancellarij, quibus rerum summa commissa est, qui principum placita, dona, beneficia, officia, dignitates, rescripta, diplomata, præterea ius, fas, leges, æquum & honestum, omnia venalia habent, & abs se mercari compellunt: Ex quorum arbitrio regum numerantur amici & inimici, quos pro libidine sua nunc foederibus iungunt, nunc rursus funestis bellis committunt. Atque cum ipsi ex infima plebis fece sordidissima vocis prostitutione ad tantam dignitatis culmen conscenderint, ad tantum simul audacia scelus euehantur, vt audeant nonnunquam prescribere principes, & vel absque senatusconsulto, ac vel in dicta causa damnare capitibus, mutandisque regnorum statibus autores sunt: ipsi interim tumentes furis & latrocinij suis.

DE ARTE INQUISITO.

De arte inquisitorum.
Caput XCVI.

Spectant ad hunc cœtum etiam ordinis prædicatorum hæreticorum inquisitores, quorum iurisdicção cum tota in theologicis traditionibus & sacris scripturis fundata esse deberet, ipsi tamen hanc omnem ex iure canonico & pontificijs decretis, ac si papam errare impossibile sit crudelissime exercent, ipsam scripturam sacram velut mortuam literam, & non nisi vmbra veritatis a tergo relinquentes: quin & veluti hæreticorum (vt aiunt) scutum & propugnaculum procul rejiciunt. Neq; etiam antiquorum doctorum patrumq; traditiones recipiunt, dicentes: quia falli possunt & fallere, sed vnam Romanam ecclesiam quæ vt dicunt errare non potest, cuius caput papa est, eiusq; curiæ stylum sibi scopum fidei præfigunt: non aliud cum inquirendo exposulantes, quam si credat in Romanam ecclesiam: quod si affirmarit, ilico dicunt ecclesia Romana hanc propositionem aut hæreticam, aut scandalosam, aut piarum aurium offensiuam, aut ecclesiasticæ potestatis derogatiuam damnat, moxq; ad palinodiam & reuocationem compellunt. Quod si tunc inquisitus opinionem suam scripturæ testimonijs alijs verationibus tueri conetur, interrumpentes strepitu fratris buccis, dicunt non esse illi negotium cum baccalaureis & scholaribus ad cathedram, sed cum iudicibus ad tribunal, non esse sibi litigandum & disputandum, sed simpliciter respondendam, si velit stare decreto Romanæ ecclesiæ & opinionem suam reuocare: sin minus fasciculos & ignem ostendunt, inquierentes cum hæ-

DE ARTE INQUISITORVM.
xeticis non argumentis et scripturis, sed fasciculis et igne decertandum, hominemq; nec pertinaciæ alicuius conuictum, nec meliora edoctum, cōtra conscientiam suam sua abiurare compellunt: qd si nolit, veluti ecclesiæ desertorem seculari foro tradunt, vt comburatur, dicentes cum Apostolo: Auferre malum de medio vestri: tanta olim fuit ecclesiæ mansuetudo pontificumq; clementia, sicut in quarta distinctione de consecratione compilauit Gratianus, vt ne relapsos in Iudaismū capite punirent, nec blasphemos supplicio afficerent: ipseq; Berengarius in abominabilem hæresim relapsus, non solum non occisus est, sed nec archidiaconi dignitate priuatus est. At hodie in minimum errorem prolapsus plusquam capitis reus agitur, et ab istis inquisitoribus nonnunquam pro minimo crimine traditur incendio: forte expedit hodie ecclesiæ tam seuera adnima diuersio, modo interea non occidat germana pietas: sunt hæreticæ prauitatis inquisitores nonnunquam ipsimet prauis, possuntq; etiam esse hæretici, quæ res nouæ constitutiōis Clementi occasione præbuit: debent ergo inquisitores contra hæreticos, non per tenebrosos argumenta & rixosos syllogismos, sed per vrbū dei, de fide catholica disputare, & hæreticū per sacras literas conuincere: deinde iuxta canonicum documenta & sacrorum conciliorum constitutiones negotium terminare, & inquisitum ad fidem orthodoxam reducere, aut hæreticum declarare: neq; enim hæreticus est qui temerarius nō est, nec fautor hæreticorū cōsensus est, q innocētē criminis & indēnatū hæreseos defendit, q minus ad iniquorū aliq; inquisitorū, immo rapacitū luporum tribunal, & in locū non tutum trahatur dila-

DE ARTE INQUISITORVM.

erandus. Iam vero etiam cum iure expresse cautum sit, inquisitores nec cognoscendi potestatem nec iurisdictionem ullam habere super quavis heretis suspicionem, defensione, receptatione, vel favore, ubi & quando non constat manifeste quod ibi sit heresis expressa & explicite condemnata: tamen isti sanguisibundi vultures, ultra privilegia officij inquisitionis, sibi concessa contra iura & canones sese iurisdictioni ordinariorum ingerunt, arrogantes sibi iurisdictionem pontificum in ea quae non sunt heretica, sed duntaxat piarum aurium offensiuam, aut scandalosam, aut alio quouis modo circa heresim erroneam: & in rusticas mulierculas crudelissime sequuntur, quas sortilegij aut maleficij accusatas denuntiat asse, saepe nullis iuridicis iudicijis praecognitis: atrocibus enormibusque tormentis exponunt: donec extortis nunquam cogitatis confessionibus habeant quod condemnent, & tunc vere inquisitores sese agere putant, quando non desistunt ab officio donec misera sit combusta, aut inquisitori manum inaurarit, quo misereatur, & tanquam tormentis sufficienter purgatam absoluat: potest enim inquisitor non raro poenas mutare de corporali in pecuniariam, & suo inquisitionis officio applicare, unde illis non modicum lucrum est, habentque ex miseris illis non paucas quae annum censum illis pendere coguntur, ne denuotantur ad inquirendum: praeterea cum bona hereticorum Fisco proscribuntur, etiam inde non parua praeda est inquisitori: sola denique accusatio aut denunciatio vel leuissima etiam suspicio heresis aut sortilegij, ipsaeque inquisitoris citatio infamiam annexam habent, cuius integritati non missa data inquisitori pecunia, consulitur, atque illud

DE ARTE INQUISITORVM.

non nihil est. Hac cautela dum essem ego in Italia plerique inquisitores in ducatu Mediolanensi multas honestissimas matronas etiam ex nobilioribus vexarunt, ingentemque pecuniam a timidulis territisque clam emunxerunt. Tandem cognita fraude a nobilibus male multati sunt, vixque gladium & ignem euasere. Possem hoc loco referre famosi illius Hoochstrati caeterorumque Coloniensium meorum subtile admodum & plusquam Scotisticum inuentum de inquirendis Iudaeis, omnemque illam Capnionis tragaediam, & decemnale bellum, in quo omnis Coloniensium magistrorum nostrorum nomen & fama & doctrina irreparabile naufragium fecerunt, nisi haec omnibus notissima essent, & Capnionis triumpho omnibus seculis clara historia. Fuit mihi olim cum apud Madiomaticos reipublicae a consilijs a duocatus praessem, grauis admodum cum inquisitore pugna, qui rusticam mulierculam ob sutiles quaedam & iniquissimas calumnias in suam carnificinam & in locum non debitum homo nequam nequiter traxit, non tam inquirendam quam cruciandam: hanc ego cum tuendam suscepi, ostendisseque in ipsis actis nihil esse indicij quod ad quaestionem faceret, ille in faciem resistens: Est inquit, vnum sufficientissimum: nam mater huius quondam pro sortilega excremata est: hunc articulum ego cum impertinentem & de facto alieno citatis iuribus etiam ex iudicis officio reiiciendum esse ostenderem, ille mox contra resine ratione locutus videretur, ex mallei maleficarum penetralibus & peripateticae theologiae fundamentis, talem eduxit ingens: ideo id esse, cum ga solitae sint maleficae mulieres foetus suos ilico

DE ARTE INQUISITORVM

atos sacrificare dæmonibus, tum quia solent illos
ex incuborum dæmonum concubitu plurimum
concipere, quocirca contingit tunc in hac prole
veluti ex hæreditario morbo radicatam remanere
malitiam. Infero ego, sicine peruerse pater tu
theologiffas & hisce figmentis ad torturam pro-
trahis infantes mulierculas, istis sophismatibus
alios iudicas hæreticos, tu ipse Fausto Donatoq;
hæreticis ea sententia non inferior & esto ita vt dic-
tis, nonne euacuas gratiam baptismi & ac frustra
dixerit sacerdos, exi immunde spiritus, da locum
spiritui sancto, si propter sacrificium impiæ par-
tis proles remansura sit diabolo; quod si tibi libeat
etiam illorum opiniones tueri, qui incubos dæmo-
nes generare posse fatentur, certe nullus eorum qui
hoc asserunt a deo desipuit vnquam, vt sentiret dæ-
mones illos vna cum suffurato semine aliquid de
natura sua extra mittere in genitum: quin ego ti-
bi dico (inquam) ex fide q; ex propria natura hu-
manitatis nostræ, sumus omnes nati vna mal-
sa peccati & maledictionis æternæ, filij per-
ditionis, filij diaboli, filij iræ dei, & hæredes infer-
ni, sed per gratiam baptismi eiectus est de nobis
satanas & effecti sumus noua creatura in Iesu
Christo, a quo nemo potest nisi per peccatum pro-
prium separari, tantum abest vt obsit illi factum
alienum. Vides nunc quam sit hoc tuum quod ais
sufficientissimum iudicium & iure irritum, & ra-
tione vacuum, & adsertione etiam hæreticorum: in-
canduit super his crudelishypocrita, & commina-
batur sese aduersum me, vt contra fautorem hæ-
reticorum, causam acturum: verum ego misellam
illam defendere non destiti, ac tãdē iuris potentia
ab ore leonis illius saluam eripui, restititq; sangui-

DE THEOLOGIA SCOLOSTI.

nolentus ille monachus coram omnibus confusu^s
& crudelitatis nomine perpetuo infamis, etiã ca-
lumniatoribus illis qui mulierem traduxerant i-
psi Metensis ecclesiæ capitulo, cuius subditi erant
insigni multa condemnatis.

De theologia scholastica.
Cap. XCVII.

Postremo nunc restat de theologia dicere. Præ-
teribo autem gentiliam theologiam a Mu-
seo, Orpheo, Hesiodo, quondam descriptam
quam omnino poeticam & fabulosam esse in cõ-
fesso est: quam Eusebius & Lactantius & aliorum
Christianorum doctores iam dudum v validissimis
rationibus profligarunt, neq; etiam de Platonis
cæterorumq; philosophorum quos omnes errorum
magistros ostendimus superius. Sed de Christiano-
rum theologia nobis duntaxat sermo hic esto, hæc
certum est non nisi a doctorum suorum fide depen-
dere, cum nullam sub artem cadere queat: Pri-
mum autem dicamus de theologia scholastica
quæ a Parrhisensium sorbona mixtione quadã
ex diuinis eloquijs & philosophicis rationibus tan-
quam ex centaurorum genere biformis disciplina
constata est: insuper & nouo quodam ac ab anti-
quorum vsu alieno tradendi genere per quæstionum
culas & argutos syllogismos absq; omni sermo-
nis elegantia conscripta, alioquin tamen iudicio
& intellectu plenissima, & quæ ad reuincendos
hæreticos non modicum attulerit ecclesiæ emolu-
mentum: eius autores & qui in ea excelluerunt,
fuerunt Magister sententiarum, Thomas Aquina-
nas, Albertus cognomento magnus, & multi alij.

DE THEOLOGI SCHOLAST.

excellentes viri, Porro Ioannes Scotus doctor intellectu subtili, sed in contentione procliuor: Hinc tandem scholastica theologia in sophismata paulatim delapsa est, dum recētiore ista theosophista, ac verbi dei cauponatores, qui non nisi emptio titulo theologi sunt, ex tam sublimi facultate quadam logomachiam fecerunt, circumeuntes scholas, mouentes quaestiunculas, fabricantes opiniones, & scripturis vim inferentes, intricatis verbis alienum sensum illis obducentes, paratior ventilare quam exanimare, multa admodum iurgiorum seminaria excogitare aui, quibus litigiosis sophistis contendendi materiam praebent, dum formas abstrahunt, dum discutunt intellectus, dum voces ipsas genera dicunt & species, dum alijs rebus, alij solis nominibus inhaerent, & quod vni subtrahunt, alteri adscribunt, alij indifferentem hoc accipiunt, & student quibusque quibus suam haeresim possint confirmare. Atque ipsam fidem nostram sacrosanctam apud sapientes huius seculi (quod etiam THOMAS Aquinas conqueritur) risui ac diffidentiae exponunt, dum relictis post terga canonicis spiritus sancti scripturis, multas admodum aptas iurgis de diuinis quaestiones sibi delegerunt, in quibus ingenium suum exercentes, & aetatem consumentes, totius theologiae doctrinam in illis solis collocarunt: quibus si quis sacrarum literarum autoritate resistere velit, mox auditurus est, litera occidit, perniciofa est, inutilis est: sed quod latet in litera inquirendum dicent, mox que ad interpretandum, ad exponendum, ad glossandum, ad syllogisandum conuersi, quemuis potius alium quam proprium literae sensum illi

DE THEOL. SCHOLAST.

induunt: si infles acrius, si vrges, contumelias recipies & asinus diceris, qui quid latet in litera, non intelligas, sed tanquam serpens sola terra vescaris: adeo nulli penes eos pro theologis habentur, nisi qui norint egregie contendere, & ad omne propositum instantiam dare, prompte fingere, & nouos sensus inuenire, ac monstruosis vocabulis sic obfrepere, quo non praere rei difficultate: sed praere verborum portentis intelligantur a nemine. Atque hinc tunc subtiles, angelici, seraphici, & diuini doctores vocantur: cum id effecerint, vt intelligantur quam minime, his tunc auditorum circumstrepente multitudo, qui quicquid ex istis hauserint, ex intimis theologiae abditis depromptum putant, iurantque in verba magistri, & inopinabile putant, si quid illi fuerit ignotum, illiusque opinionibus sic captiuantur, vt nullis aduersis rationibus vincantur, nullis scripturis acquiescant, sed ad sinum matris suae in quo geniti sunt more Antaei vires reparare contendunt, suosque doctores in subsidium vocant: tunc Vultur iumento canibus trucibusque relictis, Ad suos properat partemque cadaveris affert, Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, & se Pascens propria cum facit arbore nidum: Hinc effectum est, vt scholasticae theologiae sublimis gymnasium facultas ab errore malitiae non sit immunis, tot sectas, tot hereses introduxerunt prauis hypocrite temerariisque sophistae, qui (vt inquit Paulus) non propter bonam voluntatem, sed propter contentionem Christum praedicant, vt facilius inter philosophos conueniat quam inter theologos, qui omnem illam antiquae theologiae gloriam humanis opinionibus nouisque erroribus

DE THEOL. SCHOLAST.

extinuerunt, ac varijs exponendi institutis ceu la-
byrthis excogitatis, fucatis titulis detestandam
doctrinam professi, sacrae theologiae nomen sibi
furto & rapina vsurpant, ac sanctorum doctorum
nominibus & institutis abutentes, sectas introdu-
xerint, sicut olim in ecclesia dictum: Ego Appol-
lo, ego Pauli, ego Cephae, praetendentes studia eo-
rum quorum opera initiati sunt doctrinis, et iuran-
tes in verba magistri, caeteros spernunt, & non
quid, sed a quo quid dicatur attenderes: Hinc nul-
lus theologorum nunc vere doctus habetur, qui non
in sectam aliquam iurauerit, illamque mordicus te-
neat pertinaciterque defendat, illiusque nomen &
stigmata nusquam non ostendet, & in ore habeat, ac
eius titulo se salutari & preferri gloriatur, ut Tho-
mistam, Albertistam, Scotistam, Occanistam.
Nam purum Christianum dici tantis magistris no-
stris non est honestum, cum cognomentum illud
quilibet lanij, cocij, pistores, sutores, tonsores, lixae,
sed & mulierulae quaeque indoctaeque plebecula cum
illis habere queant commune: Atque hi sectatores
insuper inter se multifariam secti sunt: Nam aliqui
eorum quibus sublime ingenium est, quique peritio-
res prophetis & apostolis videri volunt, ea que so-
la fide creduntur etiam suis syllogismis sese inue-
nire & demonstrare posse praesumunt, atque de di-
uinis philosophantur deploratis quaestionibus, con-
tenduntque prodigiosa confidentia, varijs non-
nunquam etiam absurdis opinionibus, ut cum diuinam
essentiam a relationibus, alij re ipsa, alij duntaxat
ratione distinguunt; alij infinitas (ut loquuntur)
realitates tanquam Platonicas ideas adstruunt;
illas rursus alij negant atque rident: tot praeterea
de deo portenta, tam varias diuini numinis for-

DE THEOL. SCHOLAST.

mas, tot phantasmatum cogitationumque suarum
de diuinis idola fabricant, Christumque saluatorem
opinionum suarum prauitate discerpunt: atque
tam varijs sophismatum laruis vestiunt, ac ranquam
cereum idolum in qua cuius volunt figuram suis
absurdis suppositionibus formant atque reformant,
quod eorum doctrina mera videri posset idololatri-
a: Transeo caeteras eorum haereses contentio-
nesque, de sacramentis, de purgatorio, de primatu,
de pontificum praecipis & eorum obligationi-
bus, de indulgentiis, de futuro Antichristo, &
multis alijs, in quibus suam ostendunt insanam sa-
pientiam, cuius praesumptione tumidi & inflati,
velut qui fabulis referuntur gygantes, quaestiones
quaestionibus, argumenta argumentis adgeneran-
tes, extollunt sententias suas aduersus deum, su-
per quorum impietatem ira dei de caelis reuelatur.
Caeteri vero quibus ad tam alta non est ascen-
sus, hi diuorum construunt historias, pie non nihil
admentientes, supponunt reliquias, fabricant mi-
racula, confinguntque (quae exempla vocant) vel
plausibiles, vel terribiles fabulas, numerant pre-
ces, ponderant merita, metiuntur ceremonias, num-
dinantur indulgentias, distribuunt venias, ven-
dunt sua benefacta, ac mendicando populi deuo-
rant peccata. Atque de apparitionibus, aduirtio-
nibus, responsisque defunctorum veluti certa lege
pronuntiant, atque ex Tundali Brandarijque libris
aut ex Patricij antro edocti, ludunt purgatorio-
tragaedias, & indulgentiarum comedias a sugge-
sto, veluti scena, tam militari audacia, tam Thra-
sonica iactantia, tam arrogantiis oculis, com-
mutato vultu, protensis brachijs, multiformibus
gestibus, cuiusmodi Protheum describit poetae

DE THEOL. SCHOLAST.

sefe transformantes, ventosa lingua ac stentorea
voce ad plebem detonant. Qui vero ex his ambi-
tiosiores cyclicæ doctrinæ pariter & eloquentiæ de-
corem sibi arrogant, hi in clamando (declamando
dicere putant) casunt poemata, narrant histo-
rias, disputant opiniones, citant Homerum, Ver-
gilium, Iuvenalem, Persium, Titum Livium, Stra-
bonem, Varronem, Senecam, Ciceronem, Aristo-
telem & Platonem. Atque pro euangelij, pro ver-
bo dei meras nugas & humana verba crepant,
prædicantes euangelium nouum, adulterantes ver-
bum dei, quod annuntiant non ad gratiam, sed ad
quæstum & ad pretium, Viuentes autem non ad
veritatem verbi, sed ad voluptatem carnis, &
cum interdum e suggesto de virtute vario errore lo-
cuti sunt, sero in latibulis clunes agitant labore no-
cturno. Atque hæc est via eorum, qua itur ad Chri-
stum. Denique ubi vitia reprehendenda occur-
runt, mirum qua linguæ maledicentia irascantur,
qua gestuum insolentia debacchantur, qua sermo-
nis turpitudine incandescant, qua vocis impuden-
tia exclamant, ac si Christus sui verbi præcones
non attrahentes a dextris molli reticulo piscato-
res, sed persequentes a sinistris sagittarios ac vul-
nerarios venatores esse voluerit; aut ipsi etiam non
homines sint, atque ipsi ipsi viri quæ insectantur
vel maioribus obnoxij sint, aut aliquando fuerint,
vel adhuc obnoxij fieri possint, ita isti piscatores
hominum quibus lingua pro rete est, vt trahant
malos ad salutem, facti sunt venatores etiam bo-
norum in exitium: os habent quasi arcum men-
dacijs, sagitta vulnerans lingua eorum; sed de i-
stis satis, neque enim tutum est eos liberiore loquen-
di ratione redarguere, solent siquidem quoties exa-

DE THEOL. SCHOLAST.

cerbantur conspirare, & redarguentes eos coram
inquisitoribus suis in ius rapere, & ad palinodi-
am adigere, nonnunquam fasciculis tradere, aut ob-
lato toxico secrete e medio auferre: habent enim
& hoc inter arcana religionis symbola, si quis scilicet
dolum moliatur religioni, fas piunque esse illum
clam dato veneno tollere, ne diffameretur ordo, si
quis illorum publice puniretur, quare dimissis i-
stis ad veram theologiam nunc properemus, at-
que hæc etiam bifariam partita est, nam vna pro-
phetica est, altera interpretatiua est. De postero-
re prius dicemus.

De theologia interpretatiua
Caput XCVIII

PVtant enim interpretatiui theologi quæ quem
admodum naturæ liberalitate, vix, oliuæ,
frumenta, linum & huiusmodi plura crescunt
& maturantur, e quibus tandem hominum inge-
nio & adiumento formantur vinum, oleum, pa-
nes, tela, & sic reliqua naturæ opera humanis arti-
bus complentur: ita etiam diuina oracula a dmo-
dum obscura & abscondita data nostris interpre-
tationibus explicanda, non quidem ex nostris vi-
ribus aut adinventionibus, quasi oracula sicuti
naturæ opera opus habeant nostro adiumento, sed
ex ipsomet scripturarum illarum sancto spiritu,
qui distribuit dona sua omnibus secundum quod
vult, & ubi vult, faciens alios quidem prophetas,
alios prophetarum interpretes: Hæc itaque diuino
rum interpretandi theologia non peripateticorum
more definiendo, aut diuidendo, aut componendo

DE THEOL. INTERPRETA.

quorum modorum nullus ad deum attingit, cum ille nec definiti, nec diuidi, nec componi possit progreditur: sed alia constat cognoscendi via, quæ inter hanc & propheticam visionem media est, quæ est adæquatio veritatis cum intellectu nostro putgato, veluti clauis cum sera, qui vt est veritatum omnium cupidissimus, ita intelligibilium omnium susceptiuus est, atq; idcirco intellectus possibilis vocatur, quo etsi non pleno lumine percipimus ea quæ depromunt prophetæ, & hi qui ipsa diuina conspexerunt, aperitur tamen nobis porta, vt ex conformitate veritatis perceptæ ad intellectum nostrum, & ex lumine quod ex ipsis penetralibus apertis nos illustrat, multo certiores reddimur q̄ ex philosophorum apparentibus demonstrationibus, diffinitionibus, diuisionibus, & compositionibus, daturq; nobis vt legamus & intelligamus non oculis & auribus exterioribus, sed percipiamus melioribus sensibus, & ablato velamine & reuelata facie hauriamus veritatem a medulla sacrarum literarum emanantem, quam sub velaminibus tradiderunt hi qui vero intuitu conspexerunt, quæ a sapientibus huius mundi & philosophis cognitionibus abscondita est, eamque nos tanta certitudinis iudicio apprehendimus, vt omnis amoueat perplexitas: Atque cum hæc veritas in sacris literis multiplex lateat, hinc sancti & spirituales viri varias & multiplices sacrarum literarum expositiones adorti sunt, nam alij per corticem literæ leni decursu incidentes, scripturas concordantes & literam per aliam literam exponentes, ex verborum ordine, etymologijs, proprietatibus, atque ex vocabulorum viribus, & similibus sensum aliquem con-

DE THEOLOGIA INTERPR.

vincentes, scripturæ veritatem venantur, quam expositionem idcirco literalem vocant: Alij quæcunque scripta ad animæ negotium, & iustitiæ opera referunt, quorū expositio idcirco moralis dicitur: Alij hanc per varios tropos siue figuras ad ecclesiæ arcana reuocant, quorum sensus propterea tropologicus vocatus est: Alij supernæ uitæ contemplationi dediti omnia ad cœlestis gloriæ arcana referunt, quam expositionem anagogicam nūcupant: Atq; hæc sunt quatuor i ecclesiæ exercitæ theologorum expositiones: præter quas sunt adhuc aliæ duæ, quarum vna ad temporum vicissitudines, regnorum mutationes, & seculorum restitutiones omnia referens: idcirco typica dicta est, in qua excelluerunt Cyrillus, Methodius, & Ioachim abbas, atq; ex recentioribus Hieronymus Sauonarola Ferrariensis: Altera in ipsis sacris literis ipsius vniuersi & sensibilis mūdi totiusq; naturæ ac mūdaneæ fabricæ vires virtutesq; exquirit, quam expositionem inde physicam siue naturalem appellant: in hac excelluit Rabi Symeon, Ben Ioachim qui super Leuiticum amplissimum volumen scripsit, in quo pene omnium rerum naturas discutienis ostendit, quomodo Moses secundum triplicis mūdi conuenientiam & rerum naturam, arcam, tabernaculum, vasa, vestes, ritus, sacrificia & reliqua mysteria ad deum & virtutes cœlestes placandas, & ad expiandum horum imaginem hominem ordinauit: & hanc expositionem multi calabistæ sequuntur, illi videlicet qui de Bresith hoc est, de creatis tractant, Nam illi qui de mercana, hoc est, de tribunali dei differentes per numeros, per figuras, per reuolutiones, per symbolicas rationes omnia in ipsum referunt archetypum: hi anagogi

DE THEOLOGIA INTERPR.

cum sensum scrutantur: Hi igitur sunt sex famosissimi sacrarum literarum sensus, quorum auctores, expositores, et interpretes omnes communi vocabulo theologi nuncupati sunt. Eiusmodi itaque ex nostris fuerunt Dionysius, Origenes, Polycarpus, Eusebius, Tertullianus, Ireneus, Nazianzenus, Chrysostomus, Athanasius, Basilus, Damascenus, Lactantius, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Gregorius, Rufinus, Leo, Callistus, Bernardus, Anselmus, et multi alij sancti patres, quos illa prisca tempora protulerunt, nonnulli etiam posteriores, ut Thomas, Albertus, Bonaventura, Egidius, Henricus Gandauensis, Geson, et plerique alij, sed prisca illis longe inferiores. Verum omnes hi interpretatiui theologi homines cum sint humana quoque patitur, alicubi errant, alicubi contraria, aut pugnantia scribunt, nonnulli quam a seipsis dissentiunt, in multis hallucinant, nec omnes omnia vident. Solus enim spiritus sanctus plenariam diuinorum scientiam habet, qui distribuit omnibus secundum certam mensuram, multa sibi reseruans, ut semper nos habeat sibi discipulos: Omnes enim (ut ait Paulus) non nisi ex parte cognoscimus et prophetamus. Tota igitur hæc interpretatiua theologia in libertate spiritus versatur, et separata quædam a scriptura sapientia est, in qua unicuique iuxta suum sensum abundare datum est, per multiplices illas quas recitamus expositiones, quas Paulus unico vocabulo mysteria siue mysteriorum locutiones vocat, ubi ait: Spiritus loquitur mysteria: vnde Dionysius hanc mysticam & significatiuam theologiã vocat a sanctis illis doctoribus ingentibus voluminibus, sed non etiam sine multis erroribus tractatam:

DE THEOLOGIA PROP.

eam: Neque vero vos seducat illorum sanctitas auctoritasque, ut illis per omnia credatis: nam multi illorum perseuerauerunt in multis erroneis opinionibus de fide, quæ per ecclesiam pro hæreticis reprobatae sunt: Sicut manifestum est de Papiã Hieropolitano episcopo, de Victorino Pictauiensi, de Hyreneo Lugdunensi, de beato Cypriano, de Origene, de Tertulliano, & multis alijs, quos constat in fide errasse, & opiniones illorum pro hæreticis damnatas, cum tamen ipsi habeantur in canone sanctorum. Hic tamen altiore opus est spiritu qui diiudicet atque discernat, qui videlicet non ex hominibus nec ex carne & sanguine, sed desuper datus sit a patre luminu: de deo enim sine eius lumine nemo rite quicquam effari potest, lumen autem illud est verbum dei per quod omnia facta sunt, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, dans illis potestatem filios dei fieri, quos receperunt & crediderunt ei: neque vero alius est qui possit enarrare quæ sunt dei, nisi proprium ipsius verbu, quis enim alius cognouit sensum domini? aut quis alius eius consiliarius factus est, nisi filius dei verbum patris? De hoc nunc mox dicaturi sumus, si propheticam theologiã prius absoluerimus.

De theologia prophetica.

Cap. XCLX.

Quemadmodum prophetia est sermo prophetarum, sic theologia non est aliud quam traditio theologorum, hoc est, cum deo loquitur: neque enim qui prophetiam aliquam memorauerit siue interpretari nouerit is protinus propheta est, sed ille qui in diuinis cum scientia pietatis uir-

DE THEOLOGIA PROP.

tute ac sanctitate est præditus, qui cum de eo loquitur, & in lege eius meditatur die ac nocte: sic nãq; Iohannes autor Apocalypsis in literis Dionysij nominatus est theologus, a diuina scilicet locutione, quibus dixit ipsa veritas: qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit, quod verbum non ad magistros nostros, non ad contentiosos theosophistas, non ad indulgentiarum cauponatores dictum est, sed ad veros theologos, ad apostolos, ad euangelistas, ad nuntios verbi dei, qui dicunt: non audeo aliquid loqui quod per me non efficit Christus. Horum itaque theologorũ de fide ac pietate sanctę traditiones theologia sunt. Horum dictis atque scriptis creditur tanquam fundatis: non in contentionibus syllogismorum aut opiniõibus hominum, sed in doctrina sana (vt ait Paulus) diuinitus inspirata, non philosophorum more diuidendo, definiendo, componendo, speculando acquirita, sed essentiali quodam diuinitatis contactu, per claritatem in ipso diuino lumine visionem comprehensa: cuius visiõis plures admodum species in sacra scriptura deprehendimus iuxta prophetarum diuersas recipiendi dispositiones: nam quosdam legitur deum siue angelos in forma hominis vidisse, alios in forma ignis, alios in forma aeris ac ventorum, alios in forma fluuij & aquę, alios in forma volucrum, alios in forma lapidum pretiosorum, & metallorum, alios in forma literarum ac characterũ aut manus scribentis, alios in sonitu vocis, alios in somnijs, alios in spiritu quodam habitante intra se, alios in energia intellectus: quocirca scriptura sacra prophetas omnes videntes vocat. Sic legitur: visio Esaie, visio Hieremie, visio Ezechielis & reliquorum. Et in noua lege Ioannes ait: Fui in

DE THEOLOGIA PROPH.

spiritu in illa dominica die in qua subuectus vidi thronum dei. Et Paulus testatur se vidisse que non licet homini loqui, atq; hic intuitus a plerisq; raptus vocat, siue extasis, siue mutus spiritu alis: fit enim tunc separatio quædam animę a corpore, sed non corporis ab anima. De hac morte dictum est: Deum non videbit homo & viuet. Et alibi: Pretiosa in conspectu domini mors sanctorũ eius. Et clarius adhuc per Apostolum expressa est, ubi ait, Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo, hac igitur morte mori oportet quicumque ingredi cupit ad prophetice theologia penetrabilia: huius autem tam defice visionis duplex est intuitus, Vnus quo videtur deus facie ad faciem, atq; tunc vident prophetę quod ait Paulus, q̄ non licet homini loqui, atque q̄ nulla nec hominum, nec angelorum lingua potes est exprimere, nec calamus referre. Est siquidem quidam diuinę essentię contactus & vnio, & sine omni imagine, & similitudine puri & separati intellectus illustratio, ideoq; interpretantur hanc theologi visionem meridionalem, sicuti de ijs late differunt Augustinus sup Genesim, & Origines contra Celsum. Alter intuitus est quo vident posteriora dei, quãdo videlicet clario intuitu intelligunt creaturã q̄ sunt creatoris posteriora & effectus, per quorum cognitionem cognoscunt creator opifex, & prima causa agens omnia, sicut ait sapiens: A magnitudine speciei & creaturę, poterit cognosci eorum creator. Et Paulus de eodem inquit, Inuisibilia dei per ea q̄ facta sunt, intellecta cognoscuntur, quin & apud peripateticos visitatus dicendi modus est, ut arguentes ab effectibus ad causas, dicantur arguere a posteriori, vtraque hac visione fruebatur Moyses testantibus sa-

DE THEOLOGIA PRO.

cris literis, nam de priore legimus quia vidit Mo-
ses dominum facie ad faciem, de altera legimus il-
lidictum a domino: Videbis posteriora mea, et in-
xta hanc posterioris visionem condidit Moses le-
gem & instituit sacrificia, & ceremonias, & ad-
ficauit arcam, ceteraque mysteria ad ipsius vni-
uersi exploratissimum exemplar, omniaque dei
& naturæ operum secreta in illis complexus est,
atque hæc visio rursus bifariam incedit: nã aut cre-
aturas in ipso deo intuetur, & vocatur a theologis
visio matutina: aut deum ipsum conspicit in crea-
turis, & vocatur visio vespertina. Est præterea a-
lia quædam prophetica visio, uidelicet que in som-
nijs fit, sicut legimus apud Mattheum: quia appa-
ruit angelus dei in somnijs Ioseph. Et alibi: quia ma-
gi adorato Christo in somnijs admoniti sunt, vt
per aliam viam reuerterentur in regionem suam.
Sunt & in veteri testamēto multa illius exempla,
qualis denique sit hæc visio, exponit ipse Iob, vbi
dicit: In horrore visionis nocturnæ, quando cadit
sopor super homines & dormiunt in lectulo, tunc
aperit aures, & erudiens, instruit eos disciplina.
Et hæc tanquam quarta visionum species, vocat
nocturna. Sunt & adhuc alia duo prophetiæ gene-
ra, vnum quod expressa voce recipitur, quo gene-
re illustrati & docti fuerunt Moses in mōte Sina,
Abraham, Iacob, Samuel, et plerique alij veteris
legis propheta: in noua autē lege apostoli, et Chri-
sti discipuli omnes viua et vera voce a Christo ce-
docti fuerunt: Alterum genus prophetiæ fit agita-
tione spiritus, quando videlicet anima a numine
aliquo correpta, illi tunc annexa et ab animali ho-
mine abstracta ab eo sapientia et cognitiōe vltra
omne humanum ingenium et vires repletur, quæ

DE THEOLOGIA PROPH.

quidem correptio prouenit non solum ab angeli-
co numine, sed nonnunquam etiam a spiritu do-
mini, sicut legitur de Saul, quia insiluit in eum spi-
ritus domini, et prophetauit, et mutatus est in virū
alterum, et numeratus inter prophetas. Et in
actibus apostolorum, spiritus sanctus insiluit in ba-
ptizatos in flamma ignis, atque hic spiritus sæpe
etiam corripit homines peccatis obnoxios, quin
multi gentilium vates, vt Cassandra, Helenus,
CALCHAS, Amphiarus, Tiresia, Mopsus, Am-
philochus, Polybius, CORINTHIUS. Item Ca-
lanus Indus, Socrates, Diotima, Anaximander,
Epimenides Cretensis. Item magi Persarum, et
Asiatici Brachmani, Aetiopum gymnosophista,
et MEMPHITICI vates, Gallorum Druides,
et Sibyllæ eo ipso excelluerunt. Ad quam quidem
propheticam spiritus correptionem nonnunquam
præuix quædam ceremoniæ, et officij autoritas,
sacrorumque communio plurimum præstant: si-
cuti de BALAAM exemplificat scriptura.
Et alibi de applicatione ephod: et euangelista te-
statur de Caypha, quia prophetauit cum esset
pontifex anni illius. Atque hinc Hæbreorum Me-
cubales etiam prophetandi artificium commen-
tati ausi sunt: Træseo quæ circa ista Hæbræorū the-
ologi de triginta duabus semitis intelligentiæ pro-
funda contemplatione tractant, et quæ Auguti-
nus de gradibus tetigit, Albertus de receptioni-
bus formarum, quarum ille septem modos refert
in somnijs, et totidē in vigilia apparitiōes. De qu-
bus vntim hoc duntaxat admonemus considerā-
dum: Non semper diuina numina prophetis forin-
secus occurrere in conspectum aut colloquium
Z ij

DE THEOLOGIA PROPH.

sed sæpissime illa intrinsecus causati, cum videlicet mens prophetae diuinum lumen concipit, cuius illustratio effusa radijs suis per singula media usque in hoc crassum corpus etiam sensus ipsos suae felicitatis reddit participes, & ex intellectu per rationem & imaginationem ac passim per totam animam usque ad sensuum instrumenta intrinsecus progrediens, in illis euadit obiectum, ut vox vel lumen vel visio vel sermo vnumquemque sensuum propria sua conditione mouens: & id quidem multis prophetis contigit, alijs quidem in vigilijs, alijs vero in somnijs. Sic legimus apud Platonem & Proculum de Socrate: illum non solum intelligibili influxu, sed etiam per vocem & colloquium, inspiratum fuisse: multo tamen facilius hæc in somnijs proueniunt, sed de hoc hæcenus. Quin ad propositum nostrum reuertamur: Est itaque prophetica theologia quæ ex intuitiua inspiratione inconfusum verbum dei docet: Auctoritas autem & argumenta, quibus corroboratur illius veritas, non sunt hominum placita, non longi temporis usus, non sapientum excogitata cõmentã, non secretorum magna decreta, non syllogismi, non enthy memata, non inductiones, non obligationes, non insolubiles consequentiæ, sed diuina oracula sibi inuicem consonantia in vniuersa ecclesia, vniuersi ac constabili consensu recepta, miraculis, prodigijs, portentis, & omnimoda sanctitate vitæque discrimine, ac ipso effusi sanguinis testimonio probata: doctores autem huius propheticae theologiae habemus Moysen, Iob, David, Salomonem, & plerisque alios veteris testamēti canonicos scriptores & prophetas: Noui autem testamēti doctores habemus apostolos & euangelistas, atque vero

DE THEOLOGIA PRO.

hi omnes licet spiritus sancto repleti fuerint, omnes tamen alicubi a veritate defecerunt, & secundum quod fuerunt mendaces, non quod scienter, quod astu aliquid mentiti sint, hoc etiam dicere perniciosissimus, atque Arrij ac Sabellij hæresibus maior & periculosior error est, totius canonica scriptura subuertens auctoritatem, in quo tamen iam maximo errore fuit olim magnus ille ac sanctus Hieronymus, de reprehensione Petri, disputans aduersus Augustinum: dixerat enim Hieronymus Paulum astu mentitum. Quod si concessum fuerit, & in sacra scriptura tale mendacium admissum fuerit, mox (ut ait Augustinus) tota sacrarum literarum certitudo corrueret. Cui sic momenti post plures contradictiones & erroris sui defensionē tandem agnito errore, & cognita veritate cessit Hieronymus: quod ergo dico, sacros scriptores secundum quid alicubi fuisse mendaces, intelligi volo non sponte errantes, sed aut humanitus lapsos, aut mutata dei sententia deficientes. Sic defecit Moyses qui pollicitus erat populo Israel, ut educeret eum de Aegypto, & introduceret in terram promissam: et eduxit quidem de Aegypto, sed ad terram promissam non perduxit. Defecit Ionas Niniuitis cladem iniqua dragesium diem prænuncians, quæ tamen delata est, defecit Helias prædicans mala uentura in diebus Achab, quæ etiam vsque in obitum Achab delata sunt. Defecit Esaias prædicans mortem Ezechiae in crastinum, quæ vsque ad annos quindecim prorogata est. Defecerunt et alij prophetæ et ipsorum omnia vaticinia reperiuntur aliquando sublata aut suspensa. Defecerunt etiam apostoli et euangelistæ. Defecit Petrus quando reprehensus est a Paulo. Defecit Mattheus quando

DE THEOLOGIA PROPH.

So scripsit CHRISTVM nondum mortuum, dum lancea latus eius aperuit. Verum iste defectus non est defectus spiritus sancti, sed aut defectus prophetæ, non bene percipientis quid suggerat spiritus, vel indicet visio, aut ex aliqua mutatione facta in ijs de quibus vaticinabatur, vnde contingit oraculi sententiam aut mutari, aut differri. Hinc contingit omnes prophetas & scriptores in aliquibus videri mendaces iuxta scripturam, dicentem: Omnis homo mendax. Solus autem CHRISTVS deus & homo, nunquam reperitur, nec reperitur mendax, nec verba eius mutabuntur, aut deficient, qui solus ex pers mendacij, & erroris oracula nunquam irritanda protulit, sicut ipse dixit: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt: & quia omnis veritas est per spiritum sanctum, solus CHRISTVS hunc spiritum sanctum firmiter possidet, & nunquam dimittetur ab eo, sed requiescit in illo. Non sic est de alijs: nam venit spiritus super MOSEN, sed in percussione petrae ab vituli recessit. Venit super ANNAM sororem illorum, sed in murmuratione contra Mosen reliquit illam. Venit super SAVLVM, David, Salomonem, Esaiam & reliquos, sed non requieuit in illis. Neque vero prophetæ semper sunt prophetæ, siue videntes, prædicentesque: neque habitus continuus est prophetia, sed donum & passio & spiritus transiens: & cum nullus sit qui non peccet, nullus est a quo non recedat spiritus & ad tempus saltem relinquat, nisi a solo filio dei Iesu Christo, de quo ideo dictum fuit ad Iohannem: Super quem videris spiritum descendentem & manentem in

DE THEOL. PROPHET.

eo, hic est filius dei, qui baptizat in spiritu sancto. potens illum etiam alijs impartiri. Vnde (quem admodum ait Simonides) solus deus habet hunc honorem quod sit metaphysicus, ita & nos vere dicere poterimus: Solus Christus habet hunc honorem quod sit theologus: neque tamen propterea quis putet veteris testamenti scripturas, post natum ex illis diuino partu Christi euangelium, idcirco tanquam effectas & mortuas, viuunt enim semper summa in autoritate: ex illis apostoli sua probarunt dogmata, & sine illarum testimonio locuti sunt nihil, ad illas nos remittit ipse Christus scrutandas, cuius euangelium scripturas illas non soluit, sed adimpleuit, vsque ad minimum iota & apicem, Sed de hoc latius dissetemus inferius. Illud adhuc aduertendum est etiã, ipsam sacram scripturam multis voluminibus suis deficere, quod ex ea ipsa facile conuincitur: Nam Moses citat libros bellorum domini, & Iosue librum iustorum, Hester libros memorabilium, & Machabeorum liber citat libros sanctos de Spartiatis, & Paralipomenon commemorat libros lamentationum, libros Samuelis videtis, libros Nathan, Gad, Semeia, Haddo, Ahie Silonitis, & Iesu filij Hammoni prophetarum. Citat Iudas in epistola canonica librũ Henoch. Citatur a fide dignis liber Abrahæ patriarchæ, qui omnes periere & nusq̃ sunt. Iam vero & qui habentur in manibus, nõ omnes aqua lance recepti sunt: Nã multa hinc inde capitula, atq; totus Machabeos liber inter apocrypha sunt. Idẽ etiã euangelij & epistolis accidit: Nam Dionysius euangelium citat Bartholomei, & Hieronymus me-

DE THEOL. PROPHET.

minit euangelij secundum Nazareos, & Lucas in præfatione euangelij sui, plures ait euangelium scribere adgressos, quæ omnia perierunt & amplius non sunt, & plura illorum, quia ab hæreticis deprauata sunt, aut incertis autoribus inuulgata, nec a patribus recepta sunt, nec ab ecclesia adprobata. Taceo interim pseudopphetas, qui subintroierunt propter vanam gloriam prophetantes quæ spiritus sanctus non suggestit, sed inaudita quæ iam mendacia, quæ non sunt de veritate scripturæ, nec ad unitatem spiritus, nec ad pacem ecclesiæ: sectas introducunt, & quasi dei consiliarios sese procaci temeritate constituentes, audent testamentum domini assumere per os suum, & scribere vaticinia et euangelia quæ omnia aut hæretica sunt, aut apocrypha, nec sacro canoni inserta, quem admodum de apostolorum canonibus manifestum est. Sed & ipsa Salomonis cantica in sacro Hebræorum canone inserta non fuerunt, nisi prius castigata & comprobata ab Isaia propheta: iam ex his facile patet, quomodo ipsa etiam vera theologia sacra videlicet scriptura multis voluminibus suis priuata, & quodammodo manca videri posset, ac pauci admodum ex multis veri ac certi super sint, qui tanquam libri vitæ sacrum cononem constituent.

De verbo dei
Caput C.

E Naudistis modo quam sint omnes disciplinæ ambiguae, quam bifurcata, quæ incertæ, quæ plene periculo, ut quantum ex ipsis est nescire cogamur, vbi nam quiescat veritas, etiam

DE VERBO DEI

in theologia nisi sit qui habeat clauem scientiæ, et discretionis: Clausum enim est veritatis armarium, variisque obductum mysterijs, atque ipsis etiam sapientibus & sanctis præclusum: Qua ad tantum tam incomprehensum thesaurum nobis pareatur ingressus: Clavis autem hæc sola est (nec quicquam aliud) quæ verbum dei, hoc solum discernit omnem vim speciemque verborum, & quis sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem: sed eius quandam præferens imaginem: et quis sermo veritatem non in specie & fuce, sed in esse & ratione possideat, diiudicat: In ipso omnis ars malitiæ & mendaciorum superatur, neque argumentationes, neque syllogismi, neque vllæ sophisticatum veritatis contra ipsum stare possunt: Qui illi non acquiescit vel ab illo dissentit, is (ut inquit Paulus) superbus est, & nihil sciens: Igitur ad ipsum verbum dei oportet nos omnes scientiarum disciplinas & opiniones (tanquam ad lidium lapidem aurum) examinare, atque in omnibus eo ceu ad solidissimam petram confugere. Atque ex eo solo omnium rerum veritatem venari, ac de omnibus disciplinis, de omnium opinionibus & commentis iudicare, nec vllorum quorumcumque doctissimorum aut sanctissimorum dogmatibus, glossis, commentis, cæterisque dictis alligari, quicumque citra vel ultra diuini verbi autoritatem loquuntur: Quodcumque enim (ut ait Gregorius) ab eo autoritate non habet, eadem facilitate contemnitur qua probatur: huius autem verbi scientiam nulla schola philosophorum, nulla theologorum bona, nec quorumcumque scholasticorum gymnasia nobis tradidere, sed solus deus atque Iesus Christus, per spiritum sanctum in illis scripturis quæ canonicæ vocantur, quibus iuxta diuinum præceptum

Z v

DE VERBO DEI

nihil addere licet nihilque deträhere. Quisquis enim (etiam si angelus de cœlo) id egerit anathema est, et a lege domini maledictus est: Huius scripturæ tanta maiestas est, tanta energia, vt nulla externa commentaria, nullas humanas nec angelicas glossas patiatur. Nec tanq̄ cerea ad humanorum ingeniorũ placita se flecti permittat, nec more humanarum fabularum in varios sensus se tanq̄ Protheus aliquis poeticus transformari aut transfundi patiatur, sed sub ipsi sufficiens, seipsum exponit & interpretatur, & omnes iudicās, a nullo iudicatur. Maior enim est eius autoritas (vt ait Augustinus) quam omnis humani ingenij perspicacitas, vnum enim constantem simplicē & sanctum sensum habet, quo solo constat veritas, quo solo pugnatur & vincitur: Cæteri vero extra hunc sensum mortales, mystici, cosmologici, typici, analogici, tropologici, & allegorici, quibus plaricq̄ illam varijs ac peregrinis coloribus depingunt, docere quidem nos & persuadere ad plebis ædificationem recte & vere aliqua possint. Verum ad autoritatem verbi dei confirmandam, probare aliquid vel impugnare siue reprobare non possunt: Nam adducat quis in certamen horum aliquem sensum, citet etiam eius quantumcunque grauem autorem, citet interpretem, citet glossam, citet expositionem quorumlibet sanctorũ patrũ, non ita nos astringunt, quin liceat eluctari: Ex litera autē scripturæ, ex illius ductu & ordine vincula necunt, quæ nemo præsumere, nemo euadere potest, quin omnes argumentationũ machinas elidens ac dissipans dicere ac fateri compellat, quin digitus dei est, quin nunq̄ sic locutus est homo, quin nõ vt scribæ & pharisæi loquitur, sed

DE VERBO DEI

vt potestatem habens. Eius vero autores diuinitus inspirati canonē nobis saluberrima autoritate fecerunt, cuius ea magnificentia est, vt cuncta ei credamus oportet, & quicquid pronuntiauerit & docuerit, hoc absq̄ vlla retractatiōe firmũ & sanctum teneatur: Sicut de hoc locutus est Augustinus se solum eis libris, qui canonici appellant, hunc honorem deferre, vt nullum scriptorum eorum errasse firmissime credat. Cæteris autē quantalibet doctrina sanctitateq̄ polleant se nolle credere, nisi euidenti ratione ex diuinis literis, quod a vero non abhorreat persuadent. Ad has nos relegat Christus, docens, vt scrutemur scripturas. Ex illis iubet nos apostolus omnia probare, vt teneamus quæ bona sunt, atq̄ probare spiritus, vtrum ex deo sint, ac in illis potentem esse de omnibus rationem reddere, & contradicentes redarguere, vt sic spirituales effecti omnia dijudicemus, a nullo dijudicemur: Harum autem scripturarũ (dico canonicarum) veritas & intelligentia a sola dei reuelantis autoritate dependet, quæ non vilo sensuum iudicio, nulla ratione discurrente nullo syllogismo demonstrante, nulla scientia, nulla speculatione, nulla contemplatione, nullis denique humanis viribus comprehendere potest, nisi sola fide in Iesum Christum, a deo patre per spiritũ sanctum in animam nostram transfusa. Quæ tanto quidem superior est atque stabilior omni humanarum scientiarum credulitate, quanto deus ipse hominibus est sublimior & veracior: Sed quid veracior, immo solus deus verax, omnis homo mendax, omne igitur quod ex hac veritate non est, error est, sicut quod ex fide non est, peccatum est: **D E V S** enim solus fontem veritatis conti-

DE VERBO DEI

net, a quo haurire necesse est, qui vera dogmata cupit, cum nulla sit nec haberi possit, de secretis naturæ, de substantijs separatis, deq; ipsorum autore deo scientia, nisi diuinitus reuelata: Diuina em̄ humanis v̄tibus non tanguntur, & naturalia quouis momento sensum effugiunt: quo fit, vt quanos de his scientiam putamus, is error sit & falsitas, quod ita Isaias impropere Chaldæorum philosophis & sapientibus ad eos dicens: Sapientia tua & scientia tua ea ipsa decepit te, defecisti in multitudine adinventionum tuarum. Cauet summa vigilantia grammaticus ne quid peccet in sermone, incultumq; aut barbarum verbum profert, vitæ autem sordes atque peccata interim cõremnit: similiter & poeta mauult vita claudicare quam carmine: & historicus regum & populorum gesta temporumq; series literis & memoriæ mandat, propriæ vitæ nullam tenet rationem: & si teneat, nolit, pudet ve confiteri. Rhetor plus horret orationis inelegantiam quam vitæ deformitatem: dialecticus mauult manifestam veritatem abnegare, quam ab aduersaria vna syllogistica conclusiuncula discedere. Arithmetici & Geometrarum omnia numerant & metiuntur, animæ autem & vitæ numeros mensurasq; negligunt. Musici quoque sonos atq; cantus tractant contẽptis moribus animiq; dissonantijs, cuiusmodi Diogenes Sinopeus citabat, qui Lyre chordas ad harmoniam congrue aptarent, animi autem mores incõcinnos & incompósitos habuissent. Lustrant cœlos & sydera astrologi & qd venturum sit in mûdo prædiuinantur alijs, quæ autem sibi ipsi quotidi: præsentia imminet non attendunt. Cœsimiæ tra notitiam dant terrarum, formas montiũ, cur-

DE VERBO DEI.

sus fluminum, limites prouinciarum, cæterum neque meliorem hominem faciunt neque saniores. Philosophi rerum causas & principia magna instantia inuestigant, ipsum autem deum omnium creatorem negligunt & ignorant. Inter principes & magistratus nulla est pax, & alter in alterius exitium ducitur leui compendio. Curant ægrotorum corpora medici, & proprias negligunt animas. Iuristæ humanarum legum obleruantissimi diuina præcepta transgrediuntur, quo circa pro uerbo cessit: Nec medicum bene viuere, nec iuristam bene mori, quod medici genus hominum sit imperatissimum, iuristæ autem omnium q; viuunt nequissimi, atq; quod continuo videmus & vnus illorum non infimæ famæ Baldus iuris interpres testatur, subitanea morte frequenter extinguuntur. Theologi autem dei mandata sacraque dogmata nobis clamando prædicant, viuendo autem longe destituunt, malumque dei cognitores videri quam esse amatores, atq; vtinam non etiam multi illorum sub prætextu theologiæ defenderent doctrinam satanæ, veritatem verbi dei cõculcantes atque damnantes. Nunc igitur qui cætera nouit omnia recte loqui & scribere, carminisq; vires, seculorum vices, argumentandi rationes, orationisq; ornatus, rhetoricosque colores & multarum rerum memoriã teneat, numerorum proportionem atque sortes, vocum omnium harmoniam saltationumque modos, quantitatem omnium mensuras, radiorum omnium inflexus atque reflexus, terræ marisque situs, ac magnitudines, ædificiorum, omniũ machinarumq; varias structuras, bellorum certamina, aruorum cultus, animalium capturas, passionem & sagimina, & cœm

DE VERBO DEI

speciem rusticationis, omnem mechanicarum artium & opificum industriam, picturam, statuariam, fuloriam, fabrilem, institoriam, & navigatoriam, astrorum cursus, atque in hæc inferiora influxus, factorumque ingeniosas prædictiones, & quæcumque futurorum occultorumque diuina cula, & inexpugnabilia magicarum artium portenta & plus quam magica, cabalística arcana, rerumque omnium naturalium causas, transcendentiumque altissimas sedes & naturas, morum censuras, reipublicæ varias administrationes, domesticasque disciplinas, remedia morborum, medicaminum vires, illorumque agnitionem & mixtiones, obsoniorumque lautissimos apparatus, vertere rerum species, & ex omnibus elicere mundi spiritum. Sciat etiam vitæ que iura, aduocationumque forenses tragœdias, forbonicas contentiones, cucullionum hypocrises, et sanctorum patrum piæ de diuinis traditiones: is inquam qui hæc & si qua reliqua sint omnia norit, tamen nihil scit, nisi sciat voluntatem verbi dei, & fecerit illam: qui omnia didicit, & hoc non didicit, frustra didicit, frustra scit omnia. In diuino verbo via est, in illo norma est, in illo meta est: quod tendere oportet, qui nolit errare, & veritatem attingere: omnes reliquæ scientiæ temporali & obliuioni subiectæ sunt, quin non solum hæ scientiæ & artes: sed & hæ literæ & characteres & linguæ quibus utimur peribunt, & resurgent aliæ, & fortasse iam sæpius extinctæ fuerunt, & sæpius iterum resurrexerunt. Neque ipsa orthographiæ ratio semper eadem fuit, nec similis apud omnes, vel eodem seculo, & latinæ linguæ genuina pronuntiatio hodie nusquam est, & prisce Hebræorum characteres perierunt et non est eorum memoria, sed quæ nouos adinuenit

DE VERBO DEI.

Esdra, et lingua eorum a Chaldæis corrupta est, quod omnibus fere linguis contingit, vt nulla hodie sit quæ suam antiquitatem agnoscat vel intel ligat, subnascentibus vicissim nouis vocabulis, deiectisque veteribus, illisque porro rursus restitutis adeo nihil stabile, nihil diuturnum. Denique Terentiana sententia est: nihil esse iam dictum quod non sit dictum prius: ita forte nec factum, quod non sit factum prius: quin et bombardum cuius recens Germanorum inuentum putant fere omnes nonnulli (inter quos est Volaterranus) prisco æuo visitatam fuisse, vel ex Vergilij versiculis conuincere volunt:

Vidi et crudeles dantem Salmonea poenas
Dum flammæ Iouis et sonitus imitatur Olympi
Quatuor hic inuectus equis, et lampada quæ illans
Per Graium populos, mediæque per Elidis urbem
Ibat ouans, diuumque sibi polcebat honorem
Demens, qui nymbos, et non mutabile fulmen
Aere et quadrupedum cursu simularet equorum
Nonne de hoc locutus est Ecclesiasticus, inquit: Quid est quod fuit, ipsum quod factum est? Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est? Nihil sub sole nouum, nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est, iam enim præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos non est priorum memoria, sed nec eorum quidem quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo. Et paulo inferius ait: Moritur doctus simul et indoctus, quid ergo hic dicemus nisi quia omnes scientiæ et artes obliuioni et morti subiciuntur, nec perpetuo manebunt in anima, sed vna cum morte transibunt in mortem, dicente CHRISTO: quia omnis plantatio quam

DE VERBO DEI.

non plantauerit pater coelestis eradicabitur, & in ignem aeternum mittetur, tantum abest vt scientia conducat immortalitati, solum autem verbum dei manet in aeternum. Cuius quidem cognitio nobis tam necessaria est, vt qui contempserit, qui neglexerit, qui non audierit (teste ipso et verbo in scripturis sacris) inducet super illum deus maledictionem, & perditionem, & iudicium aeternum. Non est ergo, vt putetis ipsum ad solos theologos pertinere, sed ad omnem hominem, siue vir, siue mulier, siue senex, siue iuuenis, siue puer, siue indigena, siue advena, siue profelytus, omnes ad eius cognitionem pro data sibi capacitatis gratia obligari, & ab illo ne ad festucam discedendum. Hinc in vetere lege praecipitur: Erunt verba haec in corde tuo cunctis diebus vitae tuae, & narrabis & mandabis ea filiis tuis & nepotibus custodire & facere ea, meditaberis ea sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens ac consurgens, & ligabis ea tanquam signum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostijs domus tuae: Sic Iosue legit omnia verba & cuncta quae scripta fuerant in legis volumine coram omni multitudine, mulieribus, & paruulis, & aduenis. Et Esdras attulit librum legis coram omni multitudine virorum & mulierum cunctisque qui poterant intelligere, et legit in eo aperte in platea. Et Christus iubet euangelium suum praedicari omni creaturae, per vniuersum orbem terrarum, idque non in tenebris, non in aurem, non clancularie, non in cubiculis, non ad alios quos segregatos magistris & scribas: sed palam in lumine, super tecta, ad populum, ad turbas. Sic enim ait ad apostolos: Quod vobis dico omni-

DE VERBO DEI.

bus dico, quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aures auditis, praedicate super tecta. Et Petrus in actibus ait: Praecipit nobis praedicare populo. Et Paulus iubet educari pueros in institutione et admonitione Christi, quoniam ipse Christus increpauit discipulos prohibentes paruulos ad illum accedere, quorum simplicitatem et humanitatem, vt nullis prauis opinionibus praeventum, nec vllis humanis scientijs inflatum habentes animum, diuinorum verborum auditori adeo necessariam esse docet, vt nisi quis sicut paruulus effectus, omnino ineptus sit regno dei. Hinc Chrysostomus in quadam homilia vult pueros praecipue diuinis literis occupari debere, quin etiam domi atque priuatim viros cum vxoribus & liberis inuicem de sacris literis disputare, ac vltro citroque & ferre & inquirere sententiam: Et Niceana synodus decretis suis cauit, ne quis e numero Christianorum sacris Bibliorum libris careret: Sciote ergo nunc nihil esse in sacris literis tam arduum, tam profundum, tam difficile, tam absconditum, tam sanctum, quod ad omnes Christi fideles non pertineat: quod ve sic credendum sit istis sequepedalibus magistris nostris, vt id Christianum populum debeant possint ve celare: quin tota ipsa theologia omnibus fidelibus communis esse debet, vnicuique autem secundum capacitatem & mensuram donationis spiritus sancti. Boni itaque doctoris est vnicuique secundum id quod confert quantum capere potest distribuere illi quidem in lacte, alteri autem in solido cibo, & neminem necessariae veritatis pastu defraudare.

DE SCIENT. MAGISTRIS.

De scientiarum magistris.
Cap. CI.

TAndem vt me aliquando recolligam, audis ex his quæ ab initio hucusq; dicta sunt, nihil aliud esse scientias et artes, quam hominum traditiones, a nobis bona in illos credulitate receptas, easq; omnes constare, non nisi ex rebus dubijs et opinionibus, per apparentes demonstrationes, esseq; omnes non tam incertas quàm fallaces, quam simul etiam impias: Quocirca credere omnino impium est illas posse nobis aliquam diuinitatis adferre beatitudinem, gentium hæc olim superstitio erat, qui rerum inuectores, et quos scientia vel arte aliqua præstare reliquis intuebatur, eos diuinis honoribus venerabantur, atque in deorum suorum referebant numerum, templa, aras, et simulacra illis dedicantes, et sub varijs imaginibus illos colentes. Quemadmodum Vulcanus apud Aegyptios, cum esset primus philosophus, et naturæ principia in ignem referret, ipse deinceps pro igne cultus est, et Aesculapius (vt ait Celsus) quia rudem adhuc medicinam paulo subtilius exercuisset, in deorum numerum ob id receptus est. Atque hæc est illa nec vlla alia scientiarum deificatio, quam antiquus ille serpens, huiusmodi deorum artifex primis parentibus pollicebatur, inquit, Eritis sicut dii scientes bonum et malum. In hoc ergo serpente gloriatur, qui gloriatur in scientia. Nemo siquidem possidere poterit scientiam nisi fauore serpentis, cuius dogmata non nisi præstigia sunt, & finis semper malus est, vt etiam apud vulgus in prouerbum cesserit: Oēs sci-

DE SCIENTI. MAGISTRIS.

entes insanire: cui ad stipulam etiam Aristoteles dicens: Nullam magnam esse scientiam absq; mixtura demeritæ, ipseq; August. testat multos scienti desiderio amisisse sensum, nulla res Christianæ religioni atq; fidei tam repugnat quam scientia, minusq; se inuicem compatiuntur: Scimus enim ex ecclesiasticis historijs, etiã experientia ipsa edocti, quomodo inualecente fide Christi ceciderint scientia, ita q; maxima & potior earum pars peritus perierit: nã magicæ illæ potentissimæ artes sic abierunt, vt ne vestigia supersint: et tot philosophorum sectis vix vna restitit Peripatetica, nec ea quæ integræ. Neq; vno vnq; melius habuit securiusq; quæuit ecclesia, quæ diu scientiæ illæ oēs in arcum deductæ erant: cum grammatica non esset nisi apud vnum Alexandrum Gallum, dialecticæ perisset Petrus Hispanus, rhetoricæ sufficeret Laurætius Aquilegius, historijs fasciculus temporis satisfaceret: Pro mathematicis disciplinis computus ecclesiasticus: reliqs omnibus vnus satisfecit Isidorus. Nunc vero vbi linguarum periticia, dicendi ornatus, & auctorum numerus reuiuiscunt, inualecuntq; scientiæ, turbatur ecclesiæ tranquillitas, & nouæ insurgunt hæreses. Neq; vero est vllum hominum genus suscipiendæ Christianæ doctrinæ minus idoneum, quæ scientiarum opinionibus mentem iam imbitam habent. Hi enim tam pertinaces & obstinati in suis opinionibus sunt, vt spiritui sancto nullum locum relinquunt, ac proprijs viribus, proprioque ingenio sic innituntur atque confidunt, vt nulli veritati cedant nec admittant, nisi quam syllogisticis rationibus possunt ostendere: quæ autem proprijs viribus & industria inuestigare aut intelligere nequeunt, rident atque aspernantur

DE SCIENT. MAGISTRIS.

Ideoque Christus abscondit hanc a sapientibus & prudentibus, & reuelat eam paruulis; qui videlicet sunt pauperes spiritu, nullos scientiarum thezauros possidentes: qui sunt mundi corde, nullis scientiarum opinionibus inquinati, & in quorum corde tanquam in tabula rasa nihil adhuc depictum est humanarum traditionum: qui sunt pacifici, non sectatores, non contentiosi, nec rixosisylogismis veritatem expugnant: & qui persecutionem patiuntur propter veritatem & iustitiam, ab illis contentiosis sophistis ac probeanis & asinis ridentur, & traducuntur in scholis, prohibentur a pulpitis, eijciuntur gymnasijs, nonnunquam calumniantur haeretici: etiam periculum capitale in eos statuitur, & diris supplicijs vita priuantur. Sic Athenis olim Socrates veneno sublatu, Anaxagoras vltimo supplicio adiudicatus, Diagoras capitis libello accusatus, sed ille instantem necem celeri fuga euasit: Inter Hebraeorum etiam prophetas, Isaias in partes dissectus, Hieremias lapidibus obrutus, Ezechias caesus, Daniel ad bestias damnatus, Amos fuste occisus, Micheas in praecipitium datus, Zacharias apud aram trucidatus, Helias a Iezabele persecutus, qui & ipsa plurimos occidit prophetas: Quin & sanctus ille patriarcha Abraham in Chaldaica fornace proiectus: Sic & Christi apostoli & discipuli infinitique martyres diuinitatis Christi testes multiplicibus tormentis occisi sunt. Oes autem isti non alia ex causa, quam quod sanctius de deo sentirent, quam isti mundi sapientes: Ecce hi qui sic in paupertate spiritus, puritate cordis, et pace conscientiae paruuli & humiles sunt, parati etiam sanguinem pro veritate effundere: hi inquit sunt, quibus solis data est illa vera & deificans sapientia, quam nos in deo

DE SCIENTI. MAGISTRIS.

rum beatorum chorus refert, ac in similes beatos deos transformat. Sicut haec nos clare docet Christus, ingens: Beati pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum dei: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt: Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum: Melius est ergo & vtilius idiotas & nihil omnino scientes existere, & per fidem & charitatem credere, & proximum fieri deo, quam per subtilitates scientiarum elatos & superbientes cadere in possessionem serpentis. Sic legimus in euangelijs, quomodo Christus ab idiotis, a rudi plebecula, & simplici populorum turba susceptus est, qui a principibus sacerdotum, a legisperitis, a scribis, a magistris & rabinis respuebatur, cotemnebatur, & ad mortem usque persecutus est: hinc & Christus ipse apostolos suos non rabinos, non scribas, non magistros, nec sacerdotes elegit, sed e rudi vulgo idiotas omnis literaturae pene expertes, inscios, & asinos.

Ad encomium asini digressio.
Cap. CII.

Sed ne quis me calumnietur, quod apostolos vocarim asinos, ipsius asini mysteria paululum quidem, sed non extra propositum digredientes, paucis explicabimus: hunc enim Hebraeorum doctores fortitudinis ac roboris excelsi, patientisque & clementiae symbolum esse exponunt eiusque influxum a sephiroth quod hochma, hoc est, sapientia dicitur, dependere. Eius namque conditiones sapientiae discipulo necessariae maxime sunt, viuit enim exiguo pabulo, eorum qualicumque co
a iij

AD ENCOMIUM ASINI DIGRESSIO,

tentus, tolerantissimus penuriae, famis, laboris, plagarum, negligentiae, omnisque persecutionis patientissimus, simplicissimi ac pauperrimi spiritus, ut ne inter lactucas et carduos discernere sciat, corde innocenti ac mundo, ac bili carens, cum omnibus animantibus pacem habens, omnibusque operibus patienter dorsum supponens, in quorum remunerationem caret pediculis, raro morbis afficitur, tardiusque quam vllum armentum deficit. Plurima, inquit Columella, asini et necessaria opera supra portionem respondent, cum et facilem terram aratro profcindat, et non minima pondere vehicula trahit. Iam vero molarum et conficiendi frumenti pene solennis est huius pecoris labor, omne rus tam necessarium instrumentum desiderat asellum, qui praeraque utensilia, et vehere in urbem, et reportare collo vel dorso commode potest. In augurio etiam quam salutaris nuntius sit asinus, testatur Valerius de C. MARIO, qui olim Austru et Aquilonis domitor, tandem patriae hostis declaratus, et a Sylla persecutus, consultore ac duce asino Syllae minas euasit, asinum autorem fugae et salutis habuit. Iamque etiam in vetere lege sic asinum deus ipse honorauit, ut cum iuberet omne primogenitum occidi in sacrificium, solus asinis cum hominibus pepercit, videlicet permittere hominem pretio redimi, et pro asino ouem commutari: hunc (quae constans fama est) Christus suae natiuitatis testem esse voluit, in hoc a manibus Herodis saluari voluit, atque ipse asinus etiam contactu corporis CHRISTI consecratus est, crucisque signaculo insignitus: nam Christus ipse pro redemptione humani generis triumphaturus ascendens in Hierusalem, testibus euan-

AD ENCOMIUM ASINI DIGRESSIO

gelistis, hunc vectorem conscendit, sicut id magno mysterio per Zacharie oraculum predictum fuit: et ipse electorum pater Abraham asinis tantum equitasse legitur, ut non inane sit illud apud vulgus vetus prouerbium, quo dicitur: Asinum portare mysteria, quo nunc ego vos egregios illos scientiarum professores, quinimo Cumanos asinos ad monitos uolo, quod nisi humanarum scientiarum depositis sarcinis, ac leonina illa (non quidem a leone illo de tribu Iuda, sed ab illo qui circuit rugiens & quærens quem deuoret) mutuata pelle exuta, in nudos & puros asinos redieritis, esse uos portandis diuinæ sapientiæ mysterijs omnino penitus que inutiles: neque uero Apuleius ille Megarensis ad Isis sacra mysteria unquam admissus fuisset, nisi prius e philosopho usus fuisset in asinum. Legimus diuersorum animantium miracula, elephantem Græcos pinxisse characteres, eundem etiam Aristophoni grammaticoriualem Stephanopolidem puellam adamasse tradit Plutarchus, quin & draconem adamasse puellam Aetholidem apud eundem autorem legimus, eundem etiam suum seruasse nutritium, & ad agnitam uocem accurisse a multis creditum est. Et apud Plinium legimus aspidem ad mensam cuiusdam quotidie venire solitam, cum sensisset ab uno catulorum suorum hospitis filium interemptum, in violati hospitij poenam necem intulisse catulo, nec postea præ pudore in interitum id reuersam. Recenset idem pantheram obductos ex fouea catulos retulisse hominibus, & extra solitudines educitum in uiam publicam restituisse: Iam uero & Girum a cane, et Romanæ urbis conditores a lupa nutritos, cum essent expositi, celebratum est, Træleo delphinoque miracula, et leonum agnitam

AD ENCOMIUM ASINI DIGRESSIO

beneficia relata sibi gratias. Taceo visam Dauidam ac bouem Tarrentinum a Pythagora manufactos, horumque similia permulta: sed quod omnium prodigiorum vincit admiratorem, Ammonius Alexandrinus summus suo tempore philosophus, diui Origenis & Porphirij præceptor, asinum sapientiae auditorem illis condiscipulum habuisse legitur: quin etiam ex sacra biblicorum historia scimus asinum aliquando prophetico spiritu donatum: nam cum Balaam vir sciens & propheta exiret, vt malediceret populo Israel, angelum domini non vidit, vidit autem asinus & humana voce ad sessorem Balaam locutus est: Sic inquam sapienter me videt simplex & rudis idiota, quæ videre non potest deprauatus humanis scientijs scholasticus doctor. Nonne Sampson in maxilla asini, in mandibula pulli asinarum, percussit & deleuit viros Philistinorum? Nonne Sicuti orauit dominum, qui aperuit molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt aquæ, quibus haustus refocillati sunt spiritus & vires eius? Nonne Christus in bucca asinorum suorum simplicium & rudium idiotarum apolorum & discipulorum suorum vicit & percussit omnes philosophos gentium & legisperitos Iudeorum, omnemque humanam sapientiam prostrauit atque confecit? propinans nobis ex illorum suorum asinorum maxilla aquas vitæ & sapientiae aeternæ: Iam vero in Ecclesiasticis historijs & sanctorum gestis varia & multa legimus illorum precibus in diuersa animalia collata diuino munere beneficia: verum nullum vnquam animalia mortuis suscitatum legimus, præter asinum illum quem beatus Germanus Britonum episcopus in vitam reuocauit, quo insigni miraculo ostensum videtur, asinum ipsum

AD ENCONOMIUM ASINI DIGRES,

etiam post hanc vitam participare immortalitati. Ex his igitur quæ iam dicta sunt sole clarius liquet, nullum animal tam esse diuinitatis capax quam asinum, in quem nisi versi fueritis diuina mysteria portare non poteritis. Proprium id olim apud Romanos Christianorum nomen erat, vt vocaretur asinarij, ipsamque Christi imaginem asininis auribus pingere solebant: testis horum est Tertullianus, quo circa iam non indignentur nec sibi opprobrio reputent nostri pontifices & abbates, si apud istos scientiarum gigantes elephantes asini sint atque vocentur, nec miretur Christianum vulgus si apud istos ecclesiarum præfectos & sacrorum nostrorum mystas, quo quisque doctior est, tanto is inter reliquos fiat paucioris: non enim faciunt ad asinorum aures lucinarum catus & moduli, atque nec asinorum insuauem & minime musicum ruditum ad lyram consonare in prouerbio est, atque tamen ex asinorum ossibus exempta medulla omnium optime sicut tibiæ, quæ spiritu inflatæ, sicuti omnium auium eloquentissima canoritatem, ac cuiusque lyrae aut citharae elegantissimos sonos longissime superant atque vincunt, ita religiosi isti idiotæ suo asinino clangore omnes loquacissimos sophistas superant atque præcellunt. Sic legimus nonnullos gentiliu philosophos ad Antonium visendum venisse differendi gratia, & breui sermone ab eo captos, cum rubore & verecundia abcessisse. Legimus etiam simplicem & idiotam hominem quendam in literis exercitatissimum ac versutissimum hæreticum paucis verbis deuicisse, ac reduxisse ad fidem, quæ doctissimi viri & episcopi, qui ad Nicenum concilium conuenerant, diuturna & anxia admodum disputatione non poterant superare. Interrogatus au

OPERIS PERORA.

tempore ab amicis, quomodo idiotæ cessisset, qui tantis restitisset doctissimis episcopis, respondit se episcopis facile pro verbis verba dedisse, huic autem idiotæ qui non ex humana sapientia, sed ex spiritu loquebatur, resistere nequiuisset.

OPERIS PERORATIO.

Vos igitur nunc o asini, qui iam cum vestris filiis subiugalibus iussione Christi per eius apostolos veræ sapientiæ nuntios prælectoresque in sancto eius euangelio soluti estis a caligine carnis & sanguinis, si diuinam hanc & veram non ligni scientiæ boni & mali, sed ligni vitæ sapientiam assequi cupitis, proiectis humanis scientiis, omni que carnis & sanguinis indagine atque discursu, qualescunque illæ sint, siue in sermonum rationibus, siue in causarum perscrutationibus, siue in operum et effectuum meditationibus vagentur, iam non in scholis philosophorum & gymnasijs sophistarum, sed ingressi in vosmetipsos cognoscetis omnia: concreata est enim vobis omnium rerum notio, quod (vt fatentur Academici) ita sacre literæ attestantur, quia creauit deus omnia valde bona, in optimo videlicet gradu in quo consistere possent, is igitur sicut creauit arbores plenas fructibus, sic & animas ceu rationales arbores creauit plenas formis & cognitionibus: sed per peccatum primi parentis velata sunt omnia, intravitque obliuio mater ignorantiae. Amouete ergo nunc qui potestis velamen intellectus vestri, qui ignorantiae tenebris inuoluti estis. Euomite lecteum poculum, qui vosmetipsos obliuione inebriastis, euigilate ad verum lumē, qui irrationali so-

OPERIS PERORATIO.

mno demulsi estis, & mox reuelata facie transcedetis de claritate in claritatem: vncti enim estis a sancto (vt ait Ioannes) & nostis omnia, & iterum non necesse habetis vt aliquis vos doceat, quia vnctio eius docet vos de omnibus: Ipse enim solus est qui dat os & sapientiam, David, Isaias, Ezechiel Hieremias, Daniel, Ioannes Baptista, multique cæteri prophetae & apostoli literas non didicere, sed ex pastoribus, rusticis, & idiotis effecti sunt rerum omnium doctissimi: Salomon in vnico noctis somnio omnium superiorum & inferiorum sapientia repletus est, simulatque rerum gerendarum prudentia, a deo vt nullus ei par extiterit. Et omnes hi homines fuerunt mortales, sicut & vos estis, quin & peccatores: Dicetis forsitan paucissimis admodum hæc contigisse. Et pauci quos æquus amauit Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus, Dijs geniti potuere. Sed nolite desperare, non est abbreviata manus domini omnibus inuocantibus eum, qui illi fidele præstant obsequium. Antonius & Barbarus ille seruus Christianus triduani precibus plenariam diuinorum notitiam (quod testatur Augustinus) consecuti sunt. Qui autem non potestis cum prophetis & apostolis & sanctis illis viris claro & reuelato intellectu ea intueri, procuretis intellectu ab his qui vero intuitu ea conspexerunt: hæc via quaerenda superest (sicut ait Hieronymus ad Ruffinum) vt quod prophetis & apostolis spiritus suggessit, vobis studio literarum quaerendum sit, earum inquam literarum, quæ diuinis oraculis traditæ, & ab ecclesia vnanimi consensu receptæ sunt, non quæ humanis ingenijs excogitatae sunt, quæ hæc non illustrant intellectum, sed obtenebref-

OPERIS PERORATIO.

cere faciunt. Igitur ad Moſen, ad prophetas, ad
 Salomonem, ad euangelistas, ad apostolos recur-
 rendum est, qui omnimoda doctrina, sapientia,
 moribus, linguis, uaticinijs, oraculis, prodigijs, &
 sanctitate coruscantes, de diuinis ex ipſo deo, de
 inferioribus autem supra homines locuti sunt, om-
 nia dei & naturæ secreta nobis clara luce tradi-
 derunt. Omnia enim dei & naturæ secreta, omnis
 morum & legum ratio, omnis præteritorum præ-
 sentium & futurorum notitia in ipsis sacris bibli-
 orum eloquijs traduntur. Quo ergo præcipites rui-
 tis uos, qui quæritis scientiam ab illis qui ipsi in-
 inquirendo omnem ætatem suam consumpse-
 runt, & tempus & industriam perdiderunt, nec
 ullam ueritatem inuenire poterunt? O stulti &
 impij qui post habentes dona spiritus sancti, labo-
 ratis ut a perfidis philosophis & errorum magi-
 stris discatis ea quæ a Christo & spiritu sancto ſu-
 scipere deberetis. An putabitis nos posse ex So-
 cratis ignorantia haurire scientiam, ex Anaxa-
 gore tenebris lucem, ex Democriti puteo uirtutem,
 ex Empedoclis insaniam prudentiam, ex Diogenis
 dolio pietatem, ex Carneadis & Archesilai stupo-
 re sensum, ex impio Aristotele et perfido Auero
 sapientiam, ex Platoniorum superstitione fidem?
 erratis admodum valde, & decipiemini ab his
 qui fuerunt decepti. Sed reuocate uosmetipsos qui
 ueritatis cupidi estis, discedite ab humanarum
 traditionum nebulis, adſciscite uerum lumen:
 Vox ecce de cælo, uox de sursum docens, & sole
 clarius ostendens, quid uobis iniqui estis, & sapi-
 entiam suscipere cunctamini? Audite ora culum
 Baruch: Deus inquit est & non existimabitur a-
 lius ad illum, hic adinuenit omnem uiam discipuli

OPERIS PERORA.

plinæ, & tradidit eam Iacob puero suo & Israël
 dilectio suo, dans legem & præcepta, atq; ordinās
 sacrificia: post hæc in terris uisus est, & cum ho-
 minibus conuersatus est, uidelicet factus caro, &
 aperto ore docens quæ in læge & prophetis eni-
 gmatice tradiderat: Et ne putetis ad diuina dun-
 taxat, & non etiam ad naturalia hæc referti, au-
 dite quid de seipſo testatur sapiens: Ipse inquit mi-
 hi dedit eorum quæ sunt scientiam ueram, ut sci-
 am dispositiones orbis terrarum, & uirtutes ele-
 mentorum, initium, consummationem, medie-
 tatem, & uicissitudines temporum, anni cursus,
 stellarum dispositiones, naturas animalium, iram
 bestiarum, vim uentorum, cogitationes homi-
 num, differentias uirgultorum, uirtutes radicū,
 & quæcunq; sunt abscondita & improuisa didi-
 ci: omnium enim artifex docuit me sapientiam:
 Indeficiens enim est diuina scientia, cui nihil elabi-
 tur, nihil accedit, sed comprehendit omnia. Sci-
 tote ergo nunc, quia non multo labore istuc opus
 est, sed fide & oratione: non longi temporis studio,
 sed humilitate spiritus, & munditia cordis: non li-
 brorum multorum sumptuosa suppellectile, sed ex
 purgato intellectu, & ueritati ueluti clauis cum
 fera coaptato: nam librorum turba onerat discen-
 tem, non instruit, & qui multos sequitur autores
 errat cum multis. In vno sacro bibliorum uolu-
 mine omnia continentur, & traduntur: ea autem
 lege ut non nisi ab illustratis percipiantur, cæte-
 ris sint parabola & ænigmata multisque signa-
 culis præclusa: Orate igitur ad dominum deum
 in fide, nihil hæsitantes, ut ueniat Agnus de tri-
 bu Iuda ac librum uobis aperiat signatum, qui

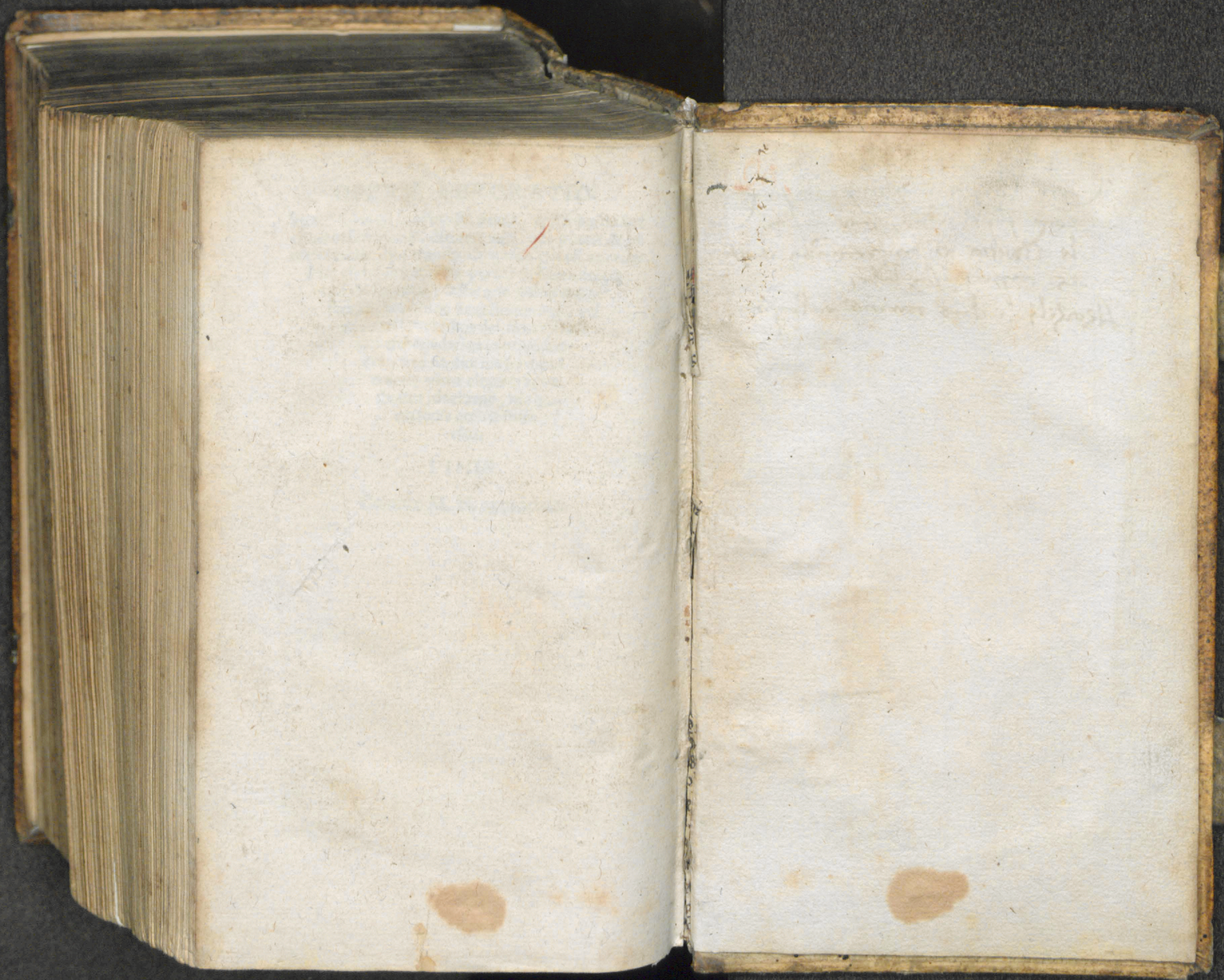
OPERIS PERORATIO.

agnus solus est sanctus & verus, qui solus habet
clauem scientiæ & discretionis, qui aperit & ne-
mo claudit, qui claudit & nemo potest aperire:

Hic est Iesus Christus verbū & filius dei pa-
tris, & sapientia deificans verus magi-
ster, factus homo sicut sumus nos, vti
nos perficeret filios dei, sicut est ipse
qui est benedictus in omnia se-
cula. Sed ne diutius sermoci-
nando ultra clepsidra (vt
dicitur) declamē, hic o-
rationis nostræ finis
esto.

FINIS.

Coloniæ M, N, excudebat:

Cor Corpis mortuorum in fovea
longe sepeliantur quasi in terra:
de Aeterna et ingratissima et ista
45. regit istis libris.
Araxeli .i. dno ranno vltimo

